

**RADOMSZCZAŃSKI SŁOWNIK
BIOGRAFICZNY**

TOM I

POD REDAKCJĄ
GRZEGORZA MIECZYŃSKIEGO

RADOMSKO 2017

Radomszczańska Biblioteczka Regionalna

XIII

Recenzenci

dr hab. Piotr Pałys

Państwowy Instytut Naukowy-Institut Śląski w Opolu

dr Zbigniew Szczerbik

Muzeum w Praszce, Wieluńskie Towarzystwo Naukowe

Nazwa i adres wydawcy

Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Radomsku

97-500 Radomsko, ul. Narutowicza 1

www.pthradomsko.org

Druk i oprawa

Studio Poligraficzne „Soldruk”

97-500 Radomsko, ul. Klonowa 7

tel. 501 495 595

WYDANIE I

Nakład 300 egzemplarzy

© Copyright by: Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Radomsku

ISBN 978-83-942674-3-8

Przedmowa

Historia każdego miasta to również historia jego mieszkańców. Polskie Towarzystwo Historyczne w Radomsku, chcąc przybliżyć sylwetki nieraz zupełnie zapomnianych a wartych upamiętnienia radomszczan, rozpoczyna wydawanie *Radomszczańskiego Słownika Biograficznego*. Celem publikacji jest nie tylko utrwalenie pamięci o osobach, które z biegiem lat stają się dla lokalnego społeczeństwa anonimowe, ale także ułatwienie pracy historykom zajmującym się dziejami miasta. Biogramy niektórych osób związanych z Radomskiem pojawiały się już w publikacjach historycznych, gazetach i na portalach internetowych. Kilku radomszczan doczekało się opracowań w wychodzącym od 1935 r. *Polskim Słowniku Biograficznym*. Głównie były to jednak wspomnienia pośmiertne zamieszczane w różnych czasopismach. Niestety, są one rozproszone i często niepełne, dotarcie do nich jest kłopotliwe, a uzyskane wiadomości nie zawsze satysfakcjonujące.

Dużo trudności napotkano przy ustalaniu kryteriów decydujących o umieszczeniu biogramu w słowniku. W tomie I znalazły się wyłącznie biogramy osób związanych z miastem. Jednak Radomsko stanowiło centrum administracyjne, handlowe i kulturalne dla całego powiatu. Taką rolę chce spełniać i dziś, dlatego kolejne tomy będą obejmowały teren powiatu z uwzględnieniem historycznych zmian jego obszaru. Postanowiono upamiętnić zarówno tych, którzy swoją pracą wnieśli ponadprzeciętny wkład w rozwój miasta lub regionu, jak i osoby pochodzące z Radomszczańskiego, które większość życia spędziły w innym miejscu, ale w swoim nowym środowisku zyskały uznanie i szacunek, np. z racji dobrze wykonywanego zawodu lub zaangażowania w sprawy społeczne. Na szczególną uwagę zasługują ci, którzy służyć miastu i ojczyźnie oddali swe życie. Nie można pominąć postaci kontrowersyjnych, ale odgrywających istotną rolę społeczną czy polityczną. Starano się unikać ocen ludzkich postaw, pamiętając jak skomplikowane były losy Polski i mając na uwadze, że opisywane osoby nie mogą się już bronić. W słowniku znalazły się biogramy ludzi pochodzących ze wszystkich warstw społecznych, różnych wyznań i narodowości. W pewnych okresach w Radomsku zamieszkiwało nawet około 40 % Żydów, była też mniejszość niemiecka i rosyjska. Z pewnością wielu przedstawicieli tych mniejszości odegrało znaczącą rolę w historii naszego miasta i powinno znaleźć się na kartach tej publikacji. Niestety, w słowniku jest tylko kilkanaście biogramów radomszczańskich Żydów i zaledwie kilka ewangelików czy prawosławnych. Odzwierciedla to aktualny stan badań na temat tych społeczności w Radomsku. Stosunkowo mało opracowań dotyczy kobiet, wynika to z ról jakie jeszcze do połowy XX w. pełniły w społeczeństwie – żon, matek i gospodyń domowych. Rzadko piastowały eksponowane stanowiska zawodowe oraz publiczne, nawet jeśli udzielały się politycznie i społecznie. Zakres czasowy tomu ogranicza się głównie do XIX i XX w. – jest to związane ze zniszczeniem większości materiałów źródłowych dotyczących lat wcześniejszych.

Przyjęto formułę słownika typu holenderskiego, która pozwala na ciągłe opracowywanie nowych biogramów oraz ich publikację w kolejnych tomach (w każdym tomie umieszcza się hasła w układzie alfabetycznym od A do Z). W słowniku znajdują się wyłącznie biogramy osób zmarłych. Konstrukcję poszczególnych biogramów wzorowano na *Polskim Słowniku Biograficznym*. Starano się ujednoczyć ich formę, pozostawiając jednak indywidualny styl poszczególnych autorów. Zastosowano jednakowy system skrótów, ich wykaz umieszczono na początku publikacji. Wszystkie biogramy opatrzone notami bibliograficznymi w układzie alfabetycznym – w pierwszej kolejności opracowania, następnie źródła archiwalne. Notki te mogą pomóc Czytelnikowi w dotarciu do obszerniejszych materiałów. Choć w latach 1865-1922 urzędowa nazwa naszego miasta brzmiała Noworadomsk, w słowniku konsekwentnie używana jest obecna – Radomsko (wyjątek stanowią przytaczane w pełnym brzmieniu historyczne nazwy instytucji). Mimo dołożonych starań, wszystkie opublikowane hasła mogą zawierać luki i nieścisłości wynikające z trudnej do oceny wiarygodności źródeł, bądź ich braku lub z konieczności syntetycznego ujęcia zebranych danych. Obszerność biogramów zależy w głównej mierze od dostępności materiałów dotyczących poszczególnych osób.

W niniejszym tomie *Radomszczańskiego Słownika Biograficznego* znajduje się 212 biogramów, sporządzonych przez 46 autorów (ich wykaz umieszczono na początku publikacji). Są wśród nich utytułowani pracownicy naukowcy z różnych ośrodków w kraju, mający już w swoim dorobku podobne opracowania oraz osoby, które po raz pierwszy podjęły się takiego zadania. Wszyscy wiele czasu poświęcili na poszukiwania archiwalne i biblioteczne. Należy docenić ich wysiłek, tym bardziej, że wszystkie prace nad słownikiem wykonywane były nieodpłatnie.

W imieniu Zarządu Oddziału PTH w Radomsku dziękuję autorom, sponsorom oraz wszystkim osobom życzliwym, którzy mieli swój udział w powstaniu I tomu *Radomszczańskiego Słownika Biograficznego*.

O kim warto wspomnieć w kolejnym tomie zależy również od Państwa – potencjalnych autorów. Prace można składać za pośrednictwem strony internetowej Oddziału PTH w Radomsku (<http://www.pthradomsko.org/>).

Grzegorz Mieczynski

Autorzy haseł

Szymon Bereska – dr, skarbnik Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego, członek Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego Oddział im. Karola Beyera w Warszawie

Edmunda Bodanka – mgr, sekretarz Oddziału PTH w Radomsku, prezes Stowarzyszenia Literackiego „Ponad”

ks. Roman Ceglarek – dr, Wyższy Instytut Teologiczny w Częstochowie, członek Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego

Michał Ciesielski – emeryt-kombatant, z-ca prezesa Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Oddział w Radomsku, członek Stowarzyszenia Szarych Szeregów Oddział w Radomsku

Paweł Dudek – mgr, Oddział PTH w Radomsku, Komisja Historyczna Hufca ZHP Radomsko

Jacek Dziegieć – mgr filologii germańskiej, nauczyciel

Bożenna Maria Filipiak – mgr filologii polskiej, nauczycielka

Piotr Germanowski – mgr prawa

Anna Gibasiewicz – mgr filologii polskiej, doktorantka w Zakładzie Historii Literatury Romantyzmu Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego

Patrycja Gola – mgr, Politechnika Częstochowska

Paweł Grabalski – mgr administracji, regionalista

Marcin Grandowski – mgr ekonomii, miłośnik historii Policji Państwowej i mennictwa Piastów Śląskich z księstwa legnicko-brzesko-wołowskiego

Marta Grochowalska – mgr filologii germańskiej, nauczycielka i tłumaczka

Andrzej Grochowalski – mgr inż., Oddział PTH w Radomsku

Jan Jakubowski – lekarz medycyny, Wielka Brytania

Ksawery Jasiak – dr, Delegatura IPN w Opolu, członek Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego

Bartłomiej Jędrzejczyk – lekarz medycyny, psychiatra

ks. Jacek Kapuściński – dr, Wyższy Instytut Teologiczny w Częstochowie, członek Komisji Historycznej PAN Oddział w Katowicach, dyrektor Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza

Mariusz Kolmasiak – mgr historii, doktorant, Akademia im. J. Długosza w Częstochowie

Tomasz Michał Kolmasiak – dziennikarz, członek Zarządu Oddziału PTH w Radomsku

Łukasz S. Kopera – dr nauk humanistycznych, Akademia im. J. Długosza w Częstochowie, członek Oddziału PTH w Radomsku

Robert Majzner – prof., Akademia im. J. Długosza w Częstochowie

Jadwiga Mamzer – mgr bohemistyki, tłumacz języka czeskiego

Grzegorz Mieczynski – mgr inż., Oddział PTH w Radomsku

Iwona Młodkowska-Przepiórkowska – mgr archeologii, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego

Laura Normand – mgr, artysta muzyk

Tomasz Andrzej Nowak – dr nauk humanistycznych, prezes Oddziału PTH w Radomsku, członek Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego, Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego

Sławomir Nowerski – dr nauk medycznych, ordynator Oddziału Chirurgii Ogólnej w Szpitalu Powiatowym w Radomsku

Jarosław Olbrychowski – prezes Stowarzyszenia „Rodzina Policyjna 1939 r.” w Łodzi

ks. Arkadiusz Olczyk – dr hab., Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, członek Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie

Elżbieta Pajor – mgr, kustosz Archiwum Państwowego w Płocku Oddziału w Kutnie

Piotr Pawlak – mgr, Społeczny Opiekun Zabytków, członek Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego

Michał Pawlikowski – członek Oddziału PTH w Radomsku

Robert Piwko – mgr, Delegatura IPN w Kielcach

Maria Przepiórkowska – mgr chemii, emerytka

Kamil Rutkowski – mgr, Muzeum Regionalne im. S. Sankowskiego w Radomsku

Robert Sikorski – mgr, Archiwum Państwowe w Częstochowie

hm. Marian Stalka – Komisja Historyczna Hufca ZHP Radomsko

Włodzimierz Stefani – emeryt, genealog

Alicja Surmacka – wiceprezes Oddziału PTH w Radomsku, genealog

Artur Szponder – mgr historii, Oddział PTH w Radomsku, genealog

Małgorzata Ściegienna – absolwentka Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, emerytka

ks. Mariusz Terka – dr, Wyższy Instytut Teologiczny w Częstochowie, członek Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego

Aleksandra Maria Walicka – mgr sztuki, muzyk instrumentalista, nauczyciel skrzypiec w Jasnogórskiej Publicznej Ogólnokształcącej Szkole Muzycznej I st. w Częstochowie

Zdzisław Włodarczyk – dr, członek Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego

hm. Anna Zatoń – mgr, Komisja Historyczna Hufca ZHP Radomsko, nauczycielka w PSP nr 2.

Wykaz najważniejszych skrótów

AACz – Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie	APKa – Archiwum Państwowe w Katowicach
AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie	APKi – Archiwum Państwowe w Kielcach
AAP – Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu	APP – Archiwum Państwowe w Poznaniu
AAW – Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie	APPł – Archiwum Państwowe w Płocku
ADS – Archiwum Diecezjalne w Sandomierzu	APPT – Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim
ADWł – Archiwum Diecezjalne we Włocławku	APR – Archiwum Państwowe w Radomiu
ADW-P – Archiwum Diecezjalne Warszawsko-Praskie	APS – Archiwum Państwowe w Suwałkach
AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnych	APW – Archiwum Państwowe w Warszawie
AIPN – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej	ASC – Akta Stanu Cywilnego
AK – Armia Krajowa	ASRP – Archiwum Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
AKMCz – Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie	b. – była, byłej, były, byłych
AL – Armia Ludowa	bp – biskup
AmR – Akta miasta Radomska	bp. – brak paginacji
AMRR – Archiwum Muzeum Regionalnego w Radomsku	brw – brak roku wydania
ANK – Archiwum Narodowe w Krakowie	c. – córka
APB – Archiwum Państwowe w Białymstoku	CAW – Centralne Archiwum Wojskowe
APCz – Archiwum Państwowe w Częstochowie	cz. – część
APL – Archiwum Państwowe w Lublinie	CzWD – „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne”
APŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi	dn. – dniu
	DP – Dywizja Piechoty
	ds. – do spraw
	FJN – Front Jedności Narodu
	gm. – gmina, gminy
	GCz – „Gazeta Częstochowska”

GoCz – „Goniec Częstochowski”

GRa – „Gazeta Radomska”

GWa – „Gazeta Warszawska”

gub. – gubernia

h. – herbu

hm. – haremistrz

k. – koło lub karta

ks. – ksiądz

LO – Liceum Ogólnokształcące

KBW – Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego

KG – Komenda Główna

kl. – klasy

KP – Komenda Powiatowa

KPP – Komunistyczna Partia Polski

krypt. – kryptonim

KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski

KWa – „Kurjer Warszawski”

KWP – Konspiracyjne Wojsko Polskie

l. – latach

LOPP – Liga Obrony Przeciwpowietrznej i Przeciwgazowej

maż. – małżeństw, małżeństwa

MBP – Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego

MK – Muzeum Katyńskie w Warszawie

MO – Milicja Obywatelska

MON – Ministerstwo Obrony Narodowej

mps – maszynopis

MSW – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

MUBP – Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego

NKN – Naczelny Komitet Narodowy

NKWD – Narodnyj Komissariat Wnutriennych Diel

NOW – Narodowa Organizacja Wojskowa

nr – numer

NSW – Najwyższy Sąd Wojskowy

NSZZ – Niezależny Samorządny Związek Zawodowy

NZW – Narodowe Zjednoczenie Wojskowe

ok. – około

op. cit. – dzieło cytowane

OSO – Ochotnicza Straż Ogniowa

OSP – Ochotnicza Straż Pożarna

PAN – Polska Akademia Nauk

PCK – Polski Czerwony Krzyż

PKP – Polskie Koleje Państwowe

PKWN – Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego

PMS – Polska Macierz Szkolna

p.o. – pełniący obowiązki

poł. – połowa

POW – Polska Organizacja Wojskowa

pow. – powiat, powiatu, powiatowa, powiatowy

pp – pułk piechoty

PP – Policja Państwowa

PPR – Polska Partia Robotnicza

PPS – Polska Partia Socjalistyczna

PPS-WRN – Polska Partia Socjalistyczna -

Wolność, Równość, Niepodległość	USC – Urząd Stanu Cywilnego
ps. – pseudonim	UW – Uniwersytet Warszawski
PSB – <i>Polski Słownik Biograficzny</i>	w. – wiek
PSL – Polskie Stronnictwo Ludowe	[w:] – w danej pracy
pt. – pod tytułem	WACz – „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej”
PTTK – Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze	wg – według
PUBP – Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego	woj. – województwo
pw. – pod wezwaniem	WSR – Wojskowy Sąd Rejonowy
PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza	WUBP – Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
red. – redakcja	ww. – wyżej wymienione
rtl. – Reichsthaler	z. – zeszyt
rub. – rubel	ZBoWiD – Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
s. – syn lub strona	z d. – z domu
SB – Służba Bezpieczeństwa	zg. – zgonu, zgonów
SD – Stronnictwo Demokratyczne	ZHP – Związek Harcerstwa Polskiego
SGGW – Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie	ZL-N – Związek Ludowo-Narodowy
SL – Stronnictwo Ludowe	złp – złoty polski
SLD – Sojusz Lewicy Demokratycznej	zm. – zmarły, zmarł
SN – Stronnictwo Narodowe	ZNP – Związek Nauczycielstwa Polskiego
sygn. – sygnatura	ZRa – „Zeszyty Radomszczańskie”
SZP – Służba Zwycięstwu Polski	ZSL – Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
tj. – to jest	ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
UB – Urząd Bezpieczeństwa	ZSRS – Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
UJ – Uniwersytet Jagielloński	ZWZ – Związek Walki Zbrojnej
UŁ – Uniwersytet Łódzki	→ – patrz
ur. – urodzony, urodzenia	

B

BARTOSZEK Józef (1856-1926) – urzędnik. Ur. 22 XI 1856 w Mrzygłodzie, s. Franciszka i Antoniny z d. Russek małżonków Bartoszek. Uczył się w częstochowskim progimnazjum, ale szkoły nie ukończył. W służbie rządowej od 25 IV 1875, czynownik Urzędu Powiatowego w Łasku (1884), burmistrz Będzina (od 12 II 1885), burmistrz Radomska (od 1 XII 1886), sekretarz pow. będzińskiego (30 X 1889-1890), następnie sekretarz Rządu Gubernialnego Piotrkowskiego, w XI 1890 mianowany młodszym referentem Wydziału Wojenno-Policyjnego Rządu Gubernialnego Piotrkowskiego, w 1892 awansował na stanowisko starszego referenta tego wydziału, pomocnik naczelnika pow. rawskiego ds. administracyjno-gospodarczych (1896-1902), w 1902 przeniesiony na analogiczne stanowisko w pow. częstochowskim (pełnił tę funkcję co najmniej do 1908). Stopniowo uzyskiwał coraz wyższą rangę: w 1893 – sekretarza kolegijskiego, w 1896 – radcy honorowego, w 1903 – radcy dworu. Odznaczony: Orderem św. Stanisława 3 kl. (1894), Orderem św. Anny 3 kl. (1902), srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji Cara Aleksandra III, brązowym Medalem za Trudy Spisu Powszechnego 1897. Otrzymał również od władz carskich złoty zegarek z dedykacją i herbem państwa. W 1919 został mianowany sędzią pokoju w Bolesławcu, 23 IX 1920 przeniesiony na takie samo stanowisko do Krzepic. Udzielał się społecznie, np. w 1893 był członkiem Piotrkowskiego Towarzystwa Dobroczynności. Ożenił się 16 II 1884 w Warszawie z Marianną Katarzyną Zabłocką. Zm. 14 V 1926, pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Mrzygłodzie 1851-1860, sygn. KM

1922, akt 62/1856; AAW, Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej Wszystkich Świętych w Warszawie, zespół 9264, sygn. 308, akt małż. 95/1884; „Dziennik Łódzki” 1890, nr 260, s. 3; „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1919, nr 3, s. 124; 1921, nr 1, s. 20; 1926, nr 15, s. 323; GoCz 1907, nr 24, s. 2; 1908, nr 192, s. 2; KWa 1902, nr 54, s. 10; *Pamiętna książka petrokovskoj guberni na 1886 god*, Piotrków 1886, s. 30; *Pamiętna... na 1888 god*, Piotrków 1888, s. 30; *Pamiętna... na 1890 god*, Piotrków 1890, s. 22; *Pamiętna... na 1902 god*, Piotrków 1902, s. 52; „Tydzień” 1889, nr 47, s. 4; 1892, nr 43, s. 2; 1893, nr 14, s. 5, nr 16, s. 5; 1896, nr 9, s. 2, nr 23, s. 4; 1902, nr 6, s. 4, nr 44, s. 5; 1903, nr 5, s. 5.

Grzegorz Mieczynski

BASIŃSKI Henryk (1936-2003) – ekonomista, urzędnik. Ur. 23 XI 1936 we wsi Galonki k. Dobryszyc w pow. radomszczańskim, s. rolników Juliana i Anny z d. Gielec. W l. 1943-1951 uczęszczał do Szkoły Podstawowej w Dobryszycach, potem kontynuował naukę w Technikum Ekonomicznym w Radomsku (1951-1953). Po ukończeniu technikum otrzymał nakaz pracy w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Hurtu Spożywczego, w hurtowni w Jeleniej Górze. Pracował tam jako księgowy od 1 VIII 1953 do 31 VIII 1954. Wstąpił wtedy do Związku Młodzieży Polskiej. W 1954 rozpoczął studia na Wydziale Ekonomicznym w Szkole Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie (obecnie: Szkoła Główna Handlowa) uzyskując w 1960 tytuł magistra ekonomii – specjalność rachunkowość i finanse. 13 VI 1959 poślubił Kazimierę Ludwikowską (1941-1996), c. przedborskiego piekarza

Jana Ludwikowskiego (1901-1976), z którą miał troje dzieci: Małgorzatę (ur. 1960), Beatę (ur. 1962) i Roberta (ur. 1968). Od 22 VIII 1960 do 15 I 1961 pracował w Zakładach Mebli Giętych w Radomsku jako starszy księgowy. Od I 1961 do XII 1967 zajmował stanowisko głównego księgowego w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Przedborzu, następnie do IX 1972 był prezesem zarządu. Od 15 V 1966 do 31 VII 1967 równocześnie pracował na pół etatu w Spółdzielni Pracy Przemysłu Ludowo-Artystycznego „Wrzeciono” w Przedborzu jako główny księgowy. W III 1963 wstąpił do PZPR, należał także do Egzekutywy Komitetu Miejsko-Gminnego. 1 VI 1969 został członkiem Rady Narodowej Miasta i Gminy w Przedborzu. Ze względu na reformę samorządu terytorialnego powołany uchwałą z 28 IX 1972 Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Końskich na jej pełnomocnika ds. likwidacji b. biur gromadzkich Góry Mokra, Przedbórz i Skotniki oraz utworzenia gm. Przedbórz. 1 I 1973 H. Basiński został mianowany naczelnikiem miasta i gminy Przedbórz. Funkcję tę pełnił przez kilka kadencji, aż do likwidacji w 1990 stanowiska naczelnika w wyniku kolejnej reformy samorządowej. Od 1 VII 1985 był społecznym członkiem Delegatury Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich – Instytutu Pamięci Narodowej w Piotrkowie Trybunalskim. Należał do wielu organizacji społecznych, m.in. Towarzystwa Przyjaciół Przedborza. Od V 1990 pełnił krótko obowiązki burmistrza, do wyboru w VI 1990 na to stanowisko Lucjana Cerkaskiego. Pracownikiem Urzędu Miasta i Gminy pozostawał do 31 X 1990. Do pracy w urzędzie wrócił sześć lat później. Od VI do VII 1996 zajmował się prowadzeniem spraw z zakresu „Programu pilotażowego Gminy Przedbórz”, a od VIII 1996 do VII 1999 pracował jako inspektor ds. promocji gminy. W 1997 był prze-

wodniczącym Komitetu Założycielskiego, a następnie prezesem Przedborskiego Stowarzyszenia Wspierania Przedsiębiorczości. Prowadził też własne biuro rachunkowe w swoim domu w Przedborzu przy ul. Trytwa 11. Odznaczony: Złotym (1980) i Srebrnym (1975) Krzyżem Zasługi, Medalem XXX-lecia Polski Ludowej (1974), Brązowym Medalem „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (1978), Odznaką „Za Zasługi dla Kielecczyzny” (1973), Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Piotrkowskiego” (1978) i Srebrnym Medalem „Za Zasługi dla Pożarnictwa” (1978). Zm. 25 IX 2003, spoczywa na cmentarzu parafialnym w Przedborzu (sektor: 5, rząd: 15).

P. Grabalski, *Władze samorządowe miasta Przedborza w latach 1916-2015*, Przedbórz 2015, s. 103-104, 116-117, 120; J. Łukasik, *Organizacja Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Przedborzu [w:] Badania nad dziejami regionu piotrkowskiego*, Zeszyt 7, Piotrków Trybunalski 2008, s. 114-115; T. Michalski, *Przedborscy herosi i mocarze*, Przedbórz 2002/2003, s. 65; T. Nowakowski, *Przedbórz i okolice*, Piotrków Trybunalski 1991, s. 53-54; Archiwum Urzędu Miejskiego w Przedborzu – Akta pracowników zwolnionych.

Paweł Grabalski

BELINA Aniela z Jałowieckich (1888-1935) – właścicielka ziemska. Ur. się w rodzinnym majątku Syługudyszki na Litwie, c. Bolesława i Anieli małżonków Jałowieckich. Studiowała w Szwajcarii oraz jako wolna słuchaczka ogrodnictwo na UJ. Na studiach w Krakowie poznała Tadeusza Belinę (1886-1958), za którego wyszła w 1910. Po ślubie małżonkowie na stałe osiedli w Strzelcach Wielkich, majątku (600 ha słabej ziemi ornej, lasy i stawy rybne)

należącym wcześniej do rodziców matki Tadeusza, Józefy z Wzdulskich. Zamieszkali w małym dworku, który w ciągu lat rozbudowywano. Oboje aktywnie włączali się w życie społeczne. Aniela już w czasie I wojny światowej wraz z hr. Izabellą Sobańską z Kobieli założyła w Radomsku szpital wojskowy. Działała w kilku organizacjach społecznych i kulturalnych na terenie pow. radomskiego: w Radomskim Okręgowym Kole Ziemianek (1920 – członkini Koła Okręgowego, wielokrotnie była przewodniczącą), LOPP (1925 – członkini Zarządu Komitetu Powiatowego), PMS (1932 – członkini Zarządu Okręgu), Okręgowym Towarzystwie Organizacji i Kółek Rolniczych (1930 – członkini Rady Nadzorczej), Kooperatywie Wiejskiej (1921 – członkini Zarządu). W Strzelcach Wielkich założyła sierociniec, a w Radomsku przyczyniła się do powstania bursy szkolnej im. T. Kościuszki. Często wspomagała mieszkańców Strzelc i okolicy, dostarczała lekarstwa, objeżdżając małą bryczką okoliczne wsie. Zakładała koła gospodyń wiejskich, we dworze zawsze mieszkała jakaś instruktorka, pomagająca jej w pracy społecznej. Spod jej ręki wyszło kilka powieści i nowelek opisujących życie ziemiaństwa i ludności wiejskiej na Wileńszczyźnie. Od młodości prowadziła dziennik. Jego fragment, opisujący pierwsze miesiące I wojny światowej w Strzelcach Wielkich został w 2014 dwukrotnie wydany drukiem – *Notatki z początku wojny (1914 r.)* oraz *Notatki z I wojny światowej Anieli Jałowieckiej-Belinowej*. Obie publikacje oparto na wydaniu na prawach maszynopisu opracowanym przez → Karola Walaszczyka. Zm. 28 V 1935 w Warszawie, pochowana w Strzelcach Wielkich. Aniela i Tadeusz Belinowie mieli pięcioro dzieci: Żeliszawa (1911-1993), Jadwigę (1912-1998), Zofię (1914-2010), Marię (1915-2007) i Aniełę (1919-2001).

Z. Kryńska, *Zapomniany świat*, seria „Radomsko”, zeszyt 35, Radomsko 1996 (mps), s. 5; G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 31, 106, 164, 166; T.A. Nowak, Wstęp, [w:] Aniela z Jałowieckich Belinowa, *Notatki z początku wojny (1914 r.)*, Radomsko 2014, s. 3-14; *Notatki z I wojny światowej Anieli Jałowieckiej-Belinowej*, [w:] *I wojna światowa z perspektywy dworu*, do druku przygotowali Andrzej J. Zakrzewski i Karolina Studnicka-Mariańczyk, Radomsko 2014; GRa 1923, nr 34, s. 5; 1935, nr 22, s. 1, 3, nr 23, s. 1, nr 26, s. 5, nr 30, s. 1; *Notatki z I wojny światowej Anieli Jałowieckiej-Belinowej*, seria „Radomsko”, zeszyt 33, 1995).

Tomasz Andrzej Nowak

BERESKA Marian Józef (1934-2015) – inżynier mechanik, prekursor zorganizowanego ruchu numizmatycznego w Radomsku. Ur. 25 V 1934 w Radomsku, s. Władysława (stolarza) i Janiny z Kowalskich małżonków Bereska. Przyszedł na świat w domu przy ul. Przedborskiej 76, ale przez większość życia mieszkał w dzielnicy Kowalowiec. Traumatyczne wydarzenia II wojny światowej (szczególnie śmierć ojca, który zginął w niemieckim obozie koncentracyjnym Auschwitz)

kształtowały jego charakter i przyspieszyły wejście w dorosłość. Sprawdzianem charakteru było również ukrywanie w domu Żydów potrzebujących pomocy: Berka Ofmana, Reginy Epstein, jej rodziców oraz kuzynki Mani (Marysi). 22 VIII 2011 M. Bereska w imieniu swej nieżyjącej matki Janiny odebrał w Warszawie z rąk ambasadora Izraela w Polsce Zvi Rav-Nera Medal Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata. Podczas okupacji hitlerowskiej był łącznikiem (Okręg AK „Jodła”

Obwód Radomsko, PPS-WRN, oddział *Michała*). Absolwent Zespołu Szkół Zawodowych Przemysłu Metalowego w Radomsku (późniejszego Technikum Mechanicznego), następnie Wydziału Inżynierii Mechanicznej i Informatyki Politechniki Częstochowskiej – dyplom inżyniera mechanika otrzymał w 1968. 30 IX 1975 uzyskał tytułu rzeczownika patentowego. Należał do wąskiej grupy wykwalifikowanych pracowników zajmujących się rozruchem nowych zakładów Fabryki Mebli Giętych w Radomsku (obecnie: Fameg). Następnie w tym zakładzie pracował na stanowisku głównego mechanika i członka zarządu. Później piastował funkcję wiceprezesa Spółdzielni Wielobranżowej w Piotrkowie Trybunalskim, prezesa Spółdzielni Metalowo-Drzewnej im. Rewolucji 1905 roku w Radomsku, dyrektora Zakładu Meblarskiego Spółdzielni Pracy w Radomsku, zaś od 1980 do 25 IX 1990, tj. do przejścia na emeryturę, był prezesem Radomszczańskiej Spółdzielni Mieszkaniowej. M. Bereska od najmłodszych lat interesował się wszystkim, co dotyczy historii, a w szczególności dziejami rodzinnej ziemi radomszczańskiej. Duży wpływ na jego rozwój intelektualny wywarli: Henryk Schmidt, Czesław Malingiewicz, Stefan Gabara, Henryk Staszewski, Bogusław Folholz i → Stanisław Sankowski, a autorytetami z dziedziny numizmatyki byli Lech Kokociński i Andrzej Musiał. Od 1954 działał w Polskim Związku Filatelistów. 27 IX 1963 wraz ze Stanisławem Toczyńskim założył koło zakładowe PZF w Fabryce Mebli Giętych, a w 1981 koło przy Radomszczańskiej Spółdzielni Mieszkaniowej (w obu pełnił funkcję prezesa). W 1985 skupił wokół siebie miejscowych numizmatyków i doprowadził do otwarcia 26 X 1985 pierwszej czasowej wystawy numizmatycznej i utworzenia 17 VI 1986 radomszczańskiego koła przy Oddziale Polskiego Towarzystwa Archeologiczne-

go i Numizmatycznego (przekształconego później w Polskie Towarzystwo Numizmatyczne) w Częstochowie. Zarządem koła, a następnie niezależnego oddziału kierował nieprzerwanie do 2011. M. Bereska potrafił jednocześnie ludzi do efektywnej pracy organizacyjnej, czego efektem były liczne wystawy i prelekcje numizmatyczne. Był także inicjatorem powstania lokalnego czasopisma „Radomszczański Numizmatyk”. Dzięki jego osobistemu zaangażowaniu 10 I 2002 powołano pod patronatem radomszczańskiego oddziału PTN pierwsze w Polsce Młodzieżowe Koło Sympatyków Numizmatyki przy Gimnazjum nr 1 im. Jana Pawła II w Radomsku. W 2004 wraz z Januszem Kamińskim wydał opracowanie *Radomszczańskie medale*. Pomyślnie autor projektów medali oraz kilkudziesięciu zrealizowanych i niezrealizowanych nadruków okolicznościowych wykonanych na banknotach wycofanych z obiegu oraz pamiątkowych kopert korespondencyjnych. Był członkiem Związku Żołnierzy Armii Krajowej Oddział w Warszawie. W l. 2003-2012 pełnił funkcję prezesa radomszczańskiego koła Polskiego Stowarzyszenia Diabetyków oraz członka Zarządu Wojewódzkiego PSD w Łodzi. Członek Zarządu Koła Miejsko-Powiatowego w Radomsku Stowarzyszenia Weteranów Pracy Przymusowej Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” 1948-1955. Członek PZPR, ale nie przeszkodziło mu to w l. 80. ostrzec przed zainteresowaniem SB i otoczyć opieką Annę Milczanowską (ówczesną działaczkę NSZZ „Solidarność” w RSM Radomsko). M. Bereska był także członkiem Krajowej Partii Emerytów i Rencistów (w 2010 startował z listy jej Komitetu Wyborczego w wyborach samorządowych do Sejmiku Województwa Łódzkiego). Kawaler wielu odznaczeń państwowych i odznak organizacyjnych: Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, Krzyża Oficerskiego Orde-

ru Odrodzenia Polski (2001), Srebrnego i Złotego Krzyża Zasługi, Odznaki „Zasłużony Działacz Kultury”, Złotej Odznaki Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego, Medalu „Zasłużony dla Numizmatyki Polskiej”, Odznaki Honorowej PCK III i IV stopnia, Odznaki Honorowej za Zasługi dla Ochrony Zdrowia, Honorowej Odznaki „Zasłużony dla Polskiego Stowarzyszenia Diabetyków”, Złotej Honorowej Odznaki „Zasłużony dla Polskiego Stowarzyszenia Diabetyków”, Odznaki Zasłużonego Działacza Ruchu Spółdzielczego, Srebrnej Odznaki Społecznego Komitetu Przeciwalkoholowego, Srebrnej i Złotej Honorowej Odznaki Centralnego Związku Spółdzielni Budownictwa Mieszkalnego, Honorowej Odznaki Przyjaciół Harcerstwa, Srebrnej i Złotej Odznaki Polskiego Związku Filatelistów, Medalu za Zasługi dla Województwa Piotrkowskiego, Odznaki 100 Lat Filatelistyki Polskiej, Medalu XV Lat PSD, Medalu „Za Zwycięstwo nad Cukrzycą”, Odznaki 50 Lat PTTK. W uznaniu zasług wniesionych w rozwój numizmatyki polskiej i Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego na VIII Walnym Zjeździe Delegatów Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego w Gorzowie Wielkopolskim w 2007 jednogłośnie przyznano mu tytuł Członka Honorowego Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego. Pośmiertnie w 2016 został wyróżniony Honorową Nagrodą Hetmana Kolekcjonerów Polskich im. Jerzego Dunin-Borkowskiego. Żonaty z Anną z d. Barwicka, mieli troje dzieci: Tomasza, Małgorzatę i Grzegorza. Zm. 20 XII 2015 w Radomsku, pochowany 23 XII na Starym Cmentarzu.

W. Pomykała, J. Głogowski, B. Górczyńska, *Historia Polskiego Stowarzyszenia Diabetyków na Ziemi Łódzkiej*, <http://psddrzewica.pl/zaradwojewodzki/>, pobrano 26 XII 2016; J. Przepiórkowski, *25 lat działalności Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego w Radomsku*, ZRa, t. VI, red. R. Majzner, Radomsko 2012,

s. 45; L. Steinman, *The Crooked Mirror. A Memoir of Polish-Jewish Reconciliation*, Boston 2013, s. 214-215; M. Bereska, J. Kamiński, *Radomszczańskie medale*, Radomsko 2004; Lista kandydatów na radnych w wyborach do Sejmiku Województwa Łódzkiego zarządzonych na dzień 21 listopada 2010, https://bip.lodzkie.pl/files/ogloszenia/obwieszczenie_okreg_5.pdf, pobrano 26 XII 2016; *Srebrny jubileusz Kola Zakładowego*, [w:] „Filatelista” 1985, nr 18, s. 429; „Wiadomości Urzędu Patentowego” 1976, nr 1, bp; *Sprawiedliwi wśród Narodów Świata, Warszawa, 22 sierpnia 2011*, broszura przygotowana przez Ambasadę Izraela w Polsce z okazji ceremonii wręczenia medali Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, Warszawa 2011; Pamiątki po Marianie Beresce, m. in.: kserokopie aktu zg., legitymacji.

Szymon Bereska

BERGER (Bergier) Moszek Maneła (ok. 1898-1943) – przemysłowiec. Ur. w Nowym Mieście nad Pilicą, s. Majera i Fajgi ze Szpirów małżonków Bergierów. Właściciel fabryki pokostu przy ul. Kaliskiej 14 (potwierdzono istnienie firmy w l. 1921-1929). Działacz Stowarzyszenia Kupców Żydowskich i związanych z SKŻ spółdzielni – Banku Spółdzielczego Drobnych Kupców (przewodniczący zarządu i dyrektor od 1929 aż do likwidacji banku w 1933) i Spółdzielni Towarowej dla Drobного Kupiectwa z o. o. (członek zarządu 1928-1930). W 1930 pełnił również funkcję sekwestratora sądowego.

W 1927 bez powodzenia startował w wyborach samorządowych do Rady Miasta z listy żydowskiego Bloku Religijno-Gospodarczo-Narodowego. W 1934 wszedł do Rady Miejskiej jako bezpartyjny z listy Żydowskiego Zjednoczenia Gospodarczego. W 1939 zdobył mandat jako przed-

stawiciel Agudy. Od 1931 przewodniczący Gminy Żydowskiej (w 1936 wybrany ponownie). Przyczynił się do wybudowania nowego gmachu gminy. Był desygnowany przez Magistrat Radomska do Rady Powiatowej przy Sejmiku Powiatowym w Radomsku. Społecznik: członek Zarządu Koła Rodziców przy Gimnazjum Koedukacyjnym Ludwiki Wajtraubówny (1936), prezes Stowarzyszenia Opieki nad Ubogimi Przejezdnymi Żydami „Hachnosat-Orchim” im. Mendla Lachmana (1937), wiceprezes Żydowskiego Towarzystwa Pomocy Ubogim i Chorym „Linax Hacedek” (1938). W czasie okupacji niemieckiej mianowany przez hitlerowców przewodniczącym utworzonej w X 1939 Rady Starszych (Judenrat), w 1942 został zastąpiony przez Wiktora Gutstadt’a. Ożenił się 10 IV 1921 w Radomsku z rozwiedzioną Itą Laską z d. Kamelgarn (ok. 1886-1924). Mieli troje dzieci: Dwoirę Gitlę (ur. 1920), Złatę (ur. 1921) i Idka Beniamina (1923-2004). Po śmierci Ity ożenił się w 1925 z jej siostrą Ruchlą. Zm. 23 IX 1943 w częstochowskim getcie.

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 83, 115; J. Dąbek, *Dzieje Radomska w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 2010, s. 137, 139; A. Kosowska, *Dzieje Radomska w okresie Drugiej wojny światowej*, Częstochowa 2011, s. 199; G. Mieczyski, *Firmy radomszczańskie w dwudziestoleciu międzywojennym : Katalog*, Radomsko 2013, s. 215; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 41, 44, 124, 154, 187, 188, 208; tenże, *Żydowskie partie polityczne w Radomsku do 1939 r. Zarys tematu*, ZRa, t. IV, red. T.A. Nowak, Radomsko 2010, s. 192, 195; *Moshe Menachem Berger*, <https://www.geni.com/people/Moshe-Berger/6000000011821773491>

– pobrano 22 I 2017; APPT, ASC Okręgu Bożniczego w Radomsku, zespół 335, sygn. 132, akty małż. 21/1921, 34/1925; GRa 1930, nr 35; 1934, nr 21 i 23.

Grzegorz Mieczyski

BERNHARD Dawid Chaim, przydomek *Działoszyner* (ok. 1775-1858) – lekarz, cadyk. Ur. (wg aktu zg.) w 1775 (inne źródła podają rok 1782, 1770 lub, co mało prawdopodobne, 1758) w Działoszykach lub w Działoszyńcu, s. Isachara Bera. Informacje na temat młodości lekarza są niepełne i sprzeczne. Niektórzy przypisują mu udział

w bitwie pod Raławicami na stanowisku przybocznego lekarza gen. Zajączka (za zasługi miał zostać odznaczony medalem za waleczność), później pracę jako fizyka (lekarza) pow. warszawskiego – informacje te są wątpliwe. Bardziej prawdopodobne jest, że naukę rozpoczął w Krakowie, następnie kontynuował ją w Prusach (Berlinie, od 1805 we Wrocławiu). Służył w armii pruskiej. 8 III 1808 (już jako chirurg legionów polskich) uzyskał w Erfurcie stopień doktora medycyny. Z pewnością w 1808 objął funkcję fizyka pow. w Radomsku i sprawował ją co najmniej do 1811, następnie kilka razy zmieniał miejsce zamieszkania, od 1847 był lekarzem szpitala żydowskiego w Piotrkowie. Ceniony przez mieszkańców za działalność charytatywną. W wieku dojrzałym (pod wpływem spotkania z cadykiem z Lelowa) wrócił do skrupulatnego wypełniania praktyk religijnych zgodnie z zasadami chasydyzmu. Został znanym cadykiem, miał opinię cudotwórcy. Trzykrotnie żonaty, z pierwszego małżeństwa z Anną z Lewich do wieku dorosłego dożyło troje dzieci: Ruchlą,

Jakub Icek i Łaja. Zm. 3 II 1858 w Piotrkowie (pozostawił żonę Fajglę), do jego grobu (ohelu) na cmentarzu żydowskim w Piotrkowie Trybunalskim do dziś pielgrzymują chasydzi.

M. Feinkind, *Dzieje Żydów w Piotrkowie i okolicy : od najdawniejszych czasów do chwili obecnej*, Piotrków 1930, s. 45-46; S. Kościński, *Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografią lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, Warszawa 1883 [1888], s. 27; *Memorial Book of the Community of Radomsk and Vicinity*, Tel Awiw 1967, s. 85; G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 39; *Notable Personalities of Piotrkow*, <http://www.jewishgen.org/yizkor/Piotrkow/pit063.html>, pobrano 19 XII 2016; AACz, ASC gminy Radomsko, Księga ur. 1809-1810, sygn. KM 4942, akt 263/1810; Księga ur. 1811-1812, sygn. KM 4944, akt 74/1811; APPT, ASC Okręgu Bożniczego w Piotrkowie, zespół 333, Księga duplikat aktów ur., zaślubionych i zm. 1858, sygn. 27, akt zg. 4/1858; KWa 1858, nr 209, s. 1120; „Tygodnik Lekarski” 1858, nr 26, s. 207; *Zdanie sprawy z działań szpitali i instytucji dobroczynnych w Królestwie Polskim za rok 1847*, Warszawa 1848, s. 54.

Grzegorz Mieczynski

BIEDROŃ-KALINOWSKI Adam Walerian (1898-1970) – legionista, oficer WP i straży pożarnej. Ur. 13 VII 1898 w Krakowie, s. Antoniego i Heleny z d. Karet małżonków Biedroń-Kalinowskich. W czasie I wojny światowej walczył w Legionach Polskich, następnie był oficerem WP. Na początku lat 20. pełnił w Radomsku funkcję inspektora pożarnictwa. W 1922 podjął służbę w OSP w Radomsku jako zastępca naczelnika. 9 VI 1922 rozkazem L6 L. dz. 239/298 mianowany pierwszym zastępcą komendanta Samodzielnego Hufca Harcerzy w Radomsku. Po odejściu ko-

mendanta Hufca Harcerzy ks. → Romana Kmiecika, pełnił obowiązki komendanta (VI 1923-VI 1924). Zajmował liczne stanowiska w pożarnictwie: inspektora pożarnictwa w Zawodowej Straży Pożarnej woj. krakowskiego (VII 1924-1933), komendanta OSP w Łodzi (1937-1939), instruktora rejonowego straży pożarnych w Brzesku (1939), komendanta nowo tworzonej Centralnej Szkoły Pożarnictwa w Warszawie (1940-1941), komendanta Warszawskiej Straży Ogniowej (1941-1944), komendanta Zawodowej Straży Pożarnej w Łodzi – w stopniu podpułkownika pożarnictwa (1945-1950), pracownika KG Straży Pożarnej (1950-1954), referenta ds. przeciwpożarowych w Wytwórni Filmów Fabularnych w Łodzi (1954-1957). Odznaczony: Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Virtuti Militari, Krzyżem Zasługi za Dzielność. Ożenił się 22 XI 1924 w Radomsku z urzędniczką Ireną Gertrudą Miedziejewską. Zm. w XI 1970 w Łodzi.

M. Stalka, A. Zatoń, *Odnalezione i uzupełnione harcercie biografie*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 88; Akt małż. Adama Biedroń-Kalinowskiego nr 261/1924 sporządzony w Parafii Rzymskokatolickiej św. Lamberta w Radomsku; Archiwum Komisji Historycznej Hufca Radomsko.

Marian Stalka, Anna Zatoń

BIELENIN Anastazy Urban (1893-1954) – legionista, oficer WP i straży pożarnej. Ur. 13 IV 1893 w Choczni, s. Jakuba (strażnika kolejowego) i Anny z d. Fejdych małżonków Bielenin. Uczył się w wadowickim gimnazjum, ale brak jego nazwiska w wykazie maturzystów. Był członkiem choczeńskiego teatru amatorskiego, instruktorem skautingu w Choczni (1912), komendantem Choczeńskiej So-

kolej Drużyny Polowej (1913), członkiem „Strzelca” w Krakowie (1914). W czasie I wojny światowej żołnierz Legionów w stopniu sierżanta, w 1915 przydzielony do Centralnego Biura Werbunkowego. Przybył do Radomska wraz z legionistami i Sztabem Departamentu Wojskowego NKN. 26 VI 1915 został mianowany komendantem Oddziału Skauta Męskiego w Radomsku, następnie komendantem III Okręgu Polskiej Organizacji Skautowej, a od 16 III do 16 XII 1916 komendantem 17 Okręgu POS. Po 1918 pełnił służbę wojskową w Wadowicach, następnie w Końskich. Wziął udział w wojnie 1920 roku. Służył kolejno: w 26 DP w Skierniewicach, 28 pp w Łodzi, 10 pp w Łowiczu (dowódca kompanii). W l. 1923-1926 był członkiem Oddziału Komitetu Obrony Przeciwigazowej w Sieradzu, następnie urzędnikiem Powiatowej Komendy Uzupełnień w Łasku. Wyższe studia wojskowe w Poznaniu rozpoczął w 1922 i ukończył je w 1928 z jednoczesnym awansem do stopnia kapitana Korpusu Oficerów Administracji – Dział Naukowo-Oświatowy w Przemyślu (przydział służbowy – komendant placu w Przemyślu). Po kapitulacji stolicy w 1939 był jednym z pracowników (w stopniu majora) oddziału doświadczalnego Centralnej Szkoły Pożarniczej (VI Oddział Warszawskiej Straży Ogniowej), w połowie 1940 rozpoczął służbę na Posterunku Straży Pożarnej na Żoliborzu w Warszawie, od VII 1941 do I 1942 komendant Centralnej Szkoły Pożarniczej. Uczestnik Strażackiego Ruchu Oporu „Skała” (szef rozpoznania taktycznego I Okręgu Stołecznego Warszawskiego). Od 1943 komendant straży pożarnej przy hucie szkła „Hortensja” w Piotrkowie

Trybunalskim. Po zakończeniu wojny zorganizował obronę przeciwpożarową na Dolnym Śląsku, m.in. w Jeleniej Górze jako inspektor pożarnictwa. Pisał artykuły do „Gazety Strażackiej”. Żonaty z Eustacją z Baranowskich, mieli co najmniej jedno dziecko – Halinę Martynę (1921-2008) ps. *Halina*, uczestniczkę Powstania Warszawskiego. Zm. 9 XI 1954 w Warszawie, pochowany na Starych Powązkach (kwatery 282, rząd 4, nr 12).

Bielenin Halina Martyna, <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy.html/szukaj/bielenin>, pobrano 10 XII 2016; *Choczeńscy oficerowie – Anastazy Bielenin*, <http://chocznia-kiedys.blogspot.com/2016/06/choczenscy-oficerowie-anastazy-bielenin.html>, pobrano 10 XII 2016; M. Stalka, A. Zatoń, *Odnalezione i uzupełnione harcerskie biografie*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 83-84; Archiwum Komisji Historycznej Hufca Radomsko; A. Bielenin, *Wychowanie obywatelskie w strażach*, „Gazeta Strażacka” 1934, nr 8, s.4; APL, Główny Urząd Zaciągu do Wojska Polskiego w Piotrkowie, zespół 174, sygn. 35, s. 260; „Rocznik Oficerski z 1928 r.”, Warszawa 1928, s. 822.

Marian Stalka, Anna Zatoń

BŁASZCZYK Bożena z d. Stoch (1948-2009), c. Zofii z Bergelów i Ludwika – archeolog, animatorka kultury, dyrektorka Muzeum Regionalnego w Radomsku. Ur. 16 III 1948 w Dobczycach nad Rabą, gdzie ukończyła szkołę

podstawową. Następnie w l. 1962-1966 kontynuowała naukę w LO im. Stefana Żeromskiego w Kielcach. Zainteresowanie rozbudzone obserwowanymi badaniami archeologicznymi prowadzonymi na zamku w Dobczycach w l. 60. wpłynęło na

wyбір kierunku dalszej nauki. W l. 1966-1971 studiowała archeologię Polski i powszechną na UJ. Na tej samej uczelni w l. 1978-1979 odbyła zaoczne Podyplomowe Studia Muzealne. W okresie studiów czynnie uczestniczyła w pracach koła naukowego studentów archeologii UJ. Jako jego prezes m. in. zorganizowała w Krakowie w 1970 międzynarodową studencką konferencję naukową. Uczestniczyła w szeregu archeologicznych badań wykopaliskowych prowadzonych przez ośrodki archeologiczne krakowski i łódzki. Po ukończeniu studiów na krótki czas podjęła pracę w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi. Od 1972 była zatrudniona w organizującym się wówczas Muzeum Regionalnym w Radomsku (w l. 1981-2002 na stanowisku dyrektora). Dokonała adaptacji na cele muzealne pomieszczeń ratusza opuszczonych przez Urząd Miejski w 1975. Prowadziła szereg badań archeologicznych, w tym osady kultury trzcinieckiej w Rudce (gm. Wielgomłyny), cmentarzyska kultury łużyckiej w Pratkowicach (gm. Wielgomłyny), cmentarzyska z okresu wpływów rzymskich w Raczkowicach (gm. Dąbrowa Zielona). Zabytki z badań wykopaliskowych pozwoliły na organizację stałej wystawy archeologicznej prezentującej pradzieje pow. radomszczańskiego, której była autorką. Prowadziła również w regionie radomszczańskim poszukiwania etnograficzne, dzięki którym zgromadziła w Muzeum znaczące kolekcje zabytków związanych z kulturą materialną wsi, a także duży zbiór ludowych wytworów sztuki i rzemiosła artystycznego. Zbiory te pozwoliły jej na urządzenie stałej wystawy etnograficznej. Dzięki kontaktom nawiązanym ze środowiskami twórców ludowych organizowała lub współorganizowała szereg konkursów sztuki ludowej, które w efekcie wzbogacały zbiory i wystawy Muzeum. Zorganizowała także stałą wystawę poświęconą

historii Radomska, ekspozycję portretu ze zbiorów Muzeum oraz liczne wystawy czasowe ze zbiorów własnych lub na drodze wymiany między muzeami. Brała czynny i niezwykle efektywny udział w badaniach powierzchniowych w programie Archeologiczne Zdjęcie Polski od l. 80. XX w. do roku 2008. Prowadziła je głównie na terenie dzisiejszych pow. radomszczańskiego i pajęczańskiego oraz północnych obszarów pow. częstochowskiego. Dzięki jej poszukiwaniom odkryte zostały bardzo bogate kompleksy osadnicze na terenach uznawanych wcześniej za osadnicze pustki lub obszary o niskiej intensywności osadnictwa w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Na szczególną uwagę zasługują m. in. odkrycia intensywnego osadnictwa w dorzeczu rzeki Pisi (prawego dopływu Warty między Pajęcznem i Nową Brzeźnicą), w dorzeczu Widawki i Biestrykówki (lewego dopływu Pilicy) oraz doliny Warty w rejonie Radomska i Gidel. Łącznie w rezultacie badań B. Błaszczyk w ramach AZP odkrytych zostało ponad 2000 nieznanych wcześniej stanowisk. W 2001 założyła i prowadziła regionalny klub stowarzyszenia „Ars Populi”, którego celem był rozwój życia kulturalnego wsi, a przez pewien czas pełniła funkcję wiceprezesa zarządu krajowego stowarzyszenia. Przyczyniła się do odrestaurowania zabytkowych organów kościelnych w kilku miejscowościach nad Pilicą, a następnie do zorganizowania koncertów na tych instrumentach. Współfinansowała powstanie pracowni ceramicznej w Krętowie nad Pilicą. Zabiegała skutecznie o uratowanie unikalnej drewnianej „zagrody tatarskiej” w Stobiecku Miejskim (historycznej wsi przyłączonej do Radomska). Zagroda poddana została konserwacji. Od 2003 była zatrudniona w Ośrodku Regionalnym Łódzkiego Domu Kultury. W ramach działań tej instytucji współpracowała z samorządami, placówkami

kultury i z nieprofesjonalnymi artystami głównie z pow. pajęczańskiego i radomszczańskiego. Wiele fotografowała: przyrodę, zabytki, twórców ludowych i ich dzieła, dokumentowała zdjęciami badania archeologiczne i etnograficzne, uczestniczyła w plenerach fotograficznych. Członkini Towarzystwa Fotograficznego im. Edmunda Osterloff'a w Radomsku. Zajmowała się działalnością edytorską. Była autorką i wydawcą szeregu opracowań, w tym przewodników, informatorów, katalogów, materiałów ilustracyjnych o charakterze regionalnym, szczególnie poświęconych terenom dawnego woj. łódzkiego, w tym: *Dolina Pilicy - województwo piotrkowskie : informator turystyczny*, Radomsko 1994; *Z dziejów gminy Będków*, Będków 1988; *Cmentarzysko kultury pomorskiej w Dobryszycach w powiecie radomszczańskim*, Radomsko 2001 (współautor Jacek Ziętek). Była żoną Zygmunta Błaszczyka i matką trzech córek: Aleksandry, Anny i Barbary. Zm. 27 VII 2009 w Radomsku.

„Gazeta Radomszczańska”, 2009, nr 31, s. 6; Relacje Zygmunta Błaszczyka; Wspomnienia własne.

Iwona Młodkowska-Przepiórkowska

BORUTA Bolesław ps. *Wilski, Rawski, Hanicz, Jordan* (1906-1976) – działacz polityczny, żołnierz Związku Jaszczurczego, ZWZ-AK, AL, KBW, pracownik UB, oficer podziemia antykomunistycznego, robotnik kolejowy, urzędnik. Ur. 11 IX 1906 w Wymysłówku k. Radomska, s. Konstantego (ślusarza kolejowego) i Bronisławy z d. Karnikowskiej. Zamieszkały w Radomsku, przy ul. Piłsudskiego 29 oraz w Zakrzówku nr 97. Miał wykształcenie średnie – w 1926 ukończył Gimnazjum Ogrodnicze w Nieszawie, a w 1947 roczny kurs administracji w Łodzi. Przed wojną angażował się w działalność lewicowych organizacji politycznych: członek KPP (od 1927),

Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej w Radomsku, sekretarz okręgu częstochowsko-piotrkowskiego KPP, generalny sekretarz Sekcji w Związku Szklarzy w okręgu Warszawa-Podmiejska (1929-1930), w KPP w Zagłębiu Dąbrowskim (1933-1934). Od 5 III 1928 służył w 1 Oddziale Uzbrojenia w Pomiechówku w stopniu szeregowego. Po kilku

miesiącach służby został usunięty z wojska za działalność w ruchu komunistycznym. Aresztowany przez Państwową Policję (Defę), skazany w 1933 z art. 102 na półtora roku więzienia. Po kilku miesiącach zwolniony warunkowo z uwagi na podjęcie współpracy z Defą w celu rozpracowania struktur KPP na Śląsku. W zeszytce ewidencyjnym akt personalnych WP z 1968 zapisano, że miał być więziony w Piotrkowie Trybunalskim przez władze sanacyjne w okresie I 1927-3 VII 1928. W l. 1934-1939 pracował jako robotnik sezonowy w PKP w Radomsku i w Katowicach. W 1936 jako prowokator urządził strajk okupacyjny w środowisku robotników w Radomsku. Na początku 1940 porzucił pracę i zaangażował się w działalność konspiracyjną. Za pośrednictwem Stanisława Pyki ps. *Jerlicz* (organizatora podziemia narodowego na terenie pow. radomszczańskiego) przeprowadził akcję werbunkową w ramach Związku Jaszczurczego, a następnie NOW na terenie powiatu. Od 1941 podporządkował się strukturze ZWZ-AK, dowodził 85 plutonem w stopniu sierżanta. Wiosną 1943 na polecenie przełożonych (por. → Stanisława Sojczyńskiego ps. *Zbigniew*) wniknął ze swoim oddziałem (ok. 40 ludzi) w szeregi podziemia komunistycznego Gwardii Ludowej. Od 27 II 1944 szef Sztabu Często-

chowsko-Piotrkowskiego 9 Okręgu AL, rozkazem dziennym nr 4 z dn. 18 V 1944 p.o. dowódca operacyjny 9 Okręgu AL, tj. 3 Brygady im. gen. Bema, 10 II 1944 mianowany porucznikiem, a od 1 VI 1944 kapitanem. 20 VII 1944 wszedł w skład prezydium konspiracyjnej Wojewódzkiej Rady Narodowej. Do 17 I 1945 jako komendant 9 Okręgu AL brał udział w licznych akcjach zbrojnych na terenie ziemi radomszczańskiej, częstochowskiej i włoszczowskiej, m.in. w wysadzaniu transportów kolejowych, mostów drogowych, wiaduktów i w największej potyczce AL pod Ewiną (11-12 IX 1944), w której jego brygada została rozbita przez siły niemieckie. Podczas walki był dwukrotnie ranny (19 IX 1943 we Włynicach i 26 XII 1944 w Radomsku). Posiadał wiele kontaktów z poszczególnymi dowódcami podziemia komunistycznego jak i niepodległościowego oraz rozległą siatkę wywiadowczą, która zagwarantowała mu dostęp do informacji i bezpieczne przetrwanie w terenie. Ostrzegł przed wydanym wyrokiem przez AL m.in. żołnierza NSZ → Mieczysława Soskę ps. *Kiemlicz* z Radziechowic. 11 XI 1944 awansowany na majora AL. W poł. I 1945 w ww. powiatach organizował za pośrednictwem swoich podkomendnych z AL m.in. struktury magistratu, starostwa powiatowego, milicji i kolei. Od II 1945 p.o. zastępca kierownika MUBP w Łodzi, do 1946 członek PPR. Na początku IV 1945, po doniesieniu jednego z podległych pracowników operacyjnych UB, został tymczasowo zawieszony w czynnościach służbowych i aresztowany przewencyjnie przez Wydział ds. Funkcjonariuszy Bezpieczeństwa Publicznego. Został oskarżony o współpracę z policją przed 1939 i odegranie destrukcyjnej roli w strukturach KPP. Po trzech dniach śledztwa, z braku wystarczających dowodów został zwolniony, a następnie z dn. 15 IV 1945 przeniesiony na stanowisko do-

wódcy 2 batalionu 3 Brygady KBW w Biłgoraju, w stopniu majora WP. W okresie pełnienia służby doprowadził do dezorganizacji jednostki, a w dn. 1 V 1945 przyczynił się do dezercji podległych mu żołnierzy. Podczas ucieczki z garnizonu zarekwirował z magazynu wojskowego broń i amunicję. Dzień później dowodził grupą dezerterów i uczestniczył m.in. w nieudanym ataku na PUBP w Biłgoraju w celu odbicia podkomendnego z KBW ppor. Józefa Sałajewskiego (dowódcy kompanii, aresztowanego 1 V 1945 za dezercję). Podczas tej akcji zbrojnej zginął funkcjonariusz UB Jan Topyło, a kpt. NKWD Mikołaj Gorinow został lekko ranny. Część jego żołnierzy w obawie przed dalszymi represjami Sowieców dołączyła do poakowskiego oddziału partyzanckiego pod dowództwem Konrada Bartoszewskiego *Wira*. Po kilku tygodniach ukrywania się w pow. lubelskim w przebraniu cywilnym wrócił do Piotrkowa Trybunalskiego, gdzie nawiązał kontakt z kolegą z okresu okupacji Stanisławem Sykusem (naczelnym dyrektorem Hut Szklanych). W jego towarzystwie udał się do Warszawy w celu ujawnienia się w MBP. 8 VII 1945 został aresztowany pod zarzutem dezercji z art. 143 § 1 i 2 art. 118 §1, 2, 3 KKWP z dn. 23 IX 1944. Wyrokiem Sądu KBW z dn. 28 XII 1945, został skazany na 6 lat więzienia i degradację do stopnia szeregowca. Po zastosowaniu amnestii z 2 VIII 1945 wyrok został obniżony do roku pozbawienia wolności. 9 VII 1946 zwolniony dzięki staraniom wpływowych weteranów AL, m.in. szefa WUBP w Łodzi płk. Mieczysława Moczara ps. *Mietek* i mjr. Jerzego Stelaka ps. *Kruk*. W okresie VII 1946-XII 1947 delegat Przemysłu Włókienniczego w Łodzi, pierwszy sekretarz ZBoWiD w Radomsku. Od 1947 do II 1948 kierownik Browaru w Wieluniu, następnie kierownik Biura Obrotów Artykułów Rolnych w Radomsku (II-XI 1948),

kierownik Administracyjno-Gospodarczy w Fabryce Chemicznej w Rudnikach (XI 1948-VIII 1949), kierownik Ośrodka Funduszu Wczasów Pracowniczych Sanatorium w Rościszowie, pow. dzierzoniowski (VIII 1949-VIII 1950). W 1949 został skazany na miesiąc więzienia z zawieszeniem na 2 lata za pobicie i zniesławienie funkcjonariusza MO w czasie służby. Od VIII 1950 do 16 VIII 1951 inspektor Centrali Odzieżowej w Łodzi. Od 3 VIII 1950 brał czynny udział w konspiracji antykomunistycznej w ramach organizacji „Armia Wolności” pod dowództwem Bolesława Góry ps. *Grynicz* (b. członka SN, AK) na terenie woj. łódzkiego. Pod ps. *Jordan* był szefem sztabu na Okręg Radomsko „AW”. 17 VIII 1951 aresztowany przez Wydział III WUBP w Łodzi. Podczas przesłuchania nie ujawnił prawdziwych faktów z okresu międzywojennego oraz działalności okupacyjnej w podziemiu niepodległościowym, podał natomiast fałszywą nazwę struktury konspiracyjnej Związku Wyzwolenia Polski Ludowej funkcjonującej w pow. radomszczańskim w l. 1939-1942, której rzekomo miał być dowódcą. 5 VIII 1952 skazany przez WSR w Łodzi na 12 lat więzienia, utratę praw publicznych, honorowych i obywatelskich na 5 lat. Po zastosowaniu amnestii Prokurator Powiatowy w Strzelcach Opolskich 9 V 1956 złagodził orzeczoną karę do 8 lat więzienia. Sąd Wojewódzki w Łodzi postanowieniem z dn. 14 VIII 1956 zwolnił go warunkowo i przedterminowo z więzienia w dn. 20 VIII 1956. Wyrok ten został uchylony w dn. 8 XI 1956 przez NSW w Warszawie, a sprawę przekazano do sądu powszechnego w Łodzi celem rehabilitacji. Na mocy rewizji Naczelnego Prokuratora Wojskowego w Warszawie w dn. 19 III 1958 wyrok Sądu KBW z dn. 28 XII 1945, został również uchylony, a zasądzony wyrok i postępowanie w tej sprawie zostały umorzono. Rozkazem pers. MON nr 0273 z dn.

11 VII 1958 przyjęty na ewidencje oficerów rezerwy przez WKR w Radomsku w stopniu majora WP. Rozkazem pers. MON nr 0574 z dn. 20 XI 1958 został mianowany podpułkownikiem, 15 VII 1959 przeniesiony do rezerwy. W okresie 21 VIII 1956-31 III 1957 prezes Łódzkiego Przedsiębiorstwa Leśnych Produktów Nie-drzewnych „Las” w Radomsku, następnie prezes Spółdzielni Inwalidów „Wytrwałość” w Radomsku (1 IV 1957-31 I 1962), prezes Spółdzielni Pracy Krawieckiej w Częstochowie (1 II 1962-31 VIII 1963) – zamieszkiwał wówczas przy ul. F. Nowowiejskiego 15/10. W 1963 przeszedł na specjalną rentę inwalidzką przyznaną przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek Głównego Zarządu ZBoWiD w Warszawie. Ożenił się 31 V 1941 w Radomsku z Anną Michalską z Zakrzówka, z którą miał syna Zbigniewa (ur. 28 IX 1938). Jego żona była czynną kurierką AK, a następnie sekretarką w sztabie AL. B. Boruta zm. w 1976 w Radomsku. Odznaczenia: Krzyż Grunwaldu III kl., Krzyż Partyzancki, Medaille für Kämpfer gegen den Faschismus 1933-1944 (NRD).

P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy (1941-1944)*, Warszawa 2013, s. 355; B. Hanicz-Boruta, *Wspomnienia dowódcy III Brygady AI*, Łódź 1973; R. Nazerowicz, *Bój Armii Ludowej pod Ewiną 12 września 1944*, Częstochowa 1979; tenże, *Ziemia radomszczańska w walce 1939-1945*; tenże, *Nad górną Wartą i Pilicą*, Warszawa 1964, s. 40, 103, 145, 156, 171, 184, 200, 202, 209-215, 220, 224, 231, 242, 245, 250-251, 280, 283-285, 295, 298, 301-303, 312, 316, 335, 337-338, 341-342, 353, 360-368, 370, 375, 377, 382, 386, 398; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1905-1907, sygn. KM 119, akt 751/1906; AIPN w Łodzi, WUBP, sygn. 030/77, Nielegalna organizacja pod nazwą Armia Wyzwoleńcza pod dowództwem Bolesława Góry, okres działalności: sierpień 1951; AIPN w Warszawie, sygn. 0259/23, MBP, sygn. BU 01236/107, Akta sprawy dot.:

Michał Czalej-Markiewicz, Boruta Hanicz; CAW, Wojskowe Biuro Historyczne, Teczka Akt Personalnych, sygn. 1486.71.1658, Akta osobowe: Boruta Hanicz.

Ksawery Jasiak

BORZYKOWSKI Tuvia, ps. *Tadek* (1914-1959) – krawiec, działacz społeczny, powstaniec. Ur. 14 V 1914 w Łodzi (wg innych źródeł: w 1910 w Łodzi lub Radomsku), s. Szlamy i Chaji małżonków Borzykowskich. Był samoukiem, przed wojną mieszkał w Radomsku, gdzie pra-

cował jako krawiec. Działal w organizacjach syjonistycznych. Miłośnik literatury żydowskiej, w l. 1936 i 1938 wybierany do Zarządu Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego Biblioteka Żydowska im. Szalom Alejchem. Po wybuchu wojny udało mu się ukryć część księgozbioru biblioteki. W poł. 1940 wyjechał do Warszawy. Związał się z kibucem Droru na ul. Dzielnej 34, prowadził wykłady z literatury proletariackiej. W 1942 mieszkał i pracował z młodzieżą chalurową na farmie czerniakowskiej. Próbował zostać łącznikiem, ale dekonspirowały go semickie rysy twarzy. Wziął udział w powstaniu w getcie jako bojownik Żydowskiej Organizacji Bojowej (ŻOB). W poł. V 1943 wydostał się kanałami na aryjską stronę. Następnie został przetrzucony do lasu. Po zachorowaniu na tyfus musiał wrócić do Warszawy, gdzie ukrywał się do wybuchu powstania warszawskiego. Wziął w nim udział w grupie żobowców – walczył na barykadzie przy ul. Mostowej. Później kanałami przeszedł na Żoliborz. Po klęsce powstania aż do XI 1944 ukrywał się wraz z grupą kolegów

w ruinach. Następnie udało im się opuścić Warszawę. Do nadejścia frontu przebywał we wsi Blizno i w Brwinowie. Po wojnie pracował w redakcji „Unzer Wort” w Łodzi. W 1949 napisał swoje wspomnienia w jidysz (angielskie tłumaczenie ukazało się pt. *Between Tumbling Walls*). W tym samym roku wyemigrował do Izraela. Pracował w kibucu założonym przez ludzi ocalonych z getta w Warszawie. Rodziny nie założył. Odznaczony Krzyżem Grunwaldu 3 kl. Zm. 9 III 1959 w kibucu Lochamej Hageettaot.

A. Grupińska, *Odczytanie listy, Opowieści o warszawskich powstańcach Żydowskiej Organizacji Bojowej*, Warszawa 2014; *Memorial Book of the Community of Radomsk and Vicinity*, Tel Awiw 1967, s. 383, 384; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 112-113, *Tuyve Bozhikovski (Tuvia Borzykowski)*, [w:] *Yiddish Leksikon*, <http://yleksikon.blogspot.com/2016/01/tuyve-bozhikovski-tuvia-borzykowski.html>, pobrano 12 II 2017.

Grzegorz Mieczyski

BRYLIKOWSKI (Brylik) Jan Kazimierz (1782-1866) – chirurg 2. rzędu. Ur. 22 VI 1782 w Szczówcze (osadzie młynarskiej k. Radomska), ochrzczony 28 II 1784 w Radomsku, s. mieszczan Kazimierza i Katarzyny z Oleszkiewiczów (vel Oleśkiewiczów) małżonków Brylików. 15 XI 1813 rozpoczął studia na Uniwersytecie Królewsko-Warszawskim, następnie mieszkał w Warszawie. W trakcie powstania listopadowego udzielał pomocy rannym żołnierzom w szpitalu zorganizowanym w koszarach sapieżyńskich. W Radomsku pracował co najmniej od 1839. Trzykrotnie żonaty: z Józefą z Niedzielskich, wdową Józefą Kurasiewiczową (4 XI 1841 w Radomsku) oraz panną Anną Kijowską (19 V 1858 w Radomsku). Z żoną Anną miał syna Jana. Zm. 20 X 1866 w Radomsku.

Z. Leszczyński, *Lekarze w powstaniu listopadowym*, Warszawa 1992, s. 57; G. Mieczyski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 39; T.A. Nowak, *Księgi metrykalne parafii św. Lamberta w Radomsku, cz. III: Księga ochrzczonych z lat 1779-1796*, Radomsko 2014, s. 71, 110; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1836-1843, sygn. KM 4982, akt 76/1841; Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1850-1860, sygn. KM 5015, akt 54/1858; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1861-1869, sygn. KM 91, akt 494/1866; APPT, AmR, zespół 103/II, sygn. 149, k. 136; *Księga zapisów uczniów Królewsko-Warszawskiego Uniwersytetu MDCC-CXVI*, Warszawa [1816-1830], s. 72; KWa 1835 nr 169, s. 885; *Lista lekarzy i aptekarzy w Królestwie Polskim oraz chirurgów, felczerów i akuszerów na rok 1839*, Warszawa 1839, s. 44; *Lista osób leczeniem i lekarstwami trudniących się w Królestwie Polskim w 1820*, Warszawa, [1820], s. 5.

Grzegorz Mieczyski

BRZOZOWSKI Franciszek Wojciech ps. Adam (1901-1966) – harcerz, żołnierz WP, ZWZ-AK, nauczyciel, działacz społeczny. Ur. 1 VIII 1901 w Pittsburghu (stan Pensylwania w USA), s. Adama i Marianny z d. Gąsior. Od 1913 zamieszkały w Brzezinach, od 1920 w Radomsku przy ul. Kościuszki 10, w l. 20. XX w. w Piotrkowie przy ul. Mickiewicza 34. Ukończył gimnazjum klasyczne w Dębicy, seminarium nauczycielskie, Wydział Humanistyczny UŁ. Znajomość języków: łaciński, grecki, niemiecki oraz rosyjski. Od 20 VIII do 19 X 1920 szeregowiec 1 kompanii Krakowskiego Batalionu Harcerzy w 201 Ochot-

niczym Pułku Piechoty B. 201/V. Jako uczeń szkoły średniej został zdemobilizowany z pułku z dn. 10 X 1920. Ukończywszy studia pedagogiczne podjął się pracy nauczycielskiej w Sanoku. Od 1925 uczył w Woli Kuźniewskiej, prowadził m.in. zajęcia z przysposobienia wojskowego w Wielgomłynach. Z dn. 13 VI 1925 uzyskał świadectwo dojrzałości w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Krośnie. Od 2 I 1926 do 30 IX 1933 nauczyciel i kierownik szkoły w Hucie Drewnianej (pow. radomszczański). Od 30 IX 1933 do 31 VIII 1939 instruktor oświaty pozaszkolnej Inspektoratu Szkolnego w Piotrkowie. Od IX 1937 do VI 1939 studiował w Warszawie. Odbył 8-tygodniowe szkolenie w 27 pp., a następnie od 5 VII do 25 VIII 1926 w Oddziale I Sztabu Generalnego WP. W okresie 16 VII-28 IX 1928 uczestniczył w ćwiczeniach rezerwy w 25 pp., od 1 VII do 24 VII 1929 w skróconym Kursie Szkoły Podchorążych Piechoty Rez. nr 7 w Śremie, uzyskał wynik dobry. W 1930 odbył dwumiesięczny kurs dla nauczycieli biologii w Poznaniu. W dn. 22 VI 1931 powołany na 6-tygodniowe ćwiczenia rezerwy w 31 pp Strzelców Kaniowskich, 1 VIII zwolniony z WP po zdaniu egzaminów z wynikiem dobrym w stopniu ppor. rez. W 1933 przekazany ewidencyjnie z przydziałem do 25 pp w Piotrkowie, specjalność – dowódca plutonu. W okresie 26 VI - 5 VIII 1933 ukończył kurs oficerów rezerwy (dowódców kompanii strzeleckiej) zorganizowany przez Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty w Zambrowie. Awansowany na porucznika ze starszeństwem z dn. 1 I 1935. W VIII 1939 zmobilizowany do 25 pp jako dowódca plutonu. Walczył z Niemcami w składzie 7 DP Armii „Kraków” na odcinku Lubliniec-Krzepice-Częstochowa-Żarki-Lelów-Złoty Potok. W starciu pod Ligotą Gawronną, a następnie pod Drochlinem jego pułk

został rozbity. Podczas próby wydostania z okrażenia został aresztowany. W dn. 20 XII 1939 zwolniony z obozu jenieckiego. Od 6 I 1940 do 15 I 1945 członek Powiatowej Komisji Tajnego Nauczania w ramach Tajnej Organizacji Nauczycielskiej. Od 1942 członek AK, prowadził konspiracyjne komplety w szkołach podstawowych w pow. radomszczańskim oraz w Piotrkowie. Od 15 VIII 1944 do 16 I 1945 p.o. komendant Obwodu AK Radomsko w stopniu porucznika. Po VIII 1945 nie ujawnił się przed Komisją Likwidacyjną ds. AK. Od 8 do 19 III 1945 pełnił obowiązki instruktora oświaty dla dorosłych. W okresie 1 IX 1945-20 VII 1946 kierownik kursu pedagogicznego i dyrektor Liceum Pedagogicznego w Radomsku. Podejrzewany o współpracę z KWP i inwigilowany przez UB. Latem 1945 dopomógł kpt. → Stanisławowi Sojczyńskiemu ps. *Warszyc* w nawiązaniu kontaktu z organizacją poakowską z Konina. Kilukrotnie spotykał się z *Warszycem* i udzielał informacji o stosunkach w legalnie istniejących organizacjach społecznych i partiach politycznych. W końcu 1945 otrzymał od organizacji KWP dwukrotnie prasę konspiracyjną w celu rozkolportowania w terenie. Po nawiązaniu kontaktu ze Stanisławą Wysocką (sekretarzem Powiatowego Urzędu Informacji i Propagandy w Radomsku) do V 1946 dostarczał jej antykomunistyczną prasę oraz uzyskiwał informacje o planowanych aresztowaniach i pacyfikacjach w regionie. W VI 1946 udzielił schronienia rodzinie *Warszycy*. Na ostatnim spotkaniu w Częstochowie przeprowadził weryfikację działaczy partyjnych objętych aktem oskarżenia Kierownictwa Walki z Bezprawiem. W dn. 16 VII 1946 o godz. 11:00 w Radomsku aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Łodzi. Został oskarżony z art. 88 § 1 w zw. art. 86 § 1 i 2 KKWP o „próbę obalenia przemocą ustroju demokratycznego w Polsce”. W dn. 28 I 1947

skazany przez WSR w Łodzi (przewodniczący: mjr Leo Hochberg, prok. mjr Feliks Aspis) na 3 lata więzienia, pozbawienie praw na rok. Na mocy amnestii karę darowano. Zwolniony z więzienia po 6 miesiącach. Wrócił do pracy zawodowej jako nauczyciel szkoły podstawowej w Radomsku i organizator Korespondencyjnego Gimnazjum Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”. Od 1 VI 1947 do 1 IX 1955 nauczyciel Liceum Pedagogicznego w Zgierz, w 1948 uczestniczył w Centralnym Kursie Nauczycieli w Zakopanem, wykładowca na miesięcznych kursach dla nauczycieli klas łączonych w Zduńskiej Woli (1956) oraz w Pabianicach (1957). Kierownik Szkoły Podstawowej w Żerominie pow. łódzki (1 IX 1955-31 VIII 1958), następnie dyrektor II LO w Tomaszowie Mazowieckim (1 IX 1958-1 IX 1961), dyrektor LO w Brzezinach (1 IX 1961-31 X 1964), od 1 XI 1964 nauczyciel II LO w Radomsku. Działacz społeczny i polityczny: współzałożyciel Towarzystwa Burs i Stypendiów w Radomsku przy Prezydium Oddziału Powiatowego ZNP, organizator i p.o. dyrektor Uniwersytetu Robotniczego w Zgierzu, przewodniczący Zarządu Miejskiego Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w Zgierzu, przewodniczący Zarządu Miejskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Tomaszowie Mazowieckim, organizator i kierownik Poradni Społeczno-Wychowawczej w Tomaszowie Mazowieckim, członek Zarządu Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich w Tomaszowie Mazowieckim, Członek Prezydium Zarządu Okręgu ZNP w Łodzi. Żonaty, miał dwoje dzieci: Kazimierza (ur. 1 IV 1931) i Ryszarda (ur. 13 II 1948). Zm. 1 IV 1966, pochowany na Nowym Cmentarzu w Radomsku (nr grobu: B11/0029). Odznaczenia: Srebrny Wawrzyn Akademicki MWR (4 XI 1937), Srebrny Krzyż Zasługi (8 X 1938), Srebrny Krzyż Zasługi (1946), Krzyż Kawalerski Orderu Od-

rodzenia Polski (6 XII 1957), Zasłużony Nauczyciel PRL (15 XI 1962).

W. Borzobohaty, *Jodla, Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939-1945*, Warszawa 1988, s. 274; D. Kamiński, *Dzieje 25 pułku piechoty Wojska Polskiego w latach 1918-1939*, Piotrków Trybunalski 2004; AIPN w Łodzi, sygn., pf 10/355, Meldunki, raporty i notatki służbowe SB KPMO w Brzezinach dotyczące sytuacji na terenie powiatu brzezińskiego za lata 1957-1964; sygn., pf 12/2114, Akta śledztwa przeciwko: Kowalcy Jerzy i inni, podejrzani o przynależność do Konspiracyjnego Wojska Polskiego (KWP), t. 3; sygn. 0081/1, k. 1989, 2371, WUSW w Łodzi, Kartoteka ogólnoinformacyjna: F. Brzozowski; sygn. 030/279, t. 8, *Kontrrewolucyjna organizacja pod nazwą Konspiracyjne Wojsko Polskie w województwie łódzkim, okres działalności: 1945-1948, opracowanie nr 279, Łódź 1978*; sygn. 030/346, k. 804, WUSW w Łodzi, Kartoteka historyczna „czynu”, KMMO w Łodzi; Archiwum II LO w Radomsku, sygn. 1020/B/I/1/18, Akta osobowe: Brzozowski Franciszek (1964-1966), k. 1-8; CAW, Wojskowe Biuro Historyczne, sygn. I.481.B.13411, Akta personalne Brzozowski Franciszek, ppor. rez.; Książeczka wojskowa nr 43, Radomsko 29 XII 1931 r.

Ksawery Jasiak

BRZUCHANIA Mieczysław ps. *Tadeusz, Wilk, Waclaw* (1909-1994) – urzędnik, działacz polityczny SN, żołnierz WP, NOW, NSZ, więzień sowieckich łagrów. Ur. 13 I 1909 w Stobiecku Miejskim, pow. noworadomski, s. Władysława (robotnika) i Marianny z d. Szwedzik. Posiadał wykształcenie średnie, ukończył Społeczne Gimnazjum Męskie im. Feliksa Fabianiego w Radomsku. Do 1939 sekretarz Zarządu Powiatowego SN w Radomsku i wiceprezes koła miejskiego. W VI 1934 czasowo aresztowany przez władze sanacyjne. W l. 1932-1933 odbył służbę wojskową w Batalionie KOP „Hoszcza”, specjalność – łączność. Wziął udział w kampanii wrześniowej 1939 r., zmobilizowany do plu-

tonu łączności 1 batalionu 96 rez. pp, 38 DP. Walczył na linii Przemyśl-Lwów-Lasy Janowskie pod Gródkiem Jagiellońskim. Od 21 IX 1939 w niewoli niemieckiej. W pierwszych dniach X 1939 zbiegł z transportu kolejowego na stacji Płaszów pod Krakowem. 15 X 1939 nawiązał łączność z Oddziałem Wydzielonym WP mjr. Henryka Dobrzańskiego ps. *Hubal* w Zychach k. Radoszyc (pow. konecki), a po rozbiściu oddziału utrzymywał kontakty z organizacją Ochotnicza Brygada Obrońców Ojczyzny (komendant ks. Feliks Kowalik ps. *Zagłoba*, proboszcz z parafii Czeremo). Od 1940 w NOW (komendant placówki NOW Borowno, w gm. Mykanów, pow. częstochowski), współorganizował struktury niepodległościowe na terenie pow. radomszczańskiego i koneckiego. Używał fałszywych kenkart na nazwiska Jan Wroniszewski oraz Mieczysław Rudzki. W końcu 1942 w wyniku akcji scaleniowej z AK w KP NOW w Radomsku doszło do wewnętrznego podziału organizacyjnego. Objął po Janie Załęckim kierownictwo komendy, która była w fazie reorganizacji po przejściu części kadry do struktur AK. Inicjator utworzenia KP NSZ w Radomsku, oficer sztabu w stopniu sierżanta podchorążego. Był współorganizatorem i uczestnikiem akcji rozbiściu Banku Emisyjnego w Częstochowie (20 IV 1943), skąd zarekwirowano na potrzeby organizacji 3 mln zł. Od IX do XI 1944 używał ps. *Jerzy Wilczyński i Warmiński*, p.o. dowódca drużyny w 204 pp Brygady Świętokrzyskiej. Od 1 I 1945 ukrywał się w Stobiecku Miejskim, a następnie po kilku dniach wyjechał do Końskich w celu nawiązania za pośrednictwem Juli Kudryckiej ps. *Ciotka* (od 1942 główna łączniczka M. Brzuchani) łączności z lokalną grupą AK-NSZ. Spotkanie z kierownictwem organizacji w Końskich odbyło się w klasztorze Franciszkanów. 10 I uczestniczył w ostatniej odprawie oddziału AK z Radoszyc w miejscowości

Jakimowice. 19 I 1945 został aresztowany przez NKWD w Końskich wraz z innymi współpracownikami AK. Wywieziony z miasta samochodem ciężarowym do Bełchatowa, skąd przez 10 dni bez jedzenia zmuszony był iść do więzienia na Montelupich w Krakowie. Następnie kolejną został przetransportowany w rejon Donbasu w ZSRR. Więziony w łagrach Lidiewka i Jenakiewie, gdzie do XI 1947 pracował przymusowo w kopalniach Zagłębia Donieckiego. W poł. XII 1946 zeznawał przed trybunałem wojennym ZSRR jako świadek obrony w procesie politycznym żołnierzy AK, m.in. por. Karola Kutnickiego ps. *Kruk* – dowódcy 1 kompanii 27 pp AK. W pierwszej dekadzie X 1947 został zwolniony z łagrów. W dn. 30 X 1947 dotarł do Polski, a następnie zarejestrował się w punkcie repatriacyjnym w Białej Podlaskiej. 1 XI 1947 r. wrócił do domu w Stobiecku Miejskim. Po kilku miesiącach wyjechał do Kołobrzegu w poszukiwaniu pracy, gdzie zamieszkał przy ul. Walki Młodych, a następnie przy ul. Sienkiewicza. Od XII 1947 referent w Powiatowym Komitecie Opieki Społecznej w tymże mieście. W l. 50. uczestniczył w rozpracowaniu b. członków NSZ (krypt. „Sudety”) prowadzonym przez WUBP Koszalin. Pracował m.in. w Państwowej Straży Pożarnej w Kołobrzegu. W dn. 20 VI 1983 rejestrowany przez SB RUSW w Kołobrzegu jako figurant sprawy operacyjnego rozpracowania pod nr 19705 krypt. „Alfa-81”, podejrzany o rozpowszechnianie ulotek o wrogiej treści w rejonie lotniska Bagicz – Kołobrzeg, które było wówczas w posiadaniu Armii Radzieckiej (7 III 1984 z powodu zaprzestania działalności antypaństwowej materiały złożono w Wydz. „C” WUSW Koszalin pod nr 4692, a w dn. 19 I 1990 dokumenty wybrakowano). Od 12 IV 1989 współorganizator Związku Sybiraków w Kołobrzegu i Koszalinie. W l. 1989-1993 pierwszy prezes Związku Sybiraków

w Kołobrzegu, od 1994 honorowy prezes i weteran Światowego Związku AK. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Żonaty z Heleną z Warszawy (20 II 1924-14 III 2014), miał syna Jerzego Andrzeja (17 V 1950-21 IX 2007) i córkę Elżbietę (30 XII 1953-29 VIII 2015). Zm. 9 VI 1994 w Kołobrzegu, pochowany na Cmentarzu Komunalnym.

C. Brzoza, *Ludzie brygady, Noty biograficzne oficerów i żołnierzy. Brygady Świętokrzyskiej. Narodowych Sił Zbrojnych*, Kraków 2015, s. 43; M. Brzuchania, *W stalinowskich łagrach...*, „Wojskowy Przegląd Historycznych” 1991, R. 36, s. 81-101; tenże, *Ocalenie*, Kołobrzeg 1993, s. 1-10 (kopia mps. w zbiorach autora); A. Lgocki, *Obóz narodowy w Radomsku w Drugiej Rzeczypospolitej (cz. I)*, ZRA, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 143, 163; J. Załęcki, *Upominek imienninowy dla Hitlera, Akcja na Bank Emisyjny w Częstochowie, 20 IV 1943 r.*, Radomsko 1989, s. 9 (mps w zbiorach autora); AIPN w Kielcach, WUBP, sygn. 0031/1, k. 248, WUSW w Kielcach, kartoteka; AIPN w Łodzi, WUBP, sygn. 0081/1, k. 2006, WUSW w Łodzi, kartoteka; AIPN w Szczecinie, WUSW, sygn. 00124/379/J, SOR-Brzuchania Mieczysław; WUSW, sygn. 00111/1, k. 2287, WUSW w Koszalinie, kartoteka; sygn. 0010/1, t. 1, k. 418, WUSW w Koszalinie, kartoteka; t. 2, k. 425, 997, WUSW w Koszalinie, kartoteka; AIPN w Warszawie, MBP, sygn. BU 2911/1, k. 4309, 4310, MSW w Warszawie, kartoteka; sygn. BU 2912/1, k. 808, 711, MSW w Warszawie, kartoteka; sygn. 00231/171, t. 5.

Ksawery Jasiak

C

CADERSKI-HOLSCHAN COLM, DE Jan Franciszek (1866-1935) – lekarz. Ur. 27 I 1866 w Warszawie, s. Piotra i Józefy ze Skorupków małżonków Caderskich. Absolwent szkoły → Feliksa Fabianiego w Radomsku. Następnie uczył się w IV Gimnazjum Męskim w Warszawie (świadectwo dojrzałości otrzymał w 1886).

Ukończył Wydział Lekarski UW w 1892 (dyplom doktora medycyny uzyskał 13 IV 1893). W l. 1894-1899 pracował w Szadku, następnie w Radomsku. W 1904 został wysłany do organizowanych w Irkucku pułków wojskowych. Ok. 1905 prowadził gabinet lekarski w Łęczycy, a potem w Kaluszynie. W l. 1906-1909 mieszkał w Warszawie, był asystentem kliniki UW. Od 26 XI 1909 co najmniej do 1913 pełnił funkcję lekarza miejskiego 2. rewiru w Łodzi, jednocześnie prowadził prywatną praktykę – specjalizował się w położnictwie i pediatrii. Po 1918 krótko pracował w Makowie Mazowieckim. Do 1927 służył w WP w stopniu majora-lekarza. W l. 1921-1931 lekarz pow. koneckiego oraz lekarz kasy chorych w Końskich. Pełnił tam również funkcję lekarza szkolnego w Gimnazjum Żeńskim im. Cecylii Juszcakiewicz. Następnie przeniósł się do Torunia, gdzie zajmował stanowiska pomocnika inspektora Urzędu Województwa Pomorskiego i referenta Wojewódzkiego Urzędu Zdrowia. Społecznik: w 1899 zasiadał w Radzie Nadzorczej OSO w Noworadomsku, w 1914 był wiceprezesem Łódzkiego Towarzystwa Cyklistów, w 1930 wiceprezesem Oddziału Ligi Morskiej i Kolonialnej w Końskich. W 1924 w Łodzi wydał wraz z Edwardem Zajączkiem publikację *O rytualnym uboju bydła*. Żonaty ze Stanisławą ze Zgleczewskich, miał co najmniej troje dzieci: Jana (1900-1901), Józefa i Stanisława. Zm. w VII 1935 w Toruniu, pochowany na miejscowym cmentarzu.

G. Mieczynski, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 61; tenże, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 39-40; E. Słabińska, *Inteligencja na prowincji kieleckiej w latach 1918-1939*, Kielce 2004, s. 104; P. Szarejko, *Słownik lekarzy polskich XIX wieku.*, t. 3, Warszawa 1995, s. 69; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku

1900-1902, sygn. KM 116, akt 591/1901; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1902-1903, sygn. KM 117, akty 367/1902, 368/1902; Księga zm. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1901-1904, sygn. KM 128, akt zg. 353/1901; AAW, ASC parafii rzymskokatolickiej Przemienienia Pańskiego w Warszawie, zespół 9216, Księga ur. parafii Przemienienia Pańskiego 1866-1873, sygn. 130, akt 44/1866; „Dzień Pomorski” 1935, nr 153, s. 6; GWa 1892, nr 160, s. 3; „Kielecki Dziennik Wojewódzki” 1928, nr 26, s. 10; „Kurjer Codzienny” 1886, nr 175, s. 2; KWa 1899, nr 173, s. 6; 1903, nr 162, s. 23; 1904, nr 105, s. 10; 1906, nr 214, s. 11; „Morze” 1930, nr 8, s. 18; *Pamiętna książka petrokovskoj guberni na 1913 god*, Piotrków 1913, s. 60; „Rocznik Adresowy Królestwa Polskiego na Rok 1902”, Warszawa 1902, s. 136; „Rozwój” 1910, nr 181, s. 7; 1911, nr 272, s. 8; *Russkij Medicinskij Spisok na 1899 god*, Sant Petersburg 1899, s. 325; *Spis oficerów WP 1918-1921* (<http://www.muzeumwp.pl/oficerowie/?letter=C>) – pobrano 3 V 2016; „Tydzień” 1904, nr 12, s. 3; „Wieśniak” 1914, nr 30, s. 5; Z. Zagórowski, *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminarjów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych*, Lwów-Warszawa 1924, s. 180.

Grzegorz Mieczynski

CHMURZYŃSKI Fabian Ambroży (1829-1906) – urzędnik, filantrop, społecznik. Ur. 1 XII 1829 w Omięcinie parafii Wysoka gm. Orońsko w woj. radomskim, s. Ignacego (komisarza) i Katarzyny z d. Rolla małżonków Chmurzyńskich. Dość

wcześniej został osierocony przez ojca, który zm. w 1835, a następnie przez ojczyma Józefa Pinko (zm. w 1839). Miał jednego rodzonego brata Leona, ale wychowywał się wspólnie z synami ojczyma – Feliksem (1830-1863) i Stanisławem

(ur. 1832). Ukończył Instytut dla Nauczycieli w Radzyminie. W służbie rządowej od 11 I 1849: wójt gm. Dębe Wielkie w pow. mińskim (1855), w 1857 mieszkał w Warszawie, następnie został urzędnikiem Biura Powiatu Piotrkowskiego, wójt gm. Srock w pow. piotrkowskim (1862), od 1 I 1867 sekwestратор pow. noworadomskiego, w 1889 odszedł na emeryturę. Odznaczony brązowym Medalem za Uśmierzenie Polskiego Buntu 1863-1864. W Radomsku (za namową proboszcza parafii św. Lamberta) kupił od władz carskich działki przy ul. Powiatowej (dziś: Kościuszki) skonfiskowane franciszkanom za popieranie powstania styczniowego. Sprzedał je później ze znacznym zyskiem francuskiej firmie budującej Metalurgię. W 1898 wybudował na posesji u zbiegu dzisiejszej ul. Reymonta i Kościuszki murowany dom piętrowy wraz z budynkami gospodarczymi, które zostały zaprojektowane przez → Stefana Lemene. Dzięki zebranych przez F. Chmurzyńskiego danym powstał opis Radomska i powiatu w *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich*. Angażował się w działalność społeczną: inicjator powołania, a następnie członek Zarządu Stowarzyszenia Spożycwców Urzędników (1895-96, 1899), członek Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan. Ożenił się 7 I 1855 w Warszawie z Emilią Glińską (1824-1904) – c. Marcina h. Polko (sekretarza Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego) i Seweryny z d. Benik. Po śmierci żony nie miał już żadnych bliskich krewnych. Jedyna córka Fabiana i Emilii – Anna Krystyna zmarła w wieku dziecięcym (1857-1862). Brat Leon po powstaniu styczniowym wyemigrował do Belgii, gdzie zm. w 1868. F. Chmurzyński niemal cały swój majątek przekazał testamentalnie na cele charytatywne. Podarował Towarzystwu Dobroczynności

dla Chrześcijan plac pod budowę ochronki (*wyłącznie dla dzieci narodowości polskiej wyznania rzymskokatolickiego*) oraz 2000 rub., z których 5% miało być (...) *obrócone na całkowite utrzymanie i wychowanie praktyczne, elementarne wykształcenie z pomieszczeniem w Ochronce dwóch dziewczynek wyznania rzymskokatolickiego zrodzonych z rodziców Polaków, pozabawionych obojga rodziców, lub jednego z nich, w każdym razie biednych, które do skończonych lat trzynastu z funduszu tego w Ochronce korzystać mają pod łaskawą i macierzyńską opieką Zarządu i Opiekunek Ochronki*. Zagwarantował również lokatorom, którzy zamieszkiwali w jego kamienicy niezmiennie warunki najmu, aż do momentu, w którym sami zdecydują o opuszczeniu zajmowanych lokali. Zm. 5 VI 1906 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu razem z żoną Emilią (kwatery C2 /173 – grób zlikwidowany około 1980).

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 226-227; G. Mieczyski, *100 lat dobroczynności – działalność stowarzyszeń charytatywnych w Radomsku do wybuchu II wojny światowej*, ZRa, t. 1, red. T.A. Nowak, Radomsko 2007, s. 99; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 39, 190, 193; W. Rudzka, *Chmurzyński Leon*, [w:] PSB, t. III, s. 344; APŁ, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Srocku, zespół 1677, akt zg. 148/1862; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 896; APR, USC Parafii Rzymskokatolickiej Radom, zespół 156, sygn. 16, akt zg. 444/1835; sygn. 19, akt małż. 44/1838; USC Parafii Rzymskokatolickiej Wysoka, zespół 175, akt ur. 79/1829; APW, Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, zespół 159, sygn. 121, akt ur. 578/1857; sygn. 1855, akt małż. 1/ 1855; KWa 1896, nr 218 (dodatek poranny), s. 4; 1905, nr 200, s. 4; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1888 god*, Piotrków 1888, s. 19.

Alicja Surmacka

CHOMICZ Jadwiga Maria (1883-?) – nauczycielka, działaczka społeczna. Ur. w 1883 w Bereźnikach, pow. suwalski, c. Konstantego i Anny z Trzeciaków małżonków Chomiczów. Ukończyła gimnazjum w Wilnie, kursy Leshafta w Petersburgu i studia na Wydziale Humanistycznym UW. Od wczesnych lat angażowała się w działalność konspiracyjnego szkolnictwa: była członkinią polskich tajnych kursów w okresie wileńskim, a w Petersburgu członkinią „Sokoła”. W okresie warszawskim należała do tajnych organizacji narodowego harcerstwa. W l. 1913-14 prowadziła w Rembertowie tajne szkolnictwo dla nauczycieli szkół ludowych z polskim językiem wykładowym. W 1915 pracowała w szkole w Grzybowskiej Woli (dziś: Warszawa). Co najmniej od VIII 1915 mieszkała w Radomsku, gdzie prze-

jęła b. szkołę Marii Marzantowicz, którą potem przekształciła w żeńskie gimnazjum. Placówka znajdowała się przy Rynku 6 (późniejsza nazwa: Plac 3 Maja 6 – budynek został zniszczony we IX

1939). W czasie okupacji austriackiej działała w Narodowym Związku Robotniczym i Komitecie niesienia pomocy rannym. W 1918 była jedną z założycielek w Radomsku Oddziału Narodowej Organizacji Kobiet (w 1921 – przewodnicząca Zarządu, 1924 – członkini Zarządu), a po uzyskaniu niepodległości w 1919 pracowała w Komitecie Wyborczym do Sejmu Ustawodawczego. Zasiadała w Radzie Miejskiej, do której weszła z listy tzw. zastępców. W 1921 nie podporządkowała się decyzji miejscowych organizacji narodowych o rezygnacji z mandatów. W l. 1926-1927 założycielka pierwszego gimnazjalnego Hufca Przynsposobienia Wojskowego

i Wychowania Fizycznego kobiet (później: Hufiec Organizacji Przynsposobienia Wojskowego Kobiet). W 1930 zorganizowała pierwsze w mieście zawody strzeleckie kobiet. Publikowała w miejscowej prasie artykuły o charakterze społecznym, politycznym, odezwy przedwyborcze i wiersze oparte na historii Legionów. W 1930 wzięła udział w Zjeździe Naukowym im. Jana Kochanowskiego w Krakowie z okazji 400-lecia urodzin poety. Działaczka społeczna: przed 1914 członkini religijno-narodowego Stowarzyszenia „Eleusis”, członkini Tymczasowego Zarządu Patronatu Skauta Męskiego (1915), członkini Zarządu Oddziału Ligi Morskiej i Kolonialnej (1925), członkini Zarządu Oddziału PCK (1928), współzałożycielka LOPP (1931), członkini Zarządu Koła Przyjaciół ZHP (1935). W 1931 użyczała lokalu w budynku gimnazjum Związkowi Pracy Obywatelskiej Kobiet. Odznaczona Medalem Niepodległości (21 IV 1937). W l. 30. kilka razy z rzędu jej gimnazjum nie otrzymywało praw szkół państwowych, co uniemożliwiało urzędnikom ubieganie się o zwrot czesnego za naukę swoich córek – przyczyniło się to do stopniowego upadku placówki. Aby zmniejszyć straty właścicielka próbowała przy gimnazjum utworzyć również prywatną szkołę powszechną. Nie przyniosło to jednak poprawy sytuacji finansowej. Na początku roku szkolnego 1937/1938 J. Chomicz, bez poinformowania kuratorium i rodziców, opuściła Radomsko. Szkoła jeszcze przez krótki okres działała pod innym kierownictwem, a następnie dla uczennic utworzono żeńskie klasy przy Społecznym Gimnazjum im. F. Fabianiego. J. Chomicz wyjechała do Gdyni, gdzie otworzyła drugie w mieście prywatne gimnazjum żeńskie i przy nim szkołę powszechną. W czasie wojny mieszkała w Warszawie, wg niektórych źródeł zaangażowała się w ratowanie Żydów z getta. W swoim mieszkaniu prze-

chowowała siedem osób, oprócz tego pomagała innym w znalezieniu bezpiecznych kryjówek, w zorganizowaniu aryjskich dokumentów, zbierała wśród znajomych pieniądze na wykupienie aresztowanych. J. Chomicz mieszkała po 1945 przy ul. Nowej 23 w Radomsku, następnie wyjechała do Gdańska. Odwiedziła Radomsko w l. 60. Data jej śmierci i miejsce pochówku nie zostały ustalone.

G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 27, 30, 50-52, 82, 111-113, 139, 141, 143, 144, 146; T. A. Nowak, *Dokumenty Patronatu Polskiej Organizacji Skautowej w Radomsku*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 13, 14, 16, 17; *Ten jest z ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom 1939-1945*, oprac. W. Bartoszewski i Z. Lewinówna, Warszawa 2007, s. 398-400; *Czy wiesz, kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 103; „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 30 I 1951, nr 2, poz. 22, s. 23; „Gazeta Kościerska” 1937, nr 96, s. 2; GRa 1921, nr 47, s. 4; 1936, nr 37, s. 4; 1937, nr 21, s. 6; Informacja J. Kierocińskiej; „Myśl Narodowa” 1933, nr 20, s. 278; *Pamiętnik Zjazdu Naukowego im. Jana Kochanowskiego 8 i 9 czerwca 1930 r.*, Kraków 1931.

Włodzimierz Stefani

CHRZANOWSKI Jan (1892-1982) – profesor nauk medycznych. Ur. 6 VI 1892 w Kietlinie (pow. radomszczański). Był drugim synem z licznego potomstwa Józefa i Józefy z Molińskich małżonków Chrzanowskich. Naukę rozpoczął w 1903 w Radomsku w szkole → Feliksa Fabianiego, po śmierci przełożonego kontynuował ją w szkole → Antoniego Żylińskiego, a od 1909 w gimnazjum w Częstochowie. Po zdaniu matury w 1914 przyjęty na Wydział Lekarski UW. Po wybuchu wojny podjął studia na Uniwersytecie w Rostowie nad Donem. W 1917, po powstaniu Żeńskiej Akademii Medycznej

w Rostowie nad Donem, udzielał korepetycji studentkom pierwszych roczników. W 1916 na okres kilku miesięcy został skierowany w stopniu chorążego na front do szpitala polowego pod Słuckiem. Podobnie w 1917, kiedy to trafił do epidemiologicznego szpitala polowego w Sa-bradiewie niedaleko Mińska na Białorusi. Dyplom lekarza otrzymał w 1919, po czym

powrócił do kraju. W I 1920 wstąpił do WP. Przydział podporucznika-podlekarza otrzymał do Batalionu Zapasowego w 6 Pułku Piechoty Legionowej w Płocku. W tym czasie dostał się na krótko do niewoli bolszewickiej. Po zakończeniu działań wojennych pełnił obowiązki podlekarza w punkcie wymiany jeńców w Baranowiczach. Później służył w Sokółce w Szwadronie Zapasowym Dowództwa Okręgu Korpusu III. Służbę wojskową zakończył w 1922 w stopniu porucznika-podlekarza. Stopień doktora nauk medycznych uzyskał w 1922 na odnowionym UW. Po nostryfikacji dyplomu pracę zawodową rozpoczął w 1922 jako lekarz w szpitalu miejskim w Radogoszczu w Łodzi, gdzie w l. 1924-1925 pełnił funkcję ordynatora oraz pracował w Konstancy-nowie pod Łodzią. W l. 1925-1930 lekarz Łódzkiej Kasy Chorych. W l. 1930-1938 starszy asystent w Szpitalu im. Mościckiego w Łodzi. W 1938 został ordynatorem Oddziału Wewnętrzznego w tymże szpitalu, którą to funkcję pełnił do wybuchu II wojny światowej. W tym też okresie prowadził leczenie w Poradni Przeciwgruźliczej Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Tuż przed wybuchem II wojny światowej zmobilizowany i w stopniu porucznika służył jako lekarz przy sztabie Armii Łódź, wraz z nim ewakuowany do

Warszawy. Po klęsce wrześnieowej przedostał się na Węgry, gdzie internowano go w Győr. W 1940 przekazany stronie niemieckiej i wywieziony do Bawarii do obozu Murnau. Po zakończeniu wojny pracował jako ordynator Oddziału Wewnętrzznego szpitala w Łodzi (dawny Szpital im. Mościckiego) oraz prowadził wykłady z symptomatologii gruźlicy. W l. 1950-1952 adiunkt w I Klinice Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej w Łodzi, a w 1953 pełnił obowiązki kierownika Kliniki Chorób Zakaźnych Akademii Medycznej w Łodzi. Habilitował się w 1952, docentem medycyny został w 1955, zaś tytuł profesora otrzymał w 1962. W l. 1954-1956 zajmował stanowisko ordynatora Oddziału Wewnętrzznego w Szpitalu im. Pirogowa, a od 1956 kierownika Kliniki Chorób Zakaźnych Akademii Medycznej, na którym pracował aż do przejścia na emeryturę w 1970. W 1958 powołano go równocześnie na kierownika Kliniki Chorób Zakaźnych Wojskowej Akademii Medycznej w Łodzi, gdzie pracował do 1963. Był autorem 25 publikacji naukowych. Pod jego kierownictwem opracowano 55 prac z dziedziny chorób zakaźnych. W 1958 wystąpił z inicjatywą powołania w Łodzi Oddziału Polskiego Towarzystwa Epidemiologów i Lekarzy Chorób Zakaźnych. Członek Łódzkiego Towarzystwa Lekarskiego oraz Polskiego Towarzystwa Lekarskiego. Za wieloletnią pracę odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi oraz Medalem za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia. Ze związku małżeńskiego z Aurelią Garocińską miał troje dzieci: Jana (dr. inż., dyrektora Prokomu w Łodzi, członka założyciela łódzkiego oddziału Rotary Club, autora kilku publikacji popularnonaukowych), Witolda (profesora zwyczajnego w zakresie nefrologii Uniwersytetu Medycznego w Łodzi) oraz Marię. Zm. 17 XI 1982 w Łodzi, pochowany na cmentarzu w Kietlinie.

W. Chrzanowski, *Mój Ojciec Jan Chrzanowski*, [w:] *Pokolenia naukowców. Tradycje rodzinne*, Łódź 2016, s. 21-33; J. Chrzanowski, *Odczyn Takata-Ary i jego wartość kliniczna*, [praca habilitacyjna], Warszawa 1948; tenże, *Pamiętnik lekarza w świetle wspomnień i przeżyć własnych*, [pamiętnik nie publikowany, w zbiorach rodzinnych]; „Dziennik Personalny”, R. I, 1920, nr 11, s. 233; *Druga lista oficerów rezerwowych W. P.*, Warszawa 1922, s. 57; Dyplom nadania stopnia doktora nauk medycznych, Warszawa 1922; Przewodniczący Rady Państwa, Nadanie tytułu profesora nadzwyczajnego, Warszawa 1962; „Rocznik Oficerski 1923”, Warszawa 1923, s. 1143, 1233; „Rocznik Oficerski Rezerw”, Warszawa 1934, s. 220, 757; „Warszawskie Czasopismo Lekarskie” 1936, nr 8-9, s. 1.

Michał Pawlikowski

CHRZANOWSKI Władysław Józef (1886-1933) – ksiądz katolicki, poseł na Sejm. Ur. 1 V 1886 w Kietlinie (pow. radomszczański). Był najstarszym synem Józefa i Józefy z Molińskich małżonków Chrzanowskich. Naukę rozpoczął w 1893 w prywatnej męskiej szkole w Radomsku prowadzonej przez → Feliksa Fabianiego, którą kontynuował w progimnazjum Redkego w Częstochowie. Kolejnym etapem kształcenia w l. 1901-1906 było rzymsko-katolickie Seminarium Duchowne w Sandomierzu. W 1907 wyjechał na studia do Fryburga w Szwajcarii, gdzie w 1908 uzyskał stopień doktora nauk w zakresie filozofii i ekonomii politycznej. Pierwszą placówką duszpasterską, na jaką został skierowany w charakterze wikariusza po opuszczeniu seminarium, była parafia pw. św. Mikołaja w Końskich, do której trafił po powrocie ze Szwajcarii w 1911. W 1913 przeniesio-

no go do parafii pw. św. Michała Archanioła w Ostrowcu Świętokrzyskim, a w 1914 powołano na stanowisko profesora Seminarium Duchownego w Sandomierzu, gdzie wykładał filozofię, historię filozofii, a także nauki społeczne i język niemiecki. Jako profesor seminarium sandomierskiego był wikarym katedry pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Sandomierzu. W seminarium pracował do 1916, kiedy to za działalność patriotyczną, po krótkotrwałym internowaniu przez Austriaków w Kunowie, trafił na parafię w Fałkowie (pow. konecki). W 1919 przeniesiony do parafii w Górze Jaroszyńskiej (obecnie: Góra Puławska), z której (w trakcie pobytu w Stanach Zjednoczonych) w 1921 na własny wniosek został zwolniony. Po powrocie do kraju, w 1926 objął obowiązki proboszcza parafii w Skotnikach nad Pilicą, a w 1929 w Janowcu nad Wisłą, z którego w 1931 trafił do pracy w diecezjach na kresach wschodnich. Podczas pobytu na studiach w Szwajcarii zetknął się z działalnością Towarzystwa Księży i Kleryków Polskich we Fryburgu, co znalazło swoje odbicie w jego publicystyce. W Ostrowcu Świętokrzyskim w 1913 i w Sandomierzu w 1914 współtworzył oddziały Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (obecnie: PTTK). Kiedy był proboszczem w Fałkowie, mimo wojny, podjął kilka prospołecznych działań: wybudował kaplicę pw. św. Anny, która pełniła funkcję tymczasowego kościoła, w 1917 współorganizował OSP, w której objął funkcję prezesa, wyremontował zniszczoną szkołę. W wyborach samorządowych wybrany członkiem Rady Gminy w Rudzie Malenieckiej, a tuż po odzyskaniu niepodległości radnym Sejmiku Powiatowego w Końskich. W wyniku przeprowadzonych 16 I 1919 pierwszych wyborów parlamentarnych, wszedł jako poseł bezpartyjny do Sejmu Ustawodawczego z okręgu nr 25, startował z Listy Narodowej nr 1. Nawiązał współpracę

z sejmowym ZL-N, z którego wykształciła się późniejsza chadecja, czyli Narodowo-Chrześcijański Klub Robotniczy. Początkowo pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego, a następnie przewodniczącego Sejmowej Komisji Robót Publicznych. Zasiadał jednocześnie w Sejmowej Komisji Administracyjnej, Sejmowej Komisji Demobilizacyjnej i Sejmowej Komisji Ochrony Pracy oraz przewodniczył Sejmowej Podkomisji Robót Publicznych (powołanej w celu rozstrzygnięcia dalszego losu prawosławnego soboru pw. św. Aleksandra Newskiego, który znajdował się na Placu Saskim w Warszawie). W VII 1920 wraz ze Stefanem Żeromskim brał udział w plebiscycie na Powiślu, Warmii i Mazurach. Z uwagi na ilość obowiązków poselskich oraz stan zdrowia zrezygnował z zaproponowanych mu wykładów z socjologii na UW. W VIII 1920 (będąc posłem) wyraził wolę walki z bolszewikami jako szeregowy żołnierz (nie kapelan). W Sejmie wraz z innymi posłami duchownymi apelował o przyjęcie regulacji prawnych, które określiłyby sposób wyłonienia reprezentacji parlamentarnej przedstawicieli z terenów b. zaboru pruskiego, Spisza, Orawy i kresów wschodnich. W celu usprawnienia funkcjonowania Sejmu współwnioskował o zorganizowanie biblioteki sejmowej i utworzenie Sejmowego Biura Prawniczego. Chociaż rzadko zabierał głos na plenum, jego praca parlamentarna była intensywna. Tematami jego interpelacji były sprawy: socjalne, zaspokojenia potrzeb sanitarnych i gospodarczych mieszkańców miast, sprawy pracownicze, roboty publiczne, sprawy imigracyjne (głównie Polaków z terenów poplebiscytowych i uciekających przed ofensywą bolszewicką), sprawy oświatowe (m.in. zabiegał o przyznanie kredytu na funkcjonowanie Szkoły Wyższej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, utrzymanie zagrożonych likwidacją gimnazjów,

zorganizowaniem uniwersytetu i politechniki na Górnym Śląsku), sprawy obronne, gospodarcze (sprawa reformy rolnej, reformy Najwyższej Izby Kontroli celem zapewnienia właściwej kontroli wydatków państwa, budowa i naprawa dróg, odbudowa zniszczonych i budowa nowych mostów, budowa gazociągów na Podkarpaciu i w Małopolsce, budowa nowych kopalń w Zagłębiu Dąbrowskim). Współtworzył kształt konstytucji marcowej. Jako poseł wyjechał z misją do Stanów Zjednoczonych, gdzie pracował w konsulacie polskim w Nowym Jorku w charakterze kierownika pomocy humanitarnej, organizowanej dla polskich dzieci (sierot) repatriowanych z Rosji. Wraz z ks. posłem Wacławem Bliźnińskim zorganizował Amerykańskie Towarzystwo Opieki nad Sierotami w Polsce z Sekcją Polską. Kierownictwo nad nim objął ks. Bliźniński, a następnie ks. dr W. Chrzanowski. W XII 1921 w związku z dalszym pozostawaniem za granicą zrezygnował z mandatu poselskiego. Po powrocie do kraju w 1925 angażował się już tylko w działalność lokalną. W 1927 ks. bp sufragan sandomierski Paweł Kubicki powierzył mu pełnienie funkcji wizytatora w szkołach parafii: Przedbórz, Radoszyce, Mnin, Dąbrówka i Skórkowice. Został radnym Rady Gminy Skotniki. Był twórcą domu ludowego w Skotnikach, świetlicy w Reczkowie, kółka rolniczego i spółdzielni mleczarskiej w Skotnikach, przeprowadził remont starego kościoła i budynków, wybudował szkołę w Nowym Reczkowie, założył pocztę i doprowadził telefon, wybudował „bitą” drogę, zorganizował teatr amatorski. Był autorem kilku publikacji: *Sprawozdanie pierwsze z opieki nad wychodźcami polskimi w Szwajcaryi w roku 1910-ym*, *Prawda o wychodźstwie polskim w Stanach Zjednoczonych* oraz *Rok jubileuszowy parafii i kościoła w Skotnikach 1528-1928*, *Przewodnik po Janowcu*. Po złożeniu obowiązków proboszcza z uwa-

gi na stan zdrowia, leczył się w szpitalu w Otwocku, w którym zm. 7 IX 1933 i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Skotnikach. Po śmierci w Kronice diecezjalnej w Sandomierzu Władysław Chrzanowski został scharakteryzowany w następujący sposób: (...) *to człowiek o wielkich zdolnościach, bardzo dużym wyrobieniu społecznym i znakomitą przygotowaniu do pracy kapłańskiej w jej nowoczesnym ujęciu. Może jednak nie potrafił swych zdolności i wykształcenia należycie wyzyskać, mimo, że dla sprawy Bożej otwierały one ogromne możliwości. Jego choroba, a zwłaszcza śmierć, obfitowały w wiele momentów budujących i podniosłych. Umierał bardzo świątobliwie i w duchu nadzwyczajnej pobożności.*

S. Kotkowski, *Seminarium Duchowne w Sandomierzu 1841-1926*, cz. 1, Lublin 1971, s. 189; J. Majchrowski, *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1994, s. 252; *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1927*, red. H. Mościcki, W. Dzwonkowski, Warszawa 1928, s. 359; M. Pawlikowski, *Syn Ziemi Radomszczańskiej. Życie i działalność posła na Sejm II Rzeczypospolitej ks. dr. Władysława Chrzanowskiego 1886-1933*, Strzałków 2011; tenże, *Działalność parlamentarna ks. dr. Władysława Chrzanowskiego (1919-1921)*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 215-232; K. Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920, s. 163; M. Smogorzewska, *Postłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1939, Słownik biograficzny*, t. I, A-D, Warszawa 1998, s. 280-281; M. Solarczyk, *Duchowni katolicycy w parlamencie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002, s. 22-23, 68, 88-90, 120, 133-134, 204-205, 225-226, 228-229, 234-236, 245, 247, 269, 271-272, 275-276, 291-292, 303, 310-311, 321, 326-329, 333-334, 340, 361, 371, 399-400, 417-419; B. Stanaszek, *Duchowieństwo diecezji sandomierskiej w latach 1918-1939*, Lublin 1999, s. 59, 196, 198, 280, 381, 408, 410, 461; ADS, Akta osobowe ks. W. Chrzanowskiego, brak sygn.; ASRP, Sejm Ustawodawczy II Rzeczypospolita Polska, Lista posłów do Sejmu

Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa z dn. 12 kwietnia 1919 r., brak sygn., s. 5; Zbiór druków sejmowych, brak sygn.; W. Chrzanowski, *Sprawozdanie pierwsze z opieki nad wychodźcami polskimi w Szwajcarii w roku 1910-ym, Prawda o wychodźstwie polskiem w Stanach Zjednoczonych*, [w:] „Kronika Diecezji Sandomierskiej” 1928, nr 3-12, s. 76-87, 121-123, 142-154, 177-184, 239-251, 278-282, 312-316, 340-347, 1929, nr 1-2, s. 8-83, 114-138; tenże, *Rok jubileuszowy parafii i kościoła w Skotnikach 1528-1928*, Piotrków Trybunalski 1928; tenże, *Przewodnik po Janowcu*, Warszawa 1930; „Kalendarz katolicki diecezji sandomierskiej na rok 1929”, red. S. Grelewski, Radom 1929, s. 144.

Michał Pawlikowski

CHUTKIEWICZ Zygmunt, ps. *Rys, Henryk, Domejko* (1917-1985) – harcerz, weteran kampanii wrześniowej 1939 roku, żołnierz NSZ, z zawodu księgowy-ekonomista. Ur. 11 III 1917 w Kazandzik (okręg Taszkient), s. Szymona (wówczas maszynisty kolejowego, zm. w V 1940) i Janiny z d. Krachel. Po I wojnie światowej ojciec Zygmunta pracował jako

ślusarz w Gdańsku. W 1923 uzyskał przeniesienie służbowe do Bydgoszczy i tam sprowadził całą rodzinę. W VI 1937 Z. Chutkiewicz ukończył gimnazjum klasyczne w tymże mieście. Do 1939 pełnił funkcję druha 5 Bydgoskiej Drużyny Harcerskiej im. Zawiszy Czarnego. W l. 1934-1937 uczestniczył w rajdach terenowych Kresów Wschodnich, Rumunii i Słowacji. Członek Klubu Wioślarskiego „Zawisza”. Od X 1937 do IX 1938 odbył kurs podchorążych rezerwy 67 pp w Brodnicy przy 4 DP. We IX 1938 zwolniony z wojska w stopniu plut. pchor. rezerwy. Od I 1939 pracownik kontraktowy w Re-

jonowej Kontroli Skarbowej w Chełmnie nad Wisłą. Od VI do końca VII 1939 odbył ćwiczenia rezerwy, awansowany na sierż. pchor. 24 VIII 1939 zmobilizowany do 63 pp w Toruniu. We IX 1939 jako zastępca dowódcy i dowódca plutonu brał udział w walkach na północ od Grudziądza, pod Toruniem, Kutnem i nad Bzurą. W rejonie Puszczy Kampinoskiej 22-23 IX 1939 dostał się do niewoli niemieckiej, po kilku tygodniach został zwolniony. Z uwagi na wysiedlenia i zarekwirowanie domu jego ojca w Bydgoszczy, ewakuował się wraz z rodziną do Radomska, zamieszkał przy ul. Krakowskiej u braci pradziadka Szymona, następnie przy ul. Limanowskiego 2. Do końca wojny pracował jako goniec w zakładach Thonet-Mundus. Od 1942 w NOW-AK, od 1943 w NSZ (złożył przysięgę w III 1944 przed komendantem Teodorem Boguszem). Szef Wydziału III Szkolenia Wojskowego KP NSZ w pow. radomszczańskim, oficer Sztabu, dowódca kompanii w rejonie Folwarki i Teklinów (40 żołnierzy, 1 pluton – dowódca *Bolek*, 2 pluton – dowódca *Argon*). W II 1945 w NZW jako zastępca dowódcy, podlegał *Szerszeniowi*. W końcu V 1945 wycofał się z konspiracji. W X 1945 aresztowany w Radomsku przez funkcjonariuszy WUBP w Katowicach za działalność konspiracyjną i osadzony w areszcie w Katowicach. Zataił swoją przynależność do NSZ. Po 4 dniach został zwolniony. Pod przybranym nazwiskiem zbiegł przed ponownym aresztowaniem na teren woj. bydgoskiego. Ujawnił się w 1947 w WUBP Bydgoszcz jako członek AK (zataił przynależność do NSZ i Brygady Świętokrzyskiej). Po dwóch latach tułaczki powrócił do Radomska i rozpoczął pracę jako referent zaopatrzeniowy w Państwowej Fabryce Mebli Giętych. Po 1947 członek orkiestry symfonicznej oraz chóru „Moniuszkowców”. 27 VII 1948 aresztowany razem z Władysławem Seidlerem – dyrektorem firmy meblarskiej

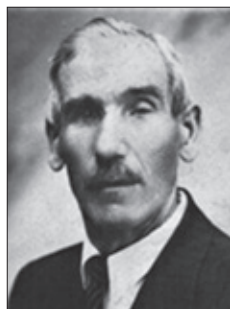
i Grylewskim, podejrzani o „szkodnictwo gospodarcze”. Do 14 VII 1949 więziony w PUBP w Radomsku. Oskarżenie oparto na fałszywych zeznaniach świadków. Podczas śledztwa stosowano metody przymusu i szantażu psychicznego (przesłuchiwanie przez funkcjonariuszy UB Antoniego Zwierzchowskiego i Witolda Szymańskiego). 3 X 1949 na mocy wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi na sesji wyjazdowej w Radomsku skazany z art. 286 § 2 KK na 10 lat więzienia. Na mocy amnestii wyrok złagodowano do 6 lat i 8 miesięcy więzienia. Od 23 I 1950 odbywał karę pozbawienia wolności w Raciborzu, od 23 X 1950 we Wrocławiu, 23 XI 1952 został przetransportowany do Ośrodka Pracy w Jelczu, od 11 XII 1952 we Wrocławiu, od 31 IV 1953 w Łodzi, od 9 XI 1954 do 15 XI 1954 w Sieradzu, do 23 I 1955 w Koronowie. Zwolniony warunkowo 10 II 1955. Od 1 X 1955 księgowy w Powiatowej Wielobranżowej Spółdzielni Pracy Usług Rzemieślniczych w Radomsku, w XII 1956 ukończył kurs księgowego, od X 1956 prezes PWSPUR w Radomsku, odwołany po kilku miesiącach za przeszłość przez komitet PZPR. W VII 1943 zawarł związek małżeński z Zofią Felicją z d. Moch, z którą miał dwie córki Barbarę i Annę oraz dwóch synów Krzysztofa i Jerzego. Zm. 22 V 1985 w Radomsku.

M. Milczanowska, *Dzieje rodziny Chutkiewiczów w latach 1944-1956*, Radomsko 2004, (kopia mps. w zbiorach autora); AIPN w Łodzi, WUBP, sygn. 030/346, k. 1059, WUSW w Łodzi, Kartoteka pomocnicza; sygn. 0081/1, Kartoteka ogólnoinformacyjna, k. 2589; sygn. pf 12/3, Akta śledcze przeciwko: Chutkiewicz Zygmunt; sygn. pf 10/215, Sprawozdania roczne za 1948 r. oraz miesięczne za listopad 1949 r. Referatu III PUBP w Radomsku; sygn. pf 10/441, Nielegalne organizacje i oddziały podziemia zbrojnego działające na terenie powiatu radomszczańskiego w latach 1945-1953; sygn. pf 10/676, t. 8, k. 90-115, 143-149, Materiały dotyczące rozpracowa-

nia Narodowych Sił Zbrojnych (NSZ); AIPN w Warszawie, sygn. BU 2911/1, k. 3473, MSW w Warszawie, Kartoteka ogólnoinformacyjna; sygn. BU 2449/1, k. 1793, MSW w Warszawie, Kartoteka śledcza; sygn. BU 2912/1, k. 2122, MSW w Warszawie, Kartoteka odtworzeniowa.

Ksawery Jasiak

CIESIELSKI Julian, ps. *Orzeł* (1884-1948) – właściciel nieruchomości, działacz PPS, społecznik. Ur. 21 XII 1884 w Radomsku, s. Michała i Józefy z Surmaczkich małżonków Ciesielskich. Posiadał wykształcenie domowe. W 1904 rozpoczął aktywny udział w walce o niepodległość. W 1905 wstąpił do PPS (pod ps. *Orzeł*). Działalność bojowa Ciesielskiego zaznaczyła się głównie na terenie Zagłębia Dąbrowskiego, gdzie brał udział wraz z Miętą i Hniżdziellem w napadzie na koszary kozackie. Uczestniczył również w „krwawej środzie”, w wykonywaniu wyroków partyjnych na zdrajcach i prowokatorach oraz w mniejszych akcjach bojowych, np. konfiskatach blankietów paszportowych w urzędach carskich. Po odbyciu kursu Szkoły Instruktorskiej Organizacji Bojowej PPS w Krakowie przy-

jechał do Częstochowy, a później do Radomska i zaczął współpracę z Bolesławem Kusińskim, Władysławem Moreniem, Józefem Jeznachem i Józefem Motyczyńskim. Szczegóły działalności nie są znane, wiadomo natomiast, że był co najmniej raz aresztowany przez władze carskie. Od wiosny 1912 utrzymywał się z prowadzenia pierwszej taksówki w Radomsku. Auto zakupił od księcia Zdzisława Lubomirskiego z Kruszyny. Pracował na zmianę z niejakim Koćwinem. Na początku I wojny światowej samochód

został zarekwirowany przez rosyjską komendanturę wojskową do dyspozycji Józefa Żabickiego (naczelnika Straży Ziemskiej). W czasie okupacji austriackiej Ciesielski wraz z Koćwinem uciekli autem do Krakowa, gdzie zostali przyjęci do Oddziału Automobilowego Legionów → Piłsudskiego (samochód wszedł na stan oddziału). Po tzw. „kryzysie przysięgowym” opuścił wojsko nie zamierzając ślubować wierności koronie austriackiej. W drodze powrotnej do Radomska został ujęty przez austriacką żandarmerię, która chciała go rozstrzelać jako szpiega rosyjskiego. Uniknął egzekucji za wstawiennictwem legionowej sanitariuszki. Kiedy Piłsudski nakazał tworzenie POW, Ciesielski był w Radomsku jednym z najaktywniejszych peowiaków. Pod wpływem jego agitacji do POW wstąpiła m. in. → Karolina Klar. Po odzyskaniu niepodległości angażował się społecznie: w 1920 był jednym z inicjatorów powołania Klubu Robotniczego prowadzonego przez PPS, w 1931 wchodził w skład Zarządu Kółka Rolniczego „Rola”, w 1934 był sekretarzem radomszczańskie-go Oddziału Stowarzyszenia b. Więźniów Politycznych dawnej Frakcji Rewolucyjnej (zredagował jednodniówkę wydaną przez tę organizację z okazji rocznicy powstania styczniowego), w 1936 wchodził w skład Rady Nadzorczej Stowarzyszenia Gospodarczego Właścicieli Nieruchomości Chrześcijan. Dwukrotnie wybierany do Rady Miejskiej (w 1919 i 1927). Od 4 XII 1919 do 27 III 1922 był ławnikiem w Zarządzie Miasta, w l. 1947-1948 zastępcą burmistrza Radomska. Ożenił się ze Stanisławą Wilczyńską (c. Tomasz i Marcjanny z Chmielewskich), mieli dwoje dzieci: Krystynę – z męża Nierubliszewska (1915-2006) i Bogdana (1927-2013). Zm. 13 VIII 1948 w Radomsku. Pochowany na Cmentarzu Starym w Radomsku w nieistniejącym już grobie (kwatery B4 grób 211).

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 41, 43, 69, 124; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 98, 134, 161, 164, 273; APPT, Akta m Radomska, zespół 103, cz. I, sygn. 1531, *Sprawozdanie Zarządu Miasta Radomska za czas od 4 XII 1919 r. do 27 III 1922 r.*, s. 3, 7; ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Radomsku, zespół 298, sygn. 17, akt ur. 170/1890; Archiwum prywatne syna Bogdana Ciesielskiego zam. w Krakowie; „Poległym Bohaterom 1863 r. poległym w walce o i za niepodległość Ojczyzny”, jednodniówka, Radomsko 1 XI 1934, s. 2.

Alicja Surmacka

CZARKOWSKI Witold h. Habdank (1900-1934) – artysta. Ur. w Warszawie, s. Józefa Andrzeja (kasjera fabryki Towarzystwa Metalurgicznego) i Heleny z d. Bartel małżonków Czarkowskich. W 1921 ukończył Gimnazjum Męskie → Stanisława Niemca w Radomsku. Następnie rok studiował na Politechnice w Warszawie i dwa lata w Wilnie. Z powodu złego stanu zdrowia przerwał studia i powrócił do Radomska. W l. 1927-1929 wyreżyserował kilka przedstawień dla sekcji teatralnej miejscowego oddziału Związku Strzeleckiego, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Towarzystwa Śpiewaczo-Muzycznego „Lutnia”. W 1929 wraz z małżonkami Ireną i Zygmuntem Simonami założył amatorskie Koło Teatralne „Scena”, które w roku powstania wystawiło 9 sztuk teatralnych. Po śmierci ojca w 1933 opuścił Radomsko i próbował kontynuować działalność artystyczną w Warszawie. Zm. po długiej chorobie w Otwocku, pochowany na cmentarzu w Radomsku.

G. Mieczynski, *Firmy radomszczańskie w dwudziestolecu międzywojennym* : Katalog, Radomsko 2013, s. 33-34; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 66, 67, 69, 93, 100; GRa 1933, nr 13, s. 3, 4, 6; 1934, nr 22, s. 5; *Gimnazjum Męskie Stanisława Niemca w Radomsku* : Sprawozdanie za rok szkolny 1827/28, Radomsko [1928], s. 44.

Grzegorz Mieczynski

CZARNOMSKI Izydor h. Jastrzębiec (1823-1884) – właściciel ziemski (współdziedzic dóbr Dubidze, a następnie właściciel Bartodziej). Ur. 30 III 1823 we wsi Dubice (dziś: Dubidze), s. Łukasza i Marianny z Radoszewskich małżonków Czarnomskich. Od 1838 uczęszczał do gimnazjum w Warszawie (przy ul. Leszno). W 1852 mianowany członkiem Rady Szczegółowej Opiekuńczej Szpitala św. Aleksandra w Radomsku, a zwolniony z obowiązku zasiadania w niej w 1859. W 1861 został wybrany na zastępcę członka Rady Powiatu Piotrkowskiego w Okręgu Radomskim (radomszczańskim). Od 1869 prezes komitetu budowy kościoła św. Lamberta. Ożenił się 22 I 1845 w Dobryszycach z panną Emilią Szczucką (c. właścicieli dóbr Dobryszyce i Bartodziej, zm. w 1881), mieli co najmniej 5 dzieci. Zm. 12 X 1884 w Warszawie. Pochowany na Cmentarzu Powązkowskim (kw. K, rząd 4, miejsce 6).

R. Hube, *Kościół parafialny stary i nowy w Radomsku. Podał ich opis i opowiedział ich historię Romuald Hube, prezydujący w dozorze kościelnym. Z dwoma drzeworytami*, Radomsko 1993, s. 79; K. Poznański, *Walka caratu ze szkołą polską w Królestwie Polskim w latach 1831-1870: materiały źródłowe*, Warszawa 1993, s. 55; AACz, Księga ur. gminy Brzeźnica 1819-1823, akt. 64/1823; APŁ, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Dobryszycach, zespół 1459, akt małż. 2/1845; „Gazeta Codzienna” 1859, nr 76, s. 1; GWA

1852, nr 137, s. 1; Inskrypcja nagrobna, Cmentarz Powązkowski, kwatery K, rząd 4, miejsce 6; „KWA 1861, nr 235, s. 1197; 1881, nr 173, s. 5.

Grzegorz Mieczynski

CZEKALSKI Apolinary Antoni Józef (1865-1906) – adwokat, działacz oświatowy, zesłaniec. Ur. 1 I 1865 w Radomsku, s. Antoniego (cukiernika) i Józefy z Tucholskich małżonków Czekalskich.

Uczęszczał do szkoły → Feliksa Fabianiego w Radomsku prawdopodobnie do 1876, w 1882 ukończył z medalem złotym Rządowe Męskie Gimnazjum w Piotrkowie, a w 1888 Wydział Prawa UW. Następnie pracował jako pomocnik sekretarza Sądu Okręgowego w Piotrkowie i adwokat. Wraz z żoną współpracował z nielegalnym uniwersytetem latającym (wykładał historię Polski i założył biblioteczkę dla słuchaczy). Od 1894 był członkiem Ligi Narodowej. W 1896 aresztowany na stacji Granica za przewożenie zakazanych publikacji, został skreślony z listy adwokatów i w l. 1898-1902 przebywał na zesłaniu w gub. wiatskiej, a następnie w Besarabii (towarzyszyła mu żona i syn Józef). W I 1903 powrócił do kraju i zamieszkał w Łodzi, pełnił wówczas funkcję prezesa tamtejszego Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego. Tłumacz literatury rosyjskiej (m. in. Dmitrija Mereżkowskiego *Julian Apostata* i Wsiewołoda Garszyna *Nowele*) oraz *Księgi dżungli* Rudyarda Kiplinga. Autor tomiku poezji *W kajdanach*.. Ożenił się 16 VIII 1892 w Miastkowie z Józefą Nimfą z Zawadzkich (zm. w 1939), mieli dwo-

je dzieci Józefa i Marię. Zm. na gruźlicę 15 III 1906 w Łodzi, pochowany na cmentarzu w Piotrkowie Trybunalskim.

W. Karwasiński, *Czekalski Apolinary Antoni Józef*, [w:] PSB, t. IV, Kraków 1938, s. 320-321; S. Kozicki, *Historia Ligi Narodowej (okres 1887-1907)*, Londyn 1964, s. 572; G. Mieczynski, *Fabianiacy: Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 62; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1860-1866, sygn. KM101, akt ur. 25/1865; APB Oddział w Łomży, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Miastkowie, zespół 552, akt małż. 19/1892; APL, ASC Parafii Rzymskokatolickiej św. Krzyża w Łodzi, zespół 1563, akt zg. 559/1906; Epitafium Józefy Czekalskiej, Cmentarz Powązkowski, kwatery 67, rząd 3, nr 25; GWA 1888, nr 167, s. 2; „Wiek” 1882, nr 144, s. 1.

Grzegorz Mieczynski

CZERNIEJEWSKI Aleksander Stanisław (1851-1901) – lekarz wewnętrzny. Ur. 5 II 1851 w Myszakowie k. Zagórowa, s. Wojciecha (ekonomy) i Antoniny z Kossakowskich małżonków Czerniejewskich. Uczył się w gimnazjum w Kaliszu. Dyplom lekarski otrzymał w 1873 na UW. W służbie rządowej od 11 XII 1877, funkcję lekarza pow. w Radomsku pełnił od 5 X 1879, 12 VII 1893 został przeniesiony do Częstochowy na analogiczne stanowisko. Przez cały okres pracy jako lekarz pow. w Radomsku zasiadał w Powiatowej Radzie Zakładów Dobroczynnych. Odznaczony: Orderem św. Stanisława 3 i 2 kl., Orderem św. Anny 3 kl. oraz srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji Cesarza Aleksandra III. W 1889 zakupił na licytacji część majątku Żyto, który należał wcześniej do Leonarda Siemieńskiego. Ożenił się 28 X 1882 w Lututowie z Zofią Pelagią Smoczyńską. Zm. 8 I 1901 w Częstochowie.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 40, 62-63; AACz, Księga unikat akt zm. parafii św. Zygmunta w Częstochowie z 1901, sygn. KM 3483, akt zg. 25/1901; APL, ASC parafii rzymskokatolickiej w Lututowie, zespół 1548, Księga ur., małż. i zm. 1882, akt małż. 29/1882; APP Oddział w Koninie, ASC parafii rzymskokatolickiej w Zagórowie (pow. słupecki), zespół 830, Księga ur., małż. i zg. 1851, sygn. 52, akt 46/1851; GWA 1866, nr 154, s. 1; 1892, nr 40, s. 3; „Głos” 1889, nr 17, s. 222; KWA 1865, nr 149, s. 714; 1875, nr 29, s. 2; *Pamiętna książka petrokowskiej guberni na 1886 god*, Piotrków 1886, s. 19; *Pamiętna... na 1898 god*, Piotrków 1898, s. 65; *Russkij Medicinskij Spisok na 1894 god*, Sant Petersburg 1894, s. 277; „Słowo” 1901, nr 14, s. 2.

Grzegorz Mieczynski

D

DAWID Zygmunt (1910-1963) – muzyk, pedagog. Ur. 5 IX 1910 w Radomsku, s. Edwarda (mistrza stolarskiego, a później nauczyciela muzyki w gimnazjum → S. Niemca) i Walerii z d. Łęskiej małżonków Dawidów. Pochodził z rodziny bardzo utalentowanej muzycznie, jego dom rodzinny na ul. Konarskiego 7a nieustannie rozbrzmiewał muzyką. Dzieci Dawidów posiadały umiejętność gry na wielu instrumentach. Bracia Zygmunt – Aleksander i Henryk wraz z Walerianem Derczyńskim byli założycielami Towarzystwa Śpiewaczego im. Stanisława Moniuszki w Radomsku (1923). Zygmunt grał na mandolinie, gitarze, akordeonie, kontrabasie, pianinie, jednak szczególną miłością obdarzył skrzypce, które stały się jego instrumentem wiodącym. Począt-

kowo kształcił się w prywatnym Gimnazjum Humanistycznym Męskim S. Niemca w Radomsku. Dalsze nauki kontynuował w Częstochowie, gdzie zdobywał szlify muzyczne, a w Łodzi – pedagogiczne. Z. Dawid wykorzystywał każdą okazję by grać, toteż przypadkowe spotkania z muzykującymi kolegami kończyły się zazwyczaj tworzeniem małych zespołów. Przez pewien czas występował w jednym z nich o nazwie „O'key”. Już jako dwunastoletni chłopiec należał do istniejącego wówczas w Radomsku zespołu instrumentalnego im. Stanisława Moniuszki. W okresie międzywojennym członek Towarzystwa Śpiewaczego im. Stanisława Moniuszki w Radomsku. Od I 1932 do wybuchu wojny pracował w Zarządzie Miasta Radomska jako pracownik biurowy. Po 1939 Towarzystwo Śpiewacze im. S. Moniuszki nie mogło oficjalnie działać, próby orkiestry jednak się odbywały, m. in. w mieszkaniu Z. Dawida. W czasie okupacji niemieckiej, ze względu na doskonałą znajomość języka niemieckiego, został zatrudniony w niemieckim zarządzie miasta. Zajmował się wydawaniem dowodów osobistych tzw. kenkart. Pracę tę podjął po uprzednim porozumieniu się z dowództwem ZWZ-AK pow. radomszczańskiego i pomagał członkom AK wyrabiając fałszywe dokumenty. Kiedy Niemcy wykryli ten proceder, został skazany na obóz w Oświęcimiu. Szczęśliwie dotrwał do wyzwolenia. Po wojnie pracował jako skrzypek zawodowej orkiestry symfonicznej w Krynicy Górskiej, potem orkiestry symfonicznej w Radomsku i Częstochowie. Podjął pracę nauczyciela śpiewu w szkołach w Radomsku i Gomunicach. Zakładał i prowadził szkolne zespoły mandolinistów, zespoły mieszane, chórzystów i in. Ożenił się 27 IV 1943 z Jadwigą Józefą z d. Kozakiewicz (mieli czworo dzieci: Bogusława, Iwonę, Jadwigę i Annę). Żona często akompaniowała mu na pianinie

w czasie ćwiczeń, występowali w duecie w trakcie wielu uroczystości rodzinnych. Z. Dawid zm. 22 II 1963 na zawał serca. Najprawdopodobniej przyczyną był stresujący tryb życia, ciągle napięcie, zbyt wiele wziętych na siebie obowiązków. Mimo siarczystego mrozu żegnały go tłumy radomszczan – zwłaszcza młodzieży, a koledzy z orkiestry symfonicznej oddali ostatni hołd zapewniając godną oprawę muzyczną.

J. Kaszyński, *Muzyczne pasje Dawidów*, [w:] „Gazeta Radomszczańska” 26 XI 1993; M. Łęska, *Moniuszkowcy 75 lat Towarzystwa Śpiewaczego im. Stanisława Moniuszki w Radomsku*, Radomsko 1998, s. 33; Z. Machura, *Opowieść o Dawidach*, Częstochowa 2016; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1910-1911, akt 716/1910; Członkowie Towarzystwa Śpiewaczego im. S. Moniuszki w Radomsku, http://www.towarzystwo-spiewacze.pl/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=46:o-nas&catid=38:strony-informacyjne&Itemid=91; Osobiste wspomnienia z dzieciństwa córki Jadwigi Mamzer; *Zygmunt Dawid – muzyk i pedagog*, „Gazeta Radomszczańska”, wywiad, wycinek prasowy bez daty.

Jadwiga Mamzer

DĄBROWSKI Baltazar (1793-1844) – duchowny katolicki. Ur. 6 I 1793 w Kowalu na Kujawach, s. Błażeja i Agnieszki z d. Kozłowskiej małżonków Dąbrowskich, pochodzenia szlacheckiego. Nauki pobierał w szkołach departamentowych w Płocku. Następnie wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku. Jako kleryk był zastępcą pisarza w Konsystorzu Włocławskim oraz zastępcą sekretarza kapituły włocławskiej. Świecenia kapłańskie przyjął w 1815. Następnie na dwa miesiące objął wikariat w Przedeczu, skąd otrzymał nominację na kapelana bp. Franciszka Malczewskiego. Ponadto był regensem jego kancelarii. Po nominacji bp. Mal-

czewskiego na arcybiskupstwo warszawskie przeniósł się wraz z nim do Warszawy, gdzie nadal pełnił wcześniejsze funkcje. Po śmierci abp. Malczewskiego powrócił do diecezji kujawsko-kaliskiej i został proboszczem parafii św. Lamberta w Radomsku. Nominację tę otrzymał 29 XII 1818 od księcia Józefa Zajączka, namiestnika Królestwa Polskiego. W 1820 odznaczono go godnością kanonika honorowego warszawskiego. Sześć lat później został dziekanem radomszczańskim. Obowiązki te wypełniał sumiennie, o czym świadczą pozostawienie przez niego obszernej dokumentacji dziekańskiej, a także odrestaurowanie kościoła parafialnego, przeprowadzenie remontu kościoła św. Marii Magdaleny w Radomsku i ufundowanie nowego szpitala dla ubogich. Wszystko to sprawiło, że w 1842 otrzymał nominację na urząd asesora w Konsystorzu Foralnym Piotrkowskim. Zarządzał także przez pewien czas parafią w Kobielach Wielkich. Zm. niespodziewanie w Radomsku 25 XII 1844. Został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

R. Hube, *Kościół parafialny stary i nowy w Radomsku*, Radomsko 1993, s. 30; A. Janas, *Duchowieństwo radomszczańskie w okresie niewoli narodowej*, „Rocznik Towarzystwa Genealogicznego Ziemi Częstochowskiej” 2 (2011), s. 250; G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa 10 (2015), s. 50-51, 55; T.A. Nowak, *Najstarsze dzieje kościoła pod wezwaniem św. Marii Magdaleny w Radomsku*, ZRa 2 (2008), s. 27; W. Wlazlak, *Organizacja i działalność Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego w latach 1819-1918*, Częstochowa 2004, s. 103-104.

Patrycja Gola

DEJOWSKI (Dojewski, Dojowski) Antoni (ok. 1810-1854) – urzędnik. Ur. w Lublinie, s. Marcina Stanisława (pose-sora wsi Tatarów) i Antoniny z Konopków.

Burmistrz Radomska od 9 I 1842 do 1852, następnie przeniósł się do Warszawy, gdzie utrzymywał się z własnych funduszy. W Radomsku czynił starania o budowę nowego ratusza, m.in. określił wymagania i przedstawił ogólny zamysł projektu. Ożenił się w Warszawie 1 XII 1838 z Rozalią ze Szczuków, mieli co najmniej czworo dzieci: Andrzeja, Felicjanę, Leokadię i Teofila. Zm. 24 XI 1854 w Warszawie, pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

Z. Błaszczyk, *Ratusze miasta Radomska*, Radomsko 1993, s. 18; S. Sankowski, *Prace historyczne*, przygotowanie do druku T. A. Nowak, Radomsko 2016, s. 172; AACz, Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1848-1854, akty 205/1848, 145/1849; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, zespół 159, Księga ur., małż., zg. z 1854, akt zg. 589; ASC parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie, zespół 158, Księgi ur., małż., zg. z 1838, 1840 i 1841, akt małż. 191/1838, akty zg. 446/1840, 1829/1841; „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” 1844, nr 100, s. 687; GWA 1852, nr 276, s. 1; „Rocznik Urzędowy Obejmujący Spis Naczelných Władz Cesarstwa oraz Wszystkich Władz i Urzędników Królestwa Polskiego na rok 1850”, Warszawa 1850, s. 709; *Skorowidz mieszkańców miasta Warszawy z przedmieściami, na rok 1854*, Warszawa 1854, s. 56; „Warszawska Gazeta Policyjna” 1846, nr 100, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

DOBRZELEWSKI Leopold Marcin h. Poraj (1821-1900) – urzędnik, notariusz. Ur. 11 XI 1821 w Lublinie, s. Antoniego (inspektora więzienia) i Konstancji z Płodowskich małżonków Dobrzelewskich. W służbie rządowej od 1841. Początkowo pracował jako kancelista Komisji Rządowej Sprawiedliwości, w l. 1855-1876 notariusz w Radomsku. Od 1871 był również przedstawicielem towarzystw ubezpieczeniowych. Społecznik: w 1857 i 1861 wybrany do Rady Szczegó-

łowej Opiekuńczej Domu Schronienia św. Ducha, od 1898 zasiadał w Powiatowej Radzie Zakładów Dobroczynnych w Noworadomsku. W l. 1896-1898 opublikował w „Wędrowcu” cykl opowiadań z terenów Podlasia i Lubelskiego pod tytułem *Ze wspomnień myśliwskich*. Dwukrotnie żonaty: z Elżbietą z Łuniewskich (zm. 13 XI 1858) i Michaliną z Chrzanowskich (zm. 1 VII 1909). Zm. 20 III 1900 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu. Grób został zlikwidowany, ocalała płyta nagrobna znajduje się w lapidarium.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 82-83; E. Maliszewski, *Bibliografia pamiętników polskich i Polski dotyczących : (druki i rękopisy)*, Warszawa 1928, s. 194; G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 53, 63, 64; AACz, Księga zm. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1899-1901, sygn. KM 127, akt zg. 152/1900; APL, ASC Parafii Rzymskokatolickiej św. Michała w Lublinie, zespół 35, akt ur. 348/1821; APPT, Kancelaria notariusza Leopolda Dobrzelewskiego w Radomsku, zespół 128, opis zespołu; KWa 1855 nr 262, s. 1329; 1857, nr 170, s. 925; 1858, nr 314, s. 1653; 1871, nr 137, s. 4; 1900, nr 80, s. 7; 1909, nr 181, s. 8, nr 182, s. 10; *Sądownictwo w Królestwie Polskiem, Magistratury Sądowe, ich Skład i Etat Placy : dla użytku urzędowego w roku 1857*, Warszawa 1857, s. 75; „Tydzień” 1883, nr 27, s. 5; *Zdanie sprawy z działań szpitali i instytucji dobroczynnych w Królestwie Polskim za rok 1861*, Warszawa 1862, cz. II, s. 22.

Grzegorz Mieczynski

DUMAŁA Marian (1923-2008) – duchowny katolicki. Ur. 13 VI 1923 w Będzinie, s. Aleksandra i Stanisławy z d. Pawełczyk małżonków Dumalów. Gdy osiągnął wiek 5 lat, jego rodzice przeprowadzili się i zamieszkali w Brzeźnie k. Ostrołęki. 4 IV 1928 Marian przeżył śmierć matki, zaś 6 IV 1938 doświadczył śmierci ojca.

Uczęszczał do szkoły podstawowej w Goworowie, którą ukończył w 1937. Wstąpił również do orkiestry wojskowej przy Szkole Podchorążych Piechoty w Komorowie k. Ostrowi Mazowieckiej. Po wybu-

chu II wojny światowej Dumała brał udział w kampanii wrześniowej, a kiedy jego oddział został rozbity 13 IX 1939 w potyczce pod Gończycami k. Garwolina, dostał się do niewoli. Skazany na

śmierć i wyprowadzony na egzekucję, ocalał jako jeden z dwóch żołnierzy dzięki interwencji niemieckiego oficera. Niedługo potem uciekł z niewoli i powrócił do domu rodzinnego w Brzeźnie. Następnie jeszcze w 1939 przystąpił do podziemia niepodległościowego przyjmując ps. *Kuba* i trudnił się kolportażem wydawanej przez nie prasy. W IV 1940 zastępując młodą Polkę wyjechał na przymusowe roboty do Niemiec. Pod Niepokalanowem uciekł z transportu. Jednak już w V 1940 został schwytyany i wywieziony do Thiomdle w Lotaryngii. Ponowna próba ucieczki również była nieudana, dlatego przebywał na przymusowych robotach aż do wyzwolenia przez wojska amerykańskie w VII 1944. Zgłosił się wówczas do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i został skierowany do Szkocji do Kompanii Ochrony Sztabu Dowództwa I Korpusu, gdzie służył pod dowództwem gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza, m. in. w ochronie gen. Stanisława Maczka. Po zakończeniu wojny pozostał na Zachodzie i w l. 1945-1948 kształcił się w szkockim gimnazjum wojskowym, a następnie kontynuował naukę w The Joseph Conrad Secondary School w Haydon Park niedaleko Sherborne. 13 XII 1949 po złożonym egzaminie uzyskał General School Certificate, a następnie pracował

w fabryce. 15 IX 1950 przybył do Rzymu, zamieszkał w Pontificio Collegio Polacco i rozpoczął studia na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim. W 1953 uzyskał stopień licencjata filozofii na podstawie pracy „O postrzeganiu i asymilacji zjawisk estetycznych u Władysława Tatarkiewicza”, zaś 25 VI 1957 obroniwszy pracę zatytułowaną „O możliwości współpracy katolików z reżimem komunistycznym w świetle dokumentów papieskich”, otrzymał stopień licencjata teologii Uniwersytetu Gregoriańskiego. Jeszcze w 1952, rozeznając swe powołanie do kapłaństwa, Dumala nawiązał kontakt z biskupem częstochowskim Zdzisławem Golińskim, który wydał mu litterae dimissoriae umożliwiające przyjęcie przez niego kolejnych stopni święceń. Święcenia kapłańskie przyjął 28 X 1956 z rąk kard. Valerio Valeriego w kościele św. Ignacego w Rzymie. Bp Goliński nakazał mu przyjazd do Polski do 10 VIII 1957, lecz początkowa odmowa zgody na powrót ks. Dumala wydana przez władze PRL, a następnie konieczność operacji w klinice w Merano, spowodowały odroczenie wyjazdu z Włoch. Ks. Dumala powrócił więc do diecezji częstochowskiej dopiero 25 IX 1957 i zamieszkał w hospicjum przy ul. 3. maja w Częstochowie. 16 X uzyskał absolutorium Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. W XII 1957 został mianowany wikariuszem parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Sosnowcu, zaś od 1962 rozpoczął pracę wikariusza w parafii św. Stanisława Kostki w Częstochowie. 19 IX 1963 otrzymał nominację na spowiednika i kierownika duchowego alumnów Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie, a 18 VIII 1964 powołany na funkcję ojca duchownego, którą pełnił aż do 1977. 9 XII tego roku bp Stefan Bareła mianował go proboszczem parafii w Gidlach. Ks. Dumala poświęcając się pracy duszpasterskiej w parafii podejmował również rozmaite

zadania w strukturach diecezji. Od 24 IV 1979 pełnił funkcję Dekanalnego Wizytatora Katechizacji Parafialnej Dekanatu Gidelskiego, a 9 IX 1985 bp Stanisław Nowak powołał go do Rady Duszpasterskiej Diecezji Częstochowskiej. Jego pracę na rzecz Kościoła dostrzegły i doceniły władze diecezjalne. 23 I 1976 został odznaczony godnością kanonika honorowego kapituły wieluńskiej, zaś 29 XI 1985 tytułem kapelana honorowego Jego Świątobliwości (prałata). 30 III 1999 zrezygnował z zasiadania w kapitule kolegiaty wieluńskiej, zaś 18 V 2001 na ręce abp. Stanisława Nowaka złożył prośbę o dymisję z urzędu proboszcza parafii gidelskiej, która została przyjęta. Ks. prałat Dumala przeszedł na emeryturę i od 1 VII 2001 zamieszkał w parafii św. Jadwigi Królowej w Radomsku. Tam też angażował się w pracę duszpasterską zyskując powszechną sympatię nie tylko parafian, lecz także innych mieszkańców Radomska. Chętnie uczestniczył również w rozmaitych uroczystościach patriotycznych i kulturalnych organizowanych przez władze miejskie, organizacje pozarządowe i środowiska kombatanckie. W 2007, ze względu na pogarszający się stan zdrowia i konieczność całodobowej opieki, zamieszkał w Domu Księży w Częstochowie. 21 II 2008 zm. w szpitalu w Częstochowie-Zawodziu. Uroczystości pogrzebowe miały miejsce 23 II 2008 w Gidlach, a przewodniczył im abp Stanisław Nowak. Zgromadziły one wielu księży oraz rzeszę wiernych i liczne delegacje z Gidel, Radomska i Sosnowca. Ks. Dumala został pochowany na miejscowym cmentarzu.

Archidiecezja Częstochowska, *Katalog 2011*, red. P. Wolnicki, Częstochowa 2012, s. 294-295; „Biuletyn Informacyjny Urzędu Gminy Gidle” 2008, nr 1, s. 8; A. Kucharski, *Ksiądz prałat Marian Dumala – człowiek pokolenia Kolumbów*, „Królowa Jadwiga” VII(XV) (2006) nr 20(58); W. Mścichowski, *Mundur*

zamienił na sutannę, „Niedziela” XLIX (2006) nr 52, s. VII; S. Zabraniak, *Ks. prałat mgr lic. Marian Dumala (13.06.1923-21.02.2008)*, WACz 82 (2008) nr 1-2, s. 98-100.

Ks. Mariusz Terka

DÜCKERT Gustaw Karol (ok. 1837-1910), s. Karola Gustawa (warszawskiego bankiera) i Marceli Salomei z Szubertów małżonków Dücker – inżynier, powstaniec styczniowy. Nauki początkowo pobierał w Płocku, następnie w Warszawie. Studia ukończył w Londynie. Około 1862 wrócił do kraju i został naczelnikiem kolei. W poł. 1862 za nieustalone przestępstwa polityczne skazano go na przymusową służbę wojskową w Korpusie Orenburskim. W VII 1862 udało mu się zbiec do Prus. 25 XII 1862 aresztowany przez Prusaków i przekazany władzom rosyjskim. Stała Komisja Śledcza 2 V 1863 przekazała jego sprawę sądowi polowemu. W okresie od V do IX 1863, prawdopodobnie po kolejnej ucieczce z więzienia, wziął udział w powstaniu styczniowym. Działal na terenie pow. lipnowskiego i płockiego, gdzie pełnił m. in. funkcję wojskowego naczelnika Rządu Narodowego na pow. płocki. Udało mu się przekonać do sprawy powstańczej (dotąd wrogo nastawionych) kolonistów niemieckich, na początku VII 1863 pomagał przy ponownej organizacji oddziału powstańczego rozbitego przez Moskali w bitwie pod Szczutowem/Bliznem (pow. płocki). Po ponownym aresztowaniu sąd polowy 17 IX 1863 skazał go na karę śmierci i pozbawienie wszystkich praw. Namiestnik Królestwa decyzją z dn. 18 II 1864 zmienił wyrok, kierując go do wojskowych rot aresztanckich. Skazany na zesłanie na Syberię, został ulaskawiony (prawdopodobnie wykupiony przez rodzinę), ale wydalony z kraju. Wyemigrował do Francji, gdzie otrzymał posadę urzędnika Kolei Parysko-Orleańskiej. Pracował tam przez 25 lat. Następnie 10 lat spędził w Gene-

wie. Po powrocie do kraju, od ok. 1900 pracował jako urzędnik Towarzystwa Metalurgicznego w Radomsku. Żonaty, miał co najmniej troje dzieci. Zm. 4 III 1910 w Radomsku. Pochowany na Cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim w Warszawie (aleja I, grób nr 23).

Dzieje Płocka, t. II, red. M. Krajewski, Płock 2000, s. 101; E. Szulc, *Cmentarz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie: zmarli i ich rodziny*, Warszawa 1989, s. 103-104; GCz 1910, nr 67, s. 2; „Gazeta Polska” 1862, nr 134, s. 4; KWa 1910, nr 65, s. 16; Inskrypcja nagrobna <http://www.polskie-cmentarze.com/wawamlynarska/grobonet/start.php?id=deta-le&idg=13587&inni=0&cinki=1>.

Grzegorz Mieczysławski

DZIEGIEĆ Elżbieta Maria (1939-2009) – geograf, pracownik naukowy. Ur. 17 VII 1939 w Stobiecku Miejskim (obecnie dzielnica Radomska), c. Zygmunta (więźnia obozu koncentracyjnego Auschwitz) i Kazimierzy Marty z d. Gliźniewicz. W 1957 ukończyła I LO im. Feliksa Fabianiego w Radomsku i podjęła studia geograficzne na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UŁ. Pracę magisterską pt. „Rozwój ludności miasta Radomska w latach 1945-1960” przygotowała pod kierunkiem prof. Ludwika Straszewicza. Tytuł magistra geografii w zakresie geografii ekonomicznej uzyskała w 1962 w Katedrze Geografii Ekonomicznej. Po ukończeniu studiów została zatrudniona w Katedrze Geografii Ekonomicznej na etacie inżynierjino-technicznym, a następnie jako asystent naukowo-dydaktyczny aktywnie włączyła się do badań naukowych. Rozprawę doktorską pt. „Zróżnicowanie społeczno-gospodarcze wsi

gromadzkich w aspekcie stażu administracyjnego na przykładzie województwa łódzkiego” przygotowała pod kierunkiem prof. Ludwika Straszewicza. Obrona tej pracy odbyła się 24 II 1976 na UŁ, a jej recenzentami byli prof. Jan Ernst i doc. dr hab. Stefan Witkowski. Na przełomie 1977 i 1978 odbyła pod opieką prof. Bernarda Barbiera czteromiesięczny staż w Instytucie Geografii Uniwersytetu Aix-Marseille II we Francji. W 1981 była współorganizatorem nowopowstałego Zakładu Geografii Miast i Turyzmu (kierowała nim w l. 1991-2009). Ponadto pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Komisji Dyscyplinarnej dla Studentów UŁ (1996-1999), członka Rady Wydawniczej UŁ (1996-2008), kierownika Podyplomowego Studium Turystyki UŁ (1980-1992). W 1996 przeprowadziła przewód habilitacyjny na UJ na podstawie rozprawy pt. „Urbanizacja turystyczna terenów wiejskich w Polsce”. 1 IV 1999 powołana na stanowisko profesora nadzwyczajnego UŁ. Dorobek naukowy prof. E. Dziegieć obejmuje około 70 prac. Prowadziła ponadto wykłady na zagranicznych uczelniach: w Tbilisi (1977), Paryżu – Université Paris-X (1982), Sofii i Aix-en Provence (1986) oraz kilkakrotnie w Angers. Dotyczyły one geografii społeczno-ekonomicznej Polski, Łodzi i regionu łódzkiego oraz geografii turystyki. Aktywnie brała udział w międzynarodowych spotkaniach zagranicznych. Uczestniczyła w XXV Kongresie Międzynarodowej Unii Geograficznej w Paryżu (1984) i w XXVIII w Hadze (1996). Była członkiem Komisji Geografii Turyzmu i Wypoczynku Międzynarodowej Unii Geograficznej (konferencje we Francji i Berlinie Zachodnim). Brała także udział w kongresie organizacji ATLAS (Association for Tourism and Leisure Education), a 1999 została wybrana na członka zwyčajnego Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. W uznaniu działalności naukowej,

dydaktycznej i organizacyjnej odznaczana i wyróżniana zarówno przez władze UŁ, jak i państwowe. Uhonorowana m.in. Złotą Odznaką UŁ (1982), Medalem 50-lecia UŁ (1997), Medalem UŁ w Służbie Społeczeństwu i Nauce (1990), Złotą Odznaką ZNP (1977), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1998) oraz Złotym Krzyżem Zasługi (2004). Otrzymała kilkakrotnie nagrodę indywidualną Rektora UŁ (lata: 1983, 1984, 1987, 1989, 1990) oraz nagrodę Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (1986). Nie założyła rodziny. Zm. 31 I 2009 w Łodzi, pochowana na cmentarzu w Stobiecku Miejskim.

S. Liszewski, *Wspomnienie o prof. Elżbiecie Dziegieć*, „Kronika : Pismo Uniwersytetu Łódzkiego”, 2009, nr 2, s. 25-27; Archiwum rodzinne.

Jacek Dziegieć, Piotr Germanowski

DZIEGIEĆ Wincenty (1894-1976)

– nauczyciel, społecznik. Ur. 17 II 1894 w Stobiecku Miejskim (obecnie dzielnica Radomska), s. rolników o korzeniach tatar-

skich – Pawła i Ewy z Ciupińskich. Uczył się w Piotrkowskiej Trzyklasowej Szkole Miejskiej (1908-1910). 27 V 1911 Rada Pedagogiczna Piotrkowskiego Męskiego Gimnazjum wydała mu świadectwo nadające prawo wstąpienia w szeregi uczniów aptekarskich miasta Piotrkowa. W 1914 ukończył dwuletni kurs pedagogiczny w Piotrkowie, 20 IX 1915 otrzymał od władz austriackich w Radomsku nominację na nauczyciela w Dylowie Rządowym (gmina Pajęczno). Po roku został przeniesiony do Siemkowic. Od 23 VII do 11 VIII 1923 odbył kursy humanistyczne w Koninie z wynikiem bardzo dobrym,

na ich podstawie Państwowa Komisja Egzaminacyjna dla czynnych a niewykwalifikowanych nauczycieli zwolniła go z egzaminu nauczycielskiego z przedmiotów humanistycznych. W 1926 zdał Pierwszy Egzamin Nauczycielski (uzupełniający), który uprawniał do pełnienia obowiązków tymczasowego nauczyciela szkół powszechnych. W 1930 został przez Kuratorium Oświaty w Łodzi mianowany kierownikiem Szkoły Powszechnej w Siemkowicach (w tym czasie czteroklasowej). W 1931 brał udział w II Powszechnym Spisie Ludności Rzeczypospolitej Polskiej jako starszy komisarz spisowy. 10 IX 1939 aresztowany przez Niemców i wywieziony do obozu w Radogoszczu (Łódź) – zwolniony 13 I 1940. Do 1941 pracował w swym gospodarstwie w Siemkowicach, skąd został wysiedlony. Zamieszkał wtedy w Beresiacz Małych i do czasu wkroczenia Armii Czerwonej był przedstawicielem węglowym w Kiełczygłowie. 8 II 1945 ponownie podjął pracę w szkole w Siemkowicach. Udzielał się społecznie w OSP, Związku Strzeleckim, organizował bibliotekę, audycje radiowe oraz zakładał koła zainteresowań w szkole. Od 1 IX 1960 do 15 V 1961 był zatrudniony w Szkole Przystosowania Rolniczego w Siemkowicach, 1 X 1969 został mianowany Powiatowym Instruktorem Ogniska Metodycznego z języka rosyjskiego. Odznaczony: Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości (23 I 1929), Medalem za Długoletnią Służbę (1938) i Srebrnym Krzyżem Zasługi (22 VII 1957). Za zasługi położone dla rozwoju OSP w Siemkowicach otrzymał 19 V 1968 dyplom uznania, a 26 I 1969 Złoty Medal Zasługi dla Pożarnictwa. Poślubił 28 VII 1920 w kościele parafialnym św. Marcina w Siemkowicach Stanisławę Wróblewską (1896-1988), mieli dwoje dzieci: Marię Ewę (1923-2004) i Jerzego (1921-1971). Zm. 21 II 1976 i został pochowany na cmentarzu w Siemkowicach. Za wybitne zasługi dla

gm. Siemkowice (uchwałą nr XXIII/61/82 Gminnej Rady Narodowej z dn. 8 IX 1982) jednej z ulic Siemkowic nadano imię Wincentego i Stanisławy Dziegieciów.

T. Brodziak, *Tajne nauczanie na ziemi wieluńskiej w okresie okupacji hitlerowskiej*, [w:] „Rocznik Wieluński”, t. 10, Wieluń 2010, s. 115-129; P. Germanowski, *Wspomnienie o Wincentym Dziegieciu*, [w:] „Biuletyn Informacyjny Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Pałacu”, 2014, nr 8, s. 7-15; J. Książek, *Związek Strzelecki w powiecie wieluńskim w latach 1921-1939*, „Rocznik Wieluński”, t. 2, Wieluń 2002, s. 81-122; T. Olejnik, *Przebieg i skutki hitlerowskiej akcji przeciw kierowniczym warstwom polskiego społeczeństwa na ziemi wieluńskiej w latach 1939-1940*, [w:] „Rocznik Wieluński”, t. 3, Wieluń 2003, s. 33-47; A. Wodny, *Zbrodnie Hitlerowskie w Łodzi i województwie Łódzkim*, [w:] „Rocznik Łódzki”, nr XVI, Łódź 1972; A. Urabaniak, J. Freus, *Siemkowice bogactwo historii, miejsca i ludzi*, Siemkowice 2016, s. 181-213; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1891-1894, sygn. KM 107, akt 105/1894; APL Oddział w Sieradzu, Inspektorat Szkolny w Wieluniu 1918-1939, zespół 131 /0; Archiwum rodzinne.

Piotr Germanowski

F

FABIANI Cels Kazimierz (1864-1936) – adwokat, działacz społeczny. Ur. 28 VII 1864 w Radomsku, s. → Feliksa i Filipiny z Dębskich małżonków Fabianich. Uczył się w szkole prowadzonej przez ojca, następnie ukończył z medalem złotym Rządowe Męskie Gimnazjum w Piotrkowie w 1882, a w 1886 Wydział Prawa UW. Po studiach założył wraz z kilkoma innymi adwokatami kancelarię adwokac-

ką dla włościan. Wpisany na listę adwokatów przysięgłych okręgu Izby Sądowej Warszawskiej w 1891. W l. 30. członek Naczelnej Rady Adwokackiej. Zasiadał we władzach wielu warszawskich stowarzyszeń: Towarzystwa Wioślarskiego, Kasy Pożyczkowo-Oszczędnościowej, Towarzystwa Kredytowego Miasta Warszawy, Stowarzyszenia Muzyczno-Śpiewaczego „Orfeon”, Stowarzyszenia Właścicieli Nieruchomości, Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi, Kasy Zapomogowej Adwokatów, Komitetu Budowy Pomnika Chopina. Członek Zarządu Towarzystwa Szkolnego im. Feliksa Fabianiego w Noworadomsku oraz wiceprezes warszawskiego Towarzystwa Szkoły Maurycego Hr. Zamoyskiego. Wchodził w skład komitetu redakcyjnego pisma „Miasto”. Radny miejski Warszawy w l. 1916-1918. W 1922 angażował się w działania Narodowego Centralnego Komitetu Wyborczego (do Sejmu) – wygłosił referat pt. „Sejm nasz a miasta”. W 1930 podpisał list protestacyjny przeciwko wpisaniu na listę adwokatów b. sanacyjnego ministra sprawiedliwości Stanisława Cara (który m. in. doprowadził do zniesienia zasady nieusuwalności sędziowskiej, zwalniał sędziów wydających wyroki niezgodne z wolą rządzących, nie podjął żadnych działań w sprawach porwanych dziennikarzy opozycji i gen. Zagórskiego oraz nie ogłosił w Dzienniku Ustaw uchwały sejmowej znoszącej cenzurę). Ożenił się 18 VIII 1900 w Warszawie z hrabianką Marią Kazimierą Trzczańską (1875-1956). Mieli syna Władysława. Zm. 8 I 1936 w Warszawie, pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

G. Mieczynski, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 64; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1860-1866, sygn. KM101, akt 275/1864; „ABC” 1930, nr 24, s. 3; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Barbary w Warsza-

wie, zespól 1214, akt małż. 203/1900; „Gazeta Handlowa” 1891, nr 297, s. 3; 1902, nr 35, s. 3; „Gazeta Polska” 1889, nr 284, s. 2; GRa 1936, nr 3, s. 1, 5; „Gazeta Sądowa Warszawska” 1932, nr 15, s. 210; GWa 1886, nr 140, s. 3; KWa 1882, nr 172, s. 8; 1910, nr 309 (wydanie poranne), s. 1; 1911, nr 69, s. 5, nr 165, s. 4; 1914, nr 147, s. 7; 1915, nr 60, s. 12; 1922, nr 177, s. 8; 1936, nr 9, s. 3-4; „Nowa Gazeta” 1914, nr 42, s. 2; *Sprawozdanie z Działalności Towarzystwa Szkoły Maurycego Hr. Zamoyskiego w Roku Szkolnym 1915/16*, Warszawa 1916, s. 16.

Grzegorz Mieczynski

FABIANI Feliks Franciszek (1838-1904) – pedagog, właściciel prywatnej szkoły, społecznik i filantrop. Ur. 22 V 1838 w Krzepicach, s. Tomasza (nauczyciela w rządowej szkole elementarnej) i Salomei z Szawoskich vel Szawłowskiich małżonków Fabianich. Wychowywał się

w skromnych warunkach w wielodzietnej rodzinie, miał sześcioro rodzeństwa. Edukację rozpoczął w szkole prowadzonej przez ojca. Dalsze kształcenie było możliwe dzięki przepisom pozwalającym dzieciom urzędników i nauczycieli rządowych ubiegać się o stypendium. W l. 1852-1856 uczęszczał do czteroklasowej szkoły pow. w Wieluniu. Rodzice zamierzali umieścić go w seminarium duchownym, ale ostatecznie Fabiani 1 VIII 1856 rozpoczął naukę w Instytucie Nauczycieli Elementarnych Warszawskiego Okręgu Naukowego w Radzyminie. Zimą 1856/57 wrócił do Krzepic i aż do Świąt Wielkanocnych prowadził szkołę w zastępstwie chorego ojca. W 1859, po ukończeniu instytutu i odbyciu stażu, otrzymał posadę młodszego nauczyciela w szkole elementarnej w Radomsku.

W czasie wolnym od zajęć nauczał w Prywatnej 3-klasowej Pensji Męskiej Wojciecha Jaworskiego (swojego wujka). Podejmował się również innych prac: przepisywał akta urzędowe i udzielał korepetycji. Po przeniesieniu przez Wojciecha Jaworskiego szkoły do Piotrkowa, Fabiani otrzymał 29 V/10 VI 1862 zgodę na założenie 2-klasowej prywatnej pensji męskiej. Ożenił się 27 VIII 1862 w Warszawie z 16-letnią Filipiną Eugenią (córką zamożnych mieszczan Michała i Anny z Prokulskich małżonków Dembskich vel Dębskich), mieli jedenaścioro dzieci: → Celsa, Marię, Wiktoryna, Apolinarego, Helenę, Emilię, Henryka, Mariannę, Waława, Feliksa, Leontynę). Czworko z nich: Maria, Apolinary, Waław i Feliks zmarło w pierwszym roku życia. Istnieją przekazy o uczestnictwie Fabianiego w przygotowaniach do powstania styczniowego, ale zniechęcony złą organizacją i kolejnymi klęskami, ostatecznie nie wziął w nim udziału (co uchroniło szkołę przed zamknięciem) i całkowicie poświęcił się pracy oświatowej. Umiejętne zarządzanie, reklama i wysoki poziom nauczania zapewniły stopniowy rozwój szkoły Fabianiego. Początkowo liczyła ona 22 uczniów, w 1870 – 100, a pod koniec XIX w. – ok. 300. W 1873, po pożarze dotychczas wynajmowanego lokalu szkoły, Fabiani zakupił od sukcesorów Ostrowskich okazały budynek przy ul. Długiej, a następnie go rozbudował. Fabiani czasowo uczył też na prywatnej pensji żeńskiej → Tekli Gwoździk. Był właścicielem prawie 8-hektarowego gospodarstwa rolnego z budynkami gospodarskimi i inwentarzem żywym. Po śmierci żony (21 XI 1883) Fabiani ożenił się 23 VI/5 VII 1884 w Warszawie z jej młodszą siostrą Anną Olimpią Józefiną Michaliną Dembską. Fabiani znany był ze swojej działalności społecznej i filantropijnej. Współorganizował OSO, był członkiem jej rad nadzorczych w latach: 1881-

1882, 1885-1886, 1888-1892, 1894-1897, 1899-1901, wspierał ją finansowo. W 1896 został wybrany do Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia Spożywców Urzędników. Był jednym z założycieli Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego. Przyjmował nieodpłatnie do swej szkoły dzieci z biednych rodzin, dokarmiał uczniów i okolicznych biedaków. Piastował stanowisko ławnika miejskiego. Zm. 11 III 1904 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu. W 1908 w kościele farnym odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą pamięci Feliksa Fabianiego, kolejną wmurowano w 1936 w ścianę dawnej szkoły. Fabiani był patronem powstałego w 1921 społecznego męskiego gimnazjum, w 1996 jego imieniem nazwano I LO. Uchwałą Rady Miasta Radomska z 27 XI 1935 ul. Długą przemianowano na Feliksa Fabianiego.

J. Górecki, *Feliks Fabiani 1838-1904*, Radomsko 1984; tenże, *Kultura i oświata w Radomsku w latach 1864-1914*, „Rocznik Łódzki”, t. XXXVIII, red. B. Wachowska, Łódź 1988, s. 65-67; W. Karwasiński, *Feliks Fabiani*, [w:], PSB, t. VI, Kraków 1948, s. 336-337; E. Maliszewski, *Bibliografia pamiątek polskich i Polski dotyczących (druki i rękopisy)*, Warszawa 1928, s. 351, poz. 4624; G. Mieczyski, *Fabiani Feliks Franciszek*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, t. 3, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016, s. 32-34; tenże, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 17, 21, 108-112, 176, 249; tenże, *Szkolnictwo w Radomsku w latach 1854-1914*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 48-51; E. Przyłubska-Siatkowska, *Z Iwanowic na Sorbonę*, Warszawa 2008; E. Żyła, *Feliks Fabiani (1838-1904)*, „Gazeta Radomszczańska” 1993, nr 21, s. 4; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Krzepicach 1835-1842, sygn. KM4081, akt 56/1838; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej

w Radomsku 1860-1866, sygn. KM101, akty 275/1864, 329/1866; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1866-1872, sygn. KM 102, akty 234/1868, 29/1870, 343/1871; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1874-1880, sygn. KM 104, akty 147/1874, 109/1876, 144/1878, 276/1880; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1881-1886, sygn. KM 105, akt 307/1883; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1877-1884, sygn. KM96, akty 303/1878, 48/1881, 232/1883; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1901-1904, sygn. KM128, akt 167/1904; AMRR, Protokół powołania społecznego męskiego Gimnazjum im. Feliksa Fabianiego, sygn. 50, Notatki dotyczące szkoły F. Fabianiego zebrane przez W. Karwasińskiego, sygn. 1281; APL, Akta Dyrekcji Szkolnej w Łodzi, zespół 83, sygn. 1083, 2433; Dwuklasowa prywatna szkoła męska Feliksa Fabianiego, sygn. 2567; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 577, 613; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, zespół 159/0, Księga ur., małż., zg. z 1862, akt małż. nr 199, s. 100; Księga ur., małż., zg. z 1884, akt małż. nr 86, k. 224; GRa 1935, nr 49, s. 4, nr 50, s. 7; GoCz 1908, nr 316, s. 3; KWa 1862, nr 147, s. 845, nr 150, s. 860, nr 152, s. 910; 1894, nr 150, dodatek poranny, s. 2; 1896, nr 218, dodatek poranny, s. 4; 1899, nr 173, s. 6; 1904, nr 80, s. 10, nr 166, s. 5; 1906, nr 33, s. 7; 1908, nr 319, s. 5; „Rozwój” 1900, nr 17, s. 8; „Tydzień” 1888, nr 16; 1900, nr 4, s. 2; 1901, nr 9, s. 2; 1904, nr 12, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

FABIANI Jan Ludwik (1810-1900) – urzędnik państwowy. Ur. 8 XII 1810 w Parzęczewie, s. Jana (szlachcica, exaktora dochodów skarbowych w Poddebicach) i Rozalii z Bromirskich małżonków Fabianich. Miał co najmniej sześcioro rodzeństwa. Służbę rządową rozpoczął przed 1833, sprawował liczne funkcje: kontrolera Urzędu Skarbowego w Ozorkowie (1833), dozorczy Urzędu Skarbowego w Łowiczu (1835), exaktora miasta Dzia-

łoszyna (1838), kontrolera Urzędu Skarbowego w Badrzychowicach w gub. radomskiej (1850-1852), burmistrza Radomska (1852-1855), burmistrza Góry Kalwarii w gub. warszawskiej (1856-1864). W X 1864 wytoczono L. Fabianiemu proces przed Audytoriatem Polowym przy Cyta- deli Warszawskiej pod zarzutami: przyjmowania w swym domu syna Dionizego – walczącego w oddziałach powstańczych, zezwolenia na zerwanie herbu państwowego (carskiego orła) z urzędów miasta, zezwolenia na spalenie koszar, dopuszczenia do obrabowania magazynu solnego i sprzedaży soli mieszkańcom z przeznaczeniem dochodu na potrzeby powstania, a także nie obronienia kasy miejskiej, którą przejął jego syn i wydatkował pieniądze również na powstańcze cele. Mimo, że większość zarzutów dotyczyła syna, to 22 VII 1865 skazano L. Fabianiego na 8 lat katorgi w twierdzach syberyjskich. Z zesłania powrócił. Żonaty (ślub 3 II 1833 w Ozorkowie) z Antoniną z Trembińskich (Trębińskich) – wdową po Karolu Daszkiewiczzu, ur. ok. 1812 w Warszawie, zm. w Łęczycy 3 XI 1883. Mieli co najmniej sześcioro dzieci: Marię (? -1908), Jana Gwido (1833-?), Februnię (1835-?), Bronisławę (1836-1854), Dionizego (1838-ok.1864) i Antoninę (1846-1908). Zm. 19 X 1900 w Łęczycy. Góra Kalwaria uhonorowała zasługi L. Fabianiego nadając jego imię jednej z ulic miasta.

AACz, Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1848-1854, sygn. KM 5011, akt 133/1854; APL, ASC parafii rzymskokatolickiej w Działoszynie, zespół 1464, akt ur. 144/1838; ASC parafii rzymskokatolickiej w Łęczycy, zespół 1558, akty zg.: 153/1883, 243/1900, 75/1908, 139/1908; ASC Parafii Rzymskokatolickiej św. Ducha w Łowiczu, zespół 1570, akt ur. 67/1835; ASC parafii rzymskokatolickiej w Ozorkowie, zespół 1610, akt małż. 4/1833; ASC parafii rzymskokatolickiej w Poddebicach, zespół 1630, akt

małż. 24/1835; „Rocznik Urzędowy Obejmujący Spis Naczelnych Władz Cesarstwa Oraz Wszystkich Władz i Urzędników Królestwa Polskiego na rok 1850”, Warszawa 1850, s. 729; „Rocznik... 1854”, Warszawa 1854, s. 823; „Tygodnik Petersburski” 1852, nr 81, s. 570; 1856, nr 2, s. 14.

Włodzimierz Stefani

FAJT Henryk Michał, ps. *Garda* (1912-1988) – kompozytor, pedagog, żołnierz AK. Ur. 18 I 1912 w Rakowie (obecnie: dzielnica Częstochowy), s. Pawła (mistrza budowlanego)

i Heleny z d. Dziegieć. Uczęszczał do Szkoły Handlowej. Początek jego aktywności kompozytorskiej przypada na okres międzywojnia. Wtedy to zawiązała się współpraca artystyczna Fajta – początkującego kompozytora z Czesławem Kałkusińskim – początkującym poetą. Z tego okresu pochodzą m.in. utwory tango *Radomsko o zmroku* i polka *Zabawa na Topiszu*. W tym czasie Fajt rozpoczął również pracę jako pianista w „Teatrze Świetlnym Kinema”.

Największe osiągnięcia literacko-kompozytorskie Kałkusińskiego i Fajta przypadają na okres okupacji hitlerowskiej, kiedy to działali pod pseudonimami *Czechura* i *Garda*. W l. 1940-1944 powstały następujące pieśni i kolędy partyzanckie: *We-soło ze śpiewem* (1940), *Marsz wolności* (1940), *Jędrusiowa dola* (1942), *Tęsknota* (1943), *Pieśń o szarych szeregach* (1943), *Uśnij dziecino* (1943/44), *Na kwaterze Jędrusiów* (1943/44), *Maryś moja* (1944), *Marsz lotniczy - Dywizjon 303* (1944), *Leśna Somosierra* (1944), *Zza chmur miesiączek* (1944), *Pod gradem kul* (1944), *Pieśń obozowa* (1944). Lista kompozycji z czasu wojny nie jest obszerna. Jednak te

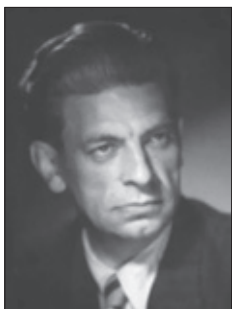
13 utworów zyskało największą popularność i uznanie powodując, że to właśnie twórczość wojenna jest tą, z którą przede wszystkim identyfikuje się H. Fajta. Po wojnie zaczął tworzyć na potrzeby swej pracy pedagogicznej i organizacyjnej. Początkowo uczył śpiewu w szkołach rolniczych w Strzałkowie i Dobryszcach. W 1946 czasowo aresztowany w związku z powiązaniem z KWP i → Stanisławem Sojczyńskim *Warszycem*. I IX 1948 rozpoczął nauczanie w Państwowym Gimnazjum i Liceum Męskim w Radomsku, od 1950 w Liceum Wychowawczyń Przedszkoli (przekształconym w 1956 w Liceum Pedagogiczne). W l. 1956-1968 pełnił funkcję dyrygenta i kierownika artystycznego Radomszczańskiej Orkiestry Symfonicznej. W tym okresie działalności powstały piosenki dla dzieci i młodzieży, najczęściej do tekstów C. Kałkusińskiego (m.in. *Przedwiośnie*, *Dziadzio Mróz*, *Bajka*, *Marsz Liceum Pedagogicznego*), jak również utwory instrumentalne (*Serenada szkolna* – na orkiestrę symfoniczną, *I suita partyzancka* – na orkiestrę symfoniczną, *II suita partyzancka* – na orkiestrę symfoniczną, *Węgier*, *Polak dwa bratanki* – czardasz na orkiestrę symfoniczną, *Wygrany mecz* – intermezzo na szkolną orkiestrę symfoniczną, *Mój pierwszy walc* – walc na szkolną orkiestrę symfoniczną). H. Fajt był również autorem *Hejnatu miasta Radomska*. Utwór został napisany na okoliczność 700-lecia miasta, a jego pierwsze publiczne wykonanie odbyło się w trakcie obchodów tej rocznicy w 1966. Skomponował łącznie około 60 utworów, z czego aż 50 stanowią pieśni. Dlatego uznaje się go przede wszystkim za pieśniarza. Tworzył muzykę do tekstów m.in.: C. Kałkusińskiego, Zbigniewa Koczanowicza, Henryka Wawrzyńczyka, Marii Konopnickiej, Ludwika Jerzego Kerna. Uhonorowany licznymi nagrodami za działalność artystyczną i zasługi w upowszechnianiu

kultury, m.in.: Honorową Odznaką Województwa Łódzkiego (1966), odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1968), tytułem Zasłużonego Obywatela Ziemi Radomszczańskiej (1969), Złotym Krzyżem Zasługi (1970), nagrodą I stopnia Za wybitne osiągnięcia w pracy dydaktycznej i wychowawczej (1972). Za całokształt działalności muzycznej w 1976 został przyjęty do Stowarzyszenia Polskich Artystów Muzyków, a wcześniej (1958) do ZAiKS-u jako członek stowarzyszenia w Sekcji Autorów Muzyki Rozrywkowej i Tanecznej. Dwukrotnie żonaty: w 1937 z Barbarą Herszkiewicz (pianistką, zm. 30 III 1956) i w 1979 z Bogumiłą Cielecką z d. Marszałek. Zm. 9 XII 1988 w Radomsku.

A. M. Walicka, *Henryk Fajt – radomszczański kompozytor, pedagog, patriota (cz. I)*, ZRa, t. IV, red. T. A. Nowak, Radomsko 2010, s. 71-106; też, *Henryk Fajt – radomszczański kompozytor, pedagog, patriota (cz. II)*, ZRa, t. V, red. T. A. Nowak, Radomsko 2011, s. 7-24.

Aleksandra Maria Walicka

FOTYGO Kajetan Franciszek Jerzy (1904-1967) – dyrygent, organista, pedagog. Ur. 11 VI 1904 w Radomsku, s. Kajetana (organisty) i Jadwigi Marii z d. Dziegieć. Po ukończeniu Prywatnego Męskiego Gimnazjum → Stanisława Niemca w Radomsku (1923) rozpoczął kształcenie w Konserwatorium Muzycznym w Warszawie pod kierunkiem prof. Piotra Rytyła, a następnie u prof. Bronisława Rutkowskiego. Podjął również studia na Wydziale Prawa UW. 1 III 1927 w Warszawie zawarł związek małżeński z tancerką Marią Orzeł (potomstwa się nie doczekali). Do Radomska po-

wrócił w 1936, gdzie objął posadę organisty w kościele pw. św. Lamberta. Od 1939 (po śmierci ojca) kierował założonym przez niego chórem „Lutnia”. Po wojnie powołał do życia i prowadził Międzyspółdzielnią Orkiestrę Symfoniczną oraz dyrygował chórem w I Państwowym Gimnazjum i Liceum Męskim im. F. Fabianiego w Radomsku. Doprowadził do ożywienia kultury muzycznej w Radomsku. W l. 1950-1952 pracował jako dyrygent Miejskiej Orkiestry Symfonicznej w Częstochowie. Od 1954 rozpoczął współpracę z Warszawską Operą Objazdową na stanowisku dyrygenta, a następnie kierownika artystycznego, współpraca trwała do 1957. Pod jego kierunkiem zrealizowano takie premiery jak: „Pajace” Ruggiera Leoncavalla (1954), „Rigoletto” Giuseppe Verdiego (1955), „Urowadzenie z Seraju” W.A. Mozarta (1956), „Madame Butterfly” G. Pucciniego (1957). W VIII 1957 rozpoczął pracę w Operze Wrocławskiej na stanowisku dyrygenta oraz korepetytora solistów. Przygotowywał takie dzieła jak: „Łucja z Lammermoor” Gaetano Dionizettiego, „Manru” Jana Ignacego Paderewskiego. Zm. 14 XII 1967 w Gliwicach, został pochowany na Cmentarzu Osobowice we Wrocławiu.

L. Normand, Jerzy Fotygo – dyrygent i animator życia muzycznego, Częstochowa 2012, niepublikowana praca licencjacka napisana pod kierunkiem dr Wandy Malko w Akademii im J. Długosza w Częstochowie; *Gimnazjum Męskie Stanisława Niemca w Radomsku : Sprawozdanie za rok szkolny 1927/28*, Radomsko [1928], s. 44.

Laura Normand

FÖRSTER (Ferster, Ferszter) Bernard Dawid (1836-1898) – właściciel tartaku i młyna parowego, przedsiębiorca robót kolejowych, kupiec. Ur. 5 I 1836 w Cadowie, s. Wolfą i Szajndli Marii z d. Landau

małżonków Förster. Przybył do Radomska w 1854 z Człuchowa. Od początku 1866 prowadził w mieście tartak parowy. W tym samym roku wraz ze współnikami Ruziewiczem i Hasenbergiem rozpoczął budowę młyna parowego przy ul. Kaliskiej w pobliżu stacji kolejowej (nieruchomość nr 285B). Był jego współwłaścicielem co najmniej do 1870. Ok. 1878 założył wraz z Izraelem Rechtermanem dom handlowo-bankowy, który istniał do 1903. W 1893 w spółce z Lejzorem i Izraelem Rechtermanami wybudował przy tartaku parowym zakład stolarski z magazynami. Tartak spłonął w 1896, ale już w następnym roku został odbudowany. B. Förster prowadził również firmę budowlaną specjalizującą się w robotach na rzecz kolei, np. przyjął zamówienie na wykonanie 22 budynków dla Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej (w Sosnowcu, Niwce i Dąbrowie), wybudował jedną z linii tramwajowych w Warszawie, a w Radomsku m. in. budynek poczty. Miał opinię człowieka uczciwego i prawego. Był szanowany przez mieszkańców Radomska (również chrześcijan) za stosunek do zatrudnionych w jego firmie pracowników i przychylność dla polskiej sprawy narodowej – przyjmował do pracy b. więźniów politycznych i zesłańców. W 1865 zakupił budynek Hotelu Polskiego, gdzie na piętrze założył własną szkołę religijną, nazwaną później Beis-Yakov. Społecznik: współzałożyciel, darczyńca i członek (a następnie skarbnik) Rady Nadzorczej OSO w latach: 1881, 1885, 1887-1891; w 1889 wybrany podstarszym, a w 1892 starszym Stowarzyszenia Kupców w Noworadomsku. Trzykrotnie żonaty: z Chawą (Ewą) ze Szpirów pochodzącą z Warszawy – miał z nią co najmniej czworo dzieci: Szmula, Surę, Mordkę i Nichę; z Biną Brajndlą Szper (zm. w 1877) – dwie córki: Rebekę i Bejlę oraz z Haną Szper – syna Józefa. Zm. 13 IV 1898 w Radomsku.

T. Kuźnicki, *Z dziejów młynarstwa Radomska i regionu (Katalog)*, Radomsko 2009, s. 124-125; *Memorial Book of the Community of Radomsk and Vicinity*, Tel Awiw 1967, s. 54, 131, 163; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 17, 21, 151; W. Stefani, *Marcin Andrzej Ziółkowski (1790-1864). Napoleończyk, prawnik, społecznik, obywatel*, Radomsko 2015, s. 158; APŁ, Rząd Gubernialny Piotrkowski, zespół 1, O zatwierdzeniu planu budowy przez Bernarda Ferstera i Lejzora i Izraela Rechtermanów w mieście Noworadomsku pod numerem No 300 domu mieszkalnego, trzech wiat, oficyny mieszkalnej z szopą, warsztatu stolarskiego z magazynami, sygn. 3511, O odbudowie tartaku przez Bernarda Ferstera i Rechtermana pod numerem 300 w mieście Noworadomsku, sygn. 6085; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 577, 613, cz. II, sygn. 150, k. 20; ASC Okręgu Bożniczego w Radomsku, zespół 335, sygn. 7, akt ur. 125/1875, sygn. 9, akt ur. 25/1877, akt zg. 18/1877, sygn. 10, akt zg. 13/1878, sygn. 11, akt ur. 126/1879, sygn. 42, akt zg. 36/1898; „Dziennik Warszawski” 1870, nr 89, s. 940; GRa 1931, nr 43, s. 5; GWa 1866, nr 77, s. 1; 1888, nr 301, s. 2; 1889, nr 301, s. 2; 1890, nr 293, s. 3; KWa 1866, nr 78, s. 418; 1897, nr 78 (dodatek poranny), s. 2; 1902, nr 258, s. 5; 1903, nr 358, s. 11; *Przewodnik warszawski informacyjno-adresowy na rok 1869*, Warszawa 1869, s. 298; „Tydzień” 1875, nr 5, s. 2; 1878, nr 5, s. 4; 1881, nr 40, s. 2; 1887, nr 1, s. 4; 1888, nr 1, s. 2; 1889, nr 13, s. 1, nr 45, s. 3; 1893, nr 1, s. 3, nr 40, s. 3; 1894, nr 31, s. 5; 1896, nr 2, s. 3, nr 44, s. 3, nr 49, s. 4; „Wiek” 1891, nr 247, s. 2; 1896, nr 117 (dodatek), s. 2, nr 125, s. 2, nr 179, s. 2.

Grzegorz Mieczyski

FRYDE Jakub Lejb (1865-?) – lekarz wewnętrzny. W 1885 ukończył gimnazjum w Kaliszu, dyplom lekarski otrzymał w 1890 na Wydziale Lekarskim UW. W Radomsku w 1891 pełnił obowiązki lekarza miejskiego, później (do 1909) prowadził prywatną praktykę (choć prawdopodobnie

z przerwami – z l. 1904-1905 pochodzą wzmianki o jego zatrudnieniu w szpitalu dziecięcym fundacji Bershonów i Baumánów w Warszawie). W l. 1908-1910 był członkiem Rady Nadzorczej Towarzystwa Wzajemnego Kredytu w Noworadomsku. W 1909 przeniósł się do Łodzi, gdzie pracował co najmniej do 1914. Być może o przeprowadzce zadecydowały kłopoty rodzinne – we IX 1908 samobójstwo popełniła jego żona Małgorzata z d. Gaaze. W 1921 pełnił funkcję lekarza rejonowego w Warszawie. W 1930 został wybrany skarbnikiem Zarządu Zrzeszenia Lekarzy Kasy Chorych Miasta Stołecznego Warszawy. Miał willę w Konstancinie, którą po II wojnie światowej (jako mienie opuszczone) przejęło MSW.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 40; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 182; *Tropem czerwonego osiedla (1): Narodziny enklawy*, <http://konstancinjeziorna.blox.pl/2014/09/Tropem-czerwonego-osiedla-1-Narodziny-enklawy.html>, pobrano 20 VIII 2016; APPT, ASC Okręgu Bożniczego w Radomsku, zespół 335, sygn. 42, akt zg. 55/1908; „Dziennik Zarządu M. St. Warszawy” 1921, nr 12, s. 6; GWa 1890, nr 331, s. 3; GoCz 1908, nr 264, s. 2; 1909, nr 213, s. 3; KWa 1885, nr 180a, s. 3; 1904, dodatek poranny, nr 49, s. 2; 1905, nr 166, s. 12; „Moje Pisemko” 1912, nr 16, s. 256; „Nasz Przegląd” 1930, nr 150, s. 8; „Nowa Gazeta” 1914, nr 260, s. 8; *Russkij Medicinskij Spisok na 1905 god*, Sant Petersburg 1905, s. 379; „Tydzień” 1891, nr 19, s. 1.

Grzegorz Mieczynski

G

GAJEWSKI Wincenty (1823-1896) – duchowny katolicki. Ur. 5 IV 1823 w Różopolu k. Konina, s. Michała i Katarzyny z d. Olkiewicz, pochodzenia mieszczań-

skiego. Kształcił się początkowo pod kierunkiem guwernantów w domu rodzinnym i w szkole elementarnej w Ślesinie. Następnie uczęszczał do szkół obwodowych we Włocławku, skąd przeniósł się do klasztoru oo. Bernardynów w Skępem. W 1843 wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku, które ukończył 14 III 1847, przyjmując święcenia kapłańskie z rąk bp. Tadeusza Łubieńskiego. Niedługo po tym został mianowany wikariuszem

w Kłomnicach, a pół roku później objął wikariat w Brzeźnicy. Wówczas też przyjął nominację na notariusza w Konsystorzu Foralnym Piotrkowskim, gdzie oficjałem był proboszcz brzeźnicki ks. dr Andrzej Mulzow. Wraz z nim przeniósł się do parafii w Łasku, w której od 1849 pełnił obowiązki wikariusza, jednocześnie nadal będąc notariuszem konsystorskim. Cztery lata później objął w zarząd parafię Tuszyn jako jej administrator, ponieważ władze carskie nie wyraziły zgody na mianowanie go proboszczem. Następnie w 1854 bp Michał Marszewski powierzył mu probostwo w Radomsku, nadając mu tym samym tytuł prepozyta. Parafia radomszczańska była w tym czasie dość rozległa, obejmowała swoim zasięgiem aż 40 miejscowości. Ponadto na jej terenie, poza kościołem parafialnym, znajdowały się jeszcze trzy kościoły i dwie kaplice. Zarząd nad tą placówką duszpasterską wymagał więc wiele wysiłku. Oprócz tego od 1861 ks. W. Gajewski przynależał do miejscowej Rady Powiatowej. Był sympatykiem powstania styczniowego, czego dał publiczny wyraz organizując manifestację patriotyczną ku czci poległych powstańców. Z tego powodu spotkały go liczne szykany ze strony władz carskich (m.in.

rozgłaszano pomówienia, jakoby miał on zniechęcać dzieci do chodzenia do szkoły, pobić jakiegoś człowieka i wymuszać na wiernych płacenie składek pieniężnych na budowę kościoła). Pomimo tego w 1868 objął urząd miejscowego dziekana, a w l. 1869-1871 dzięki jego staraniom zburzono chylący się ku upadkowi kościół parafialny i wzniesiono nowy wg projektu znanego architekta Konstantego Wojciechowskiego. W dziele tym wspierał go m.in. dziedzic Stobiecka Szlacheckiego Romuald Hube (b. senator, profesor prawa i prezes miejscowego dozoru kościelnego). Świątynia ta została konsekrowana w 1876 przez bp. Wincentego Chościak-Popiela. Rok później otrzymał godność kanonika kolegiaty kaliskiej. Nie porzesał tylko na budowie kościoła, ale jeszcze w 1881 wystawił nową plebanię, także wg projektu K. Wojciechowskiego. Doceniając jego działalność duszpasterską, bp Aleksander Bereśniewicz w 1887 odznaczył go tytułem kanonika gremialnego katedry włocławskiej. Intensywny tryb życia nadszarpnął jego zdrowie, toteż odbył kilka kuracji leczniczych w kraju i za granicą. Na jakiś czas udało mu się poprawić stan zdrowia, jednak zm. 4 I 1896. Pogrzeb był wielką manifestacją w mieście, wzięło w nim udział ok. 12 tys. wiernych. Pochowano go na cmentarzu parafialnym w Radomsku. Pozostawił po sobie jeden artykuł o miejscowym kościele opublikowany na łamach „Tygodnika Ilustrowanego”.

A. Janas, *Duchowieństwo radomszczańskie w okresie niewoli narodowej*, „Rocznik Towarzystwa Genealogicznego Ziemi Częstochowskiej” 2 (2011), s. 249-250; J. Kapuściński, *Ks. Wincenty Gajewski (1823-1896) – zarys biografii*, ZRa 8 (2014), s. 9-14; AACz, sygn. AP 345; G[ajewski] W., *Kościół farny w Radomsku*, „Tygodnik Ilustrowany” 66 (1869), s. 169; R. Hube, *Kościół parafialny stary i nowy w Radomsku*, Radomsko 1993, s. 30; *Noworadomsk*, „Tydzień” 24 (1896) nr 3, s. 4.

Ks. Jacek Kapuściński

GAŚSIOROWICZ (Gonszerowicz) Bernard (1877-1934) – kupiec, działacz społeczny. Ur. 13 X 1877 w Radomsku, s. Beniamina (kupca) i Rywki małżonków Gąsiorowicz. Od 1900 prowadził sklep spożywczo-kolonialny przy ul. Częstochowskiej 4. W 1930 rozszerzył działalność o hurtowy handel artykułami spożywczymi i ziemiopłodami. Prezes Żydowskiego Towarzystwa Pomocy Ubogim i Chorym „Linax Hacedek”. Członek zarządu Gminy Żydowskiej. Zm. 6 VI 1934 w Radomsku. Pochowany na cmentarzu żydowskim w Radomsku. Po śmierci męża Chana Gąsiorowicz zarządzała sklepem w imieniu nieletnich dzieci.

APPT, ASC Okręgu Bożniczego w Radomsku, zespół 335, sygn. 9, akt ur. 146/1877; GRa 1934, nr 22, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

GEBAUER Zdzisław (1947-2017) – nauczyciel, wychowawca harcerzy. Ur. 13 I 1947 we wsi Zawada, s. Zofii i Hieronima. Ukończył Studium Nauczycielskie w Łowiczu. Nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 4 (1969-1974), kierownik Klubu Zakładowego ZPM im. Gwardii Ludowej „Fameg” w Radomsku (1974-1991), nauczyciel i wychowawca w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Radomsku (1991-2002). Zasłużony działacz harcerski. Przeszedł drogę instruktorską od przewodnika (1963) do harcistrza (1972). Członek drużyny Młodzieżowej Służby Ruchu. Drużynowy i opiekun drużyn harcerskich w Szkole Podstawowej nr 4 w Radomsku. Opiekun drużyn „Nieprzetartego Szlaku” w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Radomsku. Współzało-

życiel i opiekun 33 RDH „Hubalczycy”, działającej przy Klubie Zakładowym ZPM im. Gwardii Ludowej „Fameg”, a następnie komendant XVI Szczępu Drużyn Środowiskowych im. mjr. H. Dobrzańskiego „Hubala”. Założyciel i naczelnik Poczty Harcerskiej nr 80 (przy XVI Szczepie), od 1993 zastępca naczelnika Poczty Harcerskich przy KG ZHP. Należał do Kręgu Instruktorskiego „Łoś”. W l. 1982-2002 członek Komisji Rewizyjnej, a od 2005 Sądu Harcerskiego Hufca ZHP Radomsko. Czas wakacji poświęcał pracy harcerskiej. W l. 1981-1994 był komendantem wielu obozów hufcowych. W wolnych chwilach, a po przejściu na emeryturę jeszcze intensywniej (od V do X 2002), zajmował się pracami remontowymi w stacji Biały Brzeg. W 2003 wszedł w skład Zespołu Remontowo-Budowlanego ds. Stacji w Białym Brzegu. Niezwykle uzdolniony plastycznie i technicznie. Autor m.in. kart pocztowych, obrazów i totemów, które zdobią stację harcerską radomszczańskiego hufca w Białym Brzegu, ołtarza polowego (tryptyk), projektów okładek do książek M.M. Stalków (*Harcerstwo radomszczańskie 1915-2005* i *Szare Szeregi Rój „Metal”*). W l. 1988-2014 był pomysłodawcą i wykonawcą wszystkich dekoracji harcerskich festiwali „OPAL”. Za działalność harcerską został wyróżniony: Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1983), Odznaką Komendanta Obozu (1988), Złotym Krzyżem Zasługi dla ZHP (2005), Medalem „Za Zasługi dla Stacji Biały Brzeg” (2009), Odznaką „Zasłużony dla Hufca ZHP Radomsko” (2013). Ponadto nadano mu tytuł honorowy „Instruktor Senior ZHP” (2013). Żonaty z Bogusławą Kusiak, mieli dwie córki Magdalenę i Ewę. Zm. 24 IV 2017, pochowany na Cmentarzu Nowym w Radomsku.

S. Puchała, *Poczet harcistrzyń i harcistrzów*, t. I, Warszawa 2014, s. 393; M. Stalka, A. Zatoń, *Poczet harcistrzyń i harcistrzów*

ziemi radomszczańskiej mianowanych w latach 1921-2014, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 107; A. Zatoń, Z. Sąciński, *Ludzie 100-lecia harcerstwa na Ziemi Radomszczańskie – hm. Zdzisław Gebauer*, „Zeszyt Historyczny” 2015, nr 132.

Anna Zatoń

GEISLER (Geissler, Gejsler, Geysler) Karol (1790-1841) – lekarz wojskowy. Ur. 1 VI 1790 w Krakowie, s. Franciszka i Katarzyny z Fiałkowskich małżonków Geisler. Studiował na Wydziale Lekarskim UJ. Rozpoczął służbę rządową 9 VI 1809 jako urzędnik zdrowia 3 kl. Później służył w 3 pułku ułanów Księstwa Warszawskiego. Uczestniczył w kampaniach 1809 i 1812 roku (Mir, Romanów, Możajsk, Moskwa, Medynia). Został ranny pod Orszą i dostał się do niewoli rosyjskiej. Do kraju wrócił w 1814. 24 II 1815 mianowany podlekarzem 3 pułku ułanów, a 21 XII 1817 lekarzem batalionowym 7 pułku piechoty liniowej. W 1820 działał w loży masonskiej „Wschodzące Słońce” w Łomży, miał 3. stopień wtajemniczenia. W VII 1821 uzyskał tytuł magistra chirurgii na Wydziale Lekarskim Królewsko-Warszawskiego Uniwersytetu. W tym samym roku awansował ze stopnia lekarza batalionowego na sztabowego. 13 XII 1821 skierowany do 2 kompanii pozycyjnej artylerii lekko-pieszkiej. W l. 1823-1825 przebywał w Kozienicach. Od 6 X 1828 sztabslekarz 3 pułku strzelców konnych. 24 V 1830 otrzymał Odznakę Honorową za 20 Lat Nieskazitelnej Służby Oficerskiej. Wziął udział w powstaniu listopadowym: 17 VI 1831 skierowany do szpitala w Sochaczewie, potem do szpitala wojskowego w Warszawie, po kapitulacji Warszawy pozostał w mieście, we IX 1831 ponownie złożył przysięgę na wierność cesarzowi rosyjskiemu i królowi polskiemu. W 1832 otrzymał od Komisji Prze-

znaczenia i Wsparcia Oficerów i Urzędników b. Wojska Polskiego roczny zasiłek, a w 1833 za 21 lat służby – dożywotnią emeryturę. Pierwsze wzmianki o jego pracy w Radomsku pochodzą z 1835. W 1836 wybrany do Rady Szczegółowej Opiekuńczej Szpitala św. Aleksandra w Radomsku. Żonaty z Eleonorą z Burchardów (Burghardt), zm. w 1887. Miał co najmniej 6 dzieci: Emilię, Teofila, Karola, Feliksa, Amalię i Stanisława. Zm. 5 IV 1841 w Radomsku. Pochowany w kościele farnym w Radomiu.

R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów Powstania Listopadowego : E – K*, t. 2., Warszawa 1996; J. Luboński, *Monografia historyczna miasta Radomia*, Radom 1907, s. 97; G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 40; S. Uruski, A. Amilkar Kosiński, A. Włodarski, *Rodzina, herbarz szlachty polskiej*, t. IV, Warszawa 1907, s. 130; S. Załęski, *Omasonerii w Polsce od roku 1742 do 1822 na źródłach wyłącznie masonskich*, t. II, Kraków 1908, s. 189; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1832-1837, sygn. KM 4958, akt 273/1835; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1838-1843, sygn. KM 5009, akt 120/1841; APR, USC Parafii Rzymskokatolickiej Kozienice, zespół 144, Akta Urzędnika Stanu Cywilnego Parafii Kozienickiej za Rok 1823, akt ur. 209/1823; Księga Dodatkowa do Akt Stanu Cywilnego Parafii kozienickiej z Roku 1825, akt ur. 10/1825; „Gazeta Korrespondenta Warszawskiego i Zagranicznego” 1831, nr 8, s.17; GWa 1815, nr 38, s. 675; 1821, nr 128, s. 1841; 1832, nr 292, s. 2563; 1836, nr 211, s. 1; KWa 1833, nr 257, s. 2286; 1836, nr 192, s. 957, nr 206, s. 1021; *Lista lekarzy i aptekarzy w Królestwie Polskim oraz chirurgów, felczerów i akuszerów na rok 1839*, Warszawa 1839, s. 15; „Rocznik Woyskowy... 1821”, Warszawa [1821], s. 195; „Rocznik Woyskowy... 1827”, Warszawa [1827], s. 155; „Rocznik Woyskowy Królestwa Polskiego na rok 1830”, Warszawa [1830], s. 114.

Grzegorz Mieczynski

GIEGUŻYŃSKI Hipolit Szymon (ok. 1842-1920) – adwokat, notariusz, weteran powstania styczniowego. Ur. w parafii Łyszkowo w pow. sejneńskim, s. Augusta i Justyny z Wajsznarów małżonków Giegużyńskich. Wziął udział w powstaniu styczniowym. Następnie studiował na Wydziale Prawa i Administracji Szkoły Głównej w Warszawie. W tym czasie pi-

sywał do „Tygodnika Ilustrowanego” i „Kłosów” artykuły etnograficzne dotyczące okolic pow. sejneńskiego, kalwaryjskiego, kowieńskiego i trackiego. Tytuł magistra otrzymał w 1870. Początkowo pracował jako asesor sądu, następnie podprokurator, w 1876 został adwokatem przysięgłym i założył kancelarię w Piotrkowie, w l. 1882-1889 był notariuszem w tym mieście. Po przeniesieniu się do Łodzi ponownie podjął obowiązki adwokata (od 1892 jako członek warszawskiej Izby Sądowej). W 1901 powrócił do Piotrkowa. W l. 1916-1920 notariusz w Radomsku. Społecznik: w 1882 wybrany do Rady Nadzorczej OSO w Piotrkowie, w 1900 został prezesem łódzkiej „Liry”. W 1871 wydał drukiem rozprawę *O karze w ogólności* (m. in. potępił w niej karę chłosty). Napisał nieopublikowaną *Krótką historię narodu litewskiego w wiekach przeszłych*. Ożenił się 23 XI 1876 w Warszawie z Marianną Pauliną z Ciechomskich (zm. w 1927). Mieli co najmniej sześcioro dzieci – troje z nich zmarło w III 1893. Zm. 5 II 1920 w Radomsku.

D. Jackiewicz, *Uniwersytet Warszawski i fotografia 1839-1921. Ludzie, miejsca, wydarzenia*, Warszawa 2016, s. 226; AACz, Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1919-1922, akt 148/1920; APL, ASC Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Marii

Panny w Łodzi, zespół 1562, akty ur. 1431-1433/1892, 840/1893; APPT, Kancelaria notariusza Hipolita Giegórzyńskiego w Piotrkowie, zespół 51, Kancelaria notariusza Hipolita Giegużyńskiego w Radomsku, zespół 178; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, zespół 159, akt małż. 153/1876; GRa 1927, nr 52, s. 5; „Gazeta Sądowa Warszawska” 1876, nr 38, s. 310; 1877, nr 12, s. 95; GWa 1870, nr 87, s. 1; H. Giegużyński, *O karze w ogólności*, Warszawa 1871; „Kłosy” 1868, t. 7, s. 283-346; „Kurjer Codzienny” 1882, nr 31, s. 5; KWa 1893, nr 69, s. 3; 1900, nr 215, s. 5; 1901, nr 201, s. 4; „Tydzień” 1892, nr 17, s. 5; „Tygodnik Ilustrowany” 1867, nr 400, s. 247-248.

Grzegorz Mieczynski

GLAPIŃSKI Henryk ps. *Sęp, Klinga* (1915-1947) – żołnierz WP, NOW-AK, KWP; więzień obozów koncentracyjnych. Ur. 28 XII 1915 w Częstochowie, s. Adama i Stanisławy z d. Poraj. Miał brata Michała i siostrę Helenę (Pajzer). Mieszkał

w Radomsku przy pl. 3. Maja 3. W 1937 ukończył Społeczne Męskie Gimnazjum im. Feliksa Fabianiego w Radomsku. Ideologicznie związany z endecją. Od 1934 członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W l. 1937-1939 pełnił służbę w 27 pp w Częstochowie i 77 pp w Lidzie. W Komorowie k. Warszawy ukończył podchorążówkę, mianowany we IX 1939 podporucznikiem. W okresie od X 1939 do V 1940 przebywał we Lwowie. Następnie wrócił do Radomska i jesienią podjął pracę w fabryce „Metalurgia”. W końcu 1941 za pośrednictwem znajomych Mercika i Zdzisława Piątakiewicza wstąpił do ZWZ-AK w Radomsku plutonu NOW (oddział ten liczył około 40 ludzi, większość żołnierzy pochodziła z Radomska). Jed-

nostką dowodził ok. ośmiu miesięcy. Zajmował się szkoleniem bojowym (teorią), pracował równocześnie w fabryce. Podczas pierwszej akcji scaleniowej jego pluton NOW został przyłączony do struktur AK. W drugiej poł. 1942 H. Glapiński ps. *Sęp* objął stanowisko dowódcy I. Ośrodka Walki w radomszczańskim obwodzie AK. Do zadań dowódcy należało: na wypadek powstania zbrojnego opanować budynek Gestapo przy ul. Mickiewicza, dom starosty oraz zlikwidować punkt żandarmerii w klasztorze. Do dyspozycji dowódcy przeznaczone były 3 plutony strzeleckie. Do VI 1944 pełnił obowiązki szefa dywersji. Następnie został drugim zastępcą komendanta AK w Radomsku por. Edwarda Kulińskiego vel Mazura ps. *Dqb*. Obowiązkiem zastępcy było m.in. przyjmowanie meldunków z terenu, rozdzielanie prasy konspiracyjnej, szkolenie ogólnowojskowe. 20 VII 1944, w czasie organizowania kolejnej placówki AK, został aresztowany przez Gestapo. Do obozu koncentracyjnego KL Gross-Rosen przybył transportem 27 VII (oznaczony nr obozowym 7427). Z KL Gross-Rosen został ewakuowany i 15 II 1945 trafił do KL Flossenbürg filia Leitmeritz, otrzymał numer 87257. Uciekł z obozu 8 V 1945. Po zakończeniu działań wojennych powrócił do Radomska i w VI 1945 zatrudnił się w „Metalurgii” jako magazynier drewna. Zarejestrował się w RKU Piotrków Trybunalski jako zdolny do służby w milicji. Ujawnił się przed Komisją Likwidacyjną ds. b. AK. W XI 1945 (na drugiej odprawie → Stanisława Sojczyńskiego *Warszyca* w lasach kocierzowskich) ponownie się zakonspirował, złożył przysięgę otrzymując ps. *Klinga*. 14 II 1946 por. → Czesław Szwed ps. *Czerny* (komendant miasta KWP w Radomsku) włączył go do sieci konspiracyjnej przyszłej kadry batalionu krypt. „Motor”. Na rozkaz *Warszyca* objął dowództwo tegoż batalionu. 13 III 1946 w Częstochowie,

w mieszkaniu milicjanta ppor. Stanisława Kweca *Chudego* przy ul. Piłsudskiego 29, *Warszyc* mianował go tymczasowo swoim adiutantem w zastępstwie aresztowanego Ksawerego Błasiaka *Alberta*. *Klinga* zorganizował skrzynki kontaktowe i kwatery meldunkowe oraz zwerbował nowych łączników w terenie (od 16 III do 3 IV 1946). Po dwóch tygodniach zwolniony z więzienia w Radomsku *Albert* przejął dotychczasową pracę w sztabie „Lasy”. 30 III 1946 do *Klingi* wpłynął tajny rozkaz dowództwa „Lasów” (M.p. 88/3063/3) w sprawie zorganizowania oddziału partyzanckiego Służby Ochrony Społeczeństwa (SOS). 1 IV 1946 objął dowództwo nad sformowanym w ramach pionu Kierownictwa Walki z Bezprawiem pododdziałem SOS, stacjonującym od 15 III w lasach nadleśnictwa Niesulów w pobliżu gajówki Ewina (pow. radomszczański). Grupa ta na przełomie III i IV 1946 prowadziła ćwiczenia wojskowe w lasach grzebieńskich w pow. radomszczańskim. Na początku IV 1946 w rejonie Wręcyc w pow. częstochowskim kpt. *Klinga* wcielił również do swojego zgrupowania pluton bojowy sierż. Władysława Antończaka *Czarnego*. Pierwszy obóz partyzancki został założony w połowie III 1946 w gajówce Ewina. Było to miejsce, gdzie oddział szykował się do wielkiej operacji dywersyjnej w Radomsku. W nocy z 19 na 20 IV 1946 uczestniczył w akcji zajęcia Radomska i uwolnienia z tamtejszego więzienia więźniów. Jego oddział szturmował budynek PUBP, ale nie udało się go opanować. W czasie odwrotu z Radomska oddział *Klingi* zatrzymał samochód wiozący żołnierzy Wydzielonej Kompanii Służby Łączności NKWD. Glapiński zastrzelił dowódcę, a 7 żołnierzy NKWD wzięto do niewoli. Wobec nadciągającej grupy pościgowej, Sowietci zostali rozstrzelani w kompleksie leśnym k. wsi Graby. 20 IV 1946 w godz. popołudniowych oddział

Klingi (46 żołnierzy) stoczył zwycięską bitwę z ok. 180 osobową grupą operacyjną KBW. Grupa pościgowa straciła 13 zabitych, w tym zastępcę dowódcy pułku, reszta poddała się. W walce poległ 1 partyzant – Jerzy Karnicki *Bursztyn*. Dzień później w miejscowości Żytno *Klinga* zmusił do poddania się kompanię KBW. Dopiero 22 IV 1946 w okolicach wsi Wola Kuźniewska i Odrowąż pod naporem nieustannego pościgu oddział *Klingi* uległ rozproszeniu. 25 IV 1946 na kwaterze we wsi Rozpęd na rozkaz *Klingi* rozformowano oddział. W okresie od 30 IV do 20 V 1946 (z przerwami) *Klinga* ukrywał się na kwaterach w Radomsku oraz we Wrocławiu u Ryszarda Szczerkowskiego ps. *Czapka* (b. członka AK). 19 V 1946 w Teklinowie po raz kolejny sformowano oddział (tzw. 2. obóz partyzancki). Działalności dywersyjnej zaniesiono po wiadomościach o aresztowaniach w dowództwie „Lasy-Bory”, m.in. pochwyceniu *Warszycy* i jego sztabu (27 VI 1946). W lipcu przekazał komendę ppor. Stanisławowi Lisieckiemu *Jaguarowi* – dowódcy polowemu KWP operującemu w pow. częstochowskim. 31 VIII 1946 w wyniku specjalnej operacji agenturalnej o krypt. „Las”, przy użyciu agenta *Z-24* (Zygmunta Lercela – rzekomego emisariusza z Anglii), *Klinga* został aresztowany wraz ze Zbigniewem Wojciechowskim ps. *Zbych* oraz → Marianem Knopem ps. *Własow* przez specjalną grupę V Oddziału Głównego Zarządu Informacji WP w Warszawie. Podczas śledztwa w GZI WP był bity i torturowany. 23 X 1946 przewieziono go do WUBP w Łodzi, gdzie odbył się ciąg dalszy śledztwa. Sądzony w procesie dowództwa KWP przed WSR w Łodzi. Skazany 17 XII 1946 na karę śmierci, utratę praw publicznych, praw honorowych na zawsze oraz przepadek całego mienia na rzecz skarbu państwa. W sentencji wyroku wymieniono przestępstwa, których się dopuścił: usiłowanie usunię-

cia przemocą organów władzy zwierzchniej narodu oraz zmiany przemocą ustroju państwa polskiego poprzez przynależność i działanie w nielegalnej organizacji KWP; zamordowanie 7 IV 1946 Emila Hartwiga (posługacza MO), Józefa Gołdonia ze wsi Sekursko, 10 IV 1946 Jana Pechty, 29 V 1946 Władysława Porkitnego we wsi Nowiny oraz ppor. Nogalewskiego; udział w zamachach: na posterunek MO w Silniczce, posterunek MO w Kobielach Wielkich, więzienie w Radomsku, oddział WP we wsi Graby (gdzie w toku walki zabito 11 oficerów i żołnierzy, a 16 raniono), oddział WP w Żytynie, oddział WP i funkcjonariuszy UB w Popielarni, posterunek MO w Kruszynie, posterunek MO Bartków (gdzie dwóch milicjantów zostało zabitych), na żołnierzy WP we wsi Kamieńsk (gdzie zostali zabici: Henryk Doroń, Józef Bernard, Władysław Szymkowski i Bronisław Paska) oraz milicjantów Nożownika i Stefana Pieluszkę w Radomsku; nakłanianie do zabójstw: milicjanta Czesława Łęckiego, 8 żołnierzy Armii Czerwonej oraz Józefa Blukacza. Wyrok wykonano 19 II 1947 w Łodzi. Miejsce mogiły pozostaje po dziś dzień nieznane. Zrehabilitowany pośmiertnie 14 X 1992. Żonaty z Heleną z d. Koper, z którą miał trzech synów: Adama (ur. 20 VII 1942), Henryka (ur. 1944) i Lecha (20 X 1946).

K. Jasiak, *Dowódcy polowi Konspiracyjnego Wojska Polskiego batalionu radomskiego krypt. „Motor”*, ZRa 2010, t. IV, s. 43-70; tenże, *Działalność partyzancka Konspiracyjnego Wojska Polskiego : z dziejów II Konspiracji w środkowej Polsce w latach 1945-1955*, Wieluń-Opole 2008, s. 166-200; tenże, *Konspiracyjne Wojsko Polskie*, [w:] *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944*, red. zbiorowa, Warszawa 2013, s. 486; tenże, *W kręgu Konspiracyjnego Wojska Polskiego. Koleje losu niezłomnych*, ZRa 2009, t. 3, s. 15, 65-84; tenże, *Z dziejów Konspiracyjnego Wojska Polskiego*, Radomsko 2015, s. 91; R. Rabięga, *Henryk Glapiński (1915-1947)*,

[w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956, Słownik biograficzny*, t. 1, Kraków – Warszawa – Wrocław 2002, s. 139-141.

Ksawery Jasiak

GŁOTOW (Głotów) Jan (1803-1870) – urzędnik w randze asesora kolegijskiego. Ur. 22 IX 1803 w St. Petersburgu, szlachcic. Od VIII 1849 do 5 II 1851 burmistrz Międzyrzecza Podlaskiego, następnie miasta Pyzdry, a od XII 1855 do 1859 Radomska. Później (co najmniej do 1863) mieszkał w Radziechowicach. W trakcie powstania styczniowego był podejrzewany przez powstańców o działalność szpiegowską na rzecz Rosjan. W 1863 otrzymał od władz rosyjskich emeryturę za 25-letnią służbę. Od około 1868 pracował jako nadzorca (intendent) koszar kawaleryjskich w Łazienkach Królewskich. Żonaty z Marianną z Gołaszewskich (zm. w 1859 w Radomsku). Mieli dwie córki Sabinę Barbarę i Melanię oraz syna Aleksandra. Zm. 5 V 1870 w Warszawie, pochowany na cmentarzu na Woli.

Powstanie styczniowe: materiały i dokumenty, t. 12, Warszawa 1968, s. 413, 602; „Rocznik Międzyrzecki”, t. XII-XIII, TPN, Międzyrzec Podlaski 1980-1981, s. 5-35; AACz, Księga zm. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1855-1860, sygn. KM 5014, akt 113/1859; AAW, Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzyciciela w Warszawie, zespół 9233, sygn. 327, akt małż. 35/1863; APPT, AmR, zespół 103/II, sygn. 149, k. 22; GWA 1851, nr 296, s. 1; 1863, nr 191, s. 1; 1870, nr 99, s. 2; KWA 1851, nr 253, s. 1567; 1855, nr 345, s. 1762; 1868, nr 147 (dodatek), s. I; 1870, nr 98, s. 5; „Tygodnik Petersburski” 1856, nr 2, s. 14.

Grzegorz Mieczynski

GOGOLA Stefan (1911-1978) – duchowny katolicki. Ur. 3 X 1911 w Rzepienniku Marciszewskim w pow. gorlickim, s. Jana i Marii z d. Wojnar. Rodzice zajmowali się rolnictwem. Uczęszczał do

szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości, a następnie pobierał nauki prywatne. Od 1927 kształcił się w Gimnazjum im. Hetmana Jana Tarnowskiego w Tarnowie, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości. W 1932 wstąpił do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, które ukończył święceniami kapłańskimi, otrzymanymi 20 VI 1937 w katedrze częstochowskiej z rąk bp. Teodora Kubiny. Następnie został skierowany jako wikariusz do parafii Wielgomłyny. Tam zastał go wybuch II wojny światowej. Z powodu działań wojennych nie mógł objąć wikariatu w Siemkowicach, toteż w 1940 otrzymał nominację na wikariusza w parafii św. Lamberta w Radomsku. W trudnych warunkach okupacyjnych, oprócz pracy w parafii, uczył również religii w szkołach w Bartodziejach i Młodzowach. W 1945 został przeniesiony na wikariat do Kamieńska, skąd po sześciu miesiącach objął w zarząd ekspozyturę Najświętszego Serca Pana Jezusa w Radomsku. Kierowanie tą placówką sprawiało mu wiele trudności, tym bardziej, że w czasie wojny nadszarpnął swe zdrowie. Ponadto musiał dodatkowo uczyć religii w miejscowych szkołach, w tym w Szkole Handlowej w Radomsku. Wysiłek ten dość szybko spowodował komplikacje zdrowotne, toteż podjął leczenie w szpitalu radomszczańskim. Zarówno stan zdrowia, jak i konieczność budowy kościoła parafialnego, stały się przyczyną jego rezygnacji z tej placówki. W tej sytuacji bp Zdzisław Goliński mianował go proboszczem w parafii Lgota Wielka, gdzie pracował w l. 1957-1974. Tutaj zdołał jedynie przeprowadzić remont miejscowej świątyni i plebanii, z powodu postępującej choroby zrzekł się probostwa i przeszedł na emeryturę. Zamieszkał wówczas w Domu Księży Emerytów w Częstochowie. Z czasem znowu musiał podjąć leczenie w jednym ze szpitali częstochowskich. Nie dało

to jednak należytych skutków. Zm. 22 IV 1978 w Częstochowie. Spoczął na cmentarzu św. Rocha w Częstochowie.

J. Związek, *Gogola Stefan (1911-1978)*, [w:] *Cmentarz św. Rocha w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*, red. J. Sętowski, Częstochowa 2012, s. 74-75; tenże, *Ks. Stefan Gogola (1911-1978)*, *CzWD* 54 (1980) nr 9, s. 214-216.

Ks. Jacek Kapuściński

GONERA Marian (1913-2006) – leśniczy, żołnierz Armii Andersa. Ur. 21 V 1913 w Radomsku, s. Władysława (leśnika) i Marianny z Rozpędków małżonków Gonerów. Mieszkał z rodziną w gajówkach Strzałków, Niesulów, Ewina i od 1929 na Grzebieniu k. Radomska. Poszedł w ślady ojca i od 1929 zaczął praktykę w leśnictwie. W l. 1934-1935 uczęszczał do Państwowej Szkoły dla Leśniczych w Zagórzu. Po jej ukończeniu odbył służbę wojskową w 7 pułku artylerii lekkiej w Częstochowie (1936-1937). Od 1938 pracował jako praktykant w nadleśnictwach Białowieża i Jasiień (pow. prużański) oraz w państwowym tartaku k. Ratna niedaleko Łucka. Od X 1938 do 31 VIII 1939 był podleśniczym w Nadleśnictwie Równe. W wyniku mobilizacji zameldował się w koszarach 27 pułku artylerii lekkiej we Włodzimierzu. Utworzone tam oddziały artylerii zostały przewiezione koleją do obrony Lwowa. Po kapitulacji miasta 22 IX 1939 dostał się do niewoli sowieckiej. Pracował wraz z innymi jeńcami przy budowie dróg i lotnisk na terenie Ukrainy. Po agresji Niemiec na ZSRS ewakuowany do obozu w Starobielsku. We IX 1941 wstąpił do Armii Polskiej w ZSRS.

Dostał przydział na stanowisko radiotelegrafisty do 6 Lwowskiego Pułku Artylerii Lekkiej w 6 DP. W VIII 1943 ewakuowany na Bliski Wschód. Od 21 III 1944 na terenie Włoch w składzie 5 Kresowej DP. Z II Korpusem przeszedł całą kampanię włoską (Monte Cassino, Loretto, Ancona, Rimini i Bologna). Szlak wojenny zakończył 2 V 1945 w stopniu plutonowego. Po demobilizacji w 1946 udał się do Kanady. Osiedlił się w prowincji Quebec. Początkowo pracował na farmie, a potem jako tapicer. W VII 1957 powrócił do Polski. We IX 1957 rozpoczął pracę w Nadleśnictwie Dąbrowa Zielona na stanowisku sekretarza, a od 1958 – głównego księgowego. W IV 1961 został wybrany radnym z listy FJN. W prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dąbrowie Zielonej zasiadał w komisji ds. rolnictwa i leśnictwa. W 1965 przeniesiony służbowo do nadleśnictwa w Radomsku na stanowisko głównego księgowego. Od 1973 aż do emerytury pracował jako referent ekonomiczny. Za zasługi wojenne otrzymał: Odznakę Pamiątkową 6 Lwowskiej DP (16 VII 43), Krzyż Walecznych (10 XI 1944), Pamiątkowy Krzyż Monte Cassino (22 II 1945), Odznakę Pamiątkową 5 Kresowej DP (14 VIII 1946), Gwiazdę za Wojnę 1939-1945 i Gwiazdę Italii (odznaczenia brytyjskie), Medal Wojska (11 II 1947). Ponadto został odznaczony Medalem XXX-lecia Polski Ludowej (1974). Był żonaty z Honoratą Gąciarz (ślub w Kanadzie w 1950), mieli dwóch synów. Zm. 4 X 2016, pochowany na Nowym Cmentarzu w Radomsku.

M. Grochowalska, A. Grochowalski, *Wojenna wędrówka*, [w:] „Gazeta Radomszczańska” 2010, nr 38, s. 8-9; M. Gonera, Wspomnienia (mps w posiadaniu autora).

Marta Grochowalska

GOSZCZYŃSKI Franciszek (1855-1920) – urzędnik. Ur. 17 IX 1855 w Piotrkowie,

s. Antoniego i Joanny z Zygmunto-wskich małżonków Goszczyńskich. Uczył się w gimnazjum w Piotrkowie, ale szkoły nie ukończył. W służbie rządowej od 1 VIII 1872, w 1887 był pomocnikiem buchaltera w Urzędzie Powiatowym w Radomsku,

od 13 IX 1888 do XII 1914 kasjer Magistratu w Radomsku (czasowo pełnił obowiązki burmistrza od XII 1910 do I 1911), następnie mianowany przez okupacyjne władze austriackie burmistrzem (XII 1914-IV 1917), od 1 IV 1917 do 31 V 1918 zasiadał w powołanej przez władze okupacyjne Radzie Miejskiej i jednocześnie sprawował funkcję wiceburmistrza. Ponadto zajmował się dystrybucją w Radomsku piotrkowskiego czasopisma „Tydzień” (V 1887-VII 1890). W 1889 za wysługę lat awansowany do rangi sekretarza kolegalnego. Społecznik: w 1901 pełnił funkcję magazyniera w OSO, w 1909 wybrany do Rady Nadzorczej II Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego, w czasie I wojny światowej wspierał tworzenie Legionów i harcerstwa. Odznaczony srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji Cesarza Aleksandra III. Żonaty z Julią z Muszyńskich (zm. w 1927). Mieli co najmniej ośmioro dzieci: Antoniego, Janinę, Mariana, Stefana, Tadeusza, Wacława, Marię i Jana. Zm. 2 V 1920 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

R. Kotewicz, *Piotrków-Radomsko u progu niepodległości*, Piotrków-Radomsko 1998, s. 43; T.A. Nowak, *Radomsko przelomu XIX i XX w. w świetle doniesień piotrkowskiego „Tygodnia”*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 73; tenże, *Sprawozdanie samorządu miejskiego za okres od 1 kwietnia 1917 do dnia 31 maja 1918 r.*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 114, 117;

R. Sikorski, *Radomsko w latach 1910-1911 w świetle częstochowskiej prasy*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 93; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1887-1890, akty 172/1887, 573/1889; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1891-1894, akty 309/1891, 539/1892, 567/1894; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1895-1897, akt 266/1896; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1898-1900, akt 326/1898; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1900-1902, akt 687/1900; Księga zm. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1919-1922, akt 412/1920; APL, ASC Parafii Rzymskokatolickiej św. Jakuba w Piotrkowie, zespół 1623, Księga ur., małż., zg. 1855, akt 175/1855; GRa 1927, nr 52, s. 5; KWa 1909, nr 347, s. 6; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1889 god*, Piotrków 1889, s. 30; *Pamiętna... na 1898 god*, Piotrków 1898, s. 74b; „Tydzień” 1889, nr 36, s. 2; 1901, nr 9, s. 2.

Grzegorz Mieczynski

GOSZCZYŃSKI Stefan (1924-2009) – chemik, pracownik naukowy. Ur. 14 IV 1924 w Radomsku. Harcerz od szkoły powszechnej, a następnie członek drużyny w Społecznym Męskim Gimnazjum im. F. Fabianiego.

W okresie II wojny światowej zdał maturę na tajnych kompletach. Członek Roju „Metal” (od 1 III 1942), od 1 IV 1943 w drużynie „Cisy”. Uzyskał stopień podharcymistrza rozkazem L9/44 KG Szarych Szeregów (krypt. „Pasięka”). W l. 1943-1945 uczestniczył jako nauczyciel nauk ścisłych w tajnym nauczaniu. Przebywając w majątku Ewy i Jacka Siemińskich zajął się produkcją atramentów sympatycznych, a następnie zapalników do butelek zapalających. W l. 1945-1950 studiował początkowo w Krakowie, póź-

niej na Wydziale Chemicznym Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Już od 1947 pracował na uczelni – początkowo jako wolontariusz, a od 1948 jako asystent w Katedrze Chemii Organicznej Politechniki Śląskiej. W 1960 uzyskał stopień doktora nauk technicznych. W l. 1960-1961 był stypendystą British Council na Uniwersytecie Birmingham. W 1964 obronił pracę habilitacyjną i uzyskał tytuł docenta doktora habilitowanego. Na Politechnice Poznańskiej pracował w l. 1968-1992, najpierw jako docent, a od 1973 jako profesor. W l. 1977-1981 sprawował funkcję dziekana. Był zastępcą przewodniczącego Komisji Nauk Chemicznych Oddziału Poznańskiego PAN. W swoich badaniach zajmował się mechanizmem przegrupowania Beckmanna, który był tematem jego pracy habilitacyjnej, a następnie flotacją i hydrometalurgią. Przyczynił się do wprowadzenia na Wydział Chemiczny Politechniki Poznańskiej tematyki ekstrakcji metali nieżelaznych. W l. 1987-1992 przebywał w Stanach Zjednoczonych, pracował na Uniwersytecie w Idaho. Był współautorem kilkunastu patentów oraz wielu znaczących publikacji naukowych. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi. Zm. 28 IX 2009, pochowany w Poznaniu.

Prof. dr hab. inż. Stefan Goszczyński, <http://www.fct.put.poznan.pl/kadra/137>, pobrano 16XII 2016; M. Stalka, A. Zatoń, *Odnalezione i uzupełnione harcerskie biografie*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 85-86; Archiwum Komisji Historycznej Hufca Radomsko.

Marian Stalka, Anna Zatoń

GRABOWSKI Julian Wiktoryn, ps. *Jules, Żul* (1867-1926) – lekarz, urzędnik, działacz socjalistyczny i narodowy. Ur. 23 IV 1867 w Warszawie, s. Wiktoryna An-

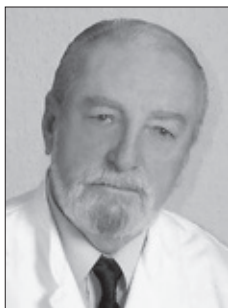
toniego Marcina Zdzisława (agronoma) i Emilii Julii z Wejsblattów małżonków Grabowskich. Egzamin maturalny zdał w 1884 w gimnazjum w Suwałkach, następnie podjął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Petersburgu, których nie ukończył z powodów politycznych. Od 1889 był członkiem Związku Młodzieży Polskiej „Zet”; działał w kółkach oświaty ludowej. Brał udział w organizowanych przez narodowców obchodach 60. rocznicy powstania listopadowego i w demonstracji trzeciomajowej w 1891. Na przełomie 1891 i 1892 przystąpił do utworzonego przez Edwarda Abramowskiego Zjednoczenia Robotniczego. Pod koniec III 1892 został aresztowany w związku ze sprawą II Proletariatu, spędził ponad pół roku w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Zwolniono go za kaucją z zakazem opuszczania Warszawy. W 1893 za namową Stanisława Wojciechowskiego przystąpił do powstającego Komitetu Robotniczego PPS. W tym samym czasie pozostawał współpracownikiem Ligi Narodowej i Związku Młodzieży Polskiej „Zet”. W II 1893 na II Zjeździe PPS wybrano go do Centralnego Komitetu Robotniczego PPS. Był członkiem redakcji „Robotnika”. Aresztowany w VIII 1894 i ponownie osadzony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Zesłano go do Wołody i Ust-Sysolska. Pracował tam jako felczer, potem uzyskał zgodę na ukończenie studiów lekarskich w Kazaniu. Do kraju powrócił na przełomie 1905 i 1906. Podjął pracę w Szpitalu św. Aleksandra w Łodzi, w którym później objął posadę ordynatora. Brał udział w wydarzeniach rewolucji 1905 roku, potem odszedł od ruchu socjalistycznego. W służbie rządowej od 18 III 1903, burmistrz Radomska od 1 III 1913 do VIII 1914 (na początku wojny opuścił Radomsko). W czasie I wojny światowej ewakuowany ze szpitalem do Rosji. Od 1919 pracował w Wydziale Zdrowia miasta

Warszawy. Ożenił się 18 I 1894 w Warszawie ze Stefanią Marią Walerią Kościńską. Zm. 12 VII 1926 w Warszawie. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem Niepodległości (1930).

L. Dubacki, *Grabowski Julian* [w:] PSB, t. 8, Wrocław 1959/60, s. 498-499; APW, ASC Parafii św. Barbary w Warszawie, zespół 1214, Księga małż. 1894, akt 35; GoCz 1913, nr 98, s. 3; „Nowa Gazeta” 1910, nr 134, s. 3; *Pamiętna książka petrokowskiej guberni na 1914 god*, Piotrków 1914, s. 66.

Grzegorz Mieczynski

GRZYMAŁŁO Jerzy (1935-2014) – lekarz, chirurg. Ur. 23 VI 1935 w Pruzanie (dziś: Białoruś) w rodzinie nauczycielskiej. W V 1945 zamieszkał wraz z rodzicami w woj. zielonogórskim. W 1953 został przyjęty do Akademii Medycznej w Poznaniu. Po ukończeniu studiów i zdaniu wszystkich egzaminów oraz ukończeniu stażu przed- i podyplomowego w szpitalu w Radomsku otrzymał w 1961 dyplom lekarza. W 1965 uzyskał I stopień, a w 1970 II stopień specjalizacji z zakresu chirurgii ogólnej. W l. 1970-1972 był kierownikiem Stacji Pogotowia Ratunkowego w Radomsku. W okresie od 1972 do 1984 pracował jako zastępca, a od 1984 jako ordynator Oddziału Chirurgicznego I. W l. 1971-1981 pełnił funkcję zastępcy dyrektora szpitala ds. leczenia, a w 1981 w wyniku konkursu został powołany na stanowisko dyrektora ZOZ-u, a następnie Szpitala Rejonowego w Radomsku. W l. 1991 i 1993 dokonał z pełnym powodzeniem szycia ran kłutych serca. Artykuł na ten temat umieszczono w streszczeniach XXV Zjazdu Sekcji Chi-

rurgii Klatki Piersiowej Serca i Naczyń w 1994 w Łodzi. W 1995 wykonał pierwszą operację cholecystektomii laparoskopowej, a w 1996 wycięcia wola obojętnego tarczycy. Jako ordynator oddziału i kierownik specjalizacji wyszkolił 8 lekarzy z I stopniem specjalizacji z chirurgii ogólnej i 7 lekarzy z II stopniem specjalizacji z chirurgii ogólnej. Jeden z jego asystentów, Sławomir Nowerski, w 1993 obronił pracę doktorską na temat „Urazy czaszkowo-mózgowe izolowane oraz współistniejące z urazami innych narządów leczone w warunkach rejonowego oddziału chirurgii ogólnej”. Przez cały czas pracy zawodowej jego asystenci systematycznie uczestniczyli w kursach i szkoleniach, podnosząc swoje kwalifikacje. W 1984 jako dyrektor rozpoczął budowę nowego szpitala w Radomsku. W 1989 został wiceprzewodniczącym Obywatelskiego Komitetu Budowy Szpitala, w 1991 prezesem Fundacji Budowy Szpitala w Radomsku. Przez dwie kadencje był radnym powiatowym (w l. 1998-2002 z listy Akcji Wyborczej Solidarność, w l. 2002-2006 – Platformy Obywatelskiej), pełniąc funkcje przewodniczącego Komisji Zdrowia i przewodniczącego Komisji Rewizyjnej Rady Powiatu Radomszczańskiego. W wyborach do Rady Powiatu w 2006 startował z listy Platformy Obywatelskiej – mandatu nie uzyskał. 1 I 2004 przeszedł na emeryturę, ale do 2013 aktywnie pracował w Poradni Chirurgicznej. Miał żonę Zofię oraz dzieci: Wojciecha i Mariolę. Zm. 21 VIII 2014. Jest pochowany na Starym Cmentarzu w Radomsku.

S. Nowerski, *Pozostaniesz w naszych sercach i myślach*, „Między Stronami” 2014, nr 34, s. 11; tenże, *Pożegnanie Doktora Grzymały*, „Gazeta Radomszczańska” 2014, nr 36, s. 14; Relacje ustne J. Grzymały zebrane przez S. Nowerskiego.

Sławomir Nowerski

GURBSKI-ŻEGOTA Ignacy Jan (1861-1933) – lekarz specjalizacji skórno-wenerologicznej, właściciel majątku Ruskowo. Ur. 15 VI 1861 w Lipnie, s. Jana i Henryki ze Skarbków małżonków Gurbskich. W 1880 ukończył gimnazjum w Płocku, w 1890 uzyskał dyplom na UW. Od 1 VII 1891 pełnił funkcję lekarza miej-

skiego w Radomsku, 12 VII 1893 objął stanowisko lekarza pow. noworadomskiego, które piastował do wybuchu I wojny światowej. Odnznaczony srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji

Cara Aleksandra III, otrzymał również od władz carskich złoty zegarek z dedykacją i herbem państwa. W 1897 uzyskał rangę asesora kolegijskiego, a następnie radcy dworu. Przyczynił się do telefonizacji miasta – był pierwszym właścicielem lokalnej sieci (1910). W 1914 został przydzielony do pracy w Czerwonym Krzyżu, w 1915 zwolniony ze względu na wiek i zły stan zdrowia, następnie leczył przez kilka lat na Ukrainie. W l. 1918-1928 prowadził w Radomsku wyłącznie prywatną praktykę, później przeniósł się w Płockie. Wynalazł środek przeciw wysiękom brzuszonym „ascitinę” produkowaną przez firmę Spiess w Warszawie. Społecznik: komendant (1895-1897, 1901) oraz prezes Rady Nadzorczej (1905-1908) OSO, prezes Towarzystwa Muzyczno-Dramatycznego (1910), prezes Rady Nadzorczej Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego (1913), członek Rady Nadzorczej (1910-1912) oraz dyrektor (1912-1914) Towarzystwa Wzajemnego Kredytu, działacz Komitetu Obywatelskiego w Noworadomsku (1914), członek Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża (1921). Przed I wojną światową udzielał

darmowych porad lekarskich ubogim w ramach współpracy z Towarzystwem Dobroczynności dla Chrześcijan. Ożenił się 20 X 1896 z Kazimierą Koskowską z Ruszkowa. Zm. 29 IV 1933 w Płocku, pochowany na miejscowym cmentarzu.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 40-41; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 20-21, 25, 34, 38, 64, 94, 176-177, 182-183; GRa 1928 nr 35, s. 3; 1933 nr 20, s. 3; „Głos Mazowiecki” 1933, nr 97, s. 1; „Głos Warszawski” 1909, nr 301, s. 2; GoCz 1910, nr 28, s. 3; KWa 1896, nr 328, s. 6; *Pamiętna książka petrokowskiej guberni na 1899 god*, Piotrków 1899, s. 60; „Tydzień” 1891, nr 30, s. 3; 1897, nr 8, s. 2; 1901, nr 9, s. 2; *Urzędowy spis lekarzy uprawnionych do wykonywania praktyki lekarskiej oraz aptek w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1924/25, s. 225.

Grzegorz Mieczynski

GWOŹDZIK Tekla Antonina z Rzeszotarskich (1837-1906) – nauczycielka, właścicielka pensji żeńskiej. Ur. 20 IX 1837 w rodzinnym majątku Pniewo (parafia Koziebrody), c. Józefa (dziedzica wsi Pniewo, a później Milewsko) i Korduli z Brochockich małżonków Rzeszotarskich. Do Radomska przyjechała z Warszawy, gdzie po śmierci ojca mieszkała wraz z matką i rodzeństwem. Na początku l. 60. XIX w. pracowała na prywatnej pensji żeńskiej prowadzonej w Radomsku przez swą kuzynkę → Teodozję Tomaszewską. Od II 1866 (z powodu choroby przełożonej) administrowała szkołą. 9 XI 1867 otrzymała zezwolenie na założenie własnej trzyklasowej prywatnej pensji żeńskiej. W 1872, po śmierci Wiśniewskiej – właścicielki pensji żeńskiej w Częstochowie, T. Gwoździk próbowała (bez powodzenia) przenieść szkołę do tego miasta. W 1905 uzyskała zezwolenie na prowadzenie lek-

cji w swojej placówce w języku polskim. 22 XI 1871 wyszła za mąż za nauczyciela Wojciecha Gwoździka, z którym miała troje dzieci: Gustawa, → Wandę i Teklę. Zm. 14 II 1906 w Radomsku, pochowana na Starym Cmentarzu.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 156-157; G. Mieczynski, *Szkolnictwo w Radomsku w latach 1854-1914*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 54-57; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1868-1882, sygn. KM110, akt 90/1871; APL, zespół 83, sygn. 2432, 2433, 2569; APPI, ASC parafii rzymskokatolickiej Koziebrody, zespół 189, akt ur. 47/1837; „Tydzień” 1905, nr 37, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

GWOŹDZIK Wanda Bronisława → HUZARSKA Wanda Bronisława

H

HEINRICH (Hejnrych) Teodor (ok. 1819-1845) – lekarz kl. I. Ur. w Warszawie, s. Teodora Frydrycha Karola (doktora medycyny) i Anny Eleonory z Werników małżonków Heinrichów, wyznania ewangelickiego. W 1843 mianowany przez Komisję Rządową Spraw Wewnętrznych i Duchownych na stanowisko lekarza szpitalnego w Radomsku. Po uzyskaniu pozwolenia od bp. kujawsko-kaliskiego Walentego Tomaszewskiego na zawarcie międzywyznaniowego związku małżeńskiego (pod warunkiem zgody na wychowanie dzieci w wierze katolickiej), ożenił się 1 XI 1843 w Mstowie z Bogumiłą Haliną z Golczów, mieli syna Kazimierza Walentego. Zm. 1 V 1845 w Radomsku, miesiąc później zmarł również jego syn.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 41; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Mstowie

1826-1851, sygn. KM 684, akt 55/1843; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1844-1848, sygn. KM 94, akt 163/1845; APL, ASC Filiału Ewangelicko-Augsburskiego w Dziepółci, zespół 1466, akt zg. 11/1845; „Gazeta Codzienna” 1845, nr 122, s. 1; KWa 1843 nr 100, s. 465; 1845 nr 121, s. 595.

Grzegorz Mieczynski

HUMBLET Jan Nepomucen (1868-1934) – aptekarz, ziemianin, społecznik. Ur. 7 V 1868 w Kielcach, s. Gabriela Dezzyderego (1830-1884, nauczyciela języka francuskiego w prywatnej szkole męskiej w Kielcach) i Amelii z Kossowskich (1846-1901, c. Grzegorza – nadleśniczego). Korzenie rodziny Humblet po mieczu sięgają Francji i Belgii, J. Humblet posiadał obywatelstwo francuskie. Uprawnienia

aptekarskie uzyskał w 1893, od 1 XII 1902 był właścicielem apteki przy ul. Przedborskiej 2. Wynalazł i opatentował lek o nazwie Thiotymina. Jeszcze przed wybuchem I wojny światowej nabył folwark Babczew (dziś: Babczów). Należał do kółka zrzeszającego okolicznych myśliwych. W 1910 wydzierżawił od miasta Radomska na 12 lat plac przy klasztorze i urządził tam skwer, na którym otworzył kiosk-pawilon z wodą sodową i mineralną. Społecznik: opiekun szpitala (1906-1914), naczelnik OSP (1905-1908), członek Zarządu Towarzystwa Dobroczyńności (1908-1911), w 1910 członek Zarządu Towarzystwa Muzyczno-Dramatycznego, od 1908 członek, a od 1910 prezes Zarządu Towarzystwa Wzajemnego Kredytu, od 1913 członek Zarządu Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego, członek Zarządu Towarzystwa Szkoły im. F. Fabianiego (1922-1932), od 1932 członek Rady

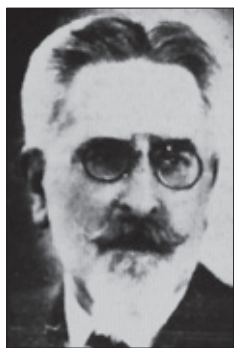
Nadzorczej Mieszczańsko-Rolniczego Banku Spółdzielczego. Dwukrotnie żonaty: 15 II 1903 w Piotrkowie z c. rejentką Heleną Romaną Filipką (zm. w 1916) i 13 VII 1921 w Radomsku z nauczycielką Eugenią Zielińską (1885-1943). Z pierwszą żoną miał cztery córki: Eugenię Marię Bogumiłę (1904-1952, magister farmacji, niezamężna), Alicję (1906-1997, polonistka, żona → Stanisława Oczkowskiego), Helenę Lucynę (1908-1981, absolwentka Wydz. Przyrodniczego UW, zamężna – Pawłowska) i Janinę Amelię (1909-2000, farmaceutka, absolwentka UW, żona → Juliana Spoza). Zm. 15 IX 1934 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRA, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 49; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 18, 37, 94, 109, 176, 182, 186, 190; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1919-1921, akt 247/1921; Akt zgonu Jana Humblet 431/1934 sporządzony w Parafii św. Lamberta w Radomsku; APKi, ASC parafii rzymskokatolickiej w Kielcach – Katedra, zespół 86, akt ur. 270/1868; APPT, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Piotrkowie, zespół 294, akt małż. 54/1903; GCz 1910, nr 107; GRa 1934, nr 39, s. 1; KWa 1916, nr 293, s. 11; „Nowa Gazeta” 1912, nr 150, s. 7; *Pamiętna książka petrowskiej guberni na 1907 god*, Piotrków 1907, s. 60; *Pamiętna... na 1911 god*, Piotrków 1911, s. 62; *Pamiętna... na 1914 god*, Piotrków 1914, s. 73; *Ruskij Medicinskij Spisok na 1910 god*, Sant Petersburg 1910, cz. II, s. 189; „Tydzień” 1902, nr 43, s. 5; „Wiek Ilustrowany, Polityczny, Literacki i Społeczny” 1903, nr 57, s. 5.

Włodzimierz Stefani

HUSSARZEWSKI Jan Edward Antoni h. Sas i Prus (1859-1936) – dyrektor fabryki. Ur. 29 VIII 1859 w Wągrach w pow. brzezińskim, s. Teodora i Tekli z d. Sztumer (Stummer) małżonków Hus-

sarzewskich. Ukończył Szkołę Handlową Leopolda Kronenberga w Warszawie. Od

30 XI 1900 dyrektor fabryki w Radomsku Anonimowego Towarzystwa Metalurgicznego w Rosji. W 1913 krótko pełnił funkcję ławnika miejskiego. Po wkroczeniu do Radomska wojsk austriackich był przez kilka dni aresztowany (prawdopodobnie dlatego, że fabryka należała do Francuzów). W 1915 jako przewodniczący sekcji pomocy doraźnej Komitetu Obywatelskiego doprowadził do utworzenia tzw. taniej kuchni, w której wydawano nawet do 600 obiadów dziennie. Po rozwiązaniu Komitetu Obywatelskiego przewodniczył Powiatowemu Komitetowi Ratunkowemu powstałemu z przekształcenia dotychczasowej sekcji doraźnej pomocy KO. Wśród legionistów miał opinię moskalofila. Społecznik – członek zarządów: Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan, OSO (prezes 1909-1913), Towarzystwa Muzyczno-Dramatycznego (1910), Towarzystwa Opieki Szkolnej (1910), czytelnik „Nowości” (1923). Inicjator kilku niezrealizowanych projektów, m. in. powołania kasy pogrzebowej (1910), towarzystwa gimnastycznego (1912) i Klubu Inteligencji (1927). W 1932 przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Częstochowie. Żonaty z Zofią z Borowskich h. Skarbek (zm. 1 IV 1927). Mieli syna Edwarda (zm. 21 VII 1933). Wychowywali też Łucję Bogdańską, której jednak nie adoptowali. Zm. 28 X 1936 w Częstochowie. Pochowany na Starym Cmentarzu w Radomsku.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 171-172; W. Jaworski,

Legalne organizacje społeczne w powiecie radomszczańskim do 1914, ZRa, t. VIII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2014, s. 247; G. Mieczyski, *Raport Oddziału Wywiadowczego Departamentu Wojskowego NKN o stosunkach w mieście Radomsku i powiecie z 1915 r.*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 97; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 20, 21, 34, 35, 37, 64, 94, 100, 112, 201; J. Wojarska, *Powstanie i rozwój przemysłu radomszczańskiego do I wojny światowej*, Radomsko 2006, s. 73; APŁ, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Jeżowie, zespół 1498, Księga ur., małż., zg. z 1859, akt ur. 127/1859; GRa 1936, nr 45, s. 1, nr 46, s. 4; GoCz 1913, nr 229, s. 3; 1915, nr 6, s. 3; KWa 1910, nr 3, s. 5; „Tydzień” 1901, nr 9, s. 2.

Grzegorz Mieczyski

HUZARSKA Wanda Bronisława z Gwoździków (1878-?) – nauczycielka, właścicielka pensji żeńskiej. Ur. 24 II 1878 w Radomsku, c. Aleksandra Wojciecha (nauczyciela) i → Tekli z Rzeszotarskich (przełożonej pensji żeńskiej). Uczyła się w żeńskim gimnazjum w Piotrkowie (ukończyła je prawdopodobnie w 1895). Wyszła za mąż 14 X 1899 w Radomsku za Brunona Stanisława Huzarskiego – prawnika, taksatora towarzystw ubezpieczeniowych. W 1901 urodził im się syn Gustaw Stanisław. Po śmierci matki objęła prowadzenie pensji (1906-ok. 1914). Nie zawsze czyniła to osobiście, np. w 1907 szkołą kierowała Wanda Wiland. 27 V 1910 zm. w Warszawie jej mąż. Na początku lat 20. uczyła języka niemieckiego i prac ręcznych w gimnazjum koedukacyjnym w Błaszakach.

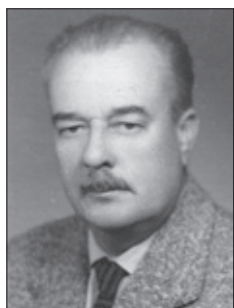
AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1874-1880, sygn. KM 104, akt 139/1878; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1900-1902, sygn. KM 116, akt 975/1901; Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1898-1901, sygn. KM 123, akt 135/1899; AAW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Aleksandra w Warszawie,

zespół 9214, Księga zg. 1910, sygn. 532, akt 290; „Świat” 1907, nr 33, s. 2; „Tydzień” 1892, nr 26, s. 3; Z. Zagórowski, *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminarjów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych*, Lwów-Warszawa 1924, s. 201.

Grzegorz Mieczynski

J

JAKUBOWSKI Aleksander, ps. *Szary* (1910-1982) – lekarz. Ur. 4 I 1910 w Orenburgu w Rosji. Rodzina pochodziła z okolic między Lidą a Trokami (Ziemia Wileńska na Litwie). Dziad Aleksandra – Michał Jakubowski brał udział

w powstaniu styczniowym. Po jego upadku i konfiskacie majątku został zesłany na Syberię, skąd po paru latach zdołał uciec, ukrywał się w Mińsku, a potem osiadł w Warszawie. Ojciec Aleksandra – Mieczysław Jakubowski był z wykształcenia księgowym. Za działalność patriotyczną (związki z PPS i konspiracyjnym pismem „Robotnik”) został w 1900 wysiedlony z Warszawy za Ural. Później (przy pomocy kontaktów rodzinnych) dostał posesję na kolei transsyberyjskiej (w dziale finansowym) w Orenburgu, a następnie w miejscowym Oddziale Akcyzy. Ożenił się tam w 1903 z Cecylią Jędrychowską, nauczycielką matematyki (c. weterynarza zatrudnionego w stadninach armii carskiej). Na Syberii przetrwali rewolucję i rosyjską wojnę domową. Po wielu kłopotach rodzinie Jakubowskich udało się powrócić do Polski w XII 1922. Zamieszkali w Bydgoszczy, gdzie Mieczysław Jakubowski otrzymał posesję w urzędzie podat-

kowo-celnym. Aleksander uczęszczał do Państwowego Gimnazjum Humanistycznego w Bydgoszczy. Zdał maturę w 1929, a w 1935 otrzymał dyplom lekarski na Uniwersytecie Poznańskim. Był aktywnym członkiem korporacji „Aesculapia”, która zajmowała się szerzeniem oświaty sanitarnej w tzw. „prowincjonalnej Polsce”. Praktykę podyplomową odbył w szpitalu w Stolinie oraz szpitalach poznańskich. Ukończył Szkołę Podchorążych Kawalerii i w I 1937 jako podporucznik krótko służył w pułku szwoleżerów. Ożenił się w 1937 z Zofią Żurbicką – absolwentką Wydziału Biologii Uniwersytetu Poznańskiego. Mieli niepełnosprawną córkę Aleksandrę (1938-2009) i syna Jana (ur. 1941). W 1938, po podpisaniu dwuletniego kontraktu na pracę jako lekarz ogólny, wraz z żoną przyjechał do Gidel w pow. radomszczańskim. Chciał zarobić pieniądze na swoją dalszą specjalizację we Francji. Przyjazd do Gidel nie był przypadkowy – w okolicy mieszkała powinowata matki – Zofia (żona Jana Zaręby, właściciela majątku Włynice). Tu zastała go II wojna światowa. Zmobilizowany do 7 DP w Częstochowie razem ze swoim samochodem Oplem P4 (samochód już w pierwszych dniach wojny został zniszczony). 26 IX jednostka, w której służył jako lekarz, została okrążona w okolicach Rawy Ruskiej przez oddziały Armii Czerwonej i musiała skapitulować. Zdołał jednak uciec z transportu wiozącego oficerów do niewoli (znał biegle rosyjski) i powrócił do Gidel. Tutaj przeżył okupację. W XI 1939 (razem z żoną, kuzynami: Adamem, Zdzisławem i Stanisławem Grabowskimi oraz leśniczym Tarchalskim) wstąpili do ZWZ, a następnie do AK. Zaprzysiężenie odbyło się w domu rodziny Suchenich. Aleksander otrzymał ps. *Szary*, zaś żona Zofia – ps. *Hanka*. Przez pewien czas w ich domu znajdowała się radiostacja (skonstruowana i obsługiwana przez Janusza Wtorkiewi-

cza), a przez całą okupację był tam także punkt kontaktowy AK. Prowadził praktykę ogólnolekarską, pomagał mu w tym jego krewny Adam Grabowski (wówczas – absolwent Fakultetu Medycznego Uniwersytetu w Grenoble we Francji). Udzielali pomocy i zaopatrzenia medycznego oddziałom AK, BCh, PPS znajdującym się w rejonie między Pilicą i Wartą. Udzielali także pomocy medycznej oddziałom AL i NSZ (po przybyciu w te strony Brygady Świętokrzyskiej *Bohuna*). Pomagał w zaopatrzeniu medycznym partyzantów w bitwie pod Ewiną. Opatrywał też rannych antyfaszystów niemieckich – tzw. „patriotów niemieckich” przebywających na tym terenie. Zaprzyjaźnił się wówczas z niektórymi z nich (ludzie ci pełnili później po wojnie wysokie stanowiska państwowe w NRD i wielokrotnie w rocznicę bitwy pod Ewiną odwiedzali go w Gidlach). Wraz z żoną pomagali Żydom, przez pewien czas w ich własnym domu kobieta żydowskiego pochodzenia o przybranym nazwisku Hańska była piastunką ich dzieci. Po wyzwoleniu A. Jakubowski nie mógł powrócić do Poznania, gdyż został na pewien czas zmobilizowany, a dom rodzinny żony w Poznaniu zajęło dowództwo Armii Czerwonej, gdzie przebywało do 1957. Po zwolnieniu z wojska pozostał w Gidlach, pracował jako lekarz ogólny i działał aktywnie na terenie pow. radomszczańskiego przy zakładaniu społecznej służby zdrowia. Otworzył w Gidlach Ośrodek Zdrowia oraz Wiejski Szpital Ogólny, który w 1949 przekształcono w Szpital Przeciwgruźliczy. Po pożarze w 1949, który objął prawie połowę Gidel (m. in. spalił się Ośrodek Zdrowia), oddał na kilka lat część swojego domu na użytek Ośrodka Zdrowia i Poczty. Specjalizował się w chorobach płuc w Łodzi w szpitalu na Chojnach (I stopień specjalizacji) i w Tuszyńku (II stopień specjalizacji). W l. 1949-1958 kierował Powiatową

Poradnią Przeciwgruźliczą w Radomsku. Aktywnie działał w zwalczaniu gruźlicy na wsi. W l. 1951-1958 był dyrektorem Szpitala Powiatowego w Radomsku i ordynatorem Oddziału Chorób Płuc (który założył). Po nieporozumieniach z I sekretarzem Komitetu Powiatowego PZPR (Banasiakiem) dotyczących opieszalej rozbudowy szpitala, został zwolniony ze stanowiska. Zajął się wtedy rozbudową szpitala w Gidlach. Utworzył oddział szpitala w zaadaptowanym pałacyku ziemiańskim w Pławnie i kierował nim aż do swego przejścia na emeryturę w 1980. Wraz z żoną Zofią zorganizowali budowę nowoczesnego Centrum Zdrowia w Gidlach. Na tablicy pamiątkowej przy wejściu widnieje napis „*Servitudo Pro Humanitatis Sanitate*” w myśl maksymy „*Aesculapii*”. Przez wiele lat był radnym gm. Gidle. Już od czasów studenckich miał poglądy lewicowe, lecz nie udzielał się politycznie. Później, tak jak jego ojciec, był członkiem PPS (po zjednoczeniu PPS i PPR – w PZPR). Pomimo wielu kontrowersyjnych wypowiedzi nie został usunięty z partii i był jej członkiem aż do śmierci. Uważał, że Polskę należy budować niezależnie od warunków politycznych, które przemijają, natomiast to co się zbuduje – pozostanie. Należał do ZBoWiD. Odznaczony: Krzyżem Partyzanckim, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski oraz wieloma odznaczeniami zawodowymi. Został wpisany do *Księgi Zasłużonych dla Województwa Częstochowskiego*. Lubił życie spokojne, skromne, unikał konfrontacji. Chwile wolne najchętniej spędzał nad rzeką łowiąc ryby. Zm. 18 V 1982 wskutek powikłań po złamaniu kręgosłupa. Pochowany na cmentarzu w Gidlach.

Archiwum rodziny Jakubowskich; Wspomnienia autora.

Jan Jakubowski

JANISZEWSKI Łukasz (1803-1889) – obrońca sądowy, notariusz, działacz społeczny. Ur. w Rozprzy (ochrzczony 16 X 1803), s. Stefana i Marianny z Mazurów małżonków Janiszewskich. Zdał egzamin sądowy kl. 2 wyższy (zgodnie z ustawą z dn. 22 XI 1816). W służbie rządowej od 1818 – obrońca przy Sądzie Pokoju Powiatu Wieluńskiego (co najmniej od 1829 do 1851), notariusz w Radomsku w l. 1851-1876. W 1847 mianowany do Rady Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych Powiatu Wieluńskiego, w 1852 – został członkiem Rady Szczegółowej Opiekuńczej Szpitala św. Aleksandra (przewodniczył jej w 1861, 1862 i 1868), w 1856 i 1861 członek Rady Szczegółowej Opiekuńczej Domu Schronienia św. Ducha. Od końca l. 50. XIX w. sprawował funkcję ławnika miejskiego. W 1859 wchodził w skład komitetu budowy szkoły rolniczej w Radomsku, a od 1869 (co najmniej do 1874) komitetu budowy kościoła św. Lamberta. W czasie powstania styczniowego prowadził akcję werbunkową. Dwukrotnie żonaty: z Julianną z Brotkrajczów i z wdową Joanną Grosman z d. Klemczyńską (pochodzącą z Kalisza, zm. w 1877). Z pierwszą żoną miał dwoje dzieci Ludomira i Wandę. Zm. 24 I 1889 w Radomsku.

R. Hube, *Kościół parafialny stary i nowy w Radomsku*, [reprint], Radomsko 1993, s. 80; G. Mieczyski, *Janiszewski Łukasz*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, t. 3, red. Z. Szerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016, s. 50-51; tenże, *Nieznana monografia Szkoły Rolniczej w Radomsku (1859-1867) autorstwa Waleriana Karwasińskiego*, ZRa, t. VI, red. Majzner, Radomsko 2012, s. 247; A. Rosner, *Sędziowie i urzędnicy sądów pokoju w Księstwie Warszawskim*, „Przegląd Historyczny” 1988, t. 79, z. 4, s. 659-684; *Wspomnienia z 1863. Udział Radomska w Powstaniu Styczniowym*, GRa 1925, nr 5, s. 2; R. Szwed, *Powstanie styczniowe w Radomszczańskim*, wyd. 2, Radomsko [bd],

s. 9; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Rozprzy 1783-1804, sygn. KM 1026, s. 292; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Wieluniu 1842-1853, sygn. KM 1172, akty 21/1843, 22/1843; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1877-1884, sygn. KM 96, akt zg. 167/1877; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1861-1869, sygn. KM 91, akt zg. 87/1863; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1885-1890, sygn. KM 114, akt 31/1889; APPT, AmR, zespół 103/II, sygn. 149, k. 142; Kancelaria notariusza Łukasza Janiszewskiego w Radomsku, zespół 129, opis zespołu; „Czas” 1874, nr 196, s. 4; „Gazeta Codzienna” 1847, nr 61, s. 1; „Gazeta Polska” 1862, nr 77, s. 2; GWa 1851, nr 224, s. 1; 1852, nr 86, s. 1; 1856, nr 84, s. 1; KWa 1851, nr 222, s. 1169; 1852, nr 84, s. 429; 1868 nr 227, s. 1; *Nowy Kalendarzyk Polityczny na Rok 1829*, Warszawa 1829, s. 206; *Obraz polityczny i statystyczny Królestwa Polskiego iaki był w roku 1830 przed dniem 29 XI*, Warszawa 1830, s. 91; „Rocznik Sądowy na Rok 1875”, Warszawa 1875, s. 111; *Zdanie sprawy z działań szpitali i instytucji dobroczynnych w Królestwie Polskim za rok 1847*, Warszawa 1848, s. 53; *Zdanie sprawy... za rok 1858*, Warszawa 1859, s. 171; *Zdanie sprawy... za rok 1861*, Warszawa 1862, cz. II, s. 18, 22.

Grzegorz Mieczyski

JANISZEWSKI Stanisław, ps. *Kodak* (1923-2003) – żołnierz AK, radiolog, fotograf. Ur. 3 IV 1923 w Radomsku,

s. Antoniego i Stanisławy z d. Radołińskiej. Uczęszczał do gimnazjum im. Feliksa Fabianiego. W czasie okupacji pracował w fabryce Thonet-Mundus jako fotograf techniczny. Równocześnie wstąpił do AK, otrzymując pseudonim *Kodak* – w stopniu plutonowego był zastępcą dowódcy plutonu łączności w sztabie 22 pp 7 DP AK w czasie akcji „Burza”.

Po zakończeniu wojny ukrywał się przed UB na Ziemiach Zachodnich. W Bolkowie na Dolnym Śląsku znalazł w piwnicach zniszczonej kamienicy starodruki pochodzące z biblioteki kościoła Piotra i Pawła w Legnicy, które przekazał Uniwersytetowi Wrocławskiemu (cenne znalezisko ostatecznie trafiło do Biblioteki UJ w Krakowie). Aresztowany i skazany na 6 lat pozbawienia wolności. Wyrok odbył w więzieniach na Mokotowie i we Wronkach (1947-1953). Po zwolnieniu z więzienia zatrudnił się jako technik radiolog w szpitalu w Radomsku, gdzie pracował do czasu przejścia na emeryturę w 1990. Uehonorowany odznakami „Zasłużony Pracownik Służby Zdrowia” oraz „Zasłużony dla Rozwoju Radiologii Polskiej”. Fotografiją zajmował się od 12. roku życia, dokumentował życie codzienne mieszkańców Radomska – w tym okres niemieckiej okupacji. 6 IX 1994 wstąpił do Towarzystwa Fotograficznego w Radomsku. W 1996 odbyła się wystawa jego zdjęć z okresu II wojny światowej, fotografie autorstwa Janiszewskiego wykorzystano ponadto w albumie *W okupowanym Radomsku. Fotografie z lat 1939-1945*. Zm. 5 VII 2003, pochowany na Starym Cmentarzu w Radomsku.

R. Bartnik, O. Kowalczyk, *Ścieżki historyczne Radomsko. Przewodnik*, Radomsko 2009; *Lata 1939-1945 w fotografii Stanisława Janiszewskiego*, red. B. Błaszczuk, Radomsko 1996; *W okupowanym Radomsku. Fotografie z lat 1939-1945*, oprac. K. Filarowska, T.A. Nowak, D. Solarz, Radomsko 2009; A. Szponder, *50 lat Towarzystwa Fotograficznego w Radomsku*, Radomsko 2012; Dokumentacja Towarzystwa Fotograficznego im. Edmunda Osterloff'a w Radomsku.

Artur Szponder

JANKOWSKI Marian (1874-1965) – duchowny katolicki. Ur. 15 VIII 1874 we wsi Wróblew k. Sieradza, s. Juliana

i Józefy z d. Kowalskiej. Kształcił się najpierw w szkole prywatnej w Sieradzu, a później w Szkole Realnej we Włocławku. Od 1892 studiował w tym mieście w Seminarium Duchownym, po czym przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Henryka Piotra Kossowskiego. W 1897 otrzymał skierowanie na pierwszy wikariat do Iwanowic k. Kalisza, skąd przeszedł do Łasku. Tam pracował siedem lat

i dał się poznać jako gorliwy duszpasterz i założyciel Kółka Rolniczego. Następnie był proboszczem w Kociszewie, jednak już w 1906 objął kolejną parafię w Białotarsku. Tutaj zasłynął jako budowniczy miejscowego kościoła i wybitny krzewiciel inicjatyw społecznych, założył m.in.: Kasę Pożyczkowo-Oszczędnościową, Koło Kobiet Wiejskich, Kółko Rolnicze i Spółdzielnię Mleczarską. Ponadto wybudował dom mieszkalny dla organisty i kościelnego, pomieszczenia gospodarcze oraz odremontował plebanię. W 1920 bp Stanisław Zdzitowiecki mianował go proboszczem parafii św. Lamberta w Radomsku, niedługo po tym został dziekanem dekanatu radomszczańskiego. Nadano mu też godność kanonika honorowego w Kapitułe Kolegiackiej w Kaliszu. W 1925 otrzymał inkardynację do nowo powstałej diecezji częstochowskiej. Bp Teodor Kubina pozostawił go nadal na probostwie radomszczańskim, a dodatkowo zatrudnił w Kurii Diecezjalnej w Częstochowie, gdzie pełnił obowiązki radcy honorowego i konsultora diecezjalnego. Ponadto pracował w Sądzie Biskupim na stanowisku sędziego prosynodalnego. W 1932 zorganizował w Radomsku Kongres Eucharystyczny, który był wielkim wydarzeniem religijnym w mieście. Dwa lata później roz-

почął budowę domu dla wikariuszy, którą ukończył w 1936. Miał też swój udział w rozbudowie sieci parafialnej w Radomsku, bowiem na terenie parafii, którą zarządzał, utworzono pięć nowych placówek duszpasterskich: Kietlin, Kowalowiec, Radomsko – parafia św. Marii Magdaleny, Stobiecko Miejskie i Strzałków. Aktywnie też uczestniczył w życiu społecznym zarówno na szczeblu wojewódzkim (członek Wojewódzkiej Rady Funduszu Pracy w Łodzi), jak i powiatowym oraz miejskim. W Radomsku wchodził w skład władz takich organizacji i instytucji jak: II Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe, Koło Przyjaciół Harcerzy, Koło Towarzystwa Przyjaciół Młodzieży Akademickiej, Komitet dla Niesienia Pomocy Bezrobotnym, Liga Samowystarczalności Gospodarczej, Obywatelski Komitet Pomocy Najbiedniejszym, Obywatelski Komitet Powiatowy Pomocy Zimowej dla Bezrobotnych i Najbiedniejszych, Oddział Okręgowego Towarzystwa Rolniczego, Okręgowa Mleczarnia Spółdzielcza, PMS, Powiatowa Rada Szkolna, Powiatowy Komitet Pomocy Jeńcom i Repatrijantom, Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej „Jedność”, Towarzystwo Dobroczynności dla Chrześcijan, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Towarzystwo Przyjaciół Kowalowca i Towarzystwo Szkoły im. F. Fabianiego. W czasie II wojny światowej był kilkakrotnie przesłuchiwany przez Niemców, ponieważ organizował dość pręźnie pomoc miejscowym Żydom (niektórzy zawdzięczali mu życie). Za rządów bp. Zdzisława Golińskiego został podniesiony do godności prałata i stanął jako dziekan na czele nowo erygowanej Kapituły Katedralnej w Częstochowie. To dzięki niemu zakupiono dzwony parafialne, zainstalowano ogrzewanie w kościele i wyremontowano wolnostojącą kaplicę św. Rozalii. W 1958 tak podupadł na zdrowiu, że władza diecezjalna mianowała do parafii wi-

kariusza-adiutora, który wspomagał miejscowego proboszcza w kierowaniu życiem duszpasterskim. Pod koniec życia stan zdrowia nie pozwalał mu odmawiać nawet godzin brewiarzowych. Zm. 22 I 1965 w Radomsku i pochowano go na miejscowym cmentarzu parafialnym.

50 lat Kapituły Częstochowskiej 1951-2001, red. K. Korn, R. Rataj, T. Siudy, Częstochowa 2002, s. 101; J. Kapuściński, *Proboszczowie parafii św. Lamberta w Radomsku w XX w.*, ZRa 6 (2012), s. 36-37; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 37, 46, 48, 56, 106, 108, 110, 111, 121, 143, 150, 163, 173, 179, 180, 206; W.P. Wlazlak, *Ks. Marian Jankowski (1874-1965)*, WACz 80 (2006) nr 3-4, s. 148-149; J. Związek, *Ks. Jankowski Marian, proboszcz, dziekan, prałat*, s. 1 [niepublikowany biogram z 1974, w posiadaniu autora]; AACz, sygn. AP 67.

Ks. Jacek Kapuściński

JANSON Józef Aleksander (1910-2000) – duchowny katolicki. Ur. 24 XI 1910 we wsi Kuców, w pow. piotrkowskim, s. Aleksandra i Teofili (z d. Zawadzkiej) małżonków Janson (właściciele gospodarstwa rolnego). Do szkoły powszechnej uczęszczał w rodzinnej miejscowości, potem do Prywatnego Gimnazjum Humanistycznego → Stanisława Niemca w Radomsku. Po ukończeniu 6 klas udał się do Niższego Seminarium Duchownego Diecezji Podlaskiej w Janowie Podlaskim. Po spaleniu się tamtejszego budynku seminaryjnego powrócił do rodzinnego domu i poprzedniej szkoły, gdzie złożył egzamin dojrzałości (1929). W tym samym roku wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Częstochowskiej

w Krakowie. Studia filozoficzno-teologiczne odbył na Wydziale Teologicznym UJ (absolutorium uzyskał 22 VI 1934). Świecenia kapłańskie otrzymał 29 VI 1934 na Jasnej Górze z rąk bp. częstochowskiego Teodora Kubiny. Jako neoprezbiter został skierowany do pracy duszpasterskiej w parafii Bęczkowice (30 VI 1934). Następnie był wikariuszem w Chruszczobrodzie (24 VI 1936), od 23 VII 1938 w parafii Sączów, a od 28 VIII 1939 w Sosnowcu w parafii pw. Wniebowzięcia NMP. We wszystkich tych parafiach pracował jako nieetatowy nauczyciel religii w szkołach powszechnych. Po zakończeniu okupacji hitlerowskiej objął administrację w parafii Kielczygłów, gdzie działał prężnie oddział KWP. Dochodziło do starć z wojskiem i funkcjonariuszami UB, w czasie których były ofiary śmiertelne po obu stronach. Po ogłoszeniu powszechnej amnestii w 1947 ks. Janson wzywał mieszkańców Kielczygłowa do zachowania spokoju. Dnia 1 XI 1948 podczas kazania na miejscowym cmentarzu powiedział, że obok Polaków zamordowanych przez Niemców leży człowiek poległy w walce bratobójczej. Było to podstawą oskarżenia go przez UB o działalność wrogą wobec Polski Ludowej. 1 I 1949 został aresztowany przez funkcjonariuszy PUBP w Wieluniu. Po przesłuchaniach w Wieluniu osadzono go w areszcie WUBP w Łodzi. Dochodzenie śledcze trwało do III 1949. Za cenę spokoju ks. Janson podpisywał wszystkie protokoły zeznań. Dnia 22 III 1949 odbył się proces sądowy i zapadł wyrok. Ks. Janson został oskarżony z art. 87 k.k. WP w związku z art. 86 par. 2 k.k. WP. Łódzki sąd orzekł, że ks. Janson publicznie rozsiewał wrogię i fałszywe wiadomości, nawoływał do nieudzielania informacji władzom powołanym do ścigania przestępstw, podrywając w ten sposób zaufanie społeczne do władz państwowych, przez co czynił przygotowania do zmiany prze-

mocą ustroju państwa polskiego. Sąd skazał go za to na karę 4 lat więzienia oraz na utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych przez 2 lata. W uzasadnieniu wyroku wskazano na to, że oskarżony w czasie głoszenia kazania w kościele w Kielczygłowie krytykował orzeczenia sądowe i postępowanie władz wobec księży. NSW w Warszawie dn. 27 IV 1949 nie uwzględnił skargi rewizyjnej ks. Jansona i utrzymał w mocy wydany w Łodzi wyrok. Ks. Janson przebywał w centralnym więzieniu karnym we Wronkach. Otrzymał paczki żywnościowe od wiernych, chociaż przyjmowanie ich władze więzienne bardzo ograniczyły. Wyszedł na wolność 5 I 1953 i powrócił do pracy duszpasterskiej. Bp Zdzisław Goliński mianował go proboszczem parafii Kielczygłów (6 II 1953). Od 29 VII 1959 był proboszczem parafii św. Andrzeja Boboli w Sosnowcu, a 19 IX 1959 wicedziekanem dekanatu sosnowieckiego. Był także do 21 X 1964 kapelanem w Szpitalu Miejskim im. XX-lecia PRL w Sosnowcu. Dnia 25 IV 1960 papież Jan XXIII uczynił go swoim szambelanem. Z obowiązków proboszczowskich został zwolniony 15 VI 1990 i przeniesiony na emeryturę. Po podziale diecezji w 1992 wszedł w skład duchowieństwa diecezji sosnowieckiej. Postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w Łodzi, IV Wydział Karny, z dn. 24 II 1993 uznano nieważność wyroku WSR w Łodzi z 22 III 1949. Ks. Janson zm. 13 XI 2000 w Sosnowcu, pochowany na miejscowym cmentarzu.

M. Mikołajczyk, *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, Częstochowa 2000, s. 31-32; J. Związek, *Janson Józef Aleksander*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, red. J. Myszor, t. 1, Warszawa 2002, s. 90-92; AKMCz, *Akta personalne ks. Józefa Jansona, Odpis postanowienia SW w Łodzi z 24 lutego 1993*, sygn. Akt IV Ko.313/92; GRa 1929, nr 27, s. 6.

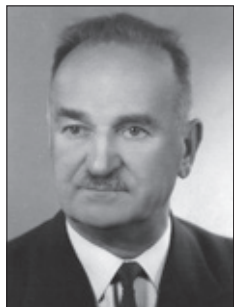
Ks. Arkadiusz Olczyk

JESIONOWSKI Julian (1879-1932) – nauczyciel, urzędnik skarbowy. Ur. w 1879 w parafii Goleszyn w pow. sierpeckim, s. Floriana i Marii z Matławskich małżonków Jesionowskich, wpisany do ksiąg ludności stałej w miejscowości Skempe (dziś: Skępe). Ukończył seminarium nauczycielskie i przez kilka lat wykonywał ten zawód. Następnie zaczął pracę jako urzędnik skarbowy. W czasie I wojny światowej został ewakuowany do Rosji, stracił wówczas żonę. Po powrocie do kraju pracował jako inspektor skarbowy. W 1927 został przeniesiony z Płońska, gdzie był kierownikiem Urzędu Skarbowego, na analogiczne stanowisko do Radomska. Społecznik: od 1928 wiceprezes, a od 1930 prezes Zarządu Oddziału PCK w Radomsku. Miał dwoje dzieci – Helenę i Tadeusza. Zm. 18 III 1932 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 255; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 26-27; GRA 1932, nr 13, s. 8.

Grzegorz Mieczyski

JĘDRZEJCZYK Kazimierz, ps. *Maciej* (1906-1999) – nauczyciel, kapitan AK. Ur. 5 X 1906 w Warszawie, s. pochodzących z Radomska Antoniego (stolarza) i Marii z d. Węgrzyńskiej. Studiował (mimo trudnych warunków materialnych) na UW. Ożenił się 5 IX 1936 z → Marią Kazimierą Kozakiewicz, 17 IX 1937 na świat przyszedł jedyny syn – Jarosław Marek Lambert Jędrzejczyk. Kazimierz Jędrzejczyk przed wojną krótko pracował w Urzędzie Skarbowym.

W VIII 1939 został zmobilizowany, jako podporucznik rezerwy brał udział w ćwiczeniach wojskowych 84 pp w Lublińcu. Następnie uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939 r. W Kowlu nie udało mu się dostać do transportu ewakuującego żołnierzy w stronę granicy z Rumunią. Tym samym uniknął losu oficerów, którzy trafili do niewoli sowieckiej (jego kolega – Stanisław Ozga, który wyjechał tym transportem, został zamordowany w Katyniu). Powrócił pieszo z Kowla do Radomska. W czasie okupacji służył w stopniu kapitana w AK ps. *Maciej*. Po wojnie był wychowawcą wielu pokoleń radomszczan. Pracował jako nauczyciel matematyki (uczył też fizyki) w I LO, Technikum Mechanicznym i innych szkołach średnich. Cieszył się ogromnym szacunkiem i autorytetem. Popularnie nazywany przez uczniów *Ferdziu* (ale bez cienia złośliwości), miał też ps. *Anders* (prawdopodobnie z uwagi na długi płaszcz wojskowy). Niskiego wzrostu, zawsze wyprostowany, chodził sprężystym krokiem. Nie starał się na siłę przypodobać uczniom. Wszyscy jednak wiedzieli, że ich lubi. Tłumaczył działania matematyczne, używając różnych skojarzeń, co wtedy wydawało się nieraz śmieszne, ale znakomicie ułatwiało zapamiętanie trudnych reguł i twierdzeń. Traktował poważnie swoją pracę i starał się ją wykonywać jak najlepiej. Cieszył się szacunkiem nie tylko w Radomsku. Znany był również wykładowcom wyższych uczelni. Oprócz nauczania próbował dyscyplinować młodzież. Interesował się dalszymi losami swoich uczniów. Cieszył się ich sukcesy w dorosłym życiu i przeżywał ich niepowodzenia. Życzliwie wspomniany przez uczniów jako wymagający, ale sprawiedliwie oceniający mistrz. Miał znakomitą pamięć. Po wielu latach bez trudu odtwarzał składy poszczególnych klas. Interesował się polityką, bieżącymi sprawami kraju. Relaksował się uprawiając

ogród i wędkując. Małżonka podkreślała jego nienaganne maniery. Wspominała, że był znakomitym tancerzem, brylującym na parkiecie, który zadziwiał kondycją, zawsze dotrwał „do białego mazura”. Łączyły ich zwłaszcza poglądy polityczne, przeszłość w Armii Krajowej oraz podobne cechy charakteru: życzliwość, uczciwość i bezinteresowność. K. Jędrzejczyk został odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (30 IX 1978), Medalem za Udział w Wojnie Obronnej 1939 (16 VI 1982), Krzyżem Partyzanckim (9 IV 1975), Odznaką Grunwaldu (15 X 1958), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (14 X 1984), Medalem za Długoletnie Pożycie Małżeńskie (28 X 1987) i nadanym w Londynie Medalem Wojska oraz Krzyżem Armii Krajowej (4 IV 1995). Zm. 3 II 1999 w Radomsku. Do ostatnich chwil swojego życia zachował w pełni sprawny, wyjątkowy, „matematyczny” umysł. Uroczystościom pogrzebowym przewodniczył ks. prałat Marian Jezierski – proboszcz parafii św. Lamberta. W słowach pożegnania zaliczył zmarłego, obok Tadeusza Goszczyńskiego i → Stanisława Sankowskiego, do trzech największych nauczycieli swojego pokolenia.

M. K. Jędrzejczyk, *Mijają dni, mijają lata*, „Gazeta Radomszczańska” 28 XII 2000, nr 52 (437), s. 18; J. M. Zatoń, *Nasz kochany Ferdziu*, „Gazeta Radomszczańska” 8 IV 1999, nr 14 (347), s. 7; Pamiątki (legitymacje, dokumenty) po Kazimierzu Jędrzejczyku.

Bartłomiej Jędrzejczyk

JĘDRZEJCZYK Maria Kazimiera (1917-2012). Ur. 15 VII 1917 w Radomsku, c. → Józefa i Genowefy z d. Chałbrzyk małżonków Kozakiewicz. Miała troje rodzeństwa: Czesława Eugeniusza, Zygmunta i Jadwigę Józefę. Wychowywała się w szanowanej rodzinie o tradycjach patriotycznych i społecznikowskich.

Ukończyła Szkołę Powszechną im. Marii Konopnickiej na Bugaju (ul. Staszica), następnie Szkołę Handlową. Wyszła za mąż 5 IX 1936 za → Kazimierza Jędrzejczyka. Mieli syna Jarosława Marka Lamberta (1937-2007) – absolwenta Politechniki Gliwickiej. We IX 1939 ewakuowała się na wschód, lecz po wkroczeniu wojsk sowieckich wróciła do Radomska. W czasie okupacji pomagała w zorganizowanej przez

PCK akcji wysyłania paczek żywnościowych i z odzieżą dla jeńców wojennych oraz więźniów obozów koncentracyjnych. W 1995 za zasługi w czasie wojny i przynależność do AK została odznaczona

Krzyżem Armii Krajowej. Przez ponad 60 lat spełniała z oddaniem przyjęte na siebie obowiązki gospodyni domowej, była kochającą żoną, matką, babcią i prababcią – w 1987 otrzymała wraz z mężem Medal za Długoletnie Pożycie Małżeńskie. Całe życie związana z Radomskiem. Zaangażowana w bieżące życie polityczne kraju i miasta, które śledziła z zainteresowaniem i rozlicznymi refleksjami. Dobrze знаła osoby i wydarzenia związane z historią Radomska. Chętnie dzieliła się swoją wiedzą z historykami i pasjonatami lokalnych dziejów. Współpracowała z „Gazetą Radomszczańską”, „Naszym Światem” i Muzeum Regionalnym. Napisała broszurę *Ojcowie Franciszkanie w Radomsku kiedyś – wspomnienie o tych, których pamiętam* wydaną w 2009 przez Fundację Inicjatyw Kulturalnych. Cechowała ją skromność, pracowitość, ogromne poczucie humoru i dystans do swojej osoby. Bezkompromisowa w ocenie dobra i zła, zawsze gotowa pomagać innym. Po śmierci → Zygmunta Dawida – męża siostry Jadwigi, wspierała ją w wychowywaniu dzieci. Do ostatnich

chwili życia była samodzielna, utrzymywała liczne kontakty. Zm. 16 I 2012, pochowana na Starym Cmentarzu w Radomsku.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 99-100; „Gazeta Radomszczańska” 2012, nr 4; M.K. Jędrzejczyk, *Mijają dni, mijają lata*, „Gazeta Radomszczańska” 28 XII 2000, nr 52, s. 11-12, 17-18; też, *Wspaniałe lata*, „Nasz Świat” 2003, nr 7, s. 4-5.

Bożenna Maria Filipiak

K

KACZOROWSKI Włodzimierz (1892-1944) – nauczyciel, dyplomata, członek polskiego ruchu oporu we Francji. Ur. 15 XI 1892 w Łodzi, s. Maksymiliana i Marii z Sokołowskich. Dzieciństwo i pierwsze lata nauki spędził w Radomsku, prawdopodobnie w szkole → Feliksa Fabianiego. Kształcił się następnie w Szkole Handlowej Kupiectwa Łódzkiego oraz w 7-klasowej Szkole Handlowej w Pabianicach. Po jej ukończeniu wyjechał do Paryża, gdzie studiował na Sorbonie na wydziale nauk ścisłych oraz na wydziale literatury. Po powrocie do

Polski podjął pracę w Gimnazjum Realnym → Stanisława Niemca w Radomsku. Był członkiem miejscowego Patronatu ZHP. Profesję nauczyciela kontynuował w Gimnazjum Męskim w Mławie, gdzie uczył historii, języka francuskiego i polskiego. Pełnił również funkcję wizytatora szkół powszechnych w Wilnie. W 1919 ożenił się ze Stanisławą z Gintrowskich, trzy lata później na świat przyszedł ich jedyny syn Jerzy. W 1920 był ochotnikiem w jednej z pięciu Ruchomych Kolumn Oświatowych, powołanych przez Mini-

sterstwo Spraw Wojskowych, jako referent wygłaszał odczyty w środowiskach wojskowych. W 1922 otrzymał stypendium naukowe i ponownie wyjechał do Paryża. Tam 1 II 1923 rozpoczął pracę w Konsulacie Polskim, jednocześnie kontynuował studia psychologiczne na Faculté des Sciences na Uniwersytecie Paryskim. Studiował także język chiński w École des Langues Orientales Vivantes i był członkiem Association Française des Amies de l’Orient (Francuskie Stowarzyszenie Miłośników Wschodu). Był to okres w jego życiu niezwykle intensywny, oprócz pracy i studiów, pogłębiał swoje zainteresowania szeroko pojętą sztuką oraz literaturą, a zwłaszcza współczesną poezją francuską, próbował również jej przekładów na język polski. Wykorzystywał do tego swoje wyjątkowe umiejętności filologiczne (znał także hebrajski). Tęsknił za rodziną w Polsce, którą odwiedzał dość rzadko z powodu nadmiaru zajęć i niedostatków finansowych. Prawdopodobnie ostatni raz przyjechał do Polski w 1936, wiadomo, że załatwiał wówczas urzędowe sprawy w Warszawie. Po agresji Niemców na Polskę, w X 1939 przeniesiony został do Centralnego Biura Rekrutacyjnego przy Ambasadzie Polskiej, wstąpił też do formującej się Armii Polskiej we Francji. Po wkroczeniu Niemców do Paryża nie wyjechał z innymi przedstawicielami dyplomacji do Vichy, ale pozostał na miejscu, by współtworząc Komitet Polski przy Polskiej Misji Katolickiej, którym kierował ks. Cegiełka, zająć się organizowaniem pomocy dla ludności polskiej zamieszkałej w okupowanym Paryżu. Z ogromnym zaangażowaniem i uporem odwiedzał nieustannie różne centra pomocy dla emigrantów w poszukiwaniu środków na utrzymanie stołówek, punktów sanitarnych, zdobywanie odzieży. Szczególną opieką otaczał artystów z uwagi na swoją pasję do sztuki. 10 II 1941 został aresz-

towany pod zarzutem działalności konspiracyjnej i osadzony na cztery miesiące w więzieniu Santé w II Dywizjonie w celi nr 136. Pobyt w więzieniu znosił zadziwiająco spokojnie, oddając się rozmyślaniom i zachowując niezachwiany optymizm, mimo postępujących problemów ze zdrowiem. Zwolniony z braku dowodów, zaangażował się w działania polskiego ruchu oporu, stając się głównym współpracownikiem szefa Polskiej Organizacji Walki o Niepodległość krypt. „Monika” – Aleksandra Kawałkowskiego. Był jego stałym łącznikiem z Szymonem Konarskim, dyrektorem Oddziału Banku Pekao w Paryżu, który to bank w tym czasie był jednym z głównych punktów konspiracyjnych. Kaczorowski organizował kontakty i spotkania z członkami podziemia francuskiego i polskiego, miał też współorganizować radiową łączność z Londynem i podśluch. W poł. VII 1944 Niemcy przeprowadzili masową akcję w poszukiwaniu A. Kawałkowskiego, w wyniku czego nocą z 13 na 14 VII aresztowano m. in. Kaczorowskiego. Przesłuchiwany był najpierw w budynku Gestapo przy rue des Saussaie. Ponieważ nie udało się go złamać, przewieziono go na pobliską rue de la Pompe, gdzie mieściła się inna „osławiona” katownia Gestapo. Poddany nieprawdopodobnym torturom nie ugiął się i nikogo nie wydał. Jego stan po zadanych torturach był taki, że oprawcy przewieźli go do paryskiego szpitala Pitié, w jednym transporcie z Ireną Lewulisową, także działaczką ruchu oporu i świadkiem jego ostatnich dni. Tam pozostawiony bez żadnej pomocy zmarł po pięciu dniach i pogrzebany został w zbiorowej mogile na największym paryskim cmentarzu Pantin. Przed pogrzebaniem zwłok Niemcy przeprowadzili sekcję, która miała uniemożliwić stwierdzenie ogromu obrażeń cielesnych. Po wyzwoleniu przyjaciele Kaczorowskiego zawiązali Komitet Uczczenia Pamięci Włodzimierza

Kaczorowskiego, który doprowadził do odnalezienia i przeniesienia ciała na cmentarz dla zasłużonych w Montmorency pod Paryżem. Uroczysta ceremonia pogrzebowa z mszą w kościele polskim w Paryżu odbyła się 14 XII 1944, podczas której wygłosił mowę ks. A. Jakubisiak, a minister Aleksander Kawałkowski w imieniu rządu RP odznaczył zmarłego Krzyżem Virtuti Militari. Na płycie nagrobnej wyryto napis w języku polskim i francuskim: *Ś.P. Włodzimierz Kaczorowski. Uczony. Członek P.O.W.N. Zginął za ojczyznę w Paryżu 20 lipca 1944 r. umęczony na śmierć przez Niemców. Polska wdzięczna swojemu synowi mianowała go kawalerem Orderu Virtuti Militari.* Grobowiec W. Kaczorowskiego został odrestaurowany pod koniec 2011 dzięki staraniom Towarzystwa Opieki nad Grobami Zasłużonych Polaków oraz dzięki uporowi prywatnych osób. Wymieniony komitet przekazał spuściznę pozostałą po Włodzimierzu Kaczorowskim do Biblioteki Polskiej w Paryżu.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 190-192; S. Konarski, *Cztery lata w okupowanym Paryżu: 14 VI 1940-25 VIII 1944*, Paris 1963; G. Mieczynski, *Członkowie Patronatu ZHP oraz III Drużyny im. Józefa Piłsudskiego w Radomsku (1917 r.)*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 62; R.Ł. Mosur, *Profesor od Niemca*, [w:] „Gazeta Radomszczańska” 1999; K. Pułaski, *Biblioteka Polska w Paryżu w latach 1893-1948*, z przedmową Kamila Gronkowskiego, Paryż 1948; Archiwum Ludwika Lillego, sygn. BPP 1320, Przechadzka po St. Germain de Pres, k. 20-25; Institut national des Langues Orientales et Civilisation Orientales (INALCO) w Paryżu – fond d’archives 62 AJ 29 – rejestr wpisów na rok akademicki 1931-1932; Towarzystwo Historyczno Literackie / Biblioteka Polska w Paryżu, Spuścizna Włodzimierza Kaczorowskiego, sygn. tymcz. 1-3, opis katalogowy Elżbieta Pajor; Wspomnienia

Krystyny Kaurzel o rodzinie Włodzimierza Kaczorowskiego wysłuchane w Radomsku przez E. Pajor w 2012.

Elżbieta Pajor

KALINOWSKI Karol (1821-1882) – oficer, urzędnik, pamiętnikarz. Ur. 28 I 1821 we wsi Kalinowo w woj. augustowskim, s. Wojciecha (właściciela ziemskiego) i Anieli z Mościckich małżonków Kalinowskich. Uczył się w Warszawie w szkole obwodowej przy ul. Freta, następnie w gimnazjum gubernialnym, a później został słuchaczem kursu mechaniki w gimnazjum realnym. Jako uczeń zaangażował się w konspiracyjną działalność młodzieżowych organizacji patriotycznych. W 1839 aresztowany na 4 miesiące pod zarzutem próby nielegalnego opuszczenia kraju, ale z braku dowodów zwolniony. Ukończył szkołę w 1843 i rozpoczął pracę w fabryce maszyn żelaznych na Solcu jako kreślarz, mając nadzieję, że zostanie wysłany na praktykę zagraniczną. Okazało się to niemożliwe, więc przeszedł do pracy w Warszawsko-Wiedeńskiej Kolei Żelaznej na stanowisko pomocnika inżyniera stacji. Tam kontynuował działalność antyrządową. Władze domyślając się, że planuje ucieczkę, ponownie go aresztowały i w 1844 skazały na przymusową służbę wojskową w Kabardyńskim Pułku Piechoty w Korpusie Kaukaskim. Marsz na miejsce zesłania trwał 7 miesięcy. W 1846 dostał się do niewoli u Szamila, w której spędził ok. 3 lat. Zakochał się w miejscowej dziewczynie i aby się z nią ożenić, przeszedł na islam (otrzymał imię Abubeker). Próba ożenku nie powiodła się, ponieważ panna została wcześniej obiecana innemu. Po ucieczce ponownie służył w armii carskiej. Za udział w walkach z Czeczenami otrzymał w 1854 stopień podporucznika i Krzyż św. Jerzego. Został ranny, a po odzyskaniu zdrowia zde-

mobilizowany (prawdopodobnie na mocy amnestii z 1858) i wrócił do kraju. We IX 1859 mianowany burmistrzem Radomska. Funkcję tę pełnił do 1865, z krótkimi przerwami w czasie powstania styczniowego, kiedy był aresztowany za rzekome niewypełnianie obowiązków (niewybrukowany rynek oraz zły stan techniczny mostu na Warcie). Za jego kadencji ukończono budowę ratusza i otwarto Szkołę Rolniczą. W 1865 został przeniesiony na stanowisko burmistrza Pabianic, sprawował urząd co najmniej do 1866. W późniejszych latach utrzymywał się ze skromnej emerytury wojskowej oraz pracował jako urzędnik Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej i Kolei Bydgoskiej. Ożenił się 8 X 1859 w Warszawie z Filipiną Amalią z Orłowskich (mieli syna i trzy córki). Zm. 10 V 1882 w Warszawie, pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. W 1883 ukazały się pośmiertnie jego wspomnienia z wojny na Kaukazie: *Pamiętnik mojej żołnierki na Kaukazie i niewoli u Szamila, od roku 1844 do 1854*.

J. Berghauzen, *Kalinowski Karol*, [w:] PSB, t. 11, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964-1965, s. 459-460; W. Caban, *W niewoli u Szamila*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, vol. LX, Lublin 2005, s. 55-62; S. Sankowski, *Prace historyczne*, przygotowanie do druku T. A. Nowak, Radomsko 2016, s. 172; R. Szwed, *Powstanie styczniowe w Radomszczańskim*, wyd. 2, Radomsko, s. 49; *Wspomnienia z 1863*, cz. III, GRa 1925, nr 8, s. 4; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1860-1866, sygn. KM 101, akt 418/1860; AAW, Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Warszawie, zespół 9233, sygn. 325, akt. małż. 228/1859; APL, ASC Parafii Rzymskokatolickiej św. Mateusza w Pabianicach, zespół 1614, akt ur. 228/1866; APPT, AmR, zespół 103/II, sygn. 149, k. 30; „Gazeta Polska” 1865, nr 22, s. 1; GWA 1859, nr 311, s. 1; 1860, nr 223, s. 6; Inskrypcja nagrobna - Cmentarz Powązkowski, kwatera 40, rząd 5, miejsce 17;

K. Kalinowski, *Pamiętnik mojej żołnierki na Kaukazie i niewoli u Szamila, od roku 1844 do 1854*, Warszawa 1883; KWa 1859, nr 311, s. 1677; 1882, nr 106, s. 6, nr 143, s. 6; 1888, nr 129, s. 4.

Grzegorz Mieczynski

KALCZYŃSKI (Kałka) Antoni, ps. *Akr, Aki* (1885-1922) – urzędnik kolejowy, działacz niepodległościowy, działacz plebiscytowy na Górnym Śląsku, korespondent prasowy. Ur. 14 VI 1885 w Kluczewsku, pow. włoszczowski, s. Jana i Walerii z Grzywaczów. Od 1908 do poł. 1913 pracował jako urzędnik Kolei Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej w Noworadomsku. Podczas pobytu w Radomsku od 1908 współpracował z „Gońcem Częstochowskim” i „Gazetą Częstochowską”. Korespondencje podpisywał pseudonimem, a od XI 1909 swoim nazwiskiem. 23 II 1912 w kościele parafialnym pw. św. Lamberta w Radomsku ks. Adamczyk w asystencji ks. Kalinowskiego pobłogosławił związek małżeński między Antonim Kałczyńskim a Lucyną Sznajdrówną. A. Kałczyński należał do nieprzeciętnych ludzi swojej epoki – grał na skrzypcach, od XI 1909 prowadził lekcje nowego języka międzynarodowego esperanto, od XI 1911 uczył tańca. Oprócz tego był topornikiem III sekcji OSO w Noworadomsku. Od IX 1910 sekretarz Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami w Noworadomsku. Współzałożyciel (1910), a od X 1911 sekretarz Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Noworadomsku. Jego artykuły zdradzają zainteresowanie kulturą, szczególnie teatrem i muzyką. Dobrze też był obeznany ze sprawami straży pożarnej. 6 VI 1913 otrzymał koncesję na kantor pism krajowych i zagranicznych. Kantor otwarto 1 VII 1913. Ostatnia korespondencja A. Kałczyńskiego w „Gońcu Częstochowskim” dotycząca Radomska i okolic ukazała się 22 VI 1913. Po wybuchu I woj-

ny światowej A. Kałczyński był współpracownikiem wychodzącego w Piotrkowie „Dziennika Narodowego”. We IX 1914 został aresztowany przez Niemców pod zarzutem uprawiania agitacji antyniemieckiej i przez kilka miesięcy przetrzymywany w obozach jenieckich. W 1919 zatrudniony jako urzędnik PKP w Częstochowie. Był członkiem utworzonego w II 1919 Komitetu Plebiscytowego Okręgu Częstochowskiego – prowadził ożywioną działalność w ramach sekcji odczytowej, współorganizował wiece i akademie z odczytami o polskości Śląska. Wielokrotnie protestował przeciwko terrorowi niemieckiemu na Górnym Śląsku. W I. 1920-1921 nadal współpracował z redakcją „Gońca Częstochowskiego” nadsyłając sprawozdania z działań Komitetu Plebiscytowego. Zginął 1 V 1922 w Częstochowie w napadzie o podłożu bandyckim. Pogrzeb odbył się 3 V 1922 w Częstochowie. Trumnę na miejsce wiecznego spoczynku na Cmentarz Kule w Częstochowie nieśli członkowie OSO w Radomsku. Na cmentarzu zmarłego pożegnał m. in. naczelnik OSO w Radomsku → Józef Kozakiewicz.

Encyklopedia powstań śląskich, red. F. Hawranka, Opole 1982, s. 75; G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 86; J. Sętowski, *Cmentarz Kule w Częstochowie. Przewodnik Biograficzny*, Częstochowa 2005, s. 128; APPT, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Kluczewsku, zespół 275, sygn. 17, akt ur. 44/1885; GCz 1909, nr 89, s. 4; GRa 1922, nr 20, s. 5; GoCz 1910, nr 76, s. 3; 1911, nr 62, s. 3, nr 116, s. 3, nr 301, s. 3; 1912, nr 53, s. 4; 1913, nr 152, s. 4; nr 168, s. 4, nr 186, s. 3; 1922, nr 100, s. 3, nr 101, s. 2-3; 1924, nr 241, s. 3.

Robert Sikorski

KARMAŃSKI Wacław Stanisław h. Wczele (ok. 1871-1944) – urzędnik kolejowy, działacz społeczny. Ur. w Babach

k. Piotrkowa, s. Jana (kolejarza) i Heleny z Chądzyńskich małżonków Karmańskich. Absolwent szkoły → Feliksa Fabianiego. Początkowo pracował jako urzędnik kolejowy Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej w Sosnowcu, w okresie międzywojennym zawiadowca stacji kolejowej w Radomsku. Społecznik: z jego inicjatywy powstało w 1921 Społeczne Gimnazjum im. Feliksa Fabianiego (był wieloletnim członkiem Zarządu Towarzystwa Szkolnego im. F. Fabianiego, w którym pełnił funkcję skarbnika), członek Powiatowego Komitetu Zbiórki Funduszu na Walkę ze Szpiegostwem (1929), przewodniczący sekcji finansowej Powiatowego Komitetu do Spraw Bezrobocia (1932), członek Obywatelskiego Komitetu Pomocy Najbiedniejszym (1935), w l. 30. członek Zarządu, a następnie prezes Oddziału Polskiego Związku Łowieckiego. Ożenił się 30 VII 1895 w Radomsku z Ireną Janiną z Szalayów, mieli syna Ludomira i córkę Irenę Marię. Zm. 8 IV 1944 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 180; G. Mieczysławski, *Fabianiacy: Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 67; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 46, 47, 89, 90, 108-111, 149; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1892-1897, sygn. KM112, akt małż. 88/1895.

Alicja Surmacka

KARWASIŃSKI Walerian (1868-1942) – nauczyciel, urzędnik, historyk. Ur. 27 VIII 1868 w Gidlach, s. Kacpra (włościanina) i Katarzyny z Rejmentów małżonków Karwasińskich. W 1880 ukończył szkołę → Feliksa Fabianiego, a w 1886 Męskie Rządowe Gimnazjum w Piotrkowie. Rozpoczął studia medyczne na UW, ale po pierwszym roku zmuszony był je przerwać z powodu choroby.

Na studiach poznał Stefana Żeromskiego, z którym później korespondował. W szko-

le Fabianiego pracował od 1891 do 1901 (z przerwą w roku szkolnym 1894/95). Uczył języka rosyjskiego, łacińskiego i francuskiego. Od 1896 prowadził pozalekcyjne zajęcia z introligatorstwa

i stolarstwa. W l. 1899-1902 był członkiem Zarządu i etatowym pracownikiem I Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego oraz członkiem Zarządu Stowarzyszenia Spożywczego Urzędników, w l. 1897-1903 sprawował funkcję naczelnika lub członka Rady Nadzorczej OSO. Ok. 1903 opuścił Radomsko i przeniósł się do Działoszyna. Następnie mieszkał w Częstochowie, gdzie co najmniej od 1910 był dyrektorem Częstochowskiego Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego. Po I wojnie światowej przeprowadził się do Warszawy. Przynajmniej przez 5 lat (1928-32) pracował w Ministerstwie Skarbu na stanowisku referendarza w Wydziale V (Rady Spółdzielczej) Departamentu II (Obrotu Pieniężnego). Pod koniec lat 30. XX w. zajmował się zbieraniem materiałów do biogramów zamieszczanych w *Polskim Słowniku Biograficznym*. Sporządził biogramy: Bronisława Chącińskiego, → Apolinarego Antoniego Józefa Czekalskiego, Mirosława Dobrzańskiego i Feliksa Fabianiego. Prowadził badania historyczne, m. in. dotyczące szkolnictwa w Radomsku (opracował monografię Szkoły Rolniczej) i Piotrkowie Trybunalskim. Publikował artykuły w „Gazecie Radomskowskiej”. Ożenił się 26 XI 1898 w Działoszynie z Marią Józefą Pytlewską, mieli dwie córki: Jadwigę (1900-1986) i Anielę Elżbietę (1902-1976). Zm. 5 VI 1942 w Warszawie.

G. Mieczynski, *Fabianiaci : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 26, 67; tenże, *Nieznaną monografią Szkoły Rolniczej w Radomsku (1859-1867) autorstwa Waleriana Karwasińskiego*, ZRa, t. VI, red. R. Majzner, Radomsko 2012, s. 241; APL, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Działoszynie, zespół 1464, akt małż. 51/1898; KWa 1910, nr 24, s. 5; „Tydzień” 1897, nr 50, s. 29; 1901, nr 9, s. 2.

Grzegorz Mieczynski

KASPRZAK Bogumił (1895-1987) – ksiądz katolicki. Ur. 20 XII 1895 w Częstochowie, s. Franciszka i Stanisławy (z d. Pierzchalskiej) małżonków Kasprzaków. W rodzinnym mieście ukończył pięcioklasowe gimnazjum męskie (1906-1911). W 1913 wstąpił do Seminarium

Duchownego we Włocławku. Po święceniach kapłańskich (22 VI 1919) skierowany do pracy duszpasterskiej w parafii Uniejów (1919-1920), a następnie w parafii Dobrzec (1920-1921).

Po tym okresie powierzono mu pracę katechetyczną, mianując go prefektem etatowym szkół średnich w Kole (1921-1924). W l. 1924-1931 katechizował w Radomsku w Społecznym Męskim Gimnazjum im. F. Fabianiego i w Prywatnym Męskim Gimnazjum → Stanisława Niemca. Jako prefekt zajmował się prowadzeniem lekcji religii oraz duszpasterstwem szkolnym (rekolekcje, nabożeństwa, egzorty, spowiedź itp.). Jego zaangażowanie na rzecz młodzieży, osobowość i kompetencje przyczyniły się do podjęcia przez wielu maturzystów decyzji o wstąpieniu do seminarium duchownego. Nawet po ukończeniu przez nich szkoły nadal utrzymywał z nimi kontakty i wspierał ich materialnie. W czasie

pobytu w Radomsku wybrany prezesem Diecezjalnego Koła Księży Prefektów (30 VIII 1929), organizacji zajmującej się podnoszeniem kwalifikacji zawodowych swoich członków w zakresie edukacji i formacji religijnej. Tutaj zastała go reorganizacja struktur kościelnych w Polsce, w wyniku której znalazł się w nowo utworzonej diecezji częstochowskiej (1925). Jej pierwszy ordynariusz – bp Teodor Kubina skierował go (1931) na dalsze studia do Rzymu. Po powrocie w 1933 został prefektem Szkoły Handlowej, Gimnazjum Związkowego i Kursów Doksztalcających w Częstochowie. Ponadto mianowano go kapelanem zakładu opiekuńczego (Schronienie św. Antoniego dla Paralityków i Sierot) oraz asystentem częstochowskiego koła Związku Polskiej Inteligencji Katolickiej. W 1935 uzyskał stopień doktora teologii (dogmatyka) na papieskiej uczelni Angelicum w Rzymie, gdzie studiował. W 1938 objął probostwo w Błachowni (k. Częstochowy), a rok później został dziekanem dekanatu częstochowskiego podmiejskiego. Po dramatycznych przeżyciach związanych z okupacją niemiecką (dwukrotnie na liście skazanych na rozstrzelanie, więzienia, torturowany, przez trzy lata ukrywający się przed hitlerowcami) w III 1945 postanowił przenieść się do diecezji włocławskiej, obejmując probostwo w Kole. Dwa lata później został członkiem Komisji Rewizyjnej ds. Finansowych tejże diecezji. W VI 1948 bp Karol Radoński skierował go do kolegiaty w Kaliszu, tu otrzymał godność kanonika, a następnie prałata kaliskiej kapituły kolegiackiej. W tym czasie dał się poznać jako utalentowany kaznodzieja kształtujący postawy patriotyczne, solidarnościowe i eklezjalne wśród wiernych, co zostało uznane przez ówczesne służby bezpieczeństwa za przejaw wrogiej postawy wobec władzy państwowej. Na ich żądanie przeniesiony w 1953 do parafii w Osiecinach. Odtąd był ustawicznie

inwigilowany i szykanowany. We IX 1957 skierowany do Zduńskiej Woli, a następnie w 1966 do parafii Złoczew. Po przejściu na emeryturę (1977) pozostał w parafii jako rezydent, ale w 1984 przeprowadził się do rodzinnego domu w Częstochowie. Zm. 18 VI 1987, pochowany na częstochowskim cmentarzu św. Rocha.

R. Ceglarek, *Katechizacja w diecezji częstochowskiej w okresie pasterskiej posługi biskupa Teodora Kubiny (1926-1951)*, Częstochowa 2008, s. 155; R. Ceglarek, J. Kapuściński, *Zarząd Diecezjalnego Koła Księżych Prefektów w Częstochowie (1929-1949)*, Częstochowa 2015, s. 105-107; A. Kuśmierczyk, *Kasprzak Bogumił (1895-1987)*, [w:] *Cmentarz św. Rocha w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*, red. J. Sętowski, Częstochowa, s. 97; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 109-110; J. Świątoniak, *Kapłan niezłomny. Ksiądz Bogumił Kasprzak świadek prawdy w dramatycznych czasach*, Kraków 2007.

Ks. Roman Ceglarek

KASPRZAK Władysław (1909-1969) – duchowny katolicki. Ur. 7 IX 1909 w Iwanowicach Dużych k. Krzepic. Rodzice jego zajmowali się rolnictwem. Początkowe wykształcenie zdobywał w domu rodzinnym, a od 1916 uczęszczał do szkół w Iwanowicach Dużych i Krzepicach. W l. 1922-1930 był uczniem Gimnazjum Państwowego im. H. Sienkiewicza w Częstochowie. Następnie wstąpił do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, skąd po dwóch latach bp Teodor Kubina skierował go na studia na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. W 1936, pod-

czas pobytu w diecezji, przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. T. Kubiny. Dwa lata później uzyskał stopień doktora teologii w Rzymie i powrócił do diecezji. Otrzymał wówczas nominację na wikariat do Targoszyc. Po roku został wikariuszem parafii św. Lamberta w Radomsku, gdzie prowadził duszpasterstwo w trudnych warunkach okupacji niemieckiej. W 1943 władze diecezjalne skierowały go do pracy w Częstochowie w charakterze prefekta etatowego. Nauczał wówczas religii w Szkole Powszechnej nr 1 i był kapelanem w Schronisku św. Antoniego dla Paralityków i Sierot. Po zakończeniu wojny prefekt w Państwowym Męskim Gimnazjum i Liceum im. H. Sienkiewicza w Częstochowie, a następnie w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Zlecono mu też wykłady z liturgiki dla kleryków, które prowadził w l. 1945-1947. W tym czasie podjął studia na UJ, które w 1949 ukończył z tytułem magistra, przedstawiając pracę pt. „Nadjaźń a sumienie według Zygmunta Freuda”. Rok później nostryfikował na Wydziale Teologicznym UJ rozprawę doktorską pt. „De effecto proprio SS. Eucharistiae seu Velaquez”, uzyskując tytuł doktora teologii. Mając solidne przygotowanie naukowe prowadził w Częstochowskim Seminarium Duchownym wykłady z języka łacińskiego i propedeutyki teologii. W 1956 bp Zdzisław Goliński mianował go wicerektorem Częstochowskiego Seminarium Duchownego i odznaczył godnością kanonika z przywilejem noszenia rakiety i mantoletu. Cztery lata później otrzymał tytuł kanonika honorowego Kapituły Katedralnej w Częstochowie. W 1961 powrócił do duszpasterstwa parafialnego, obejmując urząd proboszcza parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Sosnowcu. Ponadto zatrudniono go w kurii diecezjalnej na stanowisku egzaminatora prosynodalnego. Tylko rok pracował w parafii, bowiem

od 1962 podjął obowiązki rektora w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Dwa lata później papież Paweł VI mianował go swoim szambelanem. Na urzędzie rektorskim przebywał do 1968, kiedy to bp Stefan Bareła wręczył mu nominację na proboszcza parafii św. Lamberta w Radomsku. W tym samym czasie został dziekanem radomszczańskim. Jednakże wkrótce ciężko zachorował i leczył się w Krakowie. Tam też zm. 28 XI 1969. Jego pogrzeb odbył się w Radomsku, spoczął na miejscowym cmentarzu.

J. Kapuściński, *Niezapomniani proboszcz parafii św. Lamberta*, „Gazeta Radomszczańska” 19 (2012) nr 7, s. 8; tenże, *Piąty rektor seminarium duchownego diecezji częstochowskiej. Ks. dr Władysław Kasprzak (1909-1969)*, „Niedziela Częstochowska” 55 (2012) nr 37, s. 4-5; tenże, *Proboszczowie parafii św. Lamberta w Radomsku w XX w.*, ZRa 6 (2012), s. 39-40; tenże, *Rektorzy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1926-2011*, „Veritati et Caritati” 2 (2014), s. 390-392; A. Parusiński, *Dzieje Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Krakowie (1926-1991)*, Częstochowa 2005, s. 142-143; AACz, sygn. AP 334.

Ks. Jacek Kapuściński

KIL Bolesław ps. *Kolec*, *Ponury* (1913–2001) – żołnierz WP, ZWZ-AK i KWP, z zawodu technik. Ur. 4 IV 1913 w Radomsku, w robotniczej rodzinie Józefa i Anny z d. Makowskiej. W 1933 ukończył 4 klasy gimnazjum w Radomsku. Należał do PPS. W l. 1934-1936 służył w 25 pp w Piotrkowie. W 1935 ukończył szkołę podoficerską i w stopniu kaprała przeszedł do rezerwy. W IV 1936 rozpoczął pracę w fabryce „Metalurgia” w Radomsku. W 1937 był komendantem Związku Strzeleckiego. 24 XII 1937 ożenił się ze Stanisławą Hofman (w czasie okupacji niemieckiej była żołnierzem AK ps. *Filipinka*), mieli troje dzieci: Jerzego, Barbarę i Ja-

dwigę. W 1938 powołany na ćwiczenia wojskowe rezerwy, po manewrach pułkowych został awansowany do stopnia plutonowego. 1 IX 1939 razem z członkami Związku Strzeleckiego otrzymał rozkaz zabezpieczenia (jako obiektu strategicznego) fabryki, w której pracował. 3 IX 1939, w trakcie bombardowania fabryki przez

niemieckie lotnictwo, Kil został ciężko ranny (stracił prawe oko). Zdolność do pracy odzyskał po długotrwałym leczeniu. W III 1940 został żołnierzem ZWZ-AK, przysięgę złożył przed plut.

Marianem Mieszkalskim *Pstrykiem* (przyjął ps. *Kolec*). Otrzymał przydział organizacyjny do placówki ZWZ-AK w Radomsku. Pełnił tam funkcję dowódcy drużyny, był odpowiedzialny za szkolenie taktyczno-wojskowe. W poł. V 1940 dostał pierwsze zadanie sabotażowe polegające na zniszczeniu wszystkich drogowskazów na trasie Radomsko-Kietlin. Dostarczał również informacji z nasłuchu audycji radia BBC zespołowi redakcyjnemu obwodowego „Biuletynu AK”, m.in. Barbarze Niemczuk. W VIII 1942 wraz z kilkoma podkomendnymi z konspiracji aresztowany przez Niemców. Wykupiony przez organizację, uniknął wywiezienia do obozu i po trzech miesiącach został zwolniony. Od X 1942 używał fałszywego nazwiska Bolesław Wilczyński. Od IV do VIII 1943 uczęszczał do konspiracyjnej szkoły podchorążych rezerwy piechoty, zorganizowanej przez macierzysty Obwód Radomsko AK (krypt. „Heblarnia”, „Rzeka”, „Macierzanka”). 27 V 1943 brał udział wraz z żoną Stanisławą *Filipinką* w zabezpieczeniu akcji likwidacyjnej gestapowców w Radomsku – untersturmführera Willy’ego Bergera i jego zastępcy hauptschar-

führera Johanna Wagnera. Akcją dowodził por. → Bronisław Skura-Skoczyński *Robotnik*. W nocy z 7 na 8 VIII 1943 uczestniczył z jednostką partyzancką krypt. „Nina”, dowodzoną przez szefa Kedywu w Obwodzie Radomsko AK por./kpt. → Stanisława Sojczyńskiego *Zbigniewa*, w słynnej operacji rozbicia więzienia w Radomsku, w wyniku której uwolniono kilkudziesięciu aresztowanych żołnierzy AK. Po akcji opuścił miasto i dołączył do sformowanego oddziału partyzanckiego stacjonującego w lasach k. Fryszerki (gm. Kamieński). Za dotychczasowe zasługi awansowany do stopnia st. sierżanta. 28 VIII 1944 objął funkcje szefa i zastępcy dowódcy (por. Karola Kutnickiego *Kruka*) 1 kompanii partyzanckiej. W VIII 1944 jednostka ta weszła w skład I batalionu 27 pp (krypt. „Rys”), którym dowodził kpt. Stanisław Sojczyński *Zbigniew* (batalion wchodził w skład 7 DP AK, sformowanej z sił Inspektoratu Częstochowskiego). Kil uczestniczył razem z kompanią w akcji „Burza”. 23 VIII 1944, po rozkazie wycofania się z operacji marszu na odsiecz walczącej Warszawie, powrócił z oddziałem do obozowiska w lasach życińskich k. Jackowa. W ramach prowadzonej przez Kielecki Korpus AK (2 DP, 7 DP) operacji o krypt. „Zemsta” - „Deszcz”, uczestniczył w kilku potyczkach partyzanckich z Niemcami, m.in. nad Pilicą, pod Młynkiem i Widawką. 15 IX 1944 do oddziału przyjęto zdekonspirowaną żonę Kila – *Filipinkę* wraz z czteroletnim synem Jerzym (za zgodą dowódcy przebywali w lesie do 16 I 1945). W dn. 15 X 1944 B. Kil został wyznaczony na zastępcę dowódcy 1 plutonu, a w grudniu, tj. po częściowym rozformowaniu poszczególnych oddziałów, mianowany lokalnym dowódcą żandarmerii, podlegał pod rozkazy por. *Witolda*. 17 I 1945 wraz z żoną i synem Jerzym wrócili do Radomska. Po wejściu Sowietów nie ujawnił się. W dwa tygodnie później

w jego domu przy ul. Sportowej 12 funkcjonariusze UB przeprowadzili rewizję. Szukano broni i archiwum oddziału. Wciąż inwigilowany, w końcu II 1945 za pośrednictwem łączniczki (sekretarki Stanisława Sojczyńskiego – Marii Gasik ps. *Mucha*) nawiązał kontakt z *Warszycem*. Wstąpił do poakowskiej organizacji pod nazwą „Manewr” (od jesieni 1945 KWP). 3 III 1945 złożył przed *Warszycem* przysięgę i zmienił pseudonim na *Ponury*. W IV 1945 awansowany do stopnia chorążego i przydzielony do nowo formowanego batalionu „Motor”, na stanowisko szefa kompanii oznaczonej krypt. „Czołówka” (od 18 XI 1945 krypt. „Dłuta”), otrzymał pod swoje dowództwo 1 pluton (ok. 30 żołnierzy) z grupą szturmową Służby Ochrony Społeczeństwa (SOS) operującą w terenie: Radomsko-Pławno-Żytno. Za pośrednictwem gońca Romana Krawczyka utrzymywał łączność z sekretarką organizacji Heleną Bartlińską ps. *Alma* oraz poszczególnymi dowódcami polowymi m.in. Mirosławem Michalskim ps. *Brzoza*, Antonim Jędrzyskiem ps. *Biały*, por. Ksawerym Błasiakiem ps. *Albert*. W V 1945 w swoim domu przy ul. Sportowej 12 przygotował tajną kwaterę konspiracyjną, w której czasowo ukrywał się komendant *Warszyc*. Ponadto w jego domu umiejscowiono skrzynkę konspiracyjną. Po świętach Bożego Narodzenia 1945 r. zaaprobował zmiany personalne w jednostce partyzanckiej powstałej w pow. radomszczańskim, żarliwie poparł nowego dowódcę por. → Henryka Głapińskiego ps. *Klinga*. Czasowo odsunięty od dowodzenia plutonem z uwagi na krytyczne opinie wypowiedziane wobec komendanta KWP dotyczące wydawanych wyroków i prowadzonych rekwizycji. Po kilku tygodniach przywrócony do obowiązków służbowych. Do 12 I 1946 pracował jako kontroler w fabryce „Metalurgia” w Radomsku. W tym samym dniu wieczorem, po ostrzeżeniu przez łączniczkę Halinę Pi-

kulską *Ewę* o aresztowaniach, ukrywał się m.in. u kuzyna Henryka Hofmana, u Lucjana Kępińskiego ps. *Las* w Radomsku oraz u wywiadowców KWP w Częstochowie (milicjantów) ppor. Józefa Janika *Aniola* i ppor. Stanisława Kweca ps. *Nitka*, *Chudy* (komendanta 1 komisariatu MO). W IV 1946 *Ponury* został mianowany dowódcą plutonu w oddziale partyzanckim SOS krypt. „Warszawa”, dowodzonym przez por./kpt. *Klingę*. Uczestniczył w akcjach dywersyjnych na terenie pow. radomszczańskie, m.in. nadzorował akcję likwidacyjną w dn. 25 VIII 1945 kierownika Sekcji 8 (Sekcji Śledczej) PUBP w Radomsku Jankiela Jakuba Cukiermana, na którego wyrok śmierci wydał *Warszyc*. Do wykonania wyroku powołał *Sokoła* i *Tulipana* z sekcji SOS z Żytyna. Dowódcą akcji likwidacyjnej był Zbigniew Ściśniewski vel Ściślewski ps. *Zych* (sosnowiczanie, b. żołnierz oddziału AK *Marcina*, po 1945 dezertor z KBW w Warszawie). *Ponury* ubezpieczał teren akcji wraz z dowódcą SOS z Żytyna kpr. Władysławem Sikorskim *Zjawionym*. *Ponury* brał również udział w akcji rozbicia posterunku MO w Silniczce. Przed Wielkanocą 1946 r. pełnił funkcję zastępcy *Klingi* w pierwszym obozie partyzanckim w gajówce w Ewinie. Posiadał stałą kwaterę w lesie k. Silnicy w gm. Żytyno u Eugeniusza Bartnika – syna młynarza, wraz z oddziałem stacjonował w lasach rędzińskim i życińskim. W nocy z 19 na 20 IV 1946 uczestniczył w uwolnieniu więźniów z aresztu w Radomsku, następnie w walkach z KBW pod Grabami, Żytynem, Popielowem i Orzechowem. Od 28 IV 1946 z powodu odniesionej rany ukrywał się na kwaterze Jana Braszczyńskiego ps. *Gawrycz*. Uciekając przed aresztowaniem dzięki *Gawryczowi* otrzymał w Radomsku miejsce w transporcie kolejowym repatriantów i wyjechał do Koszalina. Pracował jako komendant hufca Przystosowania Wojskowego i Wychowania Fizycz-

nego w Borkowicach gm. Śmiechów, pow. koszaliński, a następnie jako sołtys w urzędzie gminnym w Śmiechowie. Należał do lokalnego Koła PPS, zamieszkiwał u Edwarda Potęgi. W l. 1946-1947 kilkakrotnie zmieniał miejsce zamieszkania. 4 III 1947 ujawnił się w WUBP w Łodzi, gdzie złożył posiadaną broń. W protokole ujawnienia nie wyjawiał wszystkich tajemnic konspiracji, w tym organizowanych przez KWP akcji dywersyjnych. Do 27 X 1948 pracował w „Metalurgii” w Radomsku. Pięciokrotnie był wzywany przez UB jako świadek w sprawach aresztowanych i oskarżonych przez WSR w Łodzi, m.in. kpr. Alfreda Ziembę ps. *Struś* i innych nieujawnionych żołnierzy z oddziału *Klingi*. Uniknął prowokacji podczas procesu sądowego grupy *Klingi* i uciekł przed aresztowaniem. 27 X 1948 wyjechał do Wrocławia, gdzie dzięki pomocy kolegi z AK/KWP Ignacego vel Eugeniusza Szczerkowskiego podjął pracę jako robotnik budowlany w Państwowym Przedsiębiorstwie Budowlanym Oddział I. 19 X 1950 został aresztowany przez łódzkich funkcjonariuszy WUBP w ramach realizacji sprawy pod krypt. „Miotła” jako *podejrzany o uprawianie działalności wywiadowczej w nielegalnej organizacji KWP oraz celem wyjaśnienia, którzy z funkcjonariuszy PUBP Radomsko przeszli do jego oddziału w czasie napadu na tenże urząd w 1946 r. oraz podanie bliższych informacji o nieznanym funkcjonariuszu UB w stopniu majora, który jadąc z wojskiem przy spotkaniu z bandą KWP polecił jej się wycofać*. Podczas przesłuchania był bity i torturowany pomimo, iż występował w śledztwie w charakterze świadka. Nie podpisał współpracy z UB. Zeznawał okolicznościowo przynajmniej się jedynie do udziału w kilku akcjach zbrojnych, m.in. przy planowaniu wykonania wyroku na funkcjonariuszu UB z Radomska Jankielu Cukiermanie i Dudku z Gidel. Podczas

śledztwa funkcjonariusze UB nie uzyskali materiałów obciążających, tym samym wojskowy prokurator rejonowy w Łodzi umorzył sprawę aresztowanego. W dn. 17 I 1951 B. Kil został zwolniony z więzienia przy ul. Kraszewskiego w Łodzi. Od 22 XII 1955 włączony do sprawy ewidencyjno-obszerności nr rej. 1379 krypt. „Wandal” prowadzonej przez Wydział IV WUBP we Wrocławiu. Do 17 IV 1962 był rozpracowywany i inwigilowany przez UB/SB we Wrocławiu, Łodzi i Radomsku, jako aktywny działacz KWP pełniąc funkcje d-cy plutonu, bandy „Warszycy”, członek S.O.S. Został objęty stałą obserwacją agenturalną w miejscu pracy i zamieszkania m.in. przez informatorów: Stefana, A-59, Jura, Czajkę, Czarnego oraz Henryka Nowaka (właściciela mieszkania przy ul. Orzeszkowej we Wrocławiu, bliskiego sąsiada, który udostępniał lokal kontaktowy Wydz. II SB). Do 1985 jego sprawa nadal pozostawała w ewidencji operacyjnej SB. Pracował w Zjednoczeniu Budownictwa Miejskiego jako dyspozytor V odcinka oraz w Przedsiębiorstwie Instalacji Sanitarnych we Wrocławiu jako kierownik bazy materiałowej. Po 1990 był członkiem Światowego Związku Żołnierzy KWP. Zrehabilitowany w III 1998. Zm. 2 XI 2001, pochowany na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu.

W. Borzobohaty, „Jodla”, *Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939-1945*, Warszawa 1988, s. 451; K. Jasiak, *Działalność partyzantska Konspiracyjnego Wojska Polskiego*, Wieruszów-Opole 2008, s. 30, 53, 168-181, 494-495, 499, 504, 536-537; tenże, *Kil Bolesław (1913-2001)*, [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956, Słownik biograficzny*, t. IV, Kraków – Warszawa – Wrocław 2010; s. 261-263; tenże, *Konspiracyjne Wojsko Polskie [w:] Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944*, red. zbiorowa, Warszawa 2013, s. 495; tenże, *Walka z komunistycznym zniewoleniem. Likwidacja Jankiela Cukiermana – funkcjonariusza Powiatowego*

Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Radomsku, ZRa 2012, t. VI, s. 21-30; tenże, *Zarys dziejów Konspiracyjnego Wojska Polskiego*, Radomsko 2015, s. 26, 94-95; T. Toborek, *Stanisław Sojczyński i Konspiracyjne Wojsko Polskie*, Łódź 2007, s. 56; AIPN w Łodzi, sygn. 011/1669, WUSW w Łodzi, Materiały dot. Bolesław Kil; AIPN we Wrocławiu, sygn. 024/7885, WUSW we Wrocławiu, Teczka ewidencyjna / sprawa ewidencyjno-obszerności / operacyjnej obserwacji krypt. „Wandal”, dot. Kil Bolesław; sygn. 401/1698, Sąd Wojewódzki we Wrocławiu, Akta o odszkodowanie za niesłuszne aresztowanie: Kil Bolesław; B. Kil, Życiorys partyzanta AK-KWP, (list w zbiorach autora); Relacja S. Kil z VIII 2006 (w zbiorach autora); Zaświadczenie o ujawnieniu B. Kila nr 16709, WUBP w Łodzi z 4 III 1947, (w zbiorach autora); A. Ziemia „Struś”, Wspomnienia żołnierza KWP „Bory” (mps w zbiorach autora).

Ksawery Jasiak

KLAR Karolina Marianna (1892-1983) – nauczycielka. Ur. 24 X 1892 w Radomsku, c. Marcelego (malarza) i Katarzyny z Sałwackich małżonków Klar. Od 1915 prowadziła prywatne przedszkole, które początkowo mieściło się przy ul. Żabiej. Zwolenniczka → Józefa Piłsudskiego, angażowała się w pomoc dla legionistów i za namową → Juliana Ciesielskiego wstąpiła do POW (ukończyła kurs sanitariuszek). Jej działalność niepodległościowa została doceniona – w 1937 była matką chrzestną sztandaru Związku Legionistów Polskich. W l. 30. przy przedszkolu (mieszczącym się przy ul. Piłsudskiego 12) utworzyła prywatną koedukacyjną szkołę powszechną. Do obu placówek uczęszczały dzieci zamożnych rodziców. K. Klar umożliwiała w szkole działalność organizacjom społecznym,

m. in. istniało tam Młodzieżowe Koło PCK. W 1939 zorganizowała zbiórkę pieniędzy na potrzeby armii – uczniowie ufundowali wojsku dwa karabiny. Przekazano również kilkadziesiąt starych srebrnych monet na Fundusz Obrony Narodowej. W czasie okupacji szkołę zamknięto. K. Klar od X 1939 zaangażowała się w tajne nauczanie, którym objęła ok. 120 dzieci. 11 VI 1940 została aresztowana i następnego dnia osadzona w więzieniu w Częstochowie. Po zwolnieniu w VIII 1940 ponownie podjęła tajne nauczanie. W 1945 reaktywowała prywatne przedszkole, które prowadziła aż do upaństwowienia w 1949. Później pracowała w przedszkolu jako wychowawczyni, a następnie jego kierowniczką. W 1965 budynek przedszkola został wyburzony. K. Klar nie założyła rodziny. Zm. 13 III 1983 w Radomsku, pochowana na Starym Cmentarzu.

M. Bednarczyk-Bojdo, *Sto lat przedszkole*, [w:] „Pomiędzy Stronami” 2015, nr 3, s. 10; G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 131; M. Ściegienna, *Moje wspomnienia o Lucjanie Kwaśniewskim*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 303; AACz, *Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1891-1894*, sygn. KM 107, akt 523/1892; APCz, *Niemiecki Zakład Karny w Częstochowie*, zespół 47, sygn. 397; L. Kwaśniewski, *W 15-tą rocznicę (1918-1933). Osobiste wspomnienia z P.O.W.*, Cz. V, GRa 1933, nr 42, s. 4-5.

Grzegorz Mieczynski

KMIECIK Roman (1889-1946) – duchowny katolicki, działacz społeczny, redaktor, wydawca. Ur. 26 II 1889 w Mieliszynie nad Prosną (Ziemia Wieluńska), s. Kazimierza (rolnika) i Franciszki z Dudków małżonków Kmiecików. Uczęszczał do gimnazjum w Kaliszu (1892-1902), potem do Seminarium Duchownego we Włocławku (1905-1911). 11 XII 1911 uży-

wał święcenia kapłańskie, następnie był wikariuszem w Rzgowie i Pabianicach. W VI 1920 otrzymał translokację na prefekta do Radomska. Uczył w gimnazjum → S. Niemca i → J. Chomicz. Był współza-

łożycielem „Gazety Radomskowskiej”, publikował w niej liczne artykuły. Pisał również do pism zagranicznych, wychodzących w języku esperanto. Od IX 1921 do X 1922 komendant Hufca

Samodzielnego Harcerzy w Radomsku. Od X 1922, po wcieleniu hufca w skład Chorągwi Łódzkiej Harcerzy – komendant Hufca Harcerzy w Radomsku. 25 VI 1924 otrzymał stanowisko dyrektora Zakładów Diecezjalnych Drukarskich i Diecezjalnej Księgarni Powszechnej we Włocławku. W kolejnych latach sprawował funkcje proboszcza: w Dobrej w pow. niezawskim (X 1924-IX 1930), Radziejowie (1930-1931), Tuliszkowie (17 X 1931-1935). W miejscowościach, w których przebywał, udzielał się społecznie: w Dobrej dokończył budowę nowej świątyni, zorganizował Koło LOPP, reaktywował Kółko Rolnicze, był współzałożycielem Spółdzielni Mleczarskiej i Banku Spółdzielczego; w Tuliszkowie tworzył oddziały Akcji Katolickiej oraz Ligi Morskiej i Kolonialnej. 1 VI 1933 mianowany dziekanem dekanatu tuliszkowskiego. Po opuszczeniu parafii w Tuliszkowie wstąpił do zakonu księży filipinów (oratorianów). Został skierowany do Studzianny jako wikariusz, prowadził rekolekcje w pobliskich parafiach. Podupadł jednak na zdrowiu i przeniesiono go do Gostynia. 26 XI 1938 objął parafię w Starym Oleksinie na Wołyniu. Po wybuchu wojny dostał się pod okupację sowiecką (przez pewien czas musiał mieszkać w kaplicy cmentarnej), następnie niemiec-

ką. Kilka razy więziony i przesłuchiwany przez Gestapo. Wreszcie w 1943 udało mu się powrócić do Studzianny, gdzie przebywał do końca 1945. W I 1946 wysłano go do parafii w Strzelcach Wielkich k. Gostynina, administrował tymczasowo parafią Psary. W tym samym roku został wikarym (wg innych źródeł – proboszczem) w Stawiszynie, gdzie zm. 9 VII 1946.

Duszpasterze parafii, http://parafiastawiszyn.pl/?page_id=19, pobrano 13 XII 2016; P. Gołdyn, *Ksiądz Roman Kmiecik (1889-1946) – syn Ziemi Wieluńskiej, działacz społeczny*, wydawca, „Rocznik Wieluński”, t. 15, red. T. Grabarczyk, Wieluń 2015, s. 129-141; M. Stalka, A. Zatoń, *Odnalezione i uzupełnione harcerskie biografie*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 87; A. R. Tyczyno, *Ksiądz Roman Kmiecik*, <http://ziemia-dobrska.blog.onet.pl/2009/12/09/ksiazd-roman-kmiecik/>, pobrano 13 XII 2016; AACz, *Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Mieleszynie 1871-1897*, sygn. KM 52, akt 9/1889; Archiwum Komisji Historycznej Hufca Radomsko.

Marian Stalka, Anna Zatoń

KNOP Marian ps. *Wicherek, Własow* (1921-1947) – żołnierz ZWZ-AK, KWP, z zawodu ślusarz. Ur. 2 II 1921 w Radomsku, s. Władysława

(funkcjonariusza PP) i Heleny z d. Słabikowskiej. Zamieszkały przy ul. Wilsona 19, kawaler, miał trzy siostry: Irenę, Helenę i Wiesławę. W 1936 ukończył szkołę powszechną w Radomsku. W l. 1938-1939 odbywał praktykę ślusarską w „Metalurgii” w Radomsku. W l. 1940-1944 pracował w fabryce „Thonet Mundus” w Radomsku jako uczeń ślusarski. Od 20 III 1940 w ZWZ-AK, służył w lokalnym oddzia-

le na terenie Radomska po dowództwem Toruna *Garmana*, używał ps. *Wicher*. Od VI 1944 zdekonspirowany, ukrywał się w lesie. Od 15 VIII 1944 do 18 I 1945 służył w oddziale por. Karola Kutnickiego *Kruka*. Oddział ten należał do batalionu → Stanisława Sojczyńskiego *Zbigniewa* 27 pp AK pod dowództwem mjr. Franciszka Polkowskiego ps. *Korsak*. W czasie okupacji M. Knop używał również fałszywego nazwiska Marian Zalewski. W III 1945 nie ujawnił się przed Komisją Likwidacyjną ds. AK z powodu wydanego rozkazu *Warszyca*. Na początku VIII 1945, po przygodkowym spotkaniu z *Warszycem*, zadeklarował dalszą współpracę z organizacją „Walka z Bezprawiem”. 20 VIII 1945 został oficjalnie zwerbowany do KWP przez → Bolesława Kila *Ponurego* w obecności m.in. Jana Zasepy ps. *Roland, Zycha*, → Jana Rogulki ps. *Grot*, przyjął ps. *Własow*. Przydzielony jako plutonowy do szesnastoosobowej drużyny Służby Ochrony Społeczeństwa w kompanii „Czołówka”/„Dłuta”. Drużyna SOS należała do 1 plutonu dowodzonego przez *Ponurego, Własow* został mianowany szefem kompanii. W XI 1945 zawieszony w czynnościach z powodu niewykonania rozkazu. W I 1946 wrócił do służby, 15 I 1946 złożył przysięgę przed chor. Albinem Ciesielskim *Montwilem*. W III 1946 na mocy rozkazu *Warszyca* został wysłany przez *Ponurego* jako ochrona radomszczanina Tadeusza Malasiewicza ps. *Barłoga* do Częstochowy pod adres konspiracyjny (Dom Księcia, ul. Aleja Wolności, 3 piętro, nr 32) oraz w celu nawiązania łączności z dowódcą → Henrykiem Glapińskim *Klingą* i sekretarką *Ewą*. Tam otrzymał instrukcje do zmobilizowania kilkudziesięciu żołnierzy. W drugiej poł. III 1946 we wsi Grzebień i w gajówce wsi Ewina został przydzielony do zadań związanych z formowaniem obozu partyzanckiego (przyszłego oddziału partyzanckiego SOS

krypt. „Warszawa”). W gajówce Ewina *Wlasow* spotkał się również z kadrą dowódczą, m.in. z *Klingą* i *Ponurym*. Objął tam dowództwo nad 1 plutonem (20 ludzi). Obóz partyzancki został rozwiązany w czasie Świąt Wielkanocnych 1946 r. W okresie działalności oddziału M. Knop był odpowiedzialny za ochronę i zabezpieczenie archiwum *Klingi*, ukrywał je czasowo u Romana Maroskoniego w Dziepółci. Uczestniczył w akcjach zbrojnych m.in.: w likwidacji funkcjonariusza UB Jankiela Cukiermana (VIII 1945), rekwizycji kasy z Monopolu Spirytusowego w Częstochowie (III 1946), rozbiciu posterunku MO w Silnicze (10 IV), zdobyciu kas ze spółdzielni w Silnicy i Pławnie pow. radomszczański (12 IV), w operacji rozbicia więzienia w Radomsku (19/20 IV), potyczce z siłami KBW pod Grabami i Żytnem. 31 VIII 1946 w Warszawie został aresztowany wraz z *Klingą* i Zbigniewem Wojciechowskim ps. *Zbych* w wyniku tajnej operacji o krypt. „Las”, przy użyciu agenta Głównego Zarządu Informacji WP Zygmunta Lercela ps. *Z-24*, *Siwiński*. Sądzony w procesie kpt. *Warszyca* i dowództwa I Komendy KWP, skazany 17 XII 1946 przez WSR w Łodzi na karę śmierci. Wyrok wykonano 19 II 1947 w Łodzi, miejsce pochówku pozostaje nieznane. Zrehabilitowany pośmiertnie 14 X 1992.

K. Jasiak, *Konspiracyjne Wojsko Polskie* [w:] *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944*, red. zbiorowa, Warszawa 2013, s. 480; AIPN Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie, sygn. 2386/15594, Szefostwo WSW w Warszawie, Sprawa agenturalna o zabarwieniu „polityczny bandytyzm” – krypt. „Lasy” dotycząca osób podejrzanych o prowadzenie wrogiej działalności. Sprawa prowadzona przez: Główny Zarząd Informacji WP Wydział II; sygn. 2386/15595, Szefostwo WSW w Warszawie, Akta grupowego rozpracowania

„Lasy” dot. Wojciechowski Zbigniew, Kosobudzki Zdzisław, Knop Marian – materiały śledztwa dot. osób podejrzanych o prowadzenie wrogiej działalności; AIPN w Łodzi, sygn. 030/279, WUSW w Łodzi, Kонтrewolucyjna organizacja pod nazwą Konspiracyjne Wojsko Polskie w województwie łódzkim, okres działalności: 1945-1948, opracowanie nr 279, Łódź 1978; sygn. 4/5, WSR w Łodzi, Materiały dowodowe do sprawy Sr. 786/46 przeciwko Stanisławowi Sojczyńskiemu i innym – teczka 7 dot. oskarżonego Mariana Knopa; sygn. 6/43, t. 1-2, WSR w Łodzi, Akta w sprawie karnej przeciwko: Sojczyński Stanisław, imię ojca: Michał, data urodzenia: 30-03-1910 i inni, oskarżeni m.in. o utworzenie i działalność w nielegalnej organizacji Konspiracyjne Wojsko Polskie obejmującej zasięgiem województwo łódzkie, śląsko-dąbrowskie, kieleckie i poznańskie...; sygn. 137/526, t. 1, WSR w Łodzi, Adamus Marian i inni, oskarżeni m.in. o działalność w nielegalnej organizacji Konspiracyjne Wojsko Polskie.

Ksawery Jasiak

KOCH Teofil (Bogumił) Gracjan (1801-1885) – lekarz chirurg. Ur. 18 XII 1801 (wg innych źródeł – 24 IV 1802) w Krakowie, s. Rudolfa Bogumiła (obywatela krakowskiego, kupca i księgarza, wydawcy kalendarzy) i Józefy z Wieniarskich małżonków Kochów. Ukończył liceum w Krakowie, następnie w 1824 Wydział Lekarski Wszechnicy Krakowskiej. Był lekarzem księżnej Jabłonowskiej, wraz z nią zwiedził wiele zagranicznych klinik i zakładów leczniczych. Po powrocie do kraju otrzymał 13 VIII 1827 na UW tytuł magistra medycyny. Od 1828 prowadził w Radomsku prywatną praktykę, potem pracował również w szpitalu. Był jednym z inicjatorów powstania szpitala, w 1836 powołany do Rady Szczęgółowej Opiekuńczej Szpitala św. Aleksandra, w 1844 został jej przewodniczącym (prawdopodobnie do 1847). Z poświęceniem leczył chorych podczas epidemii cholery. Od 1881 członek honorowy Warszawskie-

go Towarzystwa Lekarskiego. W czasie powstania styczniowego prowadził akcję werbunkową. Ok. 1830 ożenił się z Emilią z Czarnomskich (pochodząca z Podola, zm. 7 V 1879), mieli syna Rudolfa (zm. 1867). Zm. 3 I 1885 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 231-233; G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s.41; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1860-1866, sygn. KM101, akty ur.: 37/1860, 45/1862, 266/1863, 362/1864, 383/1866; Księga zm. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1885-1890, sygn. KM114, akt 10/1885; APPT, AmR, zespół 103, sygn. 149/II, k. 143, sygn. 152/II; „Gazeta Lekarska” 1881, nr 46, s. 952; „Gazeta Polska” 1827, nr 231, s. 912; GRa 1925, nr 5, s. 2; GWa 1830, nr 119, s. 1126; 1836, nr 211, s. 1; 1842, nr 159, s. 1; KWa 1828, nr 268, s. 1120-1121; 1836, nr 192, s. 957, nr 206, s. 1021; 1838, nr 228, s. 1096; 1842, nr 165, s. 792; 1844, nr 146; 1845, nr 3, s. 10, nr 6, s. 31, nr 12, s. 60; *Lista lekarzy i aptekarzy w Królestwie Polskim oraz chirurgów, felczerów i akuszerów na rok 1839*, Warszawa 1839, s. 17; „Tydzień” 1885, nr 3, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

KOHN (Cohn) Henryk (1857-1934) – lekarz, społecznik. Ur. 1 X 1857 w Wieluniu, s. Fajbusia i Estery z Herszlików małżonków Kohn. Ukończył Rządowe Gimnazjum Męskie w Piotrkowie. W 1883 otrzymał dyplom lekarski na UW. Początkowo pracował w Rawie, w l. 1884-1888 prowadził prywatną praktykę w Radomsku, następnie przeniósł się do Łodzi, gdzie był lekarzem fabrycznym w kilku zakładach przemysłowych. Pełnił też obowiązki ordynatora oddziału wewnętrznego szpitala fabrycznego przy ul. Nawrot 58. Podczas I wojny światowej naczelnym lekarzem Szpitala Miejskiego św. Aleksandra. W 1922 został zatrudniony w łódzkiej Kasie Chorych. Społecznik:

jeden z założycieli, a następnie członek honorowy Łódzkiego Towarzystwa Lekarskiego, członek Zarządu Łódzkiego Towarzystwa Pielęgnowania Chorych „Bikur Cholim”, pracował w sekcji do walki z gruźlicą przy Wydziale Zdrowotności Publicznej Magistratu. Z żoną Gabriellą z Konów miał 3 dzieci: Ludwika, Zofię i Marię. Zm. 9 I 1934 w Łodzi.

A. Kempa, M. Szukalak, *Żydzi dawnej Łodzi. Słownik Biograficzny Żydów łódzkich oraz z Łodzią związanych*, t. II, Łódź 2002; G. Mieczynski, *Kohn Henryk*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, t. 3, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016, s. 62-63; tenże, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 42; KWa 1883, nr 333a, s. 2; 1897, nr 181, s. 3; *Russkij Medicinskij Spisok na 1894 god*, Sant Petersburg 1894, s. 124; „Tydzień” 1884, nr 21, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

KORYCKI Karol (1837-1923) – duchowny katolicki. Ur. 4 XI 1837 w Olszowie niedaleko Kępna, s. Wojciecha i Nepomuceny z d. Dobrzelewskiej małżonków Koryckich. Ojciec był kapitanem w WP, natomiast matka pochodziła

ze znanej rodziny ziemiańskiej z okolic Piotrkowa. Posiadali oni majątek ziemski w Olszowie. Karol kształcił się w Gimnazjum w Ostrowie, gdzie przyjaźnił się m.in. z Edwardem Likowskim (późniejszym arcybiskupem gnieźnieńskim i poznańskim oraz prymasem Polski). Po ukończeniu Seminarium Duchownego we Włocławku otrzymał w 1860 święcenia kapłańskie z rąk bp. Michała Marszewskiego. Wszystko wskazuje na to, że nigdy nie

był wikariuszem, gdyż od razu mianowano go proboszczem w Osiecinach. W 1865 objął probostwo w Pyzdrach, gdzie przebywał aż 20 lat. Na tej placówce otrzymał Order św. Anny 3 kl. i godność kanonika honorowego Kapituły Katedralnej we Włocławku. W tym też czasie sprawował urząd asesora-delegata Kolegium Rządowego w Petersburgu. W 1885 został proboszczem w Mstowie, a rok później odznaczono go Orderem św. Stanisława 2 kl. Po 10 latach przeniesiono go na probostwo do Praszki, skąd w następnym roku otrzymał nominację na proboszcza w parafii św. Lamberta w Radomsku (1896-1910). Podjął zaraz prace wykończeniowe nowo wybudowanego kościoła parafialnego oraz wystawił dom przedpogrzebowy i murowany parkan wokół cmentarza. Wszedł też w skład Zarządu Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan. Sprawował także urząd dziekana dekanatu radomszczańskiego. W 1907 wyróżniony godnością prałata Kapituły Katedralnej we Włocławku. Trzy lata później otrzymał przeniesienie na probostwo do Grodzca. W 1913 objął urząd prepozyta w Brzeźnicy. Ze względu na trudności, które mu początkowo czyniły władze carskie, nie rezydował w parafii, lecz przebywał we Włocławku. Pobyt ten wykorzystał, by zająć się sprawami miejscowej kapituły katedralnej. Parafią brzeźnicką natomiast kierował ks. Teofil Jankowski. W 1921 ostatecznie zrzekł się probostwa. W niedługim czasie złamał nogę, co przyspieszyło jego śmierć. Zm. 23 IX 1923 we Włocławku, pochowany w grobowcu kapłańskim na miejscowym cmentarzu.

J. Dębiński, *Duchowienstwo rzymskokatolickie diecezji włocławskiej w latach 1918-1939*, Toruń 2010, s. 255; J. Kapuściński, *Proboszczowie parafii św. Lamberta w Radomsku w XX w.*, ZRa 6 (2012), s. 33-34; G. Kośny, *Mój umiłowany kościół. Monografia kościoła parafialnego pw. św. Jana Chrzciciela w Brzeźnicyk. Radomska*, Radomsko 2011, s. 34-

35; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 37; R. F., *Śp. ks. prałat Karol Korycki*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 17 (1923) nr 10, s. 405; *Z Radomska*, „Tydzień” 28 (1900) nr 38, s. 2.

Patrycja Gola

KOŚCIÓW Karol (1911-1987) – duchowny katolicki. Ur. 20 V 1911 w Świętosławiu, niedaleko Stryja w woj. stanisławowskim, s. Franciszka i Barbary z d. Goldscheid. Naukę pobierał najpierw w szkole powszechnej w Świętosławiu,

a następnie w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Stryju. Już wówczas pragnął zostać księdzem i dlatego w V klasie przerwał naukę, by wstąpić do zakonu jezuitów. Jednak sprzeciw ojca sprawił, że musiał on wrócić do szkoły. Po jej ukończeniu i złożeniu egzaminu dojrzałości w 1931, wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie oraz podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego. Na piątym roku studiów jego przełożeni nie wyrazili zgody na to, by mógł przyjąć święcenia kapłańskie, gdyż nie byli przekonani o jego powołaniu kapłańskim. Kościów dokończył studia teologiczne (1936), rok później rozpoczął naukę na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych, a także podjął pracę w Komunalnej Kasie Oszczędności w Wilnie oraz angażował się w działalność w ramach Akcji Katolickiej. W X 1938 wstąpił jednak do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i został przyjęty na ostatni rok studiów na Wydziale Teologicznym UJ. W 1939 uzyskał stopień naukowy magistra teologii na podstawie pracy pt.: „Sprawa Biskupa Stanisława w świetle krytyki XX

wieku”. 25 VI 1939 otrzymał święceni kapłańskie z rąk bp. Teodora Kubiny w katedrze częstochowskiej. 20 VII 1939 władze diecezjalne skierowały ks. Kościowa do pracy duszpasterskiej w charakterze wikariusza do parafii w Pajęcznie, w 1940 przeniosły go do Siemkovic, a następnie do Wieruszowa. Tam też 6 X 1941 został aresztowany i uwięziony w obozie przejściowym w Konstancynie Łódzkim, a po trzech tygodniach przewieziono go do obozu koncentracyjnego w Dachau, w którym otrzymał numer 28192, przebywał w nim do 29 IV 1945. W VII tego roku wyjechał do Ettlingen i zaangażował się w szeroko rozumianą pracę duszpasterską, a także udzielał się w piśmie dla Polaków „Nasz Głos”. Po powrocie do Polski 24 IX 1946 został mianowany wikariuszem parafii św. Piotra i Pawła, a po trzech latach przeniesiono go do pracy w parafii św. Jakuba w Częstochowie. 6 VIII 1952 ks. Kościów otrzymał nominację na notariusza Sądu Biskupiego oraz kapelana sióstr Szarytek, zaś 10 VIII 1957 bp Zdzisław Goliński mianował go pierwszym proboszczem nowo utworzonej parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Radomsku. Rozpoczął więc organizowanie życia religijnego wspólnoty, na czele której stanął. Jednym w najbardziej pilnych problemów do rozwiązania była budowa kościoła, który zastąpiłby tymczasową kaplicę utworzoną z dwóch pomieszczeń plebanii przez ks. Tadeusza Szpikowskiego. Ks. Kościów wystąpił więc o zgodę do władz komunistycznych na budowę kościoła. Po uzyskaniu jej w 1958 i zatwierdzeniu projektu, władze państwowe w X 1959 zawiesiły jednak pozwolenie, a w 1963 zabroniły podejmowania tej budowy. Starania kurii, proboszcza i wiernych parafii o pozwolenie nie przyniosły jednak skutków. W 1977 ks. Kościów ogłosił, że rozpocznie głodówkę, aby wyrzec wpływ na władze państwowe. Jednocześnie po wydarzeniach w Radomiu w 1976 zmie-

niło się również postępowanie władz wobec Kościoła. We IX 1977 wydano zgodę na budowę kościoła. Ks. Kościów podejmował również działalność wykraczającą poza obowiązki parafialne. W l. 1957-1970 pełnił funkcję wicedziekana dekanatu radomszczańskiego, w l. 1983-1984 dziekana dekanatu Najśw. Serca Pana Jezusa, zaś od 1986 ojca duchownego tego dekanatu. Został również mianowany wizytatorem parafii dziekańskich regionu wieluńskiego, rejonowym wizytatorem nauczania wiary w dekanacie brzeźnickim i radomszczańskim, sędzią prosynodalnym Sądu Biskupiego. W 1977 bp. Stefan Bareła powołał go na członka Komisji ds. Struktur Diecezjalnych oraz Podkomisji ds. Małżeństwa i Rodziny, jakie funkcjonowały w ramach obrad II Synodu Diecezji Częstochowskiej. 3 V 1977 bp Bareła odznaczył go godnością kanonika honorowego Kapituły Wieluńskiej, a 29 XI 1985 staraniem bp. Stanisława Nowaka został odznaczony godnością kapelana Jego Świątobliwości (prałata). Ks. Kościów zm. nagle 29 IX 1987 na dworcu kolejowym w Częstochowie. Uroczystościom pogrzebowym, które odbyły się 2 X tego roku w Radomsku przewodniczył bp Stanisław Nowak. Po Mszy Świętej odprawionej z udziałem licznie zgromadzonych kapłanów i wiernych, ciało zmarłego proboszcza umieszczono w przygotowanej w tym celu krypcie znajdującej się przy wejściu do kościoła, który wybudował. Jedna z ulic w Radomsku otrzymała imię ks. Kościowa.

Archidiecezja Częstochowska, *Katalog 2011*, red. P. Wolnicki, Częstochowa 2012, s. 549-550; M. Mikołajczyk, *Ks. Franciszek Karol Kościów (20.05.1911-29.09.1987 r.)*, CzWD 64(1990) nr 7-9, s. 190-194; J. Związek, *Ks. Kościów Karol, mgr teologii, wikariusz w Wieruszowie, uwięziony w Dachau*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, t. 4, s. 293-294; AKMCz, sygn. 150/89.

Ks. Mariusz Terka

KOWALCZYK Jerzy Stanisław, ps. *Andrzej* (1910-1973) – dr inż. metalurgii, powstaniec warszawski. Ur. 9 IX 1910 w Saint Denis pod Paryżem, s. Stanisława (majstra w radomszczańskej fabryce Anonimowego Towarzystwa Metalurgicznego w Rosji) i Francuzki Antoinette z d. Mo-

isy. Jerzy studiował w Institut Industriel du Nord de la France w Lille we Francji na specjalizacji mechanika i metalurgia. Po studiach został na 2 lata powołany do armii francuskiej. We Francji poznał Belgijkę – baronównę Alicję Van der Gracht de Rommerswael z Antwerpii, z którą się ożenił. Po przyjeździe do Polski zatrudnił się w Metalurgii w Radomsku. Zamieszkał z żoną w kamienicy przeznaczony dla kadry urzędniczej i inżynierskiej przy ul. Kościuszki 4 (w tym samym budynku mieszkał jego ojciec). Udzielał się społecznie jako kierownik sekcji piłkarskiej przyfabrycznego Klubu Sportowego „Wilk”, należał również do władz Koła Łowieckiego „Diana” założonego w 1938 przez pracowników Metalurgii i Koła Miłośników Sportu Wędkarskiego. Po wybuchu wojny został wraz z rodziną ewakuowany na wschód w celu zorganizowania ponownie produkcji w Zamościu. Dotarli w rejon Łucka, ale po wkroczeniu wojsk sowieckich zdecydowali o powrocie do Radomska. Po 3 tygodniach przedzierania się furmanką przez niebezpieczny Wołyń (z wrogo nastawioną ludnością ukraińską), dostali się do okupowanego przez Niemców miasta. Rodzina Kowalczyków początkowo mieszkała w lokalu należącym wcześniej do Żyda Szpiro przy ul. Brzeźnickiej 1, następnie przeprowadziła się do Częstochowy. Tu J. Kowalczyk podjął pracę jako inżynier-metalurg w Eisenhüt-

te Tschenstochau (dziś: Huta Częstochowa), jednocześnie wszedł do konspiracji w ZWZ (późniejszej AK). Wkrótce zmarła jego żona. Jerzy, zagrożony dekonspiracją, wyjechał do Warszawy otwierając tam niewielki zakład wyrobów z drutu. Nadal działał w konspiracji, m. in. jako wykładowca w konspiracyjnej szkole oficerskiej. Ożenił się z Anną Pilch z d. Nieczajew (wdową po zamordowanym w Katyniu lekarzu wojskowym majorze dr. Kazimierzu Pilchu). Wybuch Powstania Warszawskiego zastał go w Warszawie. Przydzielony do harcurskiego batalionu „Wigry” (jako dowódca drugiego plutonu) por. J. Kowalczyk ps. *Andrzej* bronił warszawskiej Starówki. Będąc w tzw. kotle, pod ostrzałem silnego ognia, utracił większość żołnierzy. Z resztą plutonu kanałami przedostał się do Śródmieścia. Cały czas w trakcie walk towarzyszyła mu żona. Po upadku powstania uniknęli obozu w Pruszkowie uciekając z transportu i pociągiem towarowym przyjechali do rodziny Jerzego do Radomska. Z żoną Anną Jerzy miał dwóch synów: Jacka i Andrzeja, adoptował również Jerzego Pilcha (syna Anny z pierwszego małżeństwa). Po wojnie J. Kowalczyk przeniósł się na Górnym Śląsk. W dzielnicy Bytomia – Karbiu uruchomił fabrykę drutu i lin stalowych, należącą poprzednio do Niemca Emanuela Bode. Sprowadził w tym celu fachowców z Radomska. Następnie w Szydłowcu założył własne przedsiębiorstwo wyrobów z drutu. Po upaństwowieniu zakładu pod koniec l. 40. zatrudnił się jako pracownik naukowy w Głównym Instytucie Górnictwa w Katowicach. Specjalizował się w technologii lin stalowych dla górnictwa i wszelkich urządzeń dźwigowych, wydał kilka publikacji dotyczących wytrzymałości lin stalowych. Ukoronowaniem jego osiągnięć naukowych było uzyskanie doktoratu. J. Kowalczyk został odznaczony Krzyżem Walecznych, Warszawskim Krzyżem Powstańczym

i innym odznaczeniami batalionu „Wigry”. Zm. w Katowicach 21 VII 1973, spoczywa na miejscowym cmentarzu przy ul. Sienkiewicza.

M. Ciesielski, *K.S. Wilk-Radomsko*, „Nasz Świat” 2004, nr 9, s. 16; G. Mieczysławski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 80-81, 88, 91; Informacje uzyskane od syna – Andrzeja Kowalczyka.

Michał Ciesielski

KOZAKIEWICZ Józef (1886-1969) – urzędnik, działacz społeczny. Ur. 18 II 1886 w Radomsku, s. Marcina (szewca) i Marianny z Zielińskich małżonków Kozakiewicz. Jako dziecko mieszkał na ul. Przedborskiej, gdzie wychowywał się wśród żydowskich rówieśników. Dobrze

znał jidysz oraz do pewnego stopnia hebrajski. Uczęszczał do miejskiej szkoły elementarnej, następnie do szkoły → F. Fabianiego. Po jej ukończeniu, m. in. ze względu na biegłą znajomość języka rosyjskiego, zatrudniony w Magistracie jako referent (czasowo również jako kasjer). Na początku I. 20. był prezesem Związku Urzędników Miejskich. Po dojściu do władzy w mieście socjalistów został zwolniony z pracy (1928). Później przez kilka lat pracował w Banku Ziemiańskim. Udzielał się społecznie. Jako młodzieniec wstąpił do OSO (później OSP) – pełnił w niej liczne funkcje: dowódcy I oddziału, sekretarza, skarbnika, kierownika kinoteatru „Kinema”. Wraz z innymi działaczami straży → Feliksem Myślińskim i Anielinek Rzadkiem wystawiał liczne amatorskie spektakle teatralne, z których dochód przeznaczano na potrzeby OSO lub cele charytatywne. Dał się poznać zarówno

jako dobry reżyser, jak i utalentowany aktor. Swoją pasję artystyczną kontynuował w Towarzystwie Muzyczno-Dramatycznym, a w okresie międzywojennym w ramach Towarzystwa Śpiewaczego im. S. Moniuszki (współzałożyciel i członek w l. 1923-1933). Wielokrotnie reżyserował „Jasełka”. Uzyskane pieniądze zawsze przekazywano na cele społeczne, a artyści nie pobierali honorariów. Kozakiewicz należał również do Koła Rodzicielskiego przy gimnazjum → S. Niemca, Stowarzyszenia Gospodarczego Właścicieli Nieruchomości Chrześcijan (prezes od 1930), LOPP (odbył kurs obrony przeciwlotniczo-gazowej III kategorii w 1934). Był głęboko wierzący – uczestniczył w nabożeństwach, często z żoną w domu odmawiał różaniec i śpiewał godzinki. Zaangażowany w sprawy lokalnego Kościoła, któremu do końca ofiarnie służył. Brał udział w licznych uroczystościach kościelnych, np. powitania bp. T. Kubiny, czy w pracach Komitetu Obchodu 640-lecia istnienia klasztoru oo. Franciszkanów w Radomsku. Zaprzyjaźniony z franciszkanami, duszpasterzami kolegiaty św. Lamberta i dominikanami z Gidel. Pisywał artykuły do lokalnej prasy („Gazety Radomskowskiej”, potem „Gazety Radomszczańskie”), chętnie też udzielał wywiadów dzieląc się z innymi swoją wiedzą o rodzinnym mieście. Wybudował własny dom na ul. Rolnej 27, gdzie zajmował się ogrodem i hobbystycznie pszczelarstwem. Dom rodziny Kozakiewiczów wyróżniała atmosfera szacunku, wzajemnej miłości, uczynności, szczerości i gościnności – każdy, kto tam zawitał był serdecznie przyjęty, obdarowany na drogę. Jako ojciec zadbał o wykształcenie dzieci oraz wychowanie patriotyczne. J. Kozakiewicz był wrażliwy na krzywdę ludzką i wszelką niesprawiedliwość, w różny sposób (zawsze bezinteresownie) pomagał ludziom w ich życiowych problemach (wspomagał datkami, pisał podania o za-

pomogi, wiele spraw załatwiał za nich osobiście, godził zwaśnionych). Był biegłym sądowym w sprawach rodzinnych. Po wybuchu wojny działał w Komitecie Pomocy Wysiedlonym (przyjął 5 rodzin udzielając im schronienia w drewnianym domku przy ul. Fabianiego). W czasie okupacji wraz z małżonką przez jakiś czas przechowywali małżeństwo chorych Żydów, którzy musieli się ukrywać przed Niemcami. Rodzina Kozakiewiczów z narażeniem życia przyczyniła się do swego domu budując w tym celu specjalne pomieszczenie z ruchomą ścianką. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi za wieloletnią ofiarną pracę w radomszczańskie straży. Ożenił się 10 VII 1909 w Radomsku z Genowefą z d. Chabrzyk, mieli czworo dzieci: Czesława, Zygmunta, Jadwigę i → Marię Kazimię. Zm. 5 VI 1969 w Radomsku w czasie procesji Bożego Ciała, pochowany na Starym Cmentarzu. Jego pogrzeb stał się wielką manifestacją i hołdem oddanym zacnemu obywatelowi przez miejscową społeczność.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 94-95; M.K. Jędrzejczyk, *Wspaniałe lata*, „Nasz Świat” 2003, nr 7, s. 4; G. Mieczysławski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 18, 22, 98, 99, 124, 160, 161, 252, 258, 264, 273; A. Podolska, *Sprawozdanie Towarzystwa Ochotniczej Straży Pożarnej w Radomsku za rok 1926*, [w:] ZRa, t. V, Radomsko 2011, s. 296-310; też, *Sprawozdanie z działalności Straży Ochotniczej Ogniowej miasta Radomska za rok 1924*, [w:] ZRa, t. VIII, Radomsko 2014, s. 289-308; też, *Sprawozdanie z działalności Straży Ogniowej Ochotniczej w Noworadomsku za rok 1912*, [w:] ZRa, t. VI, Radomsko 2012, s. 261-270; B. Symoń, *Józefa Kozakiewicza przygoda teatralna*, [w:] „Radomszczańskie Teatralia” 2012, nr 1; GRa 1921, nr 1; 1933, nr 1; 1936, nr 39; 1937, nr 41; GoCz 1909, nr 191; Wspomnienia Jadwigi Dawid (z d. Kozakiewicz) – rękopis.

Jadwiga Mamzer

KOZAKIEWICZ Konstanty (1899-1983) – urzędnik. Ur. 13 III 1899 we wsi Wiewiec w pow. radomszczańskim, s. Jana i Pauliny z d. Garbiec. Ojciec pochodził z Radomska, był leśniczym dóbr majorackich należących do rosyjskiego generała Belgarda. Konstanty miał trzy starsze siostry. Czytać i pisać uczył się w domu, potem (prawdopodobnie w 1912) rozpoczął naukę w 4-klasowym prywatnym progimnazjum → Antoniego Żylińskiego w Radomsku. Edukację przerwał wybuch I wojny światowej, Kozakiewicz kontynuował ją od 1915 w 8-klasowym prywatnym gimnazjum → Stanisława Niemca, także w Radomsku. Po śmierci ojca (zm. w 1916) matka wraz z dziećmi przeprowadziła się do Radomska.

Konstanty ucząc się działał w organizacjach młodzieżowych Filarecja i Organizacji Młodzieży Narodowej, przez kilka lat grał jako skrzypek w orkiestrze gimnazjalnej. Po ukończeniu szkoły (bez uzyskania świadectwa dojrzałości) wstąpił do PPS. W 1919 zatrudnił się w Urzędzie Pośrednictwa Pracy i Opieki nad Wychodźcami i pracował tam do likwidacji urzędu z końcem roku. Od 1 I 1920 do 1922 pracował w Magistracie Radomska, a później w l. 1923-1927 w radomszczańskiej Kasie Chorych. Jako członek PPS pełnił funkcję sekretarza w Oddziale Związku Zawodowego Pracowników Samorządowych, był członkiem PCK, działał w Stowarzyszeniu Wolnomyślicieli Polskich. W VI 1927 ze względów zdrowotnych musiał wyjechać na 3-miesięczne leczenie. Po powrocie został przeniesiony do oddziału Kasy Chorych w Przedborzu na stanowisko kierownika. W 1932 w Przedborzu poślubił Jadwigę Tylman (1900-1985), pochodzącą z Toma-

szowa Mazowieckiego siostrę żony miejscowego felczera Waclawa Korusiewicza. W tym samym roku Kozakiewiczom urodziła się córka Irena (zameżna Misiak). 2 II 1930 K. Kozakiewicza wybrano do Rady Miejskiej Przedborza. Kilka miesięcy później, po rozwiązaniu Rady Miejskiej oraz Magistratu i powołaniu Zarządu Tymczasowego, został zastępcą komisarza Hipolita Konstantego Ożarowskiego. W 1930 kandydował (bez powodzenia) do Sejmu z listy PPS dawnej Frakcji Rewolucyjnej. W l. 1932-1934 pełnił obowiązki burmistrza Przedborza jako jego zastępca (burmistrza wówczas nie było), a w l. 1934-1945 był burmistrzem miasta. Na początku okresu okupacji podporządkowany został wojennemu komisarzowi miasta – Hugonowi Kunigowi (1878-1941). Był kilkakrotnie aresztowany (m. in. w III 1941 osadzony w więzieniu w Kielcach wraz z grupą mieszkańców Przedborza, w którym przebywał 2 tygodnie). W II 1945 Rada Miejska Przedborza wybrała Kozakiewicza na burmistrza, ale 16 IX tego samego roku zrezygnował z funkcji i przeniósł się z rodziną do Częstochowy. Aż do 1953 pracował w Zarządzie Miejskim, współpracował też z miejscową prasą. W 1954 przez kilka miesięcy był zatrudniony w Przedsiębiorstwie Kopalnictwa Żelaznych Rud Darniowych, a od 1 VIII tego roku w Oddziale Katowickiego Zarządu Aptek. Udzielał się w Stowarzyszeniu Wolnomyślicieli i Ateistów, w Polskim Radio w Ośrodku Badania Opinii Publicznej w charakterze respondenta, dokształcał się w 2-letnim Studium Humanistycznym. W 1964 przeniesiony został na emeryturę. Aby dorobić do niewielkiej emerytury, pisał opowiadania do gazet, m.in. do „Gazety Częstochowskiej” i „Gazety Radomszczańskiej”. Zaczął spisywać swoje przeżycia wojenne, które chciał wydać jako „Pamiętnik burmistrza”, ale nie ukończył ich ze względu na brak za-

interesowania ze strony wydawców (ukazał się dopiero w 2016 nakładem Towarzystwa Miłośników Przedborza). Napisał też dłuższe (niepublikowane) opowiadanie pt. „Naszyjnik czarownicy”, którego tłem było życie Częstochowy na początku XVII wieku. Zm. 19 IX 1983 w Częstochowie, spoczywa na cmentarzu Kule.

K. Kozakiewicz, *Pamiętnik burmistrza miasta Przedborza*, wybór, opracowanie, ilustracje i przygotowanie do druku P. Grabalski i W. Zawadzki, Przedbórz 2016, s. 15-23; P. Grabalski, *Władze samorządowe miasta Przedborza w latach 1916-2015*, Przedbórz 2015, s. 41, 46, 48, 53-54, 59-93; *Kozakiewicz Konstanty*, [w:] *Przedborski Słownik Biograficzny*, www.psbprzedborz.pl, pobrano 20 II 2017.

Paweł Grabalski

KOZŁOWSKI Jan (1895-1945) – żołnierz armii carskiej, policjant. Ur. 10 I 1895 w Widzach (pow. brasławski, gub. kowieńska, obecnie: Białoruś), s. Antoniego (1867-1936) i Franciszki z d. Brzozowskiej, wyznania rzymsko-katolickiego. Pochodził ze zubożałej szlachty h. Jastrzębiec. Najprawdopodobniej na przełomie XIX i XX w. wraz z rodzicami i bratem Pawłem (1898-1926) wyjechał do Petersburga, gdzie jego rodzice poszukiwali pracy. Tam ukończył siedem klas Szkoły Handlowej oraz zdał egzamin dojrzałości. 14 V 1915 wstąpił na ochotnika do rosyjskiej armii carskiej w stopniu szeregowca. Od 14 V 1915 do 17 VII 1915 służył w 1 pp. 18 VII 1915 został przyjęty do Szkoły Chorążych w Oranienbaumie (obecnie: Łomonosow) w stopniu kadeta, gdzie odbywał naukę do 10 X. Następnie do 15 VI 1916 był dowódcą plutonu w 80

pp w stopniu chorążego, a od 16 do 26 VI 1916 dowódcą kompanii 259 pp rezerwy. 27 VI 1916 został wysłany na front jako dowódca plutonu i kompanii w 416 pp rezerwy, w którym służył do 19 VI 1917. Wskutek ran odniesionych w czasie walk przebywał na leczeniu w szpitalu (19 VI 1917-5 V 1918). W międzyczasie 27 X 1917 awansowany za zasługi na froncie do stopnia porucznika. W czasie służby w armii carskiej odznaczony: Orderem św. Anny 4 kl. z napisem „za waleczność”, Orderem św. Stanisława 3 kl. z mieczami i wstęgą, Orderem św. Anny 3 kl. z mieczami i wstęgą. Jako ochotnik 6 V 1918 zgłosił się do I Korpusu Polskiego w Rosji pod dowództwem generała Dowbor-Muśnickiego, gdzie służył jako dowódca plutonu do 20 V 1918, kiedy to korpus został rozbity przez Niemców. Wzięty do niewoli był przetrzymywany w Orszy-Towarowej. Uciekł i przedostał się do Piotrogradu, gdzie pracował jako księgowy w biurze piotrogrodzkich tramwajów elektrycznych (10 I 1919-1 XII 1922). W 1923 wyjechał do Polski. Od 16 V 1923 rozpoczął służbę w PP w Wilnie. 25 XII 1924 wcielony do 3 Pułku Piechoty Legionów w Jarosławiu w stopniu podporucznika rezerwy. W 1929 skończył Szkołę Oficerską PP w stopniu starszego przodownika i rozpoczął pracę w Warszawie w 3. Wydziale KG PP. W 1930 otrzymał awans na aspiranta. W X 1931 został zastępcą Komendanta PP Okręgu VI miasta stołecznego Warszawy. W l. 1933-1934 prawdopodobnie pracował na posterunku w Praszce. W 1934 pełnił obowiązki Komendanta Powiatowego w KP PP w Wieluniu. Funkcję tę zdał 15 IV 1935. W XI 1935 został mianowany kierownikiem Komisariatu PP w Radomsku, gdzie służył do wybuchu II wojny światowej. W 1938 odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi. W okresie od kampanii wrześniowej do 1942 służył w Policji Polskiej Generalnego Gubernatorstwa. Na

przełomie VI i VII 1942 przebywał w KP Policji Polskiej w Tarnowie. Prawdopodobnie został przeniesiony do Skierniewic, gdzie za przeciwstawienie się pacyfikacji Żydów na przełomie 1942 i 1943 aresztowała go niemiecka policja bezpieczeństwa Sipo. Usiłował uciec z posterunku Sipo wyskakując z drugiego piętra budynku. Ucieczka się nie powiodła, wskutek skoku doznał złamania obu nóg. Został przewieziony do szpitala (prawdopodobnie w Skierniewicach), a po wyzdrowieniu trafił do więzienia na Pawiaku w Warszawie. 15 VII 1943 przetransportowano go (jako więźnia politycznego) do obozu KL Auschwitz (otrzymał nr 129860). Przebywał tam do 24 VI 1944, kiedy to został wywieziony do niemieckiego obozu KL Buchenwald (nr obozowy 62517). Przebywał tam do 31 X 1944. 1 XI 1944 przeniesiony do tajnego obozu KL Mittelbau-Dora – podobóz Harzungen, w którym wytwarzano rakietę V-2. Ostatni list do rodziny wysłał 17 XII 1944. Z dokumentów obozu KL Dora, wynika, że żył jeszcze 11 IV 1945. W tym czasie został wyznaczony do transportu do obozu w Bergen-Belsen. Dalsze jego losy nie są znane. Najprawdopodobniej zginął podczas jednego z marszów śmierci lub transportów powrotnych. Żonaty z Eugenią z d. Grandowską, c. Władysława Grandowskiego, starszego przodownika PP w Koninie. Pozostawił dwoje dzieci: Janusza (13 V 1937-18 V 1980) i Izabelę Annę (7 XI 1938-6 II 2014).

APŁ Oddział w Sieradzu, Powiatowa Komenda Policji Państwowej, sygn. 668, 1930; Zbiory prywatne Marcina Grandowskiego (wnuka Jana Kozłowskiego).

Marcin Grandowski, Piotr Pawlak

KRAJEWSKA Romana Kazimiera (1886-1925) – działaczka społeczna. Ur. 9 VIII 1886 w Łomży, c. Michała (artysty dramatycznego) i Karoliny z Borczakow-

szych małżonków Kwiecińskich. Wpisana do ksiąg ludności stałej w mieście Terespolu. Nauki pobierała w Lublinie. Wyszła za mąż w 1910 za Mariana Adolfa Krajewskiego, który w Radomsku w l. 20. był sędzią pokoju, mieli dwóch synów. Lata 1914-1918 spędziła w Kijowie, gdzie udzielała się w Kole Kobiet Polek. W czasie wojny 1920 roku była świadkiem licznych gwałtów i okrucieństwa czerwonarmistów. Drugiego syna urodziła w fatalnych warunkach sanitarnych w schronisku w trakcie toczących się walk. Po dostaniu się pod panowanie Sowietów, bolszewicy wydali na nią wyrok śmierci, którego wykonanie kilka razy odkładano. Udało jej się uciec i przedostać wraz z dziećmi przez linię frontu. Po wojnie zaangażowała się w działalność organizacji narodowych: członkini Zarządu Narodowej Organizacji Kobiet w Radomsku (1922), w 1923 wybrana do Zarządu Stowarzyszenia Spożywczego „Obrona”, matka chrzestna sztandaru Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (1924) i prezeska jego żeńskiego gniazda nr XI (1925), członkini Zarządu Miejskiego ZL-N. Zm. w wyniku wypadku z bronią palną 24 X 1925 w Radomsku, pochowana na miejscowym cmentarzu.

A. Lgocki, *Obóz narodowy w Radomsku w Drugiej Rzeczypospolitej (cz. I)*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 136; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 50, 69, 70, 197; AACz, Księga zm. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1922-1925, akt 436/1925; GRa 1925, nr 44, s. 4.

Grzegorz Mieczyski

KRAJEWSKI Klemens (1850-1905) – redaktor, urzędnik, notariusz. Ur. 21 XI 1850 w Radomsku, s. Józefa (krawca) i Małgorzaty z Frydryckiewiczów małżonków Krajewskich. W 1869 ukończył War-

szawskie Gimnazjum Realne. Pracował jako nauczyciel w szkole → Feliksa Fabianiego od 21 IV 1870 do końca roku szkolnego 1869/70. Już w gimnazjum współpracował z „Kurjerem Świątecznym”. Od X 1871 był redaktorem warszawskiego pisma satyrycznego „Kolce”. Za opublikowany w nim wierszyk wyśmiewający stosunki panujące w radomszczańskim sądzie został w 1873 skazany na 7 dni aresztu. Ożenił się 2 II 1873 w Warszawie z Bronisławą Kazimierą Zawadzką (na stałe mieszkał wówczas w Siedlcach). Co najmniej od 1882 był urzędnikiem sądowym w Warszawie: w 1882 sekretarzem IV wydziału Sądu Okręgowego, w 1894 kierownikiem Wydziału Statystycznego przy Izbie Sądowej, następnie jej sekretarzem. 12 VII 1902 otrzymał wypowiedzenie i do 1903 był sekretarzem nadetatowym. W l. 1903-1905 pracował jako notariusz przy Kancelarii Hipotecznej Sądu Pokoju w Łodzi. Społecznik: w 1902 członek Zarządu Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. Zm. 16 VI 1905 w Warszawie.

G. Mieczyski, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 18; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1845-1854, sygn. KM 4670, akt 397/1850; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej Nawiedzenia NMP w Warszawie, zespół 160, Księga ur., małż. i zm. z 1873, sygn. 132, akt małż. 11/1873; KWa 1869, nr 137, s. 3; 1871, nr 190, s. 1; 1873, nr 150, s. 1; 1894, nr 68, s. 3, nr 286, s. 2; 1902, nr 30, dodatek poranny, s. 1, nr 114, s. 2, nr 194, s. 3; 1903, nr 43, s. 5, nr 76, s. 6; 1905, nr 165, dodatek poranny, s. 4; „Wiek” 1882, nr 35, s. 4.

Grzegorz Mieczyski

KRAKOWSKI Teofil (Bogumił) Franciszek Józef (1809-1853) – urzędnik, powstaniec listopadowy. Ur. w Łochyńsku 18 IV 1809, s. Franciszka (właściciela dóbr Straszów) i Tekli ze Świącickich

małżonków Krąkowskich. Uczęszczał kolejno do 4-klasowej Szkoły Wydziałowej w Piotrkowie, Liceum Warszawskiego i Szkoły Wojewódzkiej Pijarów w Piotrkowie, gdzie 27 VII 1829 zdał egzamin dojrzałości. Od 15 IX 1829 studiował na Wydziale Prawa i Administracji UW. Od 22 VII 1831 brał udział w powstaniu listopadowym jako podporucznik 9 pułku piechoty liniowej, 5 X 1831 z Rybińskim przekroczył granicę z Prusami. W służbie rządowej od 1832, początkowo był aplikantem sądowym. W 1838 został zastępcą podpisarza Sądu Pokoju Powiatu Radomskiego w Radomsku, w l. 1839-1846 podpisarz, potem pisarz przy Sądzie Pokoju Okręgu Radomskiego w Radomsku. W 1844 wyznaczony do Rady Szczegółowej Opiekuńczej Szpitala św. Aleksandra, w 1849 (po upływie kadencji) zwolniony z obowiązku zasiadania, ale w 1850 ponownie do niej mianowany. W 1851 przeniesiony na stanowisko pisarza Sądu Pokoju Okręgu Lipnowskiego, następnie na analogiczne stanowisko przy Sądzie Pokoju Okręgu Puzdrskiego. Zm. w 1853.

R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów Powstania Listopadowego: E-K*, t. 2., Warszawa 1996, s. 367; AACz, Księga ur. małż i zg. gminy Rozprza 1809-1810, sygn. KM 2456, akt ur. 14/1809; „Dziennik Warszawski” 1853, nr 256, s. 1; „Gazeta Codzienna” 1844, nr 147, s. 1; „Gazeta Polska” 1829, nr 218, s. 945; GWa 1821, nr 128, s. 1851; 1823, nr 132, s. 1829; 1825, nr 124, s. 1710; 1831, nr 200, s. 1637; 1838, nr 27, s. 1; KWa 1849, nr 207, s. 1025; 1850, nr 186, s. 993; 1851, nr 88, s. 453; *Sądownictwo w Królestwie Polskim, Magistratury Sądowe, ich Skład i Etat Placy : dla użytku urzędowego w roku 1853*, Warszawa 1853, s. 70; *Zdanie sprawy z działań szpitali i instytucji dobroczynnych w Królestwie Polskim za rok 1847*, Warszawa 1848, s. 54.

Grzegorz Mieczynski

KRET Stefan ps. *Grzmot, Tarzan, Rawicz* (1925-1949) – żołnierz AK, KWP. Ur. 10 VI 1925 w Pławnie, pow. radomskiego, s. Władysława i Marii. Od wiosny 1943 w strukturach AK, zwerbowany przez

Józefa Kisłego, używał ps. *Grzmot*, był rusznikarzem plutonu krypt. „Grabie – Warta” oraz adiutantem dowódcy plutonu Wacława Chojeckiego ps. *Jan*. W czasie okupacji używał też fałszywego nazwiska Władysław Jafra. Od V 1944 do I 1945 pełnił służbę w kompanii dywersyjnej por. Karola Kutnickiego *Kruka*. W VII 1944 wraz ze swoimi podkomendnymi (10 ludzi), m.in.: Edmundem Gzikiem, Zygmuntem Ressellem, Stanisławem Koperem i Wacławem Chojeckim, uczestniczył w zasadzce na oddział Wehrmachtu stacjonujący w Pławnie. W wyniku potyczki zginęło 2 partyzantów: Koper i Chojecki. W I 1945 po wkroczeniu Sowietów ujawnił się w PUBP w Radomsku i zdał broń. Podjął naukę w miejscowym gimnazjum ogólnokształcącym. Edukację przerwał w XI 1945 w wyniku zagrożenia aresztowaniem. Uciekł do lasu, gdzie wstąpił do KWP, używał ps. *Tarzan, Rawicz*. Na rozkaz dowódcy nawiązał kontakt z b. podkomendnymi z AK z Gidel i Pławna, m.in. Bronisławem Juraszkiem ps. *Oskard*, Zygmuntem Paczyńskim, Czesławem Bogaczem, Tadeuszem Cudakiem ps. *Góra*, Antonim Łągiewką, Stefanem Borutą ps. *Wilk*, wcielając ich do oddziału Służby Ochrony Społeczeństwa. *Rawicz* pełnił wówczas funkcję dowódcy tej formacji. 6 XII 1945 po zabiciu por. → Henryka Piaseckiego *Zapory* i sierż. *Boryny*, grupa *Rawicza* otrzymała rozkaz przeprowadzenia akcji odwetowej na UB w podległym terenie. Z powodu trudnych warunków atmosferycznych

rycznych i z braku dostatecznego wyposażenia akcji zaniechano. Za niesubordynację → Stanisław Sojczyński *Warszyc* udzielił S. Krętowi nagany i zdjął go z funkcji dowódcy SOS, a następnie przeniósł w okolice Kłomnic, gdzie powierzono mu utworzenie oddziału bojowego. W wyniku chaosu organizacyjnego w placówce KWP w Gidlach, ponownie przydzielony do oprowadzania kryzysowej sytuacji. W kwietniu włączony wraz z ośmioma podkomendnymi (m.in.: *Dziadem* i *Zdrojem*) do nowo powstałego oddziału partyzanckiego SOS krypt. „Warszawa” pod dowództwem por. → Henryka Glapińskiego *Klingi*, stacjonującego w gajówce Ewina. Mianowany dowódcą drużyny szturmowej. Brał udział w rozbiciu posterunku MO w Kobielach Wielkich, rekwizycji żywności i tekstyliów ze spółdzielni „Społem” w Pławnie i Gidlach oraz 19/20 IV 1946 w operacji rozbicia więzienia w Radomsku. Po potyczce z KBW oddział partyzancki KWP o krypt. „Warszawa” poszedł w rozsypkę. 22 IV *Rawicz* ukrywał się wraz z *Kmiccem*, Janem Krętem ps. *Śmiały*, Stefanem Borutą ps. *Wilk*, Lechem Rajchertem ps. *Wariat* i innymi w Pławnie. 5 VI 1946 rozwiązał drużynę SOS. Część ludzi przeszła pod dowództwo *Jura* stacjonującego w pow. pączęzańskim. W październiku *Rawicz* ewakuował się z terenu, wyjechał przez Czechosłowację do amerykańskiej strefy okupacyjnej Niemiec, tam zgłosił się do władz amerykańskich. Został jednak zatrzymany do wyjaśnienia w wyniku nielegalnego przekraczania granicy i przekazany władzom czeskim, te z kolei przekazały go do sowieckiej strefy. W trakcie konwojowania zbiegł z transportu i wrócił do Polski. Trafił do Opolą, gdzie mieszkał do XII 1946. Po Bożym Narodzeniu wrócił do Pławna. Aby przeżyć zmuszony był wspólnie z Janem Jamrozikiem i Ociepą dokonać dwóch rekwizycji z miejscowej spółdzielni. Zagrożony aresztowaniem

wyjechał ponownie na Śląsk Opolski, zamieszkał w Opolu u znajomego Euzebiusza Gawina. W okresie amnestii ujawnił się 8 III 1947 w PUBP w Opolu, a następnie we wrześniu, po krótkim pobycie u rodziców w Pławnie, postanowił zamieszkać we Wrocławiu. Tam podjął pracę w Państwowym Przedsiębiorstwie Rozbiórkowym w charakterze kancelisty, kontynuując jednocześnie naukę w gimnazjum dla dorosłych, mieszkał m.in. u Zbigniewa Zatońskiego przy ul. Kościuszki nr 16 oraz u Mariana Korneluka przy ul. Curie-Skłodowskiej nr 7/6. Jesienią 1947 nawiązał przypadkowy kontakt z Lucjanem Brychtem ps. *Zaczep* (członkiem Szarych Szeregów z Radomska), który namówił go do przeprowadzenia napadów rabunkowych. Do grupy ekspropriacyjnej dołączyli również uciekinier z WP – Tadeusz Rymarek oraz Władysław Dobrowolski ps. *Kozak* (radomszczanin z b. kompanii KWP „Kleszcze”, „Kilofy” batalionu „Motor”). Po nieudanej akcji rozbrojenia milicjanta (15 III 1948) Kręt wyjechał do Bartkowic w pow. radomszczańskim, skąd przywiózł pistolet wraz z 20 nabojami. Broni tej używano do kolejnych akcji. 20 IV 1948 Kręt, jako pracownik Przedsiębiorstwa Rozbiórkowego, przekazał Brychtowi informacje o terminie przewożenia pieniędzy z banku do firmy. Obawiając się dekonspiracji nie chciał brać w tym napadzie czynnego udziału. Akcja nie doszła jednak do skutku. 24 IV 1948 S. Kręt, W. Dobrowolski i L. Brycht, po uprzednim rozpoznaniu i uzyskaniu informacji od Eugeniusza Woldana, w dn. 4 XII 1948 dokonali zaboru mienia w sklepie obuwniczym „Bata” we Wrocławiu przy ul. Wita Stwosza. Następnie z inicjatywy i pod kierownictwem L. Brychta przeprowadzili akcję na przedsiębiorstwo budowlane „Zgoda”. Ujęcie grupy *Zaczepa*, w tym S. Kręta, nastąpiło po wstępnym rozpracowaniu środowiska młodzieżowego pod krypt. „Liceum”.

Uzyskane informacje od PUBP w Radomsku pozwoliły Wydziałowi V WUBP we Wrocławiu skierować główne podejrzenie na S. Kręta. Od VII 1948 był w ścisłym kręgu zainteresowań UB jako podejrzany o kontakty z podziemiem zbrojnym. Dzięki doniesieniom tajnego informatora o ps. *Zbyszek* (Kazimierz Falko), z którym S. Kręt uczęszczał do jednej klasy gimnazjum, funkcjonariusz Sekcji Miejskiej Wydziału V WUBP – ppor. Alojzy Bednarkiewicz był na bieżąco zorientowany o poczynaniach Kręta i jego współpracowników z KWP. Aresztowania nastąpiły lawinowo. L. Brycht został ujęty przez Komendę Miasta MO. W toku przesłuchania zeznał, że napadu dokonał wspólnie ze Stefanem Krętą. Następnego dnia (5 XII) wpadł w „kocioł” zastawiony w jego mieszkaniu. Podczas rewizji znaleziono przy nim pistolet oraz pieniądze. W czasie aresztowania nie ujęto plut. W Dobrowolskiego ps. *Kozak*, który w porę zbiegł z Wrocławia. 5 XII 1948 wszczęto śledztwo, a zakończono 27 XII 1948 aktem oskarżenia przeciwko czterem członkom i jednemu pomocnikowi. Śledztwem i dalszym rozpracowaniem agenturalnym objęto 18 osób, gdyż figurowali w notatkach odnalezionych w torbie pozostawionej przez L. Brychta. Z zachowanej kartoteki ogólnoinformacyjnej MSW w Warszawie wynika, iż S. Kręt został *pozyskany w więzieniu do współpracy w charakterze tw. o ps. „Rak” przez b. WUBP we Wrocławiu. Z sieci wyeliminowany z dn. 19.10.49 r.* (kiedy już nie żył). Jednak brak jest innych danych w aktach UB świadczących o rzeczywistej współpracy. 20 I 1949 WSR we Wrocławiu skazał S. Kręta i L. Brychta na karę śmierci, z utratą praw na zawsze. W stosunku do S. Kręta prezydent Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski, wyrok śmierci wykonano 15 II 1949. Został skrycie pochowany na Cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu. 21 VIII 2002

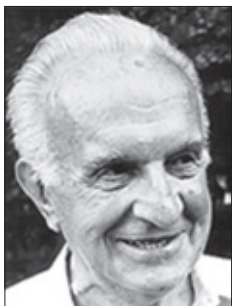
Sąd Okręgowy we Wrocławiu stwierdził nieważność wyroku b. WSR we Wrocławiu z dn. 20 I 1949 rehabilitując Stefana Kręta pośmiertnie. W 2012 podczas prowadzonych prac ekshumacyjnych na dawnej kwaterze 83 B (obecnie 120 D) został zidentyfikowany przez Oddział IPN we Wrocławiu pod kierownictwem dr. Krzysztofa Szwagrzyka.

K. Jasiak, *Dowódcy polowi Konspiracyjnego Wojska Polskiego batalionu radomszczańskiego krypt. „Motor”*, ZRa 2010, t. IV, s. 43-70; AIPN Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie, sygn. 2911/1, MSW w Warszawie, Kartoteka ogólnoinformacyjna: Kręt Stefan, k. 1990; AIPN w Łodzi, sygn. 6/43, t. II, Protokół przesłuchania Henryka Glapińskiego ps. „Klinga” z 31 sierpnia przez funkcjonariuszy WUBP z Łodzi, k. 267; t. IV, Rozkaz „Borów” M.p. 140/2165/3 do dowódcy O.P.S.O.S w sprawie wykonania wyroku śmierci na dwóch żołnierzach KWP, którzy dopuścili się zdrady, k. 166; sygn. 083/8, WUSW w Łodzi, Materiały dot.: Kręt Stefan, odpis oświadczenia amnestijnego z 1947 r. dot. byłego żołnierza Konspiracyjnego Wojska Polskiego (KWP) z terenu powiatu radomszczańskiego; sygn. 137/319, Sr 427/1946, WSR w Łodzi, Akta w sprawie karnej przeciwko: Kwarciaś Stanisław, imię ojca: Bolesław, data urodzenia: 17-02-1922, funkcjonariusz KPMO w Radomsku, oskarżony o samowolne opuszczenie miejsca służby w dn. 20 sierpnia 1945 r. oraz „wejście w porozumienie” ze Stefanem Krętą ps. „Rawicz”, członkiem oddziału zbrojnego Konspiracyjnego Wojska Polskiego (KWP) dowodzonego przez „Klingę”, we wsi Pławno w dn. 20 kwietnia 1946 r., tj. o czyny z art. 86§2 i art. 118§1 w zw. z art. 115§2 kk WP; sygn. 0081/1, WUSW w Łodzi, Kartoteka ogólnoinformacyjna: Kręt Stefan, k. 1307; AIPN we Wrocławiu, sygn. 1/77, Zakład Karny we Wrocławiu, Kręt Stefan; sygn. 2/19, Centralne Więzienie nr 1 we Wrocławiu, Księga inwentaryzacyjna Składnicy Akt Centralnego Więzienia nr 1 we Wrocławiu dot. akt osobowych więźniów osadzonych w latach 1945-1954; sygn. 049/89, Faktologia: banda terrorystyczno-rabunkowa o zabarwieniu AK

działająca na terenie miasta Wrocław w okresie od III do 4 XII 1948, dowódcy: Brycht Lucjan vel Matras Julian, Kręt Stefan, k. 18; sygn. 09/1198, WUSW w Opolu, Faktologia: Nielegalna organizacja Konspiracyjne Wojsko Polskie (KWP) działająca na terenie woj. łódzkiego, kieleckiego, poznańskiego, krakowskiego, dolnośląskiego i śląsko-dąbrowskiego w okresie lata 1945-1946; dowódca: Sojczyński Stanisław, ps. „Warszyc”; sygn. 00204/21, WUSW we Wrocławiu, Kartoteka odtworzeniowa: Stefan Kręt, k. 763; sygn. 400/1641, Sąd Wojewódzki we Wrocławiu, Kręt Stefan.

Ksawery Jasiak

KRÓTKI Karol Józef (1922-2001) – profesor demografii. Ur. 15 V 1922 w Cieszynie, s. Karola Stanisława i Anny Elżbiety z d. Skrzywanek, małżonków Krótkich. W Radomsku uczęszczał do szkoły powszechnej, a następnie Społecznego Męskiego Gimnazjum im F. Fabianiego. Od 1936 był drużynowym II Drużyny Harcerzy przy tym gimnazjum. Działal również w Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży Męskiej. W 1939 zgromadził

wokół siebie b. harcerzy i zgłosił gotowość prowadzenia pracy harcerskiej w konspiracji. Ze względu na aresztowania podjął decyzję o opuszczeniu Radomska i przedarciu się przez Karpaty, Węgry i Francję do Anglii. Dotarł do Francji i tam wstąpił do Armii Polskiej. Po klęsce Francji uczestniczył w l. 1941-1942 w kampanii libijskiej. Przebywał w niewoli niemieckiej i był więziony przez Włochów. Ostatnie lata wojny spędził w Anglii, a służbę zakończył w RAF-ie. Po wojnie nie powrócił do Polski i w l. 1946-1948 studiował na Uniwersytecie w Cambridge. Po otrzymaniu obywatelstwa brytyjskiego

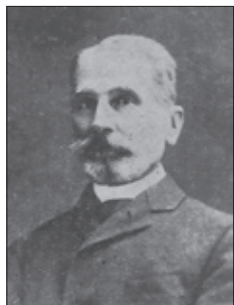
został przyjęty do British Civil Service. W l. 1949-1958 przebywał w Sudanie, gdzie m. in. kierował pierwszym ogólnokrajowym spisem ludności. Po powrocie otrzymał doktorat z demografii na Uniwersytecie Princeton (1960). W l. 1960-1964 był zatrudniony w Pakistanie jako doradca przy Radzie do Spraw Demograficznych. Wyemigrował do Kanady i tam rozpoczął pracę w Dominion Bureau of Statistics w Ottawie. W 1968 otrzymał propozycję profesorską na Uniwersytecie Alberta w Edmonton. Od 1983 miał stałą posadę profesora tego uniwersytetu aż do czasu odejścia na emeryturę w 1991. Opublikował ok. 100 artykułów oraz był autorem lub współautorem wielu książek. Ożenił się w 1947 z Joanną Elżbietą Patkowską (uczestniczką powstania warszawskiego). Mieli trzech synów. Zm. 6 VI 2007 w Edmonton.

Joanna Krutki : notice, <http://www.legacy.com/obituaries/edmontonjournal/obituary.aspx?n=joanna-krotki&pid=144783952>, pobrano 19 XII 2016; *Karol Krutki : notice*, <http://www.legacy.com/obituaries/edmontonjournal/obituary.aspx?n=karol-krotki&pid=90483610>, pobrano 19 XII 2016; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 59; M. Stalka, A. Zatoń, *Odnalezione i uzupełnione harcerskie biografie*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 88; *The Canadian Who's who*, t. 20, Toronto 1985, s. 672; Archiwum Komisji Historycznej Hufca Radomsko.

Marian Stalka, Anna Zatoń

KULSKI Julian Hipolit Błażej (1834-1914) – lekarz wewnętrzny, społecznik. Ur. 3 II 1834 w Krakowie w parafii Bożego Ciała, s. Jana Kantego (Rewizora Generalnego Dochodów Niestających Wolnego Miasta Krakowa) i Konstancji z Mydlarskich małżonków Kulskich. W 1858 ukończył UJ. Znany z licznych publikacji w literaturze lekarskiej, członek korespondent

Warszawskiego Towarzystwa Lekarskiego oraz członek honorowy Częstochowskiego Towarzystwa Lekarskiego. W szpitalu w Radomsku pracował jako ordynator co

najmniej od 1863 do ok. 1879, następnie prowadził prywatną praktykę lekarską, w 1910 był lekarzem kolejowym (Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej). W czasie powstania styczniowego prowadził akcję werbunkową. Społecznik: jeden z założycieli OSP w Radomsku, jej pierwszy komendant, a następnie członek honorowy, współzałożyciel Stowarzyszenia Spożywczego Urzędników w 1893, prezes Towarzystwa Dobroczynności w Radomsku w l. 1905-1914, członek komitetu budowlanego kościoła św. Lamberta. Inicjator powołania (obok → Kazimierza Soczołowskiego i → inż. Stefana Warchoła) zarejestrowanego w 1906 Towarzystwa Krzewienia Wiedzy, które jednak nie rozpoczęło działalności i w 1910 zostało zlikwidowane. Darczyńca Muzeum Narodowego w Krakowie – подарował akwarelę Michała Stachowicza „Przysięga Kościuszki”. Dwukrotnie żonaty: przed 1858 z Karoliną Fryderyką Konstancją z Majselsów (c. rabina Samuela Lemela i Gitli Estery z Blumenfeldów, ur. ok. 1836 w Krakowie, zm. 26 X 1913 w Warszawie) i 20 I 1914 w Warszawie z Amelią Pauliną z Moniuszków (wdową po Aleksandrze Krajewskim). Z pierwszego małżeństwa miał co najmniej siedmioro dzieci: Zenobię, Juliana, Stanisławę, → Władysława, Adolfa, → Leona, Karolinę. Zm. 14 II 1914 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu. W 1919 odsłonięto tablicę poświęconą J. Kulskiemu wmurowaną w ścianę klasztoru Franciszkanów.

R. Hube, *Kościół parafialny stary i nowy w Radomsku*, [reprint], Radomsko 1993, s. 79; J. Kulski, *Z minionych lat życia 1892-1945*, Warszawa 1982; G. Mieczyski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 42; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 17, 19-21, 37, 39, 190, 193; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1860-1866, sygn. KM 101, akty: 37/1860, 45/1862, 266/1863, 362/1864, 383/1866; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1874-1880, sygn. KM 104, akt 223/1875; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1912-1914, sygn. KM 132, akt zg. 79/1914; ANK, ASC Parafii Rzymskokatolickiej Bożego Ciała w Krakowie, zespół 324, akt ur. 9/1834; GRa 1925, nr 5, s. 2; GWa 1863, nr 94, s. 1; GoCz 1913, nr 296, s. 3; 1914, nr 45, s. 6, nr 49, s. 3; KWa 1865, nr 154, s. 806, nr 228, s. 1198; 1866 nr, 170, s. 981; 1913, nr 301, s. 8; *Spravocznaja kniżka petrokovskoj guberni na 1878 god*, Piotrków 1877, s. 27; *Russkij Medicinskij Spisok na 1894 god*, Sant Petersburg 1894, s. 134; *Russkij... na 1905 god*, Sant Petersburg 1905, s. 193; *Russkij... na 1910 god*, Sant Petersburg 1910, s. 216; „Tydzień” 1887, nr 49, s. 1, 3.

Alicja Surmacka

KULSKI Leon Rupert (1875-1903) – lekarz. Ur. 27 III 1875 w Radomsku, s. → Juliana i Karoliny z Majselsów małżonków Kulskich. Uczył się w szkole → Feliksa Fabianiego, w 1898 ukończył Wydział Lekarski Uniwersytetu w Moskwie, ordynator kliniki UW, asystent Szpitala Jana Bożego w Warszawie. Zm. na gruźlicę 4 XI 1903 w Radomsku. Upamiętniony tablicą wmurowaną w ścianę klasztoru Franciszkanów w Radomsku.

G. Mieczynski, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 69; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1874-1880, sygn. KM 104, akt 223/1875; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1901-1904, sygn. KM 128, akt 467/1903; „Gazeta Lwowska” 1898, nr 263, s. 4.

Alicja Surmacka

KULSKI Władysław Emilian (1864-?) – inżynier. Ur. 27 VI 1864 w Radomsku, s. → Juliana i Karoliny z Majselsów małżonków Kulskich. Uczęszczał do szkoły

→ Feliksa Fabianiego, w 1889 ukończył z wyróżnieniem Wydział Budowy Maszyn Szkoły Politechnicznej we Lwowie, kontynuował studia na specjalizacji tkacko-przędalniczej w Mulhouse

w Alzacji, pracował na stanowiskach kierowniczych w fabrykach włókienniczych w Piotrkowie i Łodzi. 19 I 1907 ożenił się w Warszawie z Marią Józefą Antoniną z Holenderskich.

G. Mieczynski, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 70; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1860-1866, sygn. KM 101, akt 362/1864; AAW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Aleksandra w Warszawie, zespół 9214, Księga zaślubionych 1907, sygn. 323, akt 31/1907; GRa 1930, nr 8, s. 3.

Alicja Surmacka

KWAPISZEWSKI Julian (1847-1920) – majster kowalski, ślusarz, powstaniec styczniowy, działacz społeczny. Ur. 1 I 1847 we wsi Trojanowice (parafia Żarnów w pow. opoczyńskim), s. Maksymiliana (urzędnika) i Antoniny z Sobackich

małżonków Kwapiszewskich. Brał udział w powstaniu styczniowym. Wykonawca robót kowalskich przy budowie kościoła farnego w Radomsku. Społecznik: działał w OSO (był długoletnim naczelnikiem I oddziału, a w 1888 zastępcą naczelnika całej straży), pełnił funkcję starszego Zgromadzenia Ślusarzy i Kowali, przez pewien czas wchodził w skład Zarządu Miasta. Właściciel domu na posesji nr 250 przy ul. Brzeźnickiej. Ożenił się 20 XI 1869 w Radomsku z panną Justyną Józefą z Długoszów (zm. w 1912). Mieli co najmniej dwoje dzieci: Antoninę i Juliannę. Zm. 3 XI 1920 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 134; G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 18, 20; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1861-1873, sygn. KM 46, akt 64/1869; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1881-1886, sygn. KM 105, akt 153/1882; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1887-1890, sygn. KM 106, akt 492/1888; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Żarnowie 1840-1849, akt 2/1847; GRa 1920, nr 2, s. 6.

Grzegorz Mieczynski

KWAŚNIEWSKI Lucjan Władysław (1894-1975) – nauczyciel, kolejarz, kupiec, urzędnik, działacz niepodległościowy i społeczny. Ur. 20 X 1894 w miejscowości Chełmo (obecnie: gm. Masłowice, pow. radomszczański), s. Józefa (organisty w parafii w Sulmierzycach) oraz Marianny z d. Krzezińskiej (pochodzącej z rodziny ziemiańskiej) małżonków Kwaśniewskich. Małżeństwo stanowiące wg ówczesnych realiów mezalians, nie zostało zaakceptowane przez rodzinę żony. Pomimo tego młoda para stanowiła udany związek. W domu Kwaśniewskich panowała rodzinna atmosfera, doceniano znaczenie

sztuki oraz kultywowano tradycje patriotyczne. Oboje dochowali się córek Marii i Cecylii oraz ośmiu synów: Zygmunta, Zenona, Waclawa, Józefa, Franciszka, → Tadeusza, Lucjana i Stefana (zmarł jako niemowlę). Nieznane są szczegóły na temat wykształcenia L. Kwaśniewskiego, wiadomo jedynie, że ukończył kurs nauczycielski. W 1916 otrzymał posadę kierownika szkoły w Woli Wydrzynej (obecnie: gm. Sulmierzyce, pow. pajęczański), gdzie dał się poznać również jako działacz społeczny oraz niepodległościowy. Po przybyciu do Woli Wydrzynej zetknął się, a następnie wziął udział w pracach POW. Kolejnym miejscem pracy była szkoła w Sulmierzycach. Poza wypełnianiem obowiązków nauczyciela kontynuował rozpoczętą działalność niepodległościową oraz społeczną. W szkole prowadził m.in. kursy wieczorowe dla dorosłych, podczas których wykładana była historia Polski. Decyzją komendanta Okręgu V POW oraz komendanta Obwodu IV POW miano-

wany komendantem POW w Sulmierzycach. Zorganizował struktury na terenie okolicznych miejscowości oraz utworzył jednostkę bojową liczącą w XII 1916 ok. 60 członków oraz ok. 30

osób stanowiących rezerwę. Sieć placówek (punktów organizacyjnych) funkcjonowała w ok. 17 miejscowościach. W XII 1916 L. Kwaśniewski został powołany do Piotrkowa do szkoły instruktorskiej. Po ukończeniu kursu i powrocie do Sulmierzyc rozpoczął pracę szkoleniową podległych mu członków POW. W III 1917 został dowódcą półkompanii piechoty składającej się z dwóch plutonów. W tym czasie był również poborcą Polskiego Skarbu Wojskowego (instytucji zajmują-

cej się gromadzeniem funduszy na cele prowadzenia działalności niepodległościowej). W V 1917 skierowany na kolejny (wyższy) kurs instruktorski w Kielcach. Ze względu na sytuację polityczną, która uległa zasadniczej zmianie po aresztowaniu → Józefa Piłsudskiego, POW została formalnie rozwiązana. Na terenie Sulmierzyc dotychczasową działalność kontynuowano w ramach fasadowej instytucji – Towarzystwa „Piechur”. W V 1918, w wyniku reorganizacji struktur terenowych, L. Kwaśniewski został awansowany na funkcję zastępcy komendanta nowo utworzonego Obwodu POW w Pajęcznie. Członkowie POW dokonywali rozbrojeń patroli austro-węgierskich i aktów dywersji. W XI 1918 kierował rozbrajaniem żołnierzy austro-węgierskich przebywających w Sulmierzycach oraz na terenie okolicznych miejscowości (2 XI 1918 ogłosił przejęcie władzy administracyjnej oraz wojskowej na tym terenie przez POW). Pod koniec 1918 małżeństwo Kwaśniewskich przeprowadziło się do Radomska. Lucjan prawdopodobnie chciał wstąpić do wojska, ale nie został przyjęty z przyczyn zdrowotnych. Od II 1919 do IV 1925 pracował w Wydziale Drogowym PKP. Po wybuchu wojny polsko-bolszewickiej zgłosił się jako ochotnik (12 VII 1920) w Biurze Werbunkowym w Radomsku, gdzie otrzymał powołanie do służby liniowej. Został żołnierzem Brygady Syberyjskiej na stanowisku dowódcy 1 plutonu 2 kompanii w I batalionie 1 pp tej jednostki. Po okresie organizacyjnym, w dn. 9 VIII 1920 ze Skierniewic brygada została przetransportowana do Warszawy. Stąd skierowano ją na zaplecze frontu w okolicy Zegrza. W dn. 12-17 VIII 1920 L. Kwaśniewski brał udział w działaniach zbrojnych rozgrywających się na przedpolach Warszawy (walki o kolejkę wąskotorową Płońsk-Nasielsk, Zawady, Joniec, Nowe Miasto oraz linię kolejową Mława-Warszawa). W wal-

kach w okolicach Pułtuska 17 VIII 1920 został ciężko ranny (uratowany z pola bitwy m.in. przez swojego brata Tadeusza). Transportowany przez Nasielsk i Modlin trafił do Szpitala PCK w Warszawie. Choć uniknął amputacji prawej ręki, która uległa zakażeniu w wyniku doznanego postrzału, to kontuzja była na tyle rozległa, iż wrócił do Radomska pod koniec 1920 jako inwalida wojenny. W l. 20. i 30. XX w. Lucjan był właścicielem sklepu z tytoniem (ul. Rynek) oraz artykułami kolonialnymi i tytoniem (ul. Kaliska 8). Wraz z rodziną żony przez krótki okres prowadził również jedną z radomszczańskich restauracji. Był aktywnym członkiem Stowarzyszenia Kupców Polskich w Radomsku oraz prezesem Związku Inwalidów Wojennych w Radomsku (1927-1932). Angażował się w działalność polityczną i społeczną. Ideowo związany był ze środowiskiem piłsudczyków, jako reprezentant tej opcji politycznej w dn. 7 III 1935 został wybrany na stanowisko burmistrza miasta. Po zakończeniu kadencji, w VII 1939 po raz drugi głosami radnych Powszechnego Bloku Wyborczego objął funkcję burmistrza. Pełniąc obowiązki burmistrza jednocześnie wspomagał pracę wielu instytucji społecznych działających w Radomsku. Był m.in.: członkiem Koła Przyjaciół Polskiego Związku Zachodniego (1936-1939), członkiem Komitetu Współpracy z Wojskiem w Radomsku (1936), inicjatorem utworzenia Konnego Oddziału Przyzgodzenia Wojskowego (1937), członkiem i prezesem Zarządu Obwodu LOPP w Radomsku (od 1934), członkiem Obywatelskiego Komitetu Powiatowego Pomocy Zimowej dla Bezrobotnych i Najbiedniejszych w Radomsku (od 1937), członkiem Zarządu OSP w Radomsku (1927-1939), członkiem Zarządu Towarzystwa Łowieckiego w Radomsku (1930), prezesem Zarządu Towarzystwa Pomocy Polonii Zagranicznej w Radomsku (od

1938), członkiem Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Kowalowca (od 1938), członkiem Zarządu Towarzystwa Szkoły im. Feliksa Fabianiego w Radomsku (1931-1932, 1937-1939), członkiem Zarządu Związku Oficerów Rezerwy w Radomsku (1939), członkiem Zarządu Związku Peowiaków w Radomsku (1931). Działał także na niwie spółdzielczości, będąc m.in. członkiem Zarządu Banku Ludowego w Radomsku, członkiem Rady Nadzorczej Mieszczańsko-Rolniczego Banku Spółdzielczego w Radomsku oraz członkiem Zarządu Spółdzielni Rolniczo-Handlowej „Rolnik” w Radomsku. Funkcję burmistrza pełnił prawdopodobnie do III 1940. Podejmował w tym czasie próby udzielania pomocy obywatelom polskim narodowości żydowskiej. Wykorzystywał swoje stanowisko np. do sporządzania „lewych” dokumentów dla osób zagrożonych oraz jawnie występował wobec przedstawicieli władz okupacyjnych w ich obronie. Przykładem było podjęcie mediacji u niemieckiego starosty w kwestii zwrotu 10 000 zł zarekwirowanych Gminie Żydowskiej przez funkcjonariuszy Tajnej Policji Państwowej (Gestapo). Protestował również przeciwko zajmowaniu mieszkań żydowskich przez Polaków wysiedlanych z terenów wcielonych do III Rzeszy Niemieckiej. Jednocześnie angażował się w działalność niepodległościową, początkowo udzielając pomocy członkom Służby Zwycięstwu Polski, a następnie służąc w ZWZ oraz AK. Służbę pełnił pod ps. *Zawisza*. Brał udział w organizowaniu podziemnej prasy drukowanej w okolicach oraz samym Radomsku. Pomagał w kolportażu nielegalnych wydawnictw. Od III 1940 wchodził w skład redakcji „Przeglądu Politycznego” (który od 1942 był wydawany pod zmienionym tytułem „Czyn Zbrojny”). W 1942 rodzina Kwaśniewskich doświadczyła skutków represyjnej polityki prowadzonej przez okupacyjne

władze niemieckie. L. Kwaśniewski opuścił wówczas Radomsko i zamieszkał pod zmienionym nazwiskiem (Ewaryst Krześciński) w Częstochowie. Również dzieci – Jerzy i Wiesława zagrożeni aresztowaniami opuścili rodzinę. Syn jako żołnierz AK działał na terenie Łodzi i Warszawy, córka ukrywała się w pow. włoszczowskim. Pozostali najbliżsi – żona Władysława oraz brat Zenon zostali zatrzymani przez Niemców i przewiezieni do siedziby Gestapo w Radomiu. Po ciężkim „śledztwie” przetransportowano ich do KL Auschwitz-Birkenau, gdzie zostali zamordowani. Brat Tadeusz podczas próby ucieczki został zastrzelony. Mieszkając u swojej rodziny w Częstochowie L. Kwaśniewski szczęśliwie doczekał zakończenia wojny, przeżyć udało się także obojgu dzieciom. W nowych realiach L. Kwaśniewski podjął próbę oporu wobec podległych ZSRS władz reprezentowanych przez członków PPR. Włączył się w działalność podziemnego SN, reaktywowanego na terenie Częstochowy przez Klemensa Kanczewskiego. W komórce częstochowskiej SN Kwaśniewski (ps. *Józef, Niebora, 8046*) pełnił funkcję zastępcy prezesa, kierownika organizacyjnego oraz prawdopodobnie zajmował się finansami. Brał udział w akcji zapomogowej, skierowanej do rodzin osób represjonowanych przez władzę komunistyczną. Działalność prowadzona w nielicznej (kadrowej) obsadzie została przerwana na początku I 1947 w wyniku aresztowania przez funkcjonariuszy MUBP w Częstochowie Klemensa i Zofii Kanczewskich oraz L. Kwaśniewskiego. „Śledztwo” trwało około 3 miesięcy, w tym czasie L. Kwaśniewski przebywał w Więzieniu Karno-Śledczym w Częstochowie. W III 1947 trójce zatrzymanych przedstawiono zarzuty popełnienia przestępstwa na podstawie Kodeksu Karnego WP. L. Kwaśniewski został oskarżony o udział w pracach SN oraz o otrzymywa-

nie i przechowywanie materiałów, których treść skierowana była przeciwko ustrojowi państwa (odpowiednio art. 86 § 1 i 2 oraz 102 § 2 KKWP). Rozprawa przed WSR w Kielcach na sesji wyjazdowej w Częstochowie została wyznaczona na 31 III 1947. Jej przebieg był relacjonowany oraz komentowany przez lokalny dziennik „Głos Narodu”. Wyrok ogłoszono 1 IV 1947. L. Kwaśniewski został skazany na łączną karę 5 lat pozbawienia wolności oraz 2 lat pozbawienia praw publicznych i obywatelskich. Obie kary na mocy ogłoszonej 22 II 1947 amnestii nie podlegały wykonaniu. Późniejszy okres jego życia był próbą przystosowania się do panujących w Polsce Ludowej realiów. Wrócił do pracy w „Społem”, a w l. 1950-1963 pracował jako dyrektor handlowy w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Hurtu Spożywczego w Częstochowie. Był członkiem częstochowskich struktur Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Jak wynika z materiałów wytworzonych przez organa bezpieczeństwa państwa, L. Kwaśniewski został zarejestrowany jako osobowe źródło informacji przez funkcjonariuszy UB w Częstochowie. W zapisach ewidencyjnych (kartotekach) „bezpieki” na jednej z dotyczących go kart znajduje się adnotacja o treści: *były t[ajny] w[spółpracownik] ps. „Wiktor”*. Nie zachowały się materiały aktowe dokumentujące współpracę (teczka osobowa oraz teczka/teczki pracy). L. Kwaśniewski był dwukrotnie żonaty. W IV 1917 zawarł związek małżeński z Władysławą Małgorzatą Sałwacką (nauczycielką szkoły w Sulmierzycach). Dochowali się dwójki dzieci: córki Wiesławy oraz syna Jerzego. Po tragicznej śmierci żony w czasie okupacji niemieckiej, ożenił się powtórnie (1948) z Weroniką Gospodarek. Odznaczony: Krzyżem Niepodległości (29 X 1930), Krzyżem Walecznych oraz Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921. Zm. 13 II 1975 w Częstoch-

wie, został pochowany i spoczywa na częstochowskim cmentarzu Kule (459/60-22/południe/9).

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998 (niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie); *Czy wiesz, kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 404; G. Mieczyski, *Firmy radomszczańskie w dwudziestoleciu międzywojennym. Katalog*, Radomsko 2013; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008; T.A. Nowak, *Przygotowując się do wojny. Ofiarności społeczeństwa radomszczańskiego*, „Nasz Świat. Biuletyn Towarzystwa Przyjaciół Muzeum w Radomsku” 2009, nr 18; tenże, *Wspomnienia Lucjana Kwaśniewskiego z działalności w POW i wojny 1920 r.*, ZRa 2015, t. X, s. 321-345; R. Piwko, *Lucjan Kwaśniewski w świetle dokumentów Wojskowego Sądu Rejonowego w Kielcach – przyczynek do biografii*, ZRa 2013, t. VII; tenże, *Zarys działalności Zarządu Okręgowego Stronnictwa Narodowego w Częstochowie w latach 1945-1946*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2013, nr 37; M. Ściegienna, *Moje wspomnienia o Lucjanie Kwaśniewskim*, ZRa 2015, t. X, s. 293-320; AIPN w Katowicach, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych, sygn. 00185/1, Kartoteka ogólnoinformacyjna Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Katowicach, Karta z Kartoteki ogólnoinformacyjnej Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Katowicach dot. Lucjana Kwaśniewskiego; AIPN w Kielcach, Wojskowy Sąd Rejonowy w Kielcach, sygn. 8/295, Akta sprawy karnej przeciwko Klemensowi Kanczewskiemu, Lucjanowi Kwaśniewskiemu, Zofii Kanczewskiej; AIPN w Warszawie, MBP w Warszawie, sygn. 00231/151, t. 12, Stronnictwo Narodowe – województwo kieleckie.

Robert Piwko, Małgorzata Ściegienna

KWAŚNIEWSKI Tadeusz Jan (1892-1942) – nauczyciel, działacz niepodległościowy. Ur. 6 XI 1892 w Chełmie, gm. Ma-

slowice, pow. radomszczański, jako szóste z dziesięciorga dzieci Józefa (organisty) i Marianny z Krzesińskich. Rodzeństwo: Cecylia, Maria, Zygmunt, → Lucjan (1894-1975), Zenon, Waclaw, Józef, Franciszek i Stefan (zm. jako niemowlę). Tadeusz ukończył Seminarium Nauczycielskie w Łęczycy. Jako młody wiejski nauczyciel włączył się w działalność niepodległościową, razem z braćmi wstąpił do POW i był jej aktywnym członkiem. Walczył ochotniczo w wojnie polsko-bolszewickiej. Początkowo uczył w podradomszczańskich szkołach, m.in. w Kietlinie (co najmniej do 1924) i Zapolicach. Ok. 1927, w uznaniu dotychczasowej pracy, przeniesiono go do Lipiec (obecnie: Lipce Reymontowskie). Szkoła, w której przyszło mu uczyć, znajdowała

się w rozpadających się, zaadaptowanych na cele oświatowe, zabudowaniach podworskich. T. Kwaśniewski rozpoczął starania o wybudowanie nowej szkoły. Zbiórka pieniędzy nie przyniosła wystarczających środków, w związku z tym rozpoczął tworzenie amatorskiej grupy teatralnej, a dochód z przedstawień miał być przeznaczony na budowę. Wykorzystał fakt, że Władysław Reymont umieścił akcję swojej powieści *Chłopi* właśnie w Lipcach. T. Kwaśniewski oparł scenariusz przedstawienia na fragmencie książki i nazwał je *Wesele Boryny*. Od IX 1932 rozpoczęły się przygotowania do wystawienia spektaklu, pomagała mu nauczycielka Maria Nowicka. T. Kwaśniewski zaangażował jako aktorów okolicznych chłopów. Próby szły mozolnie, bo aktorom zapamiętywanie dłuższych kwestii łatwo nie przychodziło. Efekt końcowy zobaczyli lokalni widzowie po raz pierwszy dopiero po roku (23 IX 1933). Pierwsze przedstawienie zachwyci-

ło widzów, a jego sława przekroczyła granice wsi. Lipce stały się sławne, nie tylko w kraju, ale i za granicą. Dochód z biletów w znacznym stopniu przyczynił się do zbudowania nowej szkoły powszechnej. Przedsięwzięcie z powodzeniem kontynuowano, dwa lata później, z okazji 10. rocznicy śmierci Reymonta, Polskie Radio na żywo transmitowało koncert ze Skierniewic. Po wojnie (od 1950) powrócono do tradycji wystawiania *Wesela Boryny* w Lipcach. Stopniowo rozszerzano repertuar, a amatorski zespół istnieje do dziś. Po wybuchu wojny T. Kwaśniewski powrócił wraz z żoną w rodzinne strony. Pracował jako nauczyciel w dzielnicy Radomska Kowalowcu. Dwaj jego bracia również mieszkali w Radomsku (Lucjan był ostatnim przedwojennym burmistrzem Radomska, w czasie okupacji początkowo pracował pod nadzorem Niemców, jednocześnie zaangażował się w tworzenie ZWZ; Zenon był zatrudniony w „Społem”). 30 IV 1942 rano Niemcy aresztowali Zenona i Tadeusza oraz przyszliz po Lucjana (nie zastali go w domu, aresztowali więc żonę – Władysławę). T. Kwaśniewski zginął zastrzelony przez Niemców podczas próby ucieczki 2 VII 1942. T. Kwaśniewski poślubił w Warszawie Janinę Zarębską (c. Pawła i Teofili, ur. 25 I 1897 w Warszawie). Po wojnie Janina Kwaśniewska pozostała w Radomsku. Mieszkała przy ul. Sienkiewicza 15 do swojej śmierci 20 VIII 1974. Pochowana na Starym Cmentarzu w Radomsku (kwatery C 3 grób 50). Tam również znajduje się symboliczny grób Tadeusza. Małżeństwo Kwaśniewskich miało 5 dzieci: Tadeusza (ur. 19 IV 1920 w Kietlinie – zm. w niemowlęctwie), Krystynę (1921-2008), Włodzimierza (25 I 1924-28 X 1991), Elżbietę i Wojciecha (ur. w Lipcach, zm. w Warszawie w 2008).

Co przynieśli Lipcom „Chłopi”, <https://histmag.org/co-przyniesli-lipcom-chlopi-spa->

cer-po-reymontowski-symbolu-wsi-polskiej-11847/5, pobrano 11 V 2017; *Osiemdziesiąt lat „Wesela Boryny”*, <http://skierniewice.naszemiasto.pl/artukul/osiemdziesiat-lat-wesela-boryny,1504189,artgal,t,id,tm.html>, pobrano 11 V 2017; M. Ściegienna, *Moje wspomnienia o Lucjanie Kwaśniewskim*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 293-320; Amatorski Zespół Regionalny im. Wł. St. Reymonta, <http://goksirlipce.pl/wp/?p=733>, pobrano 10 V 2017; APPT, ASC parafii Chelmo, akt ur. 150/1892; Wspomnienia Zofii Kwaśniewskiej – wieloletniej Dyrektorki Miejskiej Biblioteki Publicznej Łódź - Bałuty zm. w Łodzi 15 IX 2016.

Alicja Surmacka

KWIATKOWSKA Krystyna (1953-2005) – poetka, malarka, pisarka, autorka scenariuszy filmowych. Ur. 28 IX 1953 w Radomsku, c. Janusza i Alicji z d. Kamińskiej. W Radomsku ukończyła liceum ogólnokształcące, a następnie filologię polską na UŁ. Grała w teatrze studenckim. Pracę magisterską pt. „Teatralizacja

tekstu poetyckiego na przykładzie dokonania teatru otwartego lat 70-tych” pisała pod kierunkiem prof. Teresy Cieślakowskiej. Od czasów studenckich do śmierci mieszkała w Łodzi. Po uzyskaniu dyplomu próbowała pracy na etacie, ale po ok. dwóch miesiącach zrezygnowała. Później konsekwentnie szła własną drogą artystyczną, często wbrew opiniom innych i utrzymywała się z własnej twórczości. Debiutowała w 1978 jako poetka w miesięczniku „Więź”. W 1980 została laureatką XIII Ogólnopolskiego Festiwalu Poezji w Łodzi za debiutancki tom *Antygony rosną w innym klimacie*. Wydała zbiory wierszy *Wolę tych co błędzili* (1994) oraz *Niemżliwe* (2000). Jako pi-

sarka specjalizowała się w fantasy czerpiąc inspirację najczęściej z legend celtyckich. W 1998 opublikowała powieść *Prawdziwa historia Morgan le Fay i Rycerzy Okrągłego Stołu*. Za nią otrzymała Srebrny Glob i była nominowana do Nagrody im. Janusza A. Zajdła. W tym samym czasie wyróżniona „Śląską Specjalną” Śląskiego Klubu Fantastyki. Na uwagę zasługuje też zbiór opowiadań fantasy pod wpływem legendy o Robin Hoodzie *Prosto z Sherwood*. Wydała też wybór cytatów politycznych *Polska jabłoń demokracji* (1995), zbiór hinduskich anegdot *Jak rozmawiać z idiotą i inne rady mądrego wezyra* (1995) oraz poradnik *Młodość nie ma wieku* (2002). Oprócz poezji i fantastyki zajmowała się pisaniem scenariuszy filmowych – jeden z nich, stworzony z Jackiem Kowalczykiem do filmu „Głód”, został wyróżniony prestiżową Nagrodą im. Andrzeja Munka. Uprawiała też krytykę literacką. Artystka malowała wiele obrazów, głównie pejzaże z motywami mrocznych lasów, fantastyki oraz w technice pasteli – kwiaty. W 1992 w łódzkim Klubie Nauczyciela odbyła się pierwsza wystawa jej prac zatytułowana „Pejzaże i odloty”, drugą (tematycznie związaną z rodzinnym miastem i jego okolicami) urządziła w Radomsku w ramach cyklu imprez organizowanych przez Fundację Inicjatyw Kulturalnych. Jej obrazy można było oglądać również w galerii „Nieznany Świat” w Warszawie. Interesowała się też mocami nadprzyrodzonymi – współpracowała z polskimi pismami ezoterycznymi „Nieznany Świat”, „Czwarty Wymiar”, „Wróżka”. W l. 70. współpracowała z opozycyjnym Komitetem Obrony Robotników. W czasach stanu wojennego założyła firmę, która produkowała broszki z modeliny. Zm. 18 X 2005 w Szpitalu im. Kopernika w Łodzi w wyniku zaniedbanego zapalenia płuc. Pochowana na Cmentarzu na Dołach w Alei Zasłużonych.

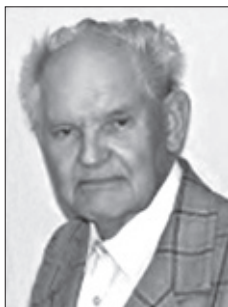
„Co Nowego” 10 XI 2011, nr 45/741; „Ra-

domszczańskie Teatralia” 2013, nr 3; *Krystyna Kwiatkowska...*, http://www.gazetazeta.com/artman/publish/printer_891.shtml, pobrano 11 III 2017; Strona internetowa Krystyny Kwiatkowskiej, <http://www.kwiatkowska.gryzzyly.com/dorobek.php>, pobrano 10 III 2017.

Edmunda Bodanka

L

LECHOWSKI Jakub Marian (1927-2012) – ekonomista, fotograf. Ur. 1 VI 1927 w Wysokiem Mazowieckiem, s. Stanisława i Stefanii z d. Borychowskiej. W Radomsku zamieszkał w 1936. W czasach aktywności zawodowej pracownik umysłowy w Zakładach Przemysłowych „Komuna Paryska” (Metalurgia). W latach powojennych członek orkiestry symfonicznej utworzonej pod kierunkiem → Jerzego Fotygi. Prócz muzyki zajmował się fotografią (od 1952), na zdjęciach uwieczniał głównie architekturę i krajobraz. Przez dziesięciolecia dokumentował Radomsko i jego okolice. W l. 1957-1958 członek Częstochowskiego Towarzystwa Fotograficznego, następnie współorganizował sekcję fotograficzną przy Towarzystwie Wiedzy Powszechnej w Radomsku. Współorganizator pierwszej wystawy fotografii artystycznej w Radomsku (1959). Współzałożyciel Towarzystwa Fotograficznego w Radomsku (7 II 1962), w którym aktywnie działał do końca życia (w l. 1967-1995 jako prezes, później członek honorowy). Członek rzeczywisty Stowarzyszenia Twórców Fotoklub Rzeczpospolitej Polskiej. Autor i uczestnik wystaw fotograficznych indywidualnych i zbiorowych (m.in. *Dawno temu w dzień targowy...*, *W moim ogrodzie*), laureat konkur-

sów fotograficznych oraz autor albumów fotograficznych (m.in.: *Radomsko, Gidle, Moje Radomsko*). 3 V 2012 za zasługi dla kultury miasta otrzymał Medal Miasta Radomska. Żonaty z Wiesławą Kulak (ślub w 1957), ojciec Magdaleny i Artura. Zm. 20 XII 2012 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

A. Szponder, *50 lat Towarzystwa Fotograficznego w Radomsku*, Radomsko 2012; tenże, *In memoriam: Jakub Lechowski (1927-2012)*, [w:] *ZRa*, t. VIII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2013, s. 327-329; Dokumentacja Towarzystwa Fotograficznego im. Edmunda Osterloffia w Radomsku; J. Lechowski, *Dawno temu w dzień targowy*, Radomsko 2009; tenże, *Moje Radomsko 1958-1983*, wyd.2, Radomsko 2011; Rozmowa Artura Szpondera z Jakubem Lechowskim (w dn. 28 XII 2011); Rozmowa Artura Szpondera z Magdaleną Lechowską (w dn. 19 I 2017); Zbiory prywatne Jakuba Lechowskiego; Zbiory prywatne Marcina Kwarty.

Artur Szponder

LEFRANC Mikołaj (1765-1847) – duchowny katolicki. Ur. 3 XI 1765 na terenie Francji. Nauki pobierał w Charleville, gdzie przez 6 lat przebywał w konwiktach. Następnie podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Rheims. W 1790 otrzymał święcenia kapłańskie w Trewirze z rąk bp. asboleńskiego Jana Marii d’Herbain. Z powodu prześladowań duchowieństwa, związanych z wybuchem Rewolucji Francuskiej, opuścił Francję i przybył do Polski. Został przyjęty w poczet duchowieństwa archidiecezji gnieźnieńskiej i skierowany zaraz do pracy duszpasterskiej w parafii Chabielice. Stamtąd w 1803 przeniesiono go na probostwo do Lgoty (dziś: Lgota Wielka) k. Radomska. Pięć lat później abp Ignacy Raczyński powierzył mu także urząd administratora parafii Kamieńsk. Z probostwa lgockiego zrezygnował w 1810, został wówczas mianowany prepozytem w Kamieńsku. W tym też cza-

sie otrzymał nominację na dziekana brzeźnickiego. Po śmierci ks. Grzegorza Rzewuskiego objął w 1811 urząd administratora parafii św. Lamberta w Radomsku, którą kierował do 1817. W 1819 został oficjałem Konsystorza Foralnego w Piotrkowie, ponadto otrzymał godność kanonika honorowego w Płocku. Ze swoich obowiązków wywiązywał się rzetelnie, stąd w 1823 bp kujawsko-kaliski oddał mu dodatkowo w zarząd parafię Dobryszyce. Był bardzo oddany sprawom gospodarczym zarówno w Kamieńsku, jak i w Dobryszycach. Szczególną troską otaczał mieszkańców osady Czarny Las w parafii dobryszyckiej, za co później wdzięczni parafianie osadę tę nazwali od jego nazwiska Lefranowem. Wielość obowiązków, którym się oddawał, uniemożliwiła mu sprawowanie urzędu dziekana brzeźnickiego, toteż w 1825 zrezygnował z tej funkcji. W tym też czasie został podniesiony do godności kanonika honorowego Kapituły Katedralnej we Włocławku, gdzie z czasem otrzymał tytuł scholastyka (1837) i archidiakona (1845). Intensywność zajęć jednak spowodowała, że zaczął poupadać na zdrowiu. Nie pomogły mu nawet pobyty w zagranicznych sanatoriach, zm. 27 VIII 1847 w Kamieńsku. Tam też został pochowany na cmentarzu parafialnym.

Z. Grządzielski, *Leksykon miasta i gminy Kamieńsk. Część I*, Radomsko [brw], s. 96; A. Janas, *Duchowieństwo radomszczańskie w okresie niewoli narodowej*, „Rocznik Towarzystwa Genealogicznego Ziemi Częstochowskiej” 2 (2011), s. 250; J. Kapuściński, *Duchowieństwo parafii Dobryszyce*, *ZRa* 9 (2014), s. 270; W. Włazłak, *Organizacja i działalność Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego w latach 1819-1918*, Częstochowa 2004, s. 73-78.

Patrycja Gola

LEMENE Stefan Jan (1864-?) – architekt. Ur. 29 VIII 1864 w Płocku, s. Augusta (podpisarza sądowego) i Kon-

stancji z Taraszewskich małżonków Lemene. Absolwent gimnazjum w Łowiczu (1884), a następnie petersburskiego Instytutu Inżynierów Cywilnych (1890). W służbie rządowej od 28 IX 1890, początkowo jako nadetatowy technik budowlany Gubernialnego Rządu Piotrkowskiego,

w 1891 zastępował architekta miejskiego w Łodzi, od 16 I 1892 inżynier pow. noworadomskiego. 15 I 1901 przeniesiony na analogiczne stanowisko w pow. łódzkim. W tym samym roku odznaczony Orderem św. Stanisława 3 kl. Miał również srebrny Medal na Pamiątkę Koronacji Cara Aleksandra III. Uzyskał rangę sekretarza kolegiального. Zaprojektował m. in.: w Łodzi – kamienicę Arona Schlessera, hotel „Savoy” i siedzibę carskiej policji konnej, w Zgierzu – kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej, w Częstochowie – synagogę. Był właścicielem willei w Kamięnsku, którą wynajmował letnikom. Społecznik: w l. 1896 i 1898 zasiadał w Radzie Nadzorczej OSO w Noworadomsku, w 1899 został pierwszym prezesem Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego w Noworadomsku, w 1908 wybrany do Zarządu Łódzkiego Towarzystwa Teatralnego. W VI 1911 poprosił o zwolnienie z funkcji inżyniera pow. w Łodzi w związku z planowanym rozpoczęciem pracy w Komitecie Techniczno-Budowlanym MSW w Sankt Petersburgu. Ok. 1912 przeprowadził się do Warszawy, mieszkał tam co najmniej do 1940 (z przerwą ok. 1920, kiedy przebywał czasowo w Poznaniu). W pierwszej poł. l. 20. służył w WP (początkowo jako urzędnik wojskowy VII rangi, a od 1921 w stopniu podpułkownika), m. in. w 8 pułku saperów, a od 1924 na stanowisku zastępcy szefa inżynierów i saperów

w Dowództwie Okręgu Korpusu IV. 1 IV 1927 w Warszawie związał z Henrykiem Mierzejewskim spółkę firmową wykonującą roboty inżynieryjno-budowlane. W poł. l. 30. biegły sądowy ds. architektoniczno-budowlanych przy Sądzie Okęgowym w Warszawie (zamieszkały ul. Piusa XI nr 8). Dalsze losy S. Lemene nie są znane. Żonaty z Kazimierą Teodozją Dobrowolską (w Radomsku 2 II 1896), mieli córkę Irenę.

W. Baraniewski, *Warszawa-Moskwa / Moskwa-Warszawa 1900-2000 [katalog wystawy]*, „Zachęta” Narodowa Galeria Sztuki, Warszawa, grudzień 2004, <http://culture.pl/pl/artykul/fontarte>; W. Chromiński, *Pamiętnik Nadzwyczajnego Zjazdu Techników Polskich w Warszawie w roku 1917*, Warszawa 1917, s. 53; D. Kędziński, *Traugutta : Ulica hoteli i łódzkich wspomnień*, „Kronika miasta Łodzi” 2013, nr 3, s. 196; K. Stefański, *Ludzie którzy zbudowali Łódź. Leksykon architektów i budowniczych miasta (do 1939 roku)*, Łódź 2009, s. 103; AACz, *Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1892-1897*, sygn. KM 112, akt 20/1896; APPI, *ASC parafii rzymskokatolickiej w Płocku*, zespół 155, *Księga ur., małż. i zm.* 1864, sygn. 74, akt ur. 258; APP, *Akta miasta Poznania*, zespół 474, seria: 19.3, *Kartoteka ewidencji ludności /1870-1931/*, sygn. 14725; „*Dziennik Obwieszczeń Miasta Warszawy*” 1940, nr 29, s. 4; „*Dziennik Personalny*” 1920, nr 2, s. 15; 1922, nr 15, bp; 1924, nr 69, s. 899; „*Głos Warszawski*” 1908, nr 61, s. 2; *GoCz* 1912, nr 124, s. 4; „*Kalendarz Sądowy na rok 1934*”, Warszawa [1934], s. 185; „*Kronika Warszawy*” 1926, nr 5, s. 91; *KWa* 1896, nr 16, s. 2; 1898, nr 168, s. 4; 1899, nr 267, dodatek poranny, s. 2, nr 282, dodatek poranny, s. 2; 1901, nr 17, s. 9, nr 171, s. 7; „*Niwa*” 1897, nr 48, s. 946; *Pamiętna książka petrokovskoj guberni na 1898 god*, Piotrków 1898, s. 63-64; *Pamiętna... na 1902 god*, Piotrków 1902, s. 57; „*Polska Zbrojna*” 1921, nr 8, s. 3; „*Słowo*” 1890, nr 126, s. 2; „*Tydzień*” 1892, nr 8, s. 2; „*Tygodnik Handlowy*” 1927, nr 19, s. 21.

Grzegorz Mieczynski

LENK Franciszek Waclaw, ps. *Inżynier* (1896-1951) – urzędnik, działacz PPS. Ur. 30 VII 1896 w Hucie (parafia Baranowo w pow. przasnyskim), s. Wincentego i Scholastyki z Zaborowskich małżonków Lenk. Wykształcenie z zakresu szkoły średniej zdobył samodzielnie. W 1916 wstąpił do POW. W XI 1918 jako komendant POW dowodził rozbrajaniem wojsk okupacyjnych w Wyszkuwie, Łochowie oraz Ostrołęce. Bezpośrednio z POW przeszedł jako ochotnik do WP. Po 8 miesiącach służby został zwolniony z powodów zdrowotnych. Sympatyzował z PPS od 1905, ale w szeregi partii wstąpił po wyjściu z wojska. Czasowo pracował w hucie szkła

w Wyszkuwie, został zwolniony na początku 1920 za zorganizowanie strajku. Następnie objął stanowisko urzędnika w rządzonej przez socjalistów Magistracie w Radomsku. Jednocześnie został sekretarzem Okręgowego Komitetu PPS. W VI 1920 był jednym z inicjatorów utworzenia Klubu Robotniczego. W VII 1920 ponownie wstąpił ochotniczo do wojska i przez 3 miesiące służył jako sierżant w 201 pp. Po demobilizacji wrócił do pełnienia obowiązków w Magistracie i partii. Utworzył Związek Pracowników Miejskich w Radomsku i wszedł do Zarządu Głównego Związku Pracowników Miejskich w Warszawie (od 1922 jego sekretarz generalny). Został wybrany na przewodniczącego Rady Związków Zawodowych (klasowych) w Radomsku, pełnił tę funkcję co najmniej do 1933. W 1922 z powodzeniem kandydował do Rady Miejskiej w Radomsku z listy PPS. Był komendantem Oddziału Związku Strzeleckiego (1922-1923). W IV 1923 mianowany zastępcą komisarza Kas Chorych na woj. łódzkie,

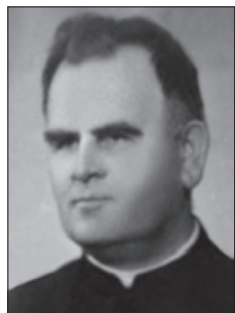
zorganizował Powiatową Kasę Chorych w Radomsku. Jednocześnie objął stanowiska kierownika miejskiej i pow. organizacji PPS. W XI 1923, za przeprowadzenie strajku generalnego, odwołany z funkcji komisarza Kasy Chorych w Radomsku. Po upadku rządu Chjeno-Piasta powrócił na to stanowisko, a następnie został dyrektorem Kasy Chorych (co najmniej do 1928). Wybierany do Rady Miejskiej w kolejnych wyborach w 1927, 1934 i 1939, od 1927 był przewodniczącym Klubu Radnych Socjalistycznych. W l. 1935-1939 ławnik w Zarządzie Miasta Radomska. Wieloletni przewodniczący Oddziału Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego w Radomsku. Na XXI Kongresie PPS w 1928 został wybrany do Komisji Rewizyjnej przy Radzie Naczelnej PPS. W 1937 czasowo aresztowany w związku ze strajkiem tramwajarzy łódzkich. Był już wówczas członkiem Rady Naczelnej PPS. Trzy razy startował w wyborach do Sejmu: w 1928 z listy PPS (był zastępcą posła), w 1930 z listy Centrolewu w okręgu Częstochowa-Radomsko, w 1938 jako kandydat PPS z okręgu radomszczańsko-wieluńskiego. Kawaler Krzyża Niepodległości. Po wybuchu wojny uciekł do Warszawy. Znalazł się na niemieckiej liście proskrypcyjnej i od 1 V 1940 ukrywał się przed Gestapo. Delegowany przez władze PPS-WRN do Piotrkowa na stanowisko pełnomocnika okręgu Piotrków-Radomsko-Tomaszów, działał pod ps. *Inżynier*. Po wojnie był inwigilowany przez UB. Przeciwnik zjednoczenia PPS i PPR. Żonaty z Natalią z d. Barcz, mieli 2 dzieci: Halinę i Władysława (oboje zostali aresztowani przez Niemców za działalność ojca, a Halina zginęła w Auschwitz). Zm. w 1951, pochowany na Starym Cmentarzu w Radomsku.

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska na-

pisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 57, 77, 101, 102, 116, 122, 125; G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 64, 98, 117; *Polska Partia Socjalistyczna w latach wojny i okupacji 1939-1945: Księga wspomnień*, t. 1, Warszawa 1994, s. 113, 114, 117; I. Szumlans-Majzner, *Kampania wyborcza w okręgu Częstochowa-Radomsko do Sejmu III kadencji*, ZRA, t. II, red. T.A. Nowak, Radomsko 2008, s. 90, 93; M. Ściegienna, *Moje wspomnienia o Lucjanie Kwaśniewskim*, ZRA, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 308; APW, Oddział w Pułtusku, ASC parafii rzymskokatolickiej w Baranowie pow. Przasnysz, akt ur. 227/1896; „Dziennik Ludowy” 1928, nr 255, s. 1; „Echo” 1937, nr 358, s. 2; GRa 1922, nr 28, s. 5; „Głos Poranny” 1938, nr 282, s. 1, 3; „Głos Wyborcy : jednodniówka Polskiej Partii Socjalistycznej na Okręg Wyborczy Częstochowa-Radomsko, Luty 1928 r.”, s. 2; „Ilustrowana Republika” 1938, nr 282, s. 7; Inskrypcja nagrobna, Stary Cmentarz w Radomsku, grób nr D02/0041; „Łodzianin” 1939, nr 76, s. 5; „Robotnik” 1939, nr 257, s. 2.

Grzegorz Mieczynski

LUBAS Kazimierz (1915-1984) – duchowny katolicki. Ur. 24 II 1915 w Wojkowicach Komornych, s. Andrzejka i Eufemii z d. Machniewskiej. Ojciec jego pracował w kopalni „Jowisz”. Od 1917 zamieszkał wraz z rodzicami w Czelandzi i tam podjął w siódmym roku życia naukę w szkole powszechnej. Następnie kształcił się w Państwowym Gimnazjum

Matematycznym - Przyrodniczym im. św. Stanisława Kostki w Królewskiej Hucie, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości. W 1934 wstąpił do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, po ukończeniu którego

przyjął święcenia kapłańskie 12 V 1940 w kościele Sióstr Sercanek w Krakowie z rąk bp. Teodora Kubiny. Na pierwszą placówkę wikariuszowską skierowano go do Strzemieszyc, skąd po kilku miesiącach został usunięty przez władze niemieckie. W l. 1940-1945 był wikariuszem w parafii św. Rocha w Częstochowie. Stamtąd otrzymał przeniesienie na administratora, a później proboszcza do Rudy k. Wielunia. W 1958 bp Zdzisław Goliński powierzył mu probostwo w Wieruszowie, a także urząd miejscowego dziekana. Ponadto był wizytatorem nauczania religii w szkołach podstawowych, podległych Inspektoratowi Oświaty w Ostrzeszowie. Podjął też obowiązki spowiednika u Sióstr Opieki Społecznej św. Antoniego w Wieluniu. W 1964 bp Stefan Bareła włączył go w skład Diecezjalnej Rady Administracyjnej, a dwa lata później wręczył mu nominację na ojca duchownego wszystkich księży w diecezji. Za liczne zasługi kościelne otrzymał godność kapelana honorowego Jego Świątobliwości. W 1970 objął urząd proboszcza w parafii św. Lamberta w Radomsku. Był też dziekanem dekanatu radomszczańskiego. To z jego inicjatywy przebudowano gruntownie prezbiterium i wzniesiono nowy ołtarz z płytą marmurową. Oprócz tego w 1977 utworzył kaplicę adoracyjną z wystawionym na stałe Najświętszym Sakramentem. Prowadził też szeroką działalność ponadparafialną, pracując w kurii diecezjalnej na stanowisku kierownika Referatu ds. Duszpasterstwa Duszpasterzy i przynależąc: do Diecezjalnej Rady Administracyjnej, Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej, Komisji ds. Artystyczno-Budowlanych Bazyliki Katedralnej oraz Komisji Głównej II Synodu Diecezji Częstochowskiej, gdzie ponadto wchodził w skład trzech komisji i podkomisji synodalnych. Jako kanonik gremialny był członkiem Kapituły Katedralnej w Częstochowie. Sprzyjał

ruchowi solidarnościowemu w Radomsku. W 1981 poświęcił siedzibę miejscowego Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność”. W tym czasie coraz bardziej cierpiał na dolegliwości chorobowe, toteż często wyjeżdżał na kuracje zdrowotne. Z powodu postępującej cukrzycy zrzekł się niektórych obowiązków diecezjalnych (m.in. referenta ds. Duszpasterstwa Duszpasterzy i Diecezjalnego Ojca Duchownego). Przechodził też specjalistyczne zabiegi w szpitalach w Katowicach-Ochojcu i Piotrkowie Trybunalskim. W tym drugim szpitalu zm. 28 IV 1984. Pogrzeb odbył się w Radomsku, spoczął na Nowym Cmentarzu.

50 lat Kapituly Częstochowskiej 1951-2001, red. K. Korn, R. Rataj, T. Siudy, Częstochowa 2002, s. 121-122; J. Kapuściński, *Proboszczowie parafii św. Lamberta w Radomsku w XX w.*, ZRa 6 (2012), s. 40-41; M. Mikołajczyk, *Ks. Kazimierz Leon Lubas (1915-1984)*, CzWD 58 (1988) nr 3-4, s. 102-104; K. Rutkowski, *Działalność NSZZ „Solidarność” w Radomsku do wprowadzenia stanu wojennego (1981 r.)*, ZRa 7 (2013), s. 78; AKMCz, sygn. 150/125.

Ks. Jacek Kapuściński

LUDWIKOWSKI vel Wilczyński Wiktor (1886-1959) – żołnierz, policjant. Ur. 23 IV 1886 we Lwowie, s. Stanisława i Teresy z d. Bartel małżonków Ludwikowskich. Ukończył Szkołę Kadetów we Lwowie, a w 1908 Terezańską Akademię Wojskową w Wiener Neustadt, po czym został mianowany podporucznikiem. Po siedmiu latach wykładania kryminalistyki awansowany do stopnia rotmistrza żandarmerii. W 1914 dostał przydział do 95 pp armii austriackiej, w którym początkowo pełnił funkcję dowódcy kompanii strzegąc granicy w Czarnogórze, następnie dowódcy batalionu w Czortkowie. Jednocześnie był organizatorem tajnego Związku Strzeleckiego, w ramach którego wykladał taktykę walk partyzanckich. Dwukrotnie

ranny na froncie rosyjskim (1914 i 1915). Po rekonwalescencji został dowódcą 29 Batalionu Marszowego, w 1916 ponownie odniósł rany. Awansowany do stopnia pułkownika i mianowany komendantem szkoły oficerskiej w Jägerndorf. W 1917 brał udział w walkach w rejonie ukraińskim i galicyjskim (otrzymał awans na generała brygady). Pod koniec wojny służył w Żandarmerii Krajowej przy Komendzie

Generalnej w Lublinie jako szef Centrali Inwigilacyjnej na ziemiach polskich okupowanych przez Austrię. W XI 1918 brał udział w organizowaniu polskich oddziałów wojskowych w Radomsku.

Mianowany przez gen. Eugeniusza Dąbrowieckiego komendantem miasta. Oddziały przez niego dowodzone rozbrajały żołnierzy niemieckich w całej okolicy, pośpieszyły również z odsieczą do Częstochowy. Dekretem Naczelnego Wodza Wojsk Polskich z 18 XI przyjęty do WP w stopniu kapitana (rotmistrza), po czym rozkazem szefa Sztabu Generalnego WP Stanisława Szeptyckiego z 17 XII 1918 został przydzielony do żandarmerii. Pełnił funkcję dowódcy Dywizjonu Żandarmerii Wojskowej nr 3 od XII 1918 do X 1919 i mianowany dowódcą żandarmerii w Okręgu Generalnym nr 3 – Kielce, awansowany do stopnia majora rezerwy żandarmerii ze starszeństwem od 1 VI 1919. W l. 1923-1924 był oficerem rezerwowym 1 Dywizjonu Żandarmerii w garnizonie Warszawa. 1 VI 1919 wstąpił do PP, w której zajmował wiele odpowiedzialnych stanowisk, współtworzył Interpol. W 1932 z powodów zdrowotnych został przeniesiony w stan spoczynku. W 1939 zorganizował w Warszawie Straż Obywatelską, pełnił funkcję szefa Wydziału Wy-

konawczego. Aresztowany przez Niemców i osadzony w więzieniu na Szucha, następnie wywieziony na roboty przymusowe do Czechosłowacji. Po wojnie zamieszkał w Kędzierzynie-Koźlu, gdzie zm. 24 III 1959.

M. Gajewski, *Bracia Bronisław i Wiktor Ludwikowscy – inspektorzy Policji Państwowej II Rzeczypospolitej*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska”, Białystok 2000, z. 14, s. 163-167; A. Grochowalski, *Wspomnienie o przodowniku Policji Państwowej Tadeuszu Rozpędku (1897-1940)*, ZRa, t. XI, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 120; B. Rogowski, *Żołnierz i policjant*, „Policja 997” 2014, nr 111; „Dziennik Narodowy” 1918, nr 251, s. 4, nr 259, s. 2-3; „Dziennik Rozkazów Wojskowych” 1919, nr 3, s. 75; *Dziennik Rozporządzeń Ministerstwa Spraw Wojskowych*, 1918, nr 6, s. 56; *GoCz* 1918, nr 244, s. 3, nr 245, s. 3; „Nowa Reforma” 1914, nr 458, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

Ł

LOWIEŃSKI Stanisław – duchowny katolicki. Pochodził z Łowienic w pow. poznańskim. Pełnił posługę kapłańską jako: pleban w Borownie (1502), Osjakowie (1535-1547), dziekan wieluński (1513-1551), kanonik wieluński (1513-1524), kanonik poznański (1526), altarysta w katedrze krakowskiej (1524-1537), altarysta NMP w Wieluniu (1541). W Radomsku przed 1521 został altarystą Najświętszej Maryi Panny w kościele św. Lamberta. Sprawował tę funkcję co najmniej do 1532, tj. do odnowienia fundacji tego ołtarza (przy czym dodano do niego nowe wezwanie św. Małgorzaty i św. Doroty). Zm. po 8 V 1551. Pochowany najprawdopodobniej w kolegiacie wieluńskiej.

J. Łaski, *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, t. I, Gniezno 1880, s. 497 (tu

jako Stanisław Głowieński); T.A. Nowak, *Łowieński Stanisław*, [w:] *Wieluński Słownik Biograficzny*, t. 1 i 2, pod red. Zbigniewa Szerbika i Zdzisława Włodarczyka, Wieluń 2014, s. 81-82; ADWł, Akta Konsystorza Wieluńskiego 3, k. 368v-370v.

Tomasz Andrzej Nowak

M

MACIĄG Władysław (1916-2003) – duchowny katolicki. Ur. 14 V 1916 w Śliwakowie k. Kłomnic, s. rolników Antoniego i Agnieszki z d. Musiał. Początkowo wykształcenie

zdobywał w szkole powszechnej w Zawadzie, Gimnazjum im. Feliksa Fabianiego w Radomsku i Gimnazjum Biskupim w Sandomierzu. W 1936 wstąpił do

Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, po ukończeniu którego przyjął święcenia kapłańskie 22 V 1941 w kościele Sióstr Sercanek w Krakowie z rąk bp. Teodora Kubiny. Na pierwszy wikariat został skierowany do parafii Opatrzności Bożej w Częstochowie, gdzie po kilku miesiącach otrzymał nominację na wikariusza do Kobieli Wielkich. W 1942 przez krótki czas był administratorem w parafii Lubień, a następnie wikariuszem w Mierzynie. Po zakończeniu II wojny światowej objął wikariat w Mrzygłodzie, skąd po trzech miesiącach przeniesiono go na wikariat do Porąbki. W l. 1946-1950 pełnił funkcję administratora parafii Wilkowicko, gdzie m.in. odnowił wnętrze kościoła. Kolejne dziewięć lat spędził na administrowaniu parafią Bór Zapilski. Podobnie jak w poprzedniej parafii, zajął się tutaj przede wszystkim wystrojem wnętrza kościoła.

Od 1951 był także zatrudniony w Sądzie Biskupim w Częstochowie jako obrońca węzła małżeńskiego, a później promotor sprawiedliwości. W 1959 bp Zdzisław Goliński mianował go proboszczem w Gnaszynie, gdzie m.in. doprowadził do końca budowę plebanii. Następnie w l. 1962-1970 był proboszczem w Blachowni i pełnił także urząd miejscowego dziekana. W tym czasie został odznaczony godnością kanonika gremialnego Kapituły Kolegiackiej w Wieluniu i wszedł w skład dwóch komisji kurialnych (Kolegium ds. Karności w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie i Komisji ds. Liturgii). Po licznych trudnościach, które sprawiały mu władze komunistyczne, odrzucając jego kandydaturę m.in. na probostwo w Kłobucku, otrzymał w końcu nominację proboszczowską do parafii Osjaków. Pracując tam przez kolejne pięć lat zdołał odrestaurować kościół parafialny i wyremontować kaplicę w Drobnicach. Popadł wówczas w konflikt z władzami państwowymi, które wszczęły przeciwko niemu dwa postępowania urzędowe w sprawie szkodliwej działalności dla państwa. W 1970 bp Stefan Bareła mianował go dziekanem dekanatu wieluńskiego II, a z czasem członkiem Komisji ds. Reorganizacji Dekanatów i wizytatorem Urzędów i Parafii Dziekańskich Okręgu Radomszczańskiego. Od 1975 był proboszczem parafii św. Jana Chrzciciela w Sosnowcu, chociaż władze komunistyczne odrzuciły jego kandydaturę na ten urząd. Sprawował też urząd dziekana dekanatu sosnowieckiego II i wszedł w skład kilku komisji II Synodu Diecezji Częstochowskiej (Podkomisji ds. Seminarium Duchownych, Komisji ds. Duchowieństwa, Podkomisji ds. Duszpasterstwa Ogólnego i Komisji ds. Gospodarczo-Finansowych Diecezji). Niezbyt długo pozostał w Sosnowcu, ponieważ już w 1978 złożył rezygnację z probostwa. Pomimo sprzeciwu władz państwowych objął urząd

proboszcza w parafii Podwyższenia Krzyża Św. w Częstochowie, gdzie prowadził działalność duszpasterską przez kolejne pięć lat. W międzyczasie papież Jan Paweł II odznaczył go godnością kanonika honorowego Jego Świątobliwości. W l. 1983-1984 był proboszczem parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Sosnowcu, skąd otrzymał przeniesienie najpierw na administratora, a od 1985 proboszcza parafii św. Lamberta w Radomsku. Przez krótki czas był także dziekanem radomszczańskim. Za jego rządów poddano wielu zabezpieczeniom kościoł i budynki parafialne. Ponadto otwarto Kuchnię św. Brata Alberta, wydającą posiłki dla biednych i bezdomnych. W tym też czasie został mianowany przez bp. Stanisława Nowaka członkiem Diecezjalnej Rady ds. Ekonomicznych i Komisji ds. Interpretacji Dokumentów II Synodu Diecezji Częstochowskiej. Zdecydowanie popierał radomszczański ruch solidarnościowy i organizował msze św. w intencji ojczyzny. Był również założycielem Klubu Inteligencji Katolickiej w Radomsku. W 1991 opuścił parafię radomszczańską i zamieszkał w Domu Księży Emerytów w Częstochowie. W l. 1992-2003 pracował jeszcze w Sądzie Metropolitalnym w Częstochowie, pełniąc najpierw obowiązki rzecznika sprawiedliwości, a następnie sędziego. Zm. 23 X 2003 w Częstochowie. Pogrzeb jego odbył się kolegiacie radomszczańskiej. Spoczął na Starym Cmentarzu w Radomsku.

J. Kapuściński, *Proboszczowie parafii św. Lamberta w Radomsku w XX w.*, ZRa 6 (2012), s. 41-43; P. Kulasiewicz, *Dzieje miejscowości i parafii Blachownia do 2010 r.*, Częstochowa 2010, s. 112-115; S. Zabranian, *Ks. Władysław Maciąg (1916- 2003)*, WACz 77 (2003) nr 12, s. 61-64; J. Związek, *Przeszłość kościelna parafii rzymskokatolickich na terenie gminy Osjaków*, [w:] *Monografia gminy Osjaków*, red. J. Książek, Wieluń 2012, s. 139; AKMCz, sygn. 150/136.

Ks. Jacek Kapuściński

MAGOTT Brunon (1907-1987) – duchowny katolicki. Ur. 20 I 1907 w Wieruszowie, s. Franciszka i Marii z d. Cieślak. Rodzice jego zajmowali się handlem. Kształcił się najpierw w szkole powszechnej i progimnazjum wieruszowskim. Wiedzę z zakresu szkoły średniej

zdobywał w Poznaniu i Kępnie. W 1926 wstąpił do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, które ukończył 21 VI 1931 przyjęciem święceń kapłańskich z rąk bp. Teodora Kubiny.

Jako wikariusz podjął pracę duszpasterską w Poczesnej, gdzie ponadto nauczał religii w okolicznych szkołach powszechnych. Od 1932 był kapelanem Zakładu Lecznico-Wychowawczego w Stradomiu. Nadal nauczał religii w szkołach powszechnych, otrzymując z czasem angaż na etat prefekta. Przynależał w tym czasie do Koła Księży Prefektów w Częstochowie. W 1936 objął etat prefekta w Sosnowcu, gdzie nauczał w szkołach powszechnych i średnich. Ponadto w mieście tym pełnił obowiązki kapelana sióstr karmelitanek i asystenta kościelnego Związku Inteligencji Katolickiej. Przed 1939 mianowano go dyrektorem Krucjaty Eucharystycznej w diecezji częstochowskiej. W międzyczasie uzyskał tytuł magistra pedagogiki na UJ. Podczas II wojny światowej pracował duszpastersko w parafii Niwka, a następnie objął w administrację parafię Klimontów. W 1945 został rektorem Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Korzystając z pobytu w tym mieście rozpoczął studia doktoranckie na Wydziale Teologicznym UJ, które uwieńczył tytułem doktora teologii (1949). Dysertację doktorską pt. „Dzieje zakonów zniesionych na terenie diecezji

częstochowskiej” napisał pod kierunkiem ks. prof. Tadeusza Glemmy. Po zamknięciu w 1954 Wydziału Teologicznego na UJ utworzył tzw. „studium domesticum”, gdzie klerycy zdobywali odpowiednie wykształcenie filozoficzno-teologiczne. Dwa lata później na własną prośbę zrezygnował z urzędu rektora seminaryjnego i powrócił do duszpasterstwa parafialnego. Bp Zdzisław Goliński mianował go wtedy proboszczem w Siewierzu, a także powierzył mu urząd dziekana siewierskiego i podniósł do godności kanonika gremialnego Kapituły Katedralnej w Częstochowie. Od 1957 był proboszczem w Wieruszowie. Objął też urząd miejscowego dziekana i otrzymał nominację na Diecezjalnego Referenta Trzeźwości. Po roku jednak został mianowany wikariuszem-adiutorem w parafii św. Lamberta w Radomsku, bowiem miejscowy proboszcz → ks. Marian Jankowski ze względu na podeszły wiek nie mógł w pełni wykonywać swoich zadań i obowiązków. W 1960 wszedł ponadto w skład Diecezjalnej Komisji ds. Liturgii, Muzyki i Śpiewu Kościelnego. Pięć lat później bp Stefan Bareła mianował go proboszczem parafii św. Lamberta w Radomsku. Na urzędzie tym pozostał do 1968. W przeciągu dziesięciu lat posługi w parafii radomszczańskiejskiej zdołał przeprowadzić potrzebne remonty kościoła parafialnego, a także utworzył kilka punktów katechetycznych (Bartodzieje, Młodzowy i Stobiecko Szlacheckie). W 1966 zorganizował obchody Milenium Chrztu Polski, które połączył z jubileuszem 700-lecia istnienia parafii radomszczańskiejskiej. Wśród zaproszonych gości byli m.in.: abp Karol Wojtyła, abp Bolesław Kominek, bp Stefan Bareła, bp Franciszek Musiel, bp Jerzy Stroba i bp Andrzej Wronka. Angażował się też duszpastersko na płaszczyźnie ponadparafialnej, bowiem był w tym czasie dyrektorem ds. misji zagranicznych w kurii diecezjalnej i ojcem duchownym

w dwóch dekanatach: gidelskim i gorzkowickim. Od 1968 zajął się prowadzeniem Domu Księża Emerytów w Częstochowie, obejmując stanowisko dyrektora. Poza tym został ojcem duchownym wszystkich księży w diecezji. Odbył wówczas wiele pielgrzymek zagranicznych (m.in. do Francji, Hiszpanii, Włoch i Ziemi Świętej). Z czasem przejął w diecezji obowiązki dyrektora Unii Apostolskiej Kleru i Papieskich Dzieł Misyjnych oraz otrzymał nominację na kapelana Sióstr Karmelitanek Dzieciątka Jezus w Sosnowcu. W 1974 znowu powrócił do duszpasterstwa parafialnego, obejmując probostwo w Rozprzy, a następnie urząd miejscowego dziekana. Podczas obrad II Synodu Diecezji Częstochowskiej, wszedł w skład Sekcji Obrzędów Liturgicznej Komisji Kultu Bożego. W l. 1979-1987 był jeszcze proboszczem parafii Chrystusa Króla w Dąbrowie Górniczej. Był autorem kilku artykułów naukowych opublikowanych na łamach czasopism kościelnych. W l. 80. inwigilowany i nachodzony przez funkcjonariuszy SB. Ks. Magott nie odmawiał rozmów, w trakcie których uzyskiwano informacje dotyczące działalności Kościoła. Księdza, prawdopodobnie bez jego wiedzy, wpisano na listę tajnych współpracowników pod ps. *Pielgrzym*. Zm. 8 XI 1987 w szpitalu w Zagórzcu i pochowano go na cmentarzu w Wieruszowie.

50 lat Kapituły Częstochowskiej 1951-2001, red. K. Korn, R. Rataj, T. Siudy, Częstochowa 2002, s. 108-109; J. Kapuściński, *Proboszczowie parafii św. Lamberta w Radomsku w XX w.*, ZRa 6 (2012), s. 37-39; tenże, *Rektorzy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1926-2011*, „Veritati et Caritati” 2 (2014), s. 386-388; Ł. Marek, M. Trąba, *Przypadek ks. Brunona Magotta. Studium źródłoznawcze dokumentacji kościelnej i akt aparatu bezpieczeństwa*, Katowice 2010; J. Przemysła-Zieliński, *Sosnowiecka encyklopedia historyczna. Sygnały biograficzne*

– *tematyczne*, Sosnowiec 1996, z. 3, s. 285; S. Urbański, *Magott Brunon (1907-1987)*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, t. 8, s. 357-358; E. Wieczorek, *Ks. Brunon Magott (1907-1987)*, CzWD 64 (1990) nr 7-9, s. 196-198; J. Związek, *Magott Brunon (1907-1987)*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2012, t. 1, s. 83-85; tenże, *Życie i działalność ks. dra Brunona Magotta (1907-1987)*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 28 (2000), s. 309-319; AKMCz, sygn. 150/138.

Ks. Jacek Kapuściński

MAJEWSKI Jerzy (1900-1980) – prawnik. Ur. 2 IV 1900 w Radomsku, s. Konstantego (stolarza, zm. 5 I 1907) i Pelagii małżonków Majewskich (zm. 1954). Miał dziesięcioro rodzeństwa. Po śmierci ojca wychowaniem dzieci zajmowała się matka, zarabiając na życie prowadzeniem hotelu i restauracji przy ul. Przedborskiej (dziś: nr 14), gdzie również mieszkali. Od 10 VI 1915 był członkiem Polskiej Organizacji Skautowej w Radomsku. Maturę zdał 29 VI 1919 w gimnazjum Stanisława Niemca.

Rok później, podobnie jak wielu innych młodych ludzi, zaciągnął się do wojska. Służył w Rembertowie, Biedrusku – Centralna Szkoła Podoficerów Piechoty, w IV drużynie I Kompani Akademickiej (VIII-IX 1920), Chełmnie na Pomorzu – 2 kompania 26 batalionu (X-XII 1920), Ostrowcu pod Radomiem – 24 pp. Na front nie trafił. W I 1921 rozpoczął studia prawnicze na UW, ukończone w 1926. Działał w organizacjach studenckich: Radomskowskim Kole Akademickim (w l. 1921-1922, 1924-1925 zasiadał we władzach stowarzysze-

nia) oraz na uniwersytecie w „Lechicji”. W czasie studiów, przynajmniej od 1924, dorabiał w Ziemskim Banku Kredytowym, z ramienia którego nadzorował Zakłady Mechaniczne „Tłok”. Po ukończeniu studiów pracę zawodową rozpoczął od aplikacji w Sądzie Pokoju w Okręgu Chocimówka w Warszawie. Od 1 I 1927 zaczął pracę w prokuraturze warszawskiej, a od 1 V tego roku miał pełny etat sędziego. 15 X 1927 ożenił się z Aleksandrą Andrzejewską. Wspólnie prowadzili Magazyn Najwytworniejszych Okryć dla Płci Pięknej. Działalność firmy zakończyli wraz z wyjazdem z Warszawy. W l. 1928-1932 J. Majewski pracował w prokuraturze w Białymstoku, a następnie w Kołomyi. Po wybuchu wojny znalazł się w Anglii, a jego żona w Palestynie, gdzie przebywała jeszcze w II 1941. Walczył w I Dywizji Pancerniej w stopniu starszego strzelca. W II 1941 służył w jednostce P 38 w Perth. Po zakończeniu wojny postanowili zostać w Wielkiej Brytanii. J. Majewski nie wrócił do zawodu prawnika, pracował fizycznie. Jedyne znany adres w Londynie to Broomsleigh St. 28 NW6. Zm. bezpotomnie po długiej chorobie 21 X 1980. Niedługo potem zmarła też Aleksandra (9 XI 1980). Zwłoki obojga zostały spopielone i pochowane na cmentarzu Mortlake. W Radomsku na Starym Cmentarzu istnieje ich symboliczny grób. Zachował się pamiętnik Jerzego pisany w l. 1914-1916, opublikowany w 2015. W radomszczańskim muzeum znajduje się liczna korespondencja Jerzego.

G. Mieczynski, *Firmy radomszczańskie w dwudziestoleciu międzywojennym*. Katalog, Radomsko 2013, s. 175; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 119-120; T.A. Nowak, *Dokumenty Patronatu Polskiej Organizacji Skautowej w Radomsku*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 10, 43, 44, 51; tenże, *Wstęp*,

[w:] J. Majewski, *Pamiętnik (1914-1916)*, Radomsko 2015; AACz, Akta Chrztu Parafii św. Lamberta w Radomsku [20 XII 1897/1 I 1898-30 IV/13 V 1900], akt 341/1900; APPT, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Radomsku, sygn. 29, akt 341/1900; Biblioteka Polska w Londynie, Katalog Olgierda Jeżewskiego, nr 546/80; „Dziennik Białostocki” z 7 XII 1932; „Echo Białostockie” z 7 XII 1932; nekrologi J. Majewskiego, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” 1980, nr 257, 260, 272.

Tomasz Andrzej Nowak

MAKAROW Fiodor Lwowicz (1861-?) – Rosjanin wyznania prawosławnego, oficer, urzędnik. Ukończył nowoczerkaską kozacką junkierską szkołę. W służbie rządowej od 1 IX 1880, w 1890 służył w stopniu sotnika w stacjonującym w Suwałkach 2 Pułku Kozaków Dońskich, od

16 VIII 1893 pomocnik naczelnika pow. ds. policyjnych i naczelnik straży ziemskiej w Łasku, od 16 VIII 1900 naczelnik straży ziemskiej rewiru dąbrowskiego, następnie naczelnik pow. rawskiego, od XII 1907 naczelnik pow. noworadomskiego. Zwalczał wystąpienia rewolucyjne w Zagłębiu Dąbrowskim, następnie przeciwdziałał organizowaniu się chłopów w pow. noworadomskim. W Radomsku utrzymywał dobre stosunki z większością przedstawicieli ówczesnej elity miasta, m. in. uczestniczył we wspólnych polowaniach. W VI 1912 przeniesiony na stanowisko naczelnika pow. łódzkiego. Odznaczony srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji Cara Aleksandra III i brązowym Medalem za Trudy Spisu Powszechnego 1897. Żonaty, miał czworo dzieci. Po wybuchu I wojny światowej początkowo opuścił Łódź, 4 XI ponownie do niej

powrócił. Następnie ewakuował się wraz z wojskami carskimi. W rosyjskiej wojnie domowej opowiedział się po stronie Białych (w 1919 pełnił funkcję referenta w randze radcy kolegiального w inspektoracie artylerii w Armii Dońskiej). Wyemigrował z Rosji – w 1922 przebywał w Konstantynopolu.

H. Brodawska, *Ruch chłopski po uwłaszczeniu w Królestwie Polskim, 1864-1904*, Warszawa 1967, s. 226; <http://forum.vgd.ru/442/15826/> - pobrano 21 I 2017; A.V. Vienkov, *Donskaja Armija, organizacjonnaja struktura i komandnyj sostav 1917-1920 gg*, Rostow nad Donem 2014, s. 206; L. Wasilewski, *Strejk polityczny w Król. Polskiem*, Kraków 1905, s. 38; GoCz 1908, nr 15, s. 2; *Pamiatnaja kniżka petrokovskoj guberni na 1898 god*, Piotrków 1898, s. 61; *Pamiatnaja kniżka petrokovskoj ... 1902 god*, Piotrków 1902, s. 64; *Pamiatnaja kniżka petrokovskoj... 1910 god*, Piotrków 1910, s. 38; *Pamiatnaja kniżka petrokovskoj... 1913 god*, Piotrków 1913, s. 42; *Pamiatnaja kniżka suwalskiej guberni na 1890 god*, Suwałki 1890, s. 173; *Pamiętniki chłopów*, t. 1, Warszawa 1935, s. 231.

Grzegorz Mieczynski

MICKIEWICZ Telesfor Stanisław (1848-1935) – urzędnik kolejowy, powstaniec styczniowy. Ur. w Suwałkach (wg aktu ur.) 5 I 1848, s. Wincenty Mickiewicz (utrzymującej się z własnych funduszy) – inne źródła podają, że ur. 5 I 1845, a jego rodzicami mieli być Józef i Wincentyna z d. Giedrojc. Po rozpoczęciu powstania styczniowego T. Mickiewicz wstąpił w szeregi powstańcze. Walczył m.in. w partii Selewicza, Orłowskiego, Pawełka i Stanisłao Bechiego. W potyczce pod Strykowem odniósł ranę po upadku z konia. Udało mu się dojść do zdrowia i powrócić na powstańczy szlak. W Belnie w wyniku denuncjacji oddział Bechiego, w którym wówczas służył T. Mickiewicz, dostał się do niewoli. Dowódcę stracono

we Włocławku, zaś jego żołnierzy zesłano na Syberię. Wigilię 1863 Mickiewicz wraz

z innymi zesłańcami spędził w fatalnych warunkach w Pskowie, który to stanowił punkt postojowy w pieszej drodze do Włodzimierza nad Kłaźmą, gdzie odbył się sąd wojenny. Skazano go na 10

lat robót przymusowych w miejscowości Wiatka na Syberii. W 1871 zwolniony z odbywania reszty kary i po kilkumiesięcznej podróży powrócił do ojczyzny. W Warszawie powierzono mu funkcję kierownika hotelu i restauracji „Europejskiej”. W 1879 T. Mickiewicz znalazł zatrudnienie jako urzędnik Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej (przepracował do emerytury 43 lata). W 1913 osiedlił się z rodziną w Radomsku, gdzie cieszył się wielkim szacunkiem zarówno władz miejskich, jak i mieszkańców. Był gościem honorowym uroczystości miejskich, m.in. witał marszałka → Józefa Piłsudskiego 17 X 1921, gdy ten przybył do miasta, by odebrać tytuł Honorowego Obywatela Miasta Radomska. Ojciec chrzestny sztandaru radomszczańskie oddziału PTG „Sokół”. Za zasługi dla ojczyzny władze odznaczyły T. Mickiewicza Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości z Mieczami (8 XI 1930), Krzyżem Powstańczym i Krzyżem Harcerskim. W 1919 jako weteran powstania styczniowego otrzymał stopień podporucznika i stałą pensję. Ożenił się 22 VI 1882 w Warszawie z wdową Emilią Zielenkiewicz z d. Janicką, mieli pięcioro dzieci: córki Janinę, Jadwigę, Leokadię, Wiesławę oraz syna Adama. T. Mickiewicz zm. 26 XII 1935 w Radomsku, jego pogrzeb stał się wielką manifestacją patriotyczną.

M. Łęska, *Wspomnienie o Telesforze*, „Gazeta Radomszczańska” 2013, nr 11, s. 8-9; G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 69; *Słynny powstaniec z Suwałk*, „Dwutygodnik Suwalski” 2016, nr 1, s. 10; R. Szwed, *Powstanie Styczniowe w Radomszczańskim*, Radomsko 1994, s. 65; APPT, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Lamberta w Radomsku, sygn. 109, akt zg. 464/1935; APS, ASC parafii rzymskokatolickiej w Suwałkach, sygn. 63/165/0/1/74, akt ur. 153/1859; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Antoniego Padewskiego w Warszawie Śródmieście, zespół 1218, akt małż. 57/1882; Legitymacja weterana powstania styczniowego, http://www.powstaniestyczniowe.pl/img/galeria/Telesfor_Mickiewicz_legitymacja_2.jpg, pobrano 22 II 2017; *Moja rozmowa z potomkiem „Wieszcza” Telesforem Mickiewiczem – weteranem powstania 1863 r.*, „Poległym bohaterem 1863 r. Poległym w walce o i za niepodległość ojczyzny”, Radomsko 1934, s. 4-6.

Kamil Rutkowski

MIKOŁAJEWSKI Kazimierz (1897-1940) – mjr WP. Ur. 4 V 1897 w Radomsku, s. Jana (sekwestratora miejskiego) i Kazimierzy z Rylskich małżonków Mikołajewskich. Uczęszczał do prywatnego progimnazjum → A. Żylińskiego w Radomsku, a następnie kontynuował naukę w Piotrkowie. W końcu 1913 wstąpił do 4 Pułku Kirasjerów w Gąsienicy niedaleko Petersburga i rozpoczął naukę w szkole podoficerskiej. Maturę zdał w gimnazjum w Ufie. Po wybuchu I wojny światowej służył w swojej macierzystej jednostce. W l. 1915-1916 brał udział w działaniach wojennych na północnym odcinku frontu. W czasie rewolucji lutowej utworzył wraz z innymi Polakami szwadron polski. Jednostka ta weszła potem w skład I Korpusu Polskiego w Rosji dowodzonego przez gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego. Na polecenie przełożonych wrócił do Petersburga by werbować polskich żołnierzy i organizować z nich jednostki kawale-

rii. Po rewolucji październikowej kontynuował pracę werbunkową w Moskwie. W VI 1918 wyjechał do Murmańska, gdzie wstąpił do polskich formacji wojskowych, tworzonych przez gen. Józefa Hallera. Na-

stępnie został skierowany do Archaniejska do polskiej placówki zajmującej się werbowaniem do wojska przybywających z głębi Rosji Polaków. Po ewakuacji polskich oddziałów drogą morską do Francji, w XI 1918 dostał przydział do 4 pułku szwoleżerów. Z jednostką tą brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie południowym. 20 VIII 1920 pod miejscowością Bóbrka, dowodząc jako podchorąży 10 żołnierzami, uderzył na dużo liczniejszy oddział kozacki i rozbił go uwalniając 350 jeńców. Za ten czyn dostał Order Virtuti Militari. Po wojnie został awansowany na podporucznika, a jego pułk przemianowano na 6 pułk strzelców konnych z siedzibą w Żółkwi k. Lwowa. W 1924, już jako rotmistrz, był czasowo oddelegowany do tworzącego się Korpusu Ochrony Pogranicza. W Grudnię 1924 odbył kurs w szkole kawalerii. Dwa lata później wchodził w skład sztabu 4 Dywizji Kawalerii we Lwowie, a od 1930 służył w 5 Pułku Ułanów Zasławskich w Ostrołęce. W 1938, po awansie na majora kawalerii, oddelegowany do Częstochowy na stanowisko komendanta Przysposobienia Wojskowego Konnego „Krakusów” 7 DP. Wybuch II wojny światowej zastał mjr. Mikołajewskiego wraz z oddziałem niedaleko granicy w okolicy Krzepic, na kierunku działania niemieckiej 4 Dywizji Pancerniej. Po wydostaniu się 3 IX z okrążenia pod Janowem kontynuował dalszą walkę. Na Lubelszczyźnie utworzył improwizowany oddział kawalerii. W końcu wrze-

śnia został wzięty do niewoli sowieckiej i przewieziony najpierw do punktu zbiorczego we Lwowie, a następnie do obozu w Starobielsku. Wiosną 1940 zamordowany w Charkowie i pogrzebany w lesie na obrzeżach miasta. Odznaczony: Krzyżem Virtuti Militari 5 kl., Krzyżem Walecznych, Medalem za Wojnę 1918-1921, Medalem Niepodległości, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Wolności, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Médaille Interalliée (Medal Zwycięstwa – odznaczenie francuskie). Żonaty z Marią z Zenknerów (ślub we Lwowie 7 X 1930), mieli córkę Elżbietę.

A. Grochowalski, *Sowiecka niewola*, „Gazeta Radomszczańska” 2014, nr 16, s. 13; tenże, *Wspomnienie o majorze kawalerii Kazimierzu Mikołajewskim (1897-1940)*, ZRa, t. X, 2015, s. 173-187; Z. Kandora, *Blachownia zarys historii do 1990 roku*, Blachownia 2001, s. 24; L. Mastalski, *Oficerowie Częstochowskiej 7 Dywizji Piechoty zamordowani na wschodzie w 1940 roku. Noty biograficzne*, Kraków-Częstochowa 2005, s. 145-146; W. Steblik, *Armia „Kraków” 1939*, Warszawa 1975, s. 177, 209; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1898-1900, sygn. KM 109, akt 648/1898; CAW, akta personalne K. Mikołajewskiego, sygn. AP 4737.

Andrzej Grochowalski

MIRECKI Franciszek (1869-1948) – duchowny katolicki. Ur. 4 X 1869 we wsi Skape w pow. koneckim, s. Józefa i Anny z d. Maluszyńskiej. Kształcił się w Gimnazjum w Piotrkowie. W 1887 wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku, skąd po trzech latach skierowano go na studia do Akademii Duchownej w Petersburgu. Tam też przyjął święcenia kapłańskie 30 XII 1893 z rąk bp. Franciszka Albina Symona i rok później uzyskał tytuł magistra teologii. Powróciwszy do diecezji został wikariuszem w katedrze włocławskiej, a także zlecono mu obowiązki najpierw pomocnika sekretarza,

a z czasem sekretarza w Konsystorzu Generalnym. Od 1895 był tam również obrońcą węzła małżeńskiego. Dwa lata później przeniesiono go na probostwo w Tokarach, a po czterech latach na probostwo w Raciążku. W międzyczasie otrzymał godność kanonika honorowego w kolegiacie kaliskiej. Z nominacji bp. Aleksandra Kazimierza Bereśniewicza objął dodatkowo w 1901 urząd kanclerza Konsystorza Generalnego. Po pięciu latach zrezygnował z tego stanowiska, zatrzymując nadal tytuł proboszcza w Raciążku i podejmując nowe obowiązki kapelana w Ciechocinku. W 1910 odwołano go z dotychczasowych

funkcji i powierzono mu probostwo w parafii św. Lamberta w Radomsku. Ponadto był dziekanem radomszczańskim. Dzięki jego staraniom odnowiono miejscowy kościół parafialny, jak również wyremontowano plebanię i dom wikariuszy. Udzielał się też społecznie – był członkiem Zarządu Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijańców (od 1911) i wchodził w skład Komitetu Apropowizacyjnego Miasta Radomska (1918). Poza tym stanął na czele komitetu organizacyjnego uroczystości nadania nowego sztandaru OSO i wmurowania tablic pamiątkowych poświęconych → Kazimierzowi Soczółowskiemu i → Julianowi Kulskiemu (7-8 IX 1919). Od 1 IV 1917 do 31 V 1918 zasiadał w powołanej przez władze okupacyjne Radzie Miejskiej Radomska. Mając na uwadze jego talent i umiejętności, bp Stanisław Zdzitowiecki włączył go w l. 1918-1925 w skład Consilium Vigilantiae w kurii biskupiej oraz mianował sędzią prosynodalnym w Oficjalacie Terenowym w Częstochowie. Otrzymał też godność kanonika gremialnego kolegiaty

kaliskiej, a z czasem tytuł honorowy prałata, prałata kustosa i prałata dziekana w tej kapitule. Od 1920 był proboszczem w parafii św. Zygmunta w Częstochowie. Po utworzeniu diecezji częstochowskiej w 1925 znalazł się w jej strukturach, nadal piastując dotychczasowy urząd proboszcza. W 1926 bp Teodor Kubina mianował go dodatkowo wikariuszem generalnym i konsultorem diecezjalnym, a rok później papież wyniósł go do godności prałata domowego Jego Świątobliwości. Ze względu jednak na niemożność pogodzenia sprawowanych funkcji, poprosił ordynariusza miejsca o zwolnienie go z urzędu wikariusza generalnego, co też bp Kubina uczynił w 1929. W następnym roku przyjął nominację na komisarza biskupiego nad ośmioma dekanatami, a cztery lata później został sędzią prosynodalnym. Był również spowiednikiem w częstochowskim Przytułku Ubogich i Bezdolnych Kobiet, jak też kapelanem częstochowskiej straży pożarnej. Ponadto należał do Rady Szkolnej Powiatowej i Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan. Zm. 21 XII 1948 w Częstochowie i spoczął na cmentarzu Kule.

J. Dębiński, *Duchowienstwo rzymskokatolickie diecezji wrocławskiej w latach 1918-1939*, Toruń 2010, s. 236, 241, 451; J. Kapuściński, *Proboszczowie parafii św. Lamberta w Radomsku w XX w.*, ZRa 6 (2012), s. 34-36; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 19, 36, 37; T.A. Nowak, *Sprawozdanie samorządu miejskiego za okres od 1 kwietnia 1917 do dnia 31 maja 1918 r.*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 114; J. Sętowski, *Cmentarz Kule w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*, Częstochowa 2005, s. 198; W.P. Wlazlak, *Ks. Franciszek Mirecki (1869-1948)*, WACz 80 (2006) nr 1-2, s. 139-140; J. Związek, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990, s. 99-100; AACz, sygn. AP 129.

Ks. Jacek Kapuściński

MITELMAN Eliasz (1878-1920) – lekarz wewnętrzny i dziecięcy. Ur. 10 I 1878 w Radomsku, s. Kasyela i Cywes z Zalcbergów małżonków Mitelmanów. W 1895 ukończył gimnazjum w Kielcach ze srebrnym medalem. Dyplom lekarski uzyskał w 1902 na Wydziale Medycznym UW. Prowadził w Radomsku prywatną praktykę lekarską co najmniej od 1906. Ceniony za wprowadzenie do leczenia, opracowanego przez siebie, skutecznego środka przeciwgorączkowego. Społecznik:

w 1909 członek Zarządu Żydowskiego Towarzystwa Pomocy Ubogim i Chorym „Linax Hacedek”, w 1910 członek Zarządu i pierwszy prezes Towarzystwa Muzyczno-Literackiego „Hazomir”, od 1910 członek Rady Nadzorczej, a od 1912 drugi dyrektor Towarzystwa Wzajemnego Kredytu, w 1910 wybrany do Rady Nadzorczej I Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego (żydowskiego), członek pierwszego Zarządu Stowarzyszenia Opieki nad Dziećmi i Sierotami Żydowskimi. Żonaty z Fanią z Kojrańskich, mieli kilkoro dzieci. W 1906 brał udział w wyborach do Dumy z ramienia Stronnictwa Postępowej Demokracji. W czasie I wojny światowej został zmobilizowany i służył w armii carskiej. Powrócił do Radomska w 1917 i objął kierownictwo żydowskiego szpitala zakaźnego mieszczącego się przy ul. Przedborskiej. Zm. we IX 1920 w Radomsku na tyfus po zarażeniu się od chorych, którym udzielał pomocy w czasie epidemii.

Memorial Book of the Community of Radomsk and Vicinity, Tel Awiw 1967, s. 270, 462; G. Mieczyski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 42; tenże,

Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939, Radomsko 2008, s. 41, 42, 97, 182; R. Sikorski, *Radomsko w latach 1910-1911 w świetle częstochowskiej prasy*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 100; APL, ASC Okręgu Bożniczego w Radomsku, zespół 335, sygn. 10, akt 11/1878, sygn. 41, akt ur. 108/1906; „Gazeta Kielecka” 1888, nr 51, s. 1; „Izraelita” 1902, nr 26, s. 308; KWa 1895, nr 193, s. 5; 1910, nr 104, s. 12; „Rzeczpospolita” 1920, nr 83, s. 3; „Wiadomości Częstochowskie” 1906, nr 7, s. 2-3, nr 53, s. 2; *Russkij Medicinskij Spisok na 1905 god*, Sant Perersburg 1905, s. 236; *Urzędowy spis lekarzy uprawnionych do wykonywania praktyki lekarskiej oraz aptek w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1924/25, s. 278.

Grzegorz Mieczynski

MIZERA Stefan Kazimierz (1924-2002) – kapłan archidiecezji częstochowskiej, archiwista. Ur. 2 VI 1924 w Masłońskich k. Częstochowy, w ówczesnej parafii Przybyń (aktualnie: Żarki Letnisko), s. Stanisława i Stanisławy z d. Maladyn. Nauki początkowe pobierał w szkołach powszechnych w rodzinnej miejscowości oraz w pobliskim Gęzynie (ukończył w 1938). Z powodu trudnej sytuacji rodzinnej i materialnej nie podjął dalszej nauki, którą zamierzał kontynuować w Gimnazjum im. Romualda Traugutta w Częstochowie. W czasie okupacji hitlerowskiej znalazł zatrudnienie w miejscowej fabryce tekstury, co pozwoliło mu uniknąć wywózki na przymusowe roboty w głąb Rzeszy. Z czasem przyłączył się do organizującego się w okolicach ruchu oporu i wstąpił w szeregi AK. Po zakończeniu wojny zdecydował się wyjechać na Ziemię Odzyskane, gdzie pracował jako urzędnik w Łambinowicach. Nadal marzył jednak o podjęciu dalszego kształcenia, a myśli skłaniały go ku wstąpieniu do seminarium duchownego. W 1947 powrócił w rodzinne strony i rozpoczął naukę w Miejskim Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych w Częstochowie. Na pokrycie kosztów nauki nadal musiał zarabiać w różnych

zakładach pracy, a także pomagać w rodzinnym gospodarstwie. Świadcstwo maturalne uzyskał w 1950 i swoje kroki skierował do Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Częstochowskiej w Krakowie. Studia filozoficzno-teologiczne zaczął z nastaniem roku akademickiego 1950/1951 na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Na seminarium naukowe z historii Kościoła uczęszczał do ks. prof. Tadeusza Glemmy, u którego rozpoczął pisanie pracy magisterskiej o dziejach rodzinnej parafii Przybyń. Jego karierę naukową w 1954 przerwała reorganizacja studiów przez władze komunistyczne, które zlikwidowały Wydział Teologiczny UJ i pozbawiły alumnów możliwości uzyskania magisterium na prawach państwowych. Przerwanie studiów nie powodowało jednak ukończenia formacji seminaryjnej, wieńczącej przyjęciem święceń duchownych, których udzielił diakonom 26 VI 1955 bp pomocniczy częstochowski Stanisław Czajka w katedrze św. Rodziny w Częstochowie. Jako neoprezbiter został skierowany przez władze ówczesnej diecezji częstochowskiej do pracy w charakterze wikariusza i prefekta szkół najpierw do parafii Koziegłówki (1950-1951), a następnie Sączów (1951-1958). Z dn. 19 VIII 1958 mianowany wikariuszem w parafii św. Lamberta w Radomsku, gdzie katechizował młodzież w LO nr 23, LO nr 24 oraz w Zasadniczej Szkole Zawodowej na Bugaju. Kolejną jego placówką duszpasterską była parafia św. Apostołów Piotra i Pawła w Zawierciu (1961-1962), skąd 16 VI 1962 wyjechał, za zgodą bp. częstochowskiego prof. dr. hab. Zdzisława Golińskiego, na studia specjalistyczne na KUL. Decyzja ta umożliwiła realizację zainteresowań naukowych z czasów studiów seminaryjnych i otworzyła drogę do uzyskania magisterium na podstawie pracy naukowej „Rozwój społeczno-gospodarczy parafii Przybyń w latach 1518-1519”. Praca

nie powstała jednak na kierunku Historia Kościoła, jak chciał pierwotnie ks. Mizera, ale za wskazaniem bp. Z. Golińskiego, na Wydziale Filozoficznym pod kierunkiem prof. dr. hab. Czesława Strzeszewskiego. Dyplom magistra filozofii chrześcijańskiej otrzymał 24 VI 1965. Bezpośrednio po ukończeniu studiów nie powrócił do pracy duszpasterskiej, ale nowy bp częstochowski Stefan Bareła zezwolił mu na kolejne dwa lata nauki na Wydziale Filozoficznym KUL celem przygotowania rozprawy doktorskiej. Po tym okresie został mianowany wikariuszem w parafii katedralnej św. Rodziny w Częstochowie, z możliwością ukończenia dysertacji doktorskiej pt. „Przemiany społeczno-gospodarcze w dobrach klucza lisinickiego w latach 1815-1864”. Równocześnie prowadził wykłady z zakresu katolickiej nauki społecznej w kościele akademickim w Częstochowie. Stopień naukowy doktora filozofii chrześcijańskiej uzyskał 27 V 1969. Dnia 6 X 1970 rozpoczął pracę jako wikariusz parafii św. Józefa w Dąbrowie Górniczej. Złe relacje z miejscowym proboszczem spowodowały, że ustąpił z zajmowanego stanowiska i zdecydował się wstąpić na kilka miesięcy do Zakonu Paulinów, na co zgodę wydał bp Bareła w dn. 21 II 1971. Po powrocie do Kościoła częstochowskiego dnia 16 XII 1972 otrzymał nominację na administratora parafii Kamienica Polska. 31 III 1985 trafił na swoją ostatnią placówkę duszpasterską – do Wrzosowej, jako proboszcz z nominacji nowego bp. częstochowskiego Stanisława Nowaka. Parafią kierował do 1987, kiedy na skutek trudności w pracy duszpasterskiej poprosił bp. Nowaka o nominację na dyrektora Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie. Od tego czasu zamieszkał w Domu Księży Emerytów w Częstochowie. Pracę w archiwum łączył z funkcją kustosa Muzeum Diecezjalnego (1989-1997), a także z urzędem sędziego

diecezjalnego w Sądzie Biskupim w Częstochowie. W międzyczasie prowadził wykłady z zakresu katolickiej nauki społecznej w Kolegium Teologicznym w Częstochowie. W 1994, po oddaniu gmachu pod siedzibę seminarium częstochowskiego przy ul. Barbary, wystarał się w nim o pomieszczenia dla zorganizowania Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej oraz Muzeum Archidiecezjalnego w Częstochowie. Na stanowisku dyrektora archiwum pracował do końca swoich dni, porządkując ogromną spuściznę akt, pozyskując nowe, a także publikując teksty naukowe w czasopismach, m.in.: „Studia Claromontana”, „Częstochowskie Studia Teologiczne” i „Almanach Częstochowy”. Zm. 23 IV 2002 w Częstochowie i został pochowany na cmentarzu w Żarkach-Letnisku.

T. Jańczak, *Ks. Stefan Mizera, strzelec „Michał”*, „Gazeta Wyborcza Częstochowska” (2002), nr 293 (17 II), s. 5; W.P. Właźlak, *Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie – dzieje i zasób*, [w:] *Archiwa i kancelarie w służbie Kościoła i nauki*, red. W. Zawitkowska, W.P. Właźlak, Rzeszów 2012, s. 13-15; tenże, *Ksiądz Stefan Mizera (1924-2002). Dyrektor archiwum archidiecezjalnego i kustosz muzeum archidiecezjalnego w Częstochowie*, „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych” (2014), R. 7, nr 7, s. 45-48; J. Związek, *Ks. dr Stefan Mizera (1924-2002)*, CzWD (2003), R. 77, nr 1-3, s. 89-95; tenże, *Ks. dr Stefan Mizera (1924-2002)*, „Ziemia Częstochowska” 29 (2002), s. 177-181.

Łukasz S. Kopera

MORGENSTERN Michał (1780-1848) – lekarz i akuszer. Ur. w 1780 we Włocławku (wg innych źródeł: Inowrocławiu). Dyplom doktora medycyny uzyskał w Erfurcie, nostryfikował go w 1810 w Warszawie. W służbie rządowej od 1812. Przed 1818 pełnił w Radomsku

funkcję fizyka (lekarza) pow., następnie objął stanowisko lekarza okręgowego w Wieluniu, ale nadal mieszkał i praktykował w Radomsku. W 1821 przeniósł się do Sieradza, a przed 1833 do Kalisza – w obu miastach był lekarzem okręgowym. W 1836 zorganizował w Kaliszu szpital dla starozakonných i został jego lekarzem naczelnym. Przetłumaczył na język polski dzieła Hipokratesa, jednak nie zostały wydane drukiem. Z żoną Chaną z Enachów (pochodzącą z Wieruszowa) miał co najmniej troje dzieci: Henryetę, Juliusza i Aleksandra. Zm. na cholerę 9 VI 1848 w Kaliszu.

Beatus, *Szpital żydowski w Kaliszu (monografia)*, „Gazeta Kaliska” 1903, nr 313, s. 1, nr 315, s. 1, nr 320, s. 1; Z. Kledecki, *Szpital Starozakonných w Kaliszu*, http://www.ktl.gulip.pl/medycyna_kalisza/medkal06.htm, pobrano 4 V 2016; *Spoleczeństwo Królestwa Polskiego: studia o uwarstwieniu i ruchliwości społecznej*, red. W. Kula, t. 3, s. 65; G. Mieczynski, *Morgenstern Michał*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, t. 3, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016, s.88; tenże, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 42-43; A. Tabaka, M. Błachowicz, *Dzielny doktor Morgenstern*, <http://www.zyciekalisza.pl/?str=82&id=141658>, pobrano 20 VIII 2014; AACz, Księga ludności miasta Radomska 1810, sygn. KW 60, bp; APŁ, ASC gminy w Sieradzu, zespół 1663, Księgi ur., małż. i zmarłych 1821, 1823, akty ur.: 224/1821, 17/1823; APPT, AmR, zespół 103/I, Akta Urzędu Muncypalnego Miasta Radomska w przedmiocie rewizji aptek i korespondencji, sygn. 376/I; GWA 1818, nr 82, dodatek, s. 2100-2101, nr 83, dodatek, s. 2120, nr 84, dodatek, s. 2146; 1821, nr 119, dodatek, s. 1722, nr 141, s. 2052; KWA 1836, nr 54, s. 253; 1863, nr 173, s. 852; *Lista osób leżeniem i lekarstwami trudniących się w Królestwie Polskiem w 1820*, Warszawa [1820], s. 10.

Grzegorz Mieczynski

MRÓWCZYŃSKI Władysław Karol (1862-1919) – urzędnik. Ur. 18 XII 1862 w Rawie (dziś: Rawa Mazowiecka), s. Jana i Marianny z Jasińskich małżonków Mrówczyńskich. Ukończył gimnazjum w Piotrkowie. W służbie rządowej od 1 V 1880, początkowo pracował jako kancelista Magistratu Rawy, następnie

przez 17 lat jako sekretarz Magistratu Tomaszowa Mazowieckiego, od 15 IX 1899 do 1 II 1910 był sekretarzem ds. kwaterunku Magistratu Częstochowy, burmistrz Radomska od 15 I 1911 do 1913, od 1 III 1913 do 21 VII 1915 pełnił urząd prezydenta Sosnowca. W 1916 władze okupacyjne (po mianowaniu nowego prezydenta) wyznaczyły Mrówczyńskiego na płatnego radcę Magistratu. Funkcję tę sprawował do końca wojny, a następnie powrócił na stanowisko prezydenta. Po wyborach samorządowych w 1919 został burmistrzem Czeladzi. W 1913 odznaczony Orderem św. Stanisława 5 kl., dostał ponadto brązowy Medal za Trudy Pierwszego Spisu Powszechnego 1897. W 1893 w Tomaszowie zmarła jego pierwsza żona Natalia z d. Prandota-Trzcńska. Ożenił się po raz drugi 19 VII 1910 w Częstochowie z Józefiną z Zapalkiewiczów. Miał dwie córki – Zofię i Mieczysławę. Zm. 19 XII 1919 w Czeladzi.

Ł. Kożuch, *Mrówczyński Władysław Karol*, http://www.muzeum-saturn.czeladz.pl/historia/Mrowczynski_Wladyslaw_Karol - pobrano 8 V 2016; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Częstochowie 1909-1910, sygn. KM 186, akt 319/1910; APŁ, ASC w Rawie Mazowieckiej, zespół 1642, Księga ur., małż., zg. 1863, akt ur. 1/1863; GoCz 1913, nr 22, s. 3; *Pamiętna książka petrowskiej guberni na 1902 god*, Piotrków 1902, s. 71; *Pa-*

miatnaja... na 1911 god, Piotrków 1911, s. 56.

Grzegorz Mieczynski

MUSIALIK Zdzisław Marian (1923-1997) – duchowny katolicki, popularyzator historii. Ur. 29 VI 1923 w Markowicach k. Częstochowy, w parafii Koziegłówek, s. Michała i Antoniny z d. Cesarz. Do szkoły średniej uczęszczał w Tarnowskich Górach. Po zdaniu matury został przyjęty do Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Częstochowskiej w Krakowie. Studia filozoficzno-teologiczne odbył na UJ, które uwieńczył dyplomem magistra (1951). Święcenia kapłańskie przyjął 24 VI 1951 w katedrze częstochowskiej św. Rodziny z rąk bp. Zdzisława Czajki. Jako neoprezbiter został skierowany przez władze ówczesnej diecezji częstochowskiej do pracy w charakterze wikariusza i prefekta szkół do parafii Osjaków (1951-1952), a następnie Siemkowice (1952-1953) i Wąsosz-Popów (1953). Stamtąd trafił na dwa lata do parafii św. Lamberta w Radosku. Po odmowie przyjęcia kolejnej placówki wikariuszowskiej w Pajęcznie, uznając nominację za krzywdzącą, postanowił przenieść się do diecezji włocławskiej. Tam pracował jako administrator parafii: Wistka Szlachecka, Dąbrowa Wielka, Broniewo, Bronisław, Tokary, Grzymiszewo, skąd w 1958 poszedł na zastępstwo do Jeziorska i Włocławka (Najświętszego Zbawiciela). Na kolejne dwa lata (1959-1962) trafił do parafii Służew w pow. aleksandrowskim. Marzeniem ks. Mizery była jednak praca naukowa. Za zgodą bp. włocławskiego Antoniego Pawłowskiego, znanego przyjaciela humanistów, w 1962 wyjechał na studia zagraniczne do Francji, gdzie zatrzymał się na rok, by ukończyć kurs cywilizacji francuskiej na paryskiej Sorbonie. W tym czasie wykładał także historię powszechną w Polskim Seminarium Duchownym w Paryżu, którego był

mieszkańcem. Po roku pobytu we Francji udał się na stypendium do Stanów Zjednoczonych. Nauka języka angielskiego oraz wykłady zaoczne w Instytucie Józefa Piłsudskiego przy Uniwersytecie św. Jana w Nowym Jorku, gdzie zapoznał się i rozpoczął współpracę z prof. Wacławem Jędrzejewiczem – autorem reformy szkolnictwa w czasach II RP, zaowocowały uzyskaniem doktoratu z historii (1972). Przedmiotem naukowych dociekań ks. Musialika stała się rola generała Maxime Weyganda w bitwie nad Wisłą 1920 r. i tak też sformułowany był tytuł jego dysertacji *General [Maxime] Weygand and the Battle of the Vistula 1920*. Praca ukazała się drukiem w wersji anglojęzycznej w Londynie w 1987. Po obronie doktoratu pozostawał na terenie Stanów Zjednoczonych, próbując znaleźć dla siebie właściwe miejsce do pracy naukowej. Ostatecznie w 1975 zdecydował się na powrót do kraju. Podjął wówczas obowiązki proboszcza w parafii Małyń (1975-1979) i Golina (1979-1980), gdzie zmierzył się z trudem budowy nowego kościoła. Zrezygnował jednak z zajmowanego stanowiska, prosząc o roczny urlop zdrowotny. W 1981 powrócił do pracy w duszpasterstwie na stanowisko proboszcza w Goliszewie k. Kalisza, a następnie w Zadzim (1983-1988) i Radziejowie (1988-1991). Była to ostatnia placówka parafialna ks. Musialika, skąd odszedł na emeryturę i zamieszkał w Olsztynie k. Częstochowy we własnym domu. W tym czasie ukazała się jego książka *Wojna polsko-bolszewicka 1919-1921*, nad którą pracował cały czas od chwili wyjazdu na studia zagraniczne. Publikacja stała się apogeum jego historycznych dociekań, a zadedykowana była bratu Bronisławowi i jego kolegom, żołnierzom AK, którzy oddali życie „przeciw sowieckiemu zniewoleniu Polski”. Od tego momentu ks. dr Musialik stał się niekwestionowanym autorytetem w swojej dziedzinie. Jako

emerytowany kapłan chciał nadrobić stracone lata pracy naukowej, w której przeszkadzało mu trudne duszpasterzowanie na placówkach. W tym czasie udawał się z odczytami i prelekcjami na uroczystości związane z osobą → Józefa Piłsudskiego i znaczeniem Bitwy Warszawskiej 1920 r. dla Polski i Europy. Pisywał także artykuły do czasopism wydawanych w kraju i za granicą, m.in.: „Przegląd Katolicki”, „Gość Niedzielny”, „Tydzień Polski”, „Niepodległość”, „Nowy Świat” oraz „Rodzina”. W 1989 otrzymał od rządu emigracyjnego Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, a na emeryturze kanonię honorową kolegiaty św. Wojciecha w Jaworznie, którą ofiarował mu pierwszy bp sosnowiecki Adam Śmigielski. Zm. 12 VIII 1997, został pochowany w rodzinnej parafii Koziegłównki.

W. Frontczak, *Ks. Zdzisław Marian Musialik*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 1997, R. 80, s. 313-314; tenże, *Ks. Zdzisław Marian Musialik*, „Ład Boży” 1997, nr 19 (14 IX), s. 7; tenże, *Musialik Zdzisław*, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, red. J. Mandziuk, t. 9, Warszawa 2006, s. 432-433; D. Piątkowska, *Z parafii Koziegłównki do Nowego Jorku. Historyczna pasja księdza Zdzisława Musialika*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 2013, nr 5-6, s. 253-266.

Lukasz S. Kopera

MYDLARZ Irena Zenobia z d. Rebandel, ps. *Marta, Barbara, Teresa* (1896-1975) – nauczycielka, działaczka społeczna. Ur. 22 XII 1896 w Warszawie, c. Damazego Jana (kupca) i Felicji Walentyny z Sokolnickich małżonków Rebandel. Do harcerstwa wstąpiła w 1911 do pierwszego zastępu Skautek Polskich w Warszawie. W 1913 ukończyła pensję W. Lange w Warszawie, a w 1917 Wyższy Kurs Pedagogiczny im. J. Milkowskiego. W 1912 przyjęta do konspiracyjnej nie-

podległościowej Organizacji Młodzieży Narodowej, działała również w grupie uczniowskiej „Przyszłość”, dążącej do wychowania swych członków przez samokształcenie na wolnych obywateli wolnego narodu. W tym okresie drużna Rebandelówna organizowała drużyny w Warszawie. Następnie pracując jako nauczycielka w Radomsku prowadziła zajęcia dla bezdomnych dzieci (utworzyła drużynę ulicznych dzieci) oraz (wspólnie z Janiną Hajdukiewiczówną) drużynę harcerek przy pensji → J. Chomicz. W tym samym czasie była członkinią Komendy Związku Skautek Polskich w Warszawie i bardzo

czynnie uczestniczyła w akcjach letnich, m. in. w obozie wędrownym Warszawa-Kielce-Ojców, obozie zastępowych w Osnówku, kursie dla harcerek w Stobiecku k. Radomska.

W 1918 brała udział w Zjeździe Zjednoczeniowym organizacji harcerek w Lublinie. W 1919 zawarła związek małżeński z porucznikiem Stefanem Mydlarzem (legionistą, uczestnikiem wszystkich kampanii wojennych o niepodległość Polski, zamordowanym w 1944 w radomskim więzieniu). W 1920 organizowała pracę harcerek warszawskich, które brały udział w działaniach wojennych. Za tę służbę odznaczona: Krzyżem Niepodległości, dwukrotnie Krzyżem Zasługi i Odznaką Walki o Polską Szkołę. W l. 1921-1926 była nauczycielką w średniej Szkole Przemysłowej w Wilnie. Związała się z ruchem katolickim: uczęszczała przez dwa lata na kursy pedagogiczne Katolickiego Związku Kobiet w Wilnie, wstąpiła do Sodalitacji Przenajświętszej Rodziny, ukończyła 6-tygodniowy kurs gospodarstwa domowego dla kierowniczek szkół zawodowych siostr Urszulanek w Pniewach. Należała do pionerek żeńskiego

szkolnictwa zawodowego. W 1935 uczestniczyła w Jubileuszowym Zlocie ZHP w Spale w ramach obozu starszych dziewcząt i odbyła kurs podharcemistrzowski na Buczu. Była komendantką Hufca Harcerek w Końskich. W 1937 mianowana harcemistrzynią. W 1938 odznaczona Honorowym Krzyżem z Czasów Walk o Niepodległość (nr dyplomu 71). W okresie II wojny światowej włączyła się do działań ZWZ. Była łączniczką AK i Chorągwi – do Komendy Okręgu w Kielcach i Radomiu oraz KG w Warszawie. Odkomenderowana do Wojskowej Służby Kobiet, komendantka WSK w Komendzie Okręgu Radom w stopniu porucznika. W VIII 1943 aresztowana i osadzona w Radomiu, następnie wywieziona do Oświęcimia, a dalej do obozu śmierci Bergen-Belsen i Ravensbrück. Uwolniona 15 IV 1945 przez wojska alianckie. Organizowała drużyny harcerskie wśród polskiej młodzieży na terenie okupowanych Niemiec. Po zlikwidowaniu polskich skupisk w Niemczech, Mydlarzowa w XI 1948 przeniosła się do Anglii. Tu objęła funkcję komendantki Chorągwi Harcerek w Wielkiej Brytanii. Przez wiele lat była wiceprzewodniczącą ZHP poza granicami kraju oraz w Komisji Historycznej Naczelnictwa. Zm. 5 VIII 1975, pochowana na cmentarzu londyńskim South Ealing.

Hm. Irena Rebandel Mydlarzowa, http://www.zhppgk.org/organizacja_harcerek/egazetka_5/Nasze%20Instruktorki/mydlarzowa.htm, pobrano 19 XII 2016; T. Sikorski, *Harcerskie Odznaki Honorowe 1916-1989*, Kraków 1991; M. Stalka, A. Zatoń, *Odnalezione i uzupełnione harcerskie biografie*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 90-91; http://www.zhppgk.org/organizacja_harcerek/egazetka_5/Nasze%20Instruktorki/mydlarzowa.htm, pobrano 11 XII 2016; APW, ASC parafii Matki Boskiej Loretańskiej, zespół 163, akt ur. 1325/1897; Archiwum Komisji Historycznej Hufca Radomsko.

Marian Stalka, Anna Zatoń

MYŚLIŃSKI Feliks Paweł h. Orla (1854-1920) – notariusz, właściciel ziemski, działacz społeczny. Ur. 29 VIII 1854 w Błoniu, s. Łukasza (kasjera miejskiego i obrońcy sądowego) oraz Balbiny ze Smoleńskich małżonków Myślińskich. Uczył się w szkole pow. ogólnej w Warszawie. Pracował jako zastępca notariusza w istniejącej od 1883 kancelarii notarialnej Karola Filipskiego w Piotrkowie. W l. 1888-1920 był notariuszem przy Sądzie Pokoju w Radomsku. Od 1896 współwłaściciel osady młyńskiej Gnaszyn. W 1913 wygrał na loterii 40 000 rub. i zakupił majątek ziemski Wojnowice pod Gidlami. Miał dobre stosunki z władzami

rosyjskimi, przez co w mieście nie był lubiany. Z jednej strony obawiano się jego wpływów, z drugiej próbowano je wykorzystywać. Z tego powodu wybierano go do władz różnych instytucji społecznych, był m. in.: naczelnikiem (1889-1890) i członkiem Zarządu (1894-1896) OSO, kierownikiem amatorskiej grupy teatralnej, członkiem Zarządu i prezesem Stowarzyszenia Spożywców Urzędników (1893-97), członkiem i następnie prezesem Rady Nadzorczej Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego (1899-1910), prezesem Zarządu Towarzystwa Wzajemnego Kredytu (1908-1910), prezesem Zarządu Towarzystwa Szkolnego im. Feliksa Fabianiego (1910-1914), członkiem Zarządu Towarzystwa Opieki Szkolnej (1910), opiekunem Szpitala św. Aleksandra (1897), od 1911 wiceprezesem Towarzystwa Dobroczyńności dla Chrześcijan. W 1904 odznaczony Orderem św. Stanisława 2 kl. Był przez kilka lat ławnikiem miejskim (do 1913). W 1906 kandydował w wyborach do Dumy z ramienia Stron-

nictwa Postępowej Demokracji. Członek pierwszego składu Komitetu Obywatelskiego w Noworadomsku, pod koniec VIII 1914 opuścił miasto. Przebywał w swoim majątku w Wojnowicach i w Warszawie. Od 1 IV 1917 do 31 V 1918 zasiadał w powołanej przez władze okupacyjne Radzie Miejskiej. Od końca 1918 był członkiem Komitetu Żywnościowego odpowiedzialnego za aprowizację miasta – w 1919 w trakcie rozruchów głodowych został poturbowany przez tłum mieszkańców niezadowolonych z działalności komitetu. Od 5 II 1918 pełnił funkcję kierownika biura Wydziału Powiatowego. Kawaler. Zm. 15 IX 1920 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

K. Kaźmierczak, *Władze samorządowe powiatu radomszczańskiego w latach 1918-1939*, ZRa, t. II, red. T.A. Nowak, Radomsko 2008, s. 290; J. Kukulski, *Sto lat Rosji w Królestwie Polskim (1815-1915) : (wybrane problemy)*, Piotrków Trybunalski 2005, s. 360; G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 18, 20, 21, 33, 34, 37-39, 108, 176, 182; T.A. Nowak, *Sprawozdanie samorządu miejskiego za okres od 1 kwietnia 1917 do dnia 31 maja 1918 r.*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 114; AACz, Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1919-1922, akt 676/1920; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 896, 1202; Kancelaria notariusza Feliksa Myślińskiego w Radomsku, zespół 134, opis zespołu; APW, oddział w Grodzisku Maz., ASC parafii rzymskokatolickiej w Błoniu, zespół 65, akt ur. 6/1855; „Dziennik Łódzki” 1888, nr 257, s. 3; „Gazeta Sądowa Warszawska” 1888, nr 50, s. 843; GWA 1889, nr 301, s. 2; GoCz 1913, nr 161, s. 3, nr 187, s. 2; 1919, nr 44, s. 3; „Kurjer Codzienny” 1867, nr 148, s. 2; KWA 1893, nr 213, dodatek poranny, s. 2; 1894, nr 150, dodatek poranny, s. 2, nr 198 (dodatek poranny), s. 2; 1896, nr 174 (dodatek poranny), s. 2, nr 218 (dodatek poranny), s. 4; 1897, nr 324 (dodatek poranny), s. 2; 1910, nr 3, s. 5, nr 10, s. 5; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1898 god*,

Piotrków 1898, s. 259; „Tydzień” 1904, nr 5, s. 4; 1906, nr 14, s. 5; „Wiadomości Częstochowskie” 1906, nr 53, s. 2.

Grzegorz Mieczynski

N

NIEMIEC Stanisław (1879-1944) – nauczyciel, właściciel gimnazjum, społecznik. Ur. się we wsi Hołowa w Krakowskiem w 1879, s. Jakuba i Marii z Oskędrów małżonków Niemców. Miał wyższe wykształcenie – przed I wojną światową pracował jako nauczyciel w szkołach średnich. Do Radomska przybył wraz z Legionami jako sierżant sztabowy do pracy w biurze werbunkowym. 20 X 1915 (mając poparcie władz miejskich i dowództwa Legionów) założył pierwsze w mieście prywatne gimnazjum męskie o profilu filologicznym. Szkoła miała siedzibę przy ul. Bugaj 6, a w następnych latach również filię przy ul. Częstochowskiej 7-9. Początkowo utworzono tylko 3 klasy, ale sukcesywnie zwiększano ich liczbę do ośmiu. W 1919 odbyły się pierwsze egzaminy maturalne. S. Niemiec dbał o wychowanie patriotyczne młodzieży, w 1915 zezwolił na tworzenie przy szkole drużyn harcerskich, sam zaś zajął się jako prezes (1915-1918) organizacją pomocniczego stowarzyszenia pod nazwą Patronat Skauta Męskiego. W 1932 został prezesem kolejnej organizacji wspierającej harcerstwo – Koła Przyjaciół ZHP. S. Niemiec angażował się w liczne przedsięwzięcia społeczne i polityczne: był prezesem Stowarzyszenia Lokatorów (1920), członkiem Zarządu OSP (1921-1923), prezesem Towarzystwa

Gimnastycznego „Sokół” (1922-1924), prezesem Powiatowego Polsko-Amerykańskiego Komitetu Pomocy Dzieciom (1922), członkiem Zarządu Powiatowego Komitetu Pomocy Jeńcom i Repatriantom (1922), wiceprezesem Stowarzyszenia Gospodarczego Właścicieli Nieruchomości Chrześcijan (1924-1925), członkiem Komitetu Organizacyjnego LOPP (1924), a w 1931 uczestniczył w reaktywacji tej organizacji (wszedł do Zarządu Koła LOPP), wiceprezesem Koła Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych i Średnich (1924), od 1924 kurator Szpitala św. Aleksandra, w XII 1925 wszedł w skład Zarządu Komitetu dla Niesienia Pomocy Bezrobotnym, członek Powiatowego Komitetu Zbiórki Funduszu na Walkę ze Szpiegostwem (1929), w 1931 prezes miejskiego Zarządu Związku Legionistów Polskich, trzykrotnie wybrany do Rady Miejskiej (w 1919 z listy Bloku Narodowego, w 1922 z koalicyjnej listy Stowarzyszenia Właścicieli Nieruchomości Chrześcijan, Towarzystwa Rzemieślniczego i Narodowej Organizacji Kobiet, w 1927 z listy Bloku Gospodarczego jako przedstawiciel PSL Piast), pełnił funkcję prezesa Miejskiego Dozoru Szkolnego, radny Sejmiku Powiatowego. Przez wiele lat szkoła Niemca cieszyła się doskonałą opinią, dopiero kryzys I. 30. zahamował jej rozwój. Ponadto Niemiec ze względu na swą aktywność polityczną miał licznych wrogów (szczególnie wśród działaczy PPS). Zarzucano mu utrudnianie działalności Społecznego Męskiego Gimnazjum im. Feliksa Fabianiego i pomnażanie osobistego majątku pod pretekstem szerzenia oświaty i pracy społecznej. Faktem jest, że w ciągu kilkunastu lat Niemiec stał się właścicielem kamienicy, dużej działki w mieście i ok. 40-hektarowego gospodarstwa rolnego w Sanikach, a łączenie stanowiska dyrektora prywatnej placówki szkolnej z funkcją prezesa Dozoru Szkolnego było kla-

sycznym przykładem konfliktu interesów. Magistrat (szczególnie w latach rządów socjalistów) okazywał poparcie Społecznemu Męskiemu Gimnazjum im. Feliksa Fabianiego (np. poprzez liczne dotacje z budżetu miasta). S. Niemiec starał się (przy wsparciu rodziców uczniów) o upaństwowienie swojego gimnazjum – decyzja ta utrudniłaby rozwój konkurencyjnej szkoły, a on sam prawdopodobnie zachowałby stanowisko dyrektora. Pod koniec 1931 doszło do konfliktu między częścią młodzieży, Komitetu Rodzicielskiego i grona nauczycielskiego a → ks. prefektem Bogumiłem Kasprzakiem. Przez kilka tygodni w szkole nie wykładano religii. Mimo, że Niemiec nie stanął zdecydowanie po żadnej ze stron, to i tak incydent przysporzył mu wrogów również po prawej stronie sceny politycznej. W 1933 władze oświatowe (prawdopodobnie w wyniku zakulisowych działań) cofnęły gimnazjum Niemca prawa szkół państwowych, co uniemożliwiało zwrot czesnego urzędnikom państwowym za naukę swoich dzieci. Skutkiem tego posunięcia był masowy odpływ uczniów do społecznego gimnazjum, trudności finansowe i w końcu bankructwo gimnazjum Niemca (budynek szkoły w kolejnych latach dzierżawiło żydowskie Gimnazjum Koedukacyjne Ludwiki Wajntraubówny). S. Niemiec otrzymał posadę dyrektora zakładu poprawczego w Lublińcu, tam zmarła jego żona Wanda. W 1937 został odznaczony Medalem Niepodległości. Po wybuchu II wojny światowej powrócił do Radomska, prowadził własne gospodarstwo rolne w Sanikach. Zaangażował się w działalność konspiracyjną, m. in. pisał artykuły do podziemnej prasy. Zm. 15 IV 1944 w Radomsku. Pochowany na Starym Cmentarzu, gdzie po wojnie grupa b. uczniów ufundowała mu skromny nagrobek.

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa

1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 42, 58, 122, 126; Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 91-93; G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 22, 29, 30, 44-46, 63, 71, 116, 131, 139-141, 143, 144, 149, 160, 162; R. Ł. Mosur, *Stanisław Niemiec – zapomniany pedagog*, „Gazeta Radomszczańska” 1999, nr 29, s. 12; *Stanisław Niemiec*, <http://radomsko.pl/wybitni-radomszczanie,m,mg,1,10,60>, pobrano 20 VI 2017; *Gimnazjum Męskie Stanisława Niemca w Radomsku : Sprawozdanie za rok szkolny 1927/28*, Radomsko [1928], s. 13-20; GRa 1937, nr 35, s. 5; „Jednodniówka : Radomsko, w listopadzie 1927 r.”, s. 8.

Grzegorz Mieczynski

NOWACKI Mikołaj (1851-1910) – inżynier i konduktor drogowy. Ur. w Słucku, s. Alojza i Julii z Dydzudów małżonków Nowackich. Uczył się w gimnazjum w Warszawie, ale go nie ukończył. W służbie rządowej od 1 V 1877, na stanowisku inżyniera-konduktora przy drogach szosowych w noworadomskim Urzędzie Powiatowym. od 1 V 1887. Społecznik: w l. 1887-1891 wybierany do Rady Nadzorczej OSO, w 1903 współzałożyciel Towarzystwa Muzycznego „Lutnia” w Radomsku (bezinteresownie użyczał lokalu), w 1904 jeden z inicjatorów utworzenia i pierwszy prezes Zarządu Stowarzyszenia Spożywczego „Gwiazda”, w 1909 zasiadał w Zarządzie Towarzystwa Opieki Szkolnej, w 1910 w Zarządzie Towarzystwa Muzyczno-Dramatycznego. Odznaczony srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji Cara Aleksandra III. Żonaty z Leokadią z Paszkowskich, mieli co najmniej czworo dzieci: Annę Leokadię, Jana Lamberta, Julię Franciszkę i Marię Leokadię. Zm. 16 IV 1910 w Radomsku.

G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radom-

sko 2008, s. 21, 93, 107, 194; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1881-1886, sygn. KM 105, akty: 322/1882, 384/1883, 385/1883, 138/1885; Księga zm. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1907-1910, sygn. KM 130, akt 150/1910; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 577; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1898 god*, Piotrków 1898, s. 64; *Pamiętna... na 1902 god*, Piotrków 1902, s. 61; GWA 1888, nr 301, s. 2; 1889, nr 301, s. 2; GCz 1910, nr 104, s. 3; KWA 1910, nr 108, s. 5, 7; „Wiek” 1891, nr 247, s. 2.

Grzegorz Mieczynski

NOWOSIELSKI Teofil Stanisław h. Ślepowron (1812-1888) – pisarz dla dzieci i dorosłych, tłumacz, pedagog, społecznik, filantrop. Ur. 16 XII 1812 w Radomsku. Był pierwszym synem spośród siedmiorga dzieci Franciszka Nowosielskiego (ur. w 1788) – pisarza Sądu Pokoju Wydziału Spornego Powiatu Radomskiego (w Radomsku), regenta kancelarii ziemskiej w Kaliszu i Mariany z Wilamowskich (ur. w 1795). Prawdopodobnie uczęszczał do Wojewódzkiej Szkoły Kaliskiej (dawnego kolegium jezuitów), a następnie ukończył studia w Królewskim Seminarium Nauczycielskim w Brzegu na Śląsku (dawnym Gimnazjum Piastowskim). W 1835 przyjechał do Warszawy i rozpoczął pracę jako aplikant w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Jednak niedługo po poznaniu Stanisława Jachowicza, w 1838 wstąpił w szeregi pracowników Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności, które za radą Stanisława Jachowicza, a także dzięki Teofilowi Janikowskiemu, wysłało go na rok za granicę w celu zorientowania się w kwestii funkcjonowania sierocińców w zachodniej Europie.

Nowosielski przebywał kolejno w Dreźnie, Wrocławiu, Berlinie i Pradze. W czasie tej podróży poznał znakomitych pedagogów – Fryderyka Froebela i Vlastimira Svobodę. Z tym drugim przyjaźnił się wiele lat. Poznanie metody pogładowej Froebela oraz metod pedagogicznych Svobody pozwoliło Nowosielskiemu na wprowadzenie innowacyjnych działań w zakresie dydaktyki i wychowania w warszawskich salach ochron. W 1840 Nowosielski przetłumaczył dzieło Svobody pt. *Wykład praktyczny prowadzenia dzieci małych w ochronie*, dzięki czemu możliwe stało się wprowadzenie do ochronek przy WTD metody czeskiego pedagoga. W 1844 Nowosielski zakończył sześćioletnią pracę w salach ochron i wrócił na stanowisko urzędnicze w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, gdzie pracował do emerytury, pozostając jednocześnie czynnym pisarzem. Mimo iż okres działalności w WTD nie był długi w porównaniu z całą pracą zawodową, to jednak (ze względu na działania w obszarze dydaktyki i wychowania) był jednym z najważniejszych w dojrzałym życiu pisarza. Nowosielski był pisarzem wszechstronnym, ale największy wkład wniósł w literaturę dla najmłodszych, która w pierwszej poł. XIX w. wciąż dopiero się kształtowała. Z pewnością pomogło mu w tym doświadczenie w pracy w charakterze pedagoga i kierownika ochronek. Pisał utwory dla dzieci i podręczniki do nauczania domowego, przekładał podręczniki dla nauczycieli. W utworach dla dzieci o różnorodnej tematyce: pedagogicznej, dydaktycznej, historycznej, patriotycznej, przyrodniczej i obyczajowej propagował mądre wychowanie w duchu cnót i wartości religijnych, poruszał kwestie społeczne, takie jak: ubóstwo, bieda, sieroctwo, jałmużna. W krótkich powiastkach przedstawiał codzienne życie dzieci poł. XIX w., kultury biedermeieru, a także dzieci ze środowisk wiejskich. Ceniony był tak-

że za bajki, których bohaterowie (ludzie i zwierzęta) mieli przestrzegać dzieci przed niewłaściwym zachowaniem. Jego utwory dla dzieci polecano w wydawnictwach bożonarodzeniowych, tak zwanych gwiazdkowych. Wśród utworów dla dorosłych szczególną uwagę krytyków zwróciły pełne humoru i dystansu do otaczającej rzeczywistości *Humoreski* oraz liryki dla dorosłych, adresowane przede wszystkim do kobiet. Wiersze Nowosielski drukował głównie w czasopismach dla dzieci i dorosłych. Najważniejsze jego utwory to: *Gwiazda dla dobrych dzieci* (1840), *Humoreski* (1841), *Krzyżak dla dobrych dzieci* (1841), *Bajki i powiastki oryginalne i naśladowane* (1842), *Życie Jezusa Chrystusa w krótkości ułożone dla dzieci bogobojnych* (1842), *Świat dziecięcy, czyli zbiór nauczek, powiastek i wierszyków*, t. 1-4 (1842), *Pioski niepioski* (1843), *Trochę śmiechu, trochę płaczu* (1843), *Towarzysz pilnych dzieci, czyli początki czytania i innych pożytecznych wiadomości do młodocianego wieku zastosowanych* (1846), *Grosz wdowi* (1847), *Nagroda dla dobrych dzieci* (1847), *Złote nasionka, czyli wiązerek dla dzieci* (1851), *Podania o Dorotce na Pieskowej Skale* (1852), *Ilustrowany abecadlnik historyczny dla dzieci polskich* (1862), *Bajki, powiastki i rozmaite wierszyki* (1868), *Mali ludzie i ich świat* (1868), *Skarbonka umysłowa dla grzecznych dzieci, zawierająca: bajeczki, powiastki, nauczki i rozmaite wierszyki* (1871), *Podarek dla grzecznych i pilnych dzieci. Książeczka abecadłowa* (1876), *Grzeszki parnasowe. Garstka poezji lirycznych i humorystycznych* (1877), *Pokój dziecinny. Podręcznik w duchu freblowskim do użytku matek* (1877), *Historia polska dla dzieci treściwie napisana* (1882), *Bajki oryginalne i tłumaczone* (1884). Ponadto wraz z Marią Ilnicką napisał *Dzieje Polski w obrazkach* (1882). Dokonał tłumaczeń na język polski następujących dzieł: F. Halm [E.F.J.

Münch-Bellinghausen], *Kamoens* (1837), J.V. Swoboda, *Wykład praktyczny prowadzenia dzieci małych w ochronie* (1840), J. Delafaye-Brechier, *Lalka dobrze wychowana oraz latarnia magiczna* (1850), *Tajemnice magii dawniejszych i nowszych czasów, czyli sztuki czarodziejski podług Pinettego Ptronel'lego, Bosc'a, Comt'a, Enselin'a, Eckartshausen'a i innych oraz rozmaite rzadkie doświadczenia oparte na nauce arytmetyki, matematyki, fizyki, chemii, optyki, mechaniki* (1851), A. Winter, *Rodzina poczciwego Petro, czyli związek przyjaźni pomiędzy dziećmi i zwierzętami* (1851), F. Hoffman, *Złota książeczka, czyli zbiór ciekawych i nauczających powiastek* (1853), T. Gumpert, *Mały żebrak, czyli módl się i pracuj* (1854), E. Foa, *Mały Robinson paryski* (1857), E. J. Arnold, *Krótkie powiastki dla wprawy młodzieży w polskim i niemieckim języku do odczytywania* (1870), *Paryż o zmierzchu, czyli nocne życie paryskie* (1881). W dowód przyjaźni z Jachowiczem oraz innymi członkami WTD wziął udział w przedsięwzięciu zorganizowanym przez Ludwika Pietrusińskiego z okazji 61. rocznicy urodzin poety i opublikował w 1857 wraz z innymi pisarzami kilka wierszy w zbiorowym tomie pt. *Wieniec*. Nowosielski, jeden z pierwszych pisarzy polskich dla dzieci, obok Stanisława Jachowicza, Pauliny Krakowowej, Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, nazywany był przyjacielem dzieci. Zm. 25 XII 1888 w Warszawie w Szpitalu św. Ducha przy ul. Elektoralnej.

Bajki oryginalne i tłumaczone przez Teofila Nowosielskiego, „Tygodnik Powszechny” 1885, nr 4, s. 40-41; G. Centnerszwer, *Katalog książek nakładowych, komisowych i w większej ilości nabytych księgarń i składu nut*, Warszawa 1891, s. 14; P. Chmielowski, *Mali ludzie i ich świat Teofila Nowosielskiego*, [w:] *Kronika literacka*, „Biblioteka Warszawska” 1868, t. 1, s. 135; K. Estreicher, *Bibliografia polska*

XIX stulecia, t. 3, Kraków 1876, s. 552; t. 6, Kraków 1881, s. 256; tenże, *Bibliografia Polska XIX stulecia. Lata 1881-1900*, t. 3, Kraków 1911, s. 268; tenże, *Bibliografia polska 120000 druków XIX w.*, t. 1, Kraków 1870, s. 40; M. Flass, *Teofil Nowosielski – pisarz i społecznik*, GCz 1960, nr 22; E. Jachowicz, *Instytucje miłosierdzia, ochrony*, „Tygodnik Ilustrowany” 1889, nr 347, s. 115-118; tenże, *Teofil Nowosielski*, „Tygodnik Ilustrowany” 1889, nr 315, s. 21-22; I. Kaniowska, Lewańska, *Nowosielski Teofil Stanisław*, [w:] PSB, opr. W. Niemirycz, W. Olszak, Kraków 1978, t. 23, s. 385-386; J. z. L., *Do Jachowicza o Froebli*, „Przegląd Pedagogiczny” 1889, nr 1, s. 68-69; Z. Leszczyc, *Herby szlachty polskiej*, Faksymilie pierwodruku, Wrocław 1995, s. 294; J. Neuls, *Szkoły Kalisza w XII- XVIII*, „Rocznik Kaliski” 1971, t. 4, s. 25, 35; E. Sęczysz, S. Górzyński, *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836-1861*, Warszawa 2007, s. 483; *Szkolnictwo ziemi kaliskiej w materiałach Archiwum Państwowego w Kaliszu*, pod red. G. Szlender, Kalisz 2008, s. 7-12; AACz, Akt urodzenia Teofila Stanisława Nowosielskiego, [w:] Księga chrztów, sygn. KM 5012, nr aktu 151; Archiwum Miasta Stołecznego w Warszawie, ASC parafii Rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, Skorowidz urodzeń, małżeństw i zgonów za 1888 r., nr mf 11354; *Doniesienia literackie*, „Biblioteka Warszawska” 1851, t. 1, s. 168, 368; *Doniesienia literackie*, „Biblioteka Warszawska” 1857, t. 2, s. 304; *Doniesienia literackie*, „Gazeta Codzienna” 1851, nr 207, s. 4; A. Dygański, *Krytyczny katalog książek dla dzieci i młodzieży*, Warszawa 1884, s. 39; Gebethner i Wolff, *Katalog książek dla młodego wieku znajdujących się księgarń i składzie i księgarń nut muzycznych*, Warszawa 1862, s. 6, Warszawa 1867, s. 2, 6; *Humoreski przez Teofila Nowosielskiego: nakładem Senewalda drukiem Chmielewskiego w Warszawie roku 1841*, „Przegląd Warszawski” 1840, t. 3, s. 161-162; »Kamoens« *Fryderyka Halma dramat w jednej odstonie*, przez T. Nowosielskiego, [w:] *Kronika literacka*, „Biblioteka Warszawska”, 1845, t.2, s. 176; *Krzyżak dla dobrych dzieci Teofila Nowosielskiego*, [w:] *Współczesna kronika literacka*, „Przegląd Warszawski” 1841, t. 1, s. 88-89; *Na gwiazdkę spis książek dla dzieci*

i młodzieży, „Gazeta Polska” 1872, nr 287, s. 5; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, Lipsk 1841, t. 8, s. 397; W. Nowicki, *Co dać dziecku na gwiazdkę? Przegląd literatury dla dzieci i młodzieży z ostatniego siedmioletnia*, Warszawa 1886, s. 1-2, 11, 18; M. Orgelbrand Maurycy, *Katalog książek polskich po znacznie znaczonej cenach w księgarni i składzie nut*, Warszawa 1869, s. 6; S. Orgelbrand, *Katalog dzieł znajdujących się w księgarni Samuela Orgelbranda*, Warszawa 1850, s. 204-205; L. Pietrusiński, *Wiadomości literackie i artystyczne z Warszawy*, „Świt” 1857, nr 69, s. 3; H. Skimborowicz, *Gabriela i entuzjastki*, „Bluszcz” 1880, nr 13, s. 97; J. Starożyk, *Ś. p. Teofil Nowosielski*, „Kłosy” 1889, nr 1228, s. 28-29; J. Starożyk, *Ś. p. Teofil Nowosielski*, „Przegląd Pedagogiczny” 1889, nr 3, s. 35; A. J. S. [Szabrański], *Noworoczniki na rok 1841*, [w:] *Kronika literacka*, „Biblioteka Warszawska” 1841, t. 1, s. 398; A. Tyszyński, *Nagroda dla biednych dzieci przez Teofila Nowosielskiego*, [w:] *Kronika literacka*, „Biblioteka Warszawska” 1847, t. 4, s. 621.

Anna Gibasiewicz

O

OCZKOWSKI Stanisław (1898-1977) – lekarz chirurg. Ur. 13 XI 1898 w Radomsku, s. Franciszka (ślusarza) i Teresy z Kacperkiewiczów małżonków Oczkowskich. Przed wojną uczęszczał do progimnazjum → A. Żylińskiego, ale przyspieszoną maturę zdał w 1920 w piotrkowskim gimnazjum. W sierpniu tego roku zaciągnął się do ochotniczego szwadronu ułanów – 19 pułku jazdy Jaworskiego, z którym odbył czteromiesięczną kampanię przeciw bolszewikom. 1 I 1921 rozpoczął studia medyczne na Wydziale Lekarskim UW. 1 I 1925, na rok przed końcem studiów, został p.o. asystentem II kliniki chirurgicznej UW. Po uzyskaniu dyplomu w 1926 otrzymał stanowisko nadetatowego, a od 1 VII 1929 etatowego starszego asystenta tejże kliniki, prowadzonej przez prof. Zygmunta Radlińskiego.

Pełnił tę funkcję do IV 1931. Jednocześnie w l. 1926-1928 pracował jako asystent wolaontariusz w Zakładzie Miejskim Położniczym św. Zofii w Warszawie. Od 1931 był członkiem Towarzystwa Chirurgów Polskich. W 1933 uzyskał drugi stopień specjalizacji w chirurgii. 1 V 1931 wygrał

konkurs na dyrektora szpitala w Rypinie, gdzie jednocześnie był ordynatorem oddziału chirurgicznego, pracował tam do 30 IV 1934. 1 V 1934 został dyrektorem szpitala w Radomsku i jednocześnie ordynatorem oddziału chirurgicznego. W 1937 dokonał operacji zszycia serca pacjentowi ugodzonemu w bójce nożem. W VIII 1939 powołano go do wojska jako chirurga 401. szpitala polowego w Łodzi. Po rozbiciu szpitala wycofywał się dołączając do przygodnych jednostek wojskowych. Do Radomska powrócił 3 X. Gdy szpital opuścili frontowi chirurdzy niemieccy, znów objął polski oddział chirurgiczny, gdzie pracował aż do wyzwolenia. Podczas okupacji wspierał partyzantów (sam również był członkiem AK), udzielając im pomocy medycznej. Operował ich często w budynku szpitala zakaźnego (gruźliczego). Po wyzwoleniu (decyzją delegatury PKWN) przywrócono go na stanowisko dyrektora szpitala oraz ordynatora oddziału chirurgicznego. Natomiast 10 X 1945 został zweryfikowany do stopnia kapitana i objął funkcję starszego ordynatora oddziału chirurgicznego w Centralnym Szpitalu Sił Lotniczych nr 1763 w Otwocku. W szpitalnictwie wojskowym pracował do 1954, kiedy z powodów zdrowotnych przeszedł w stan spoczynku. Po wyjściu z wojska przeszedł do pracy w lecznictwie otwartym, objął kierownictwo specjalistycznej poradni chirurgicznej, początk-

kowo przy ul. Mokotowskiej, a następnie przy ul. Białobrzeszkiej w Warszawie. Na przełomie 1958 i 1959 wygrał konkurs na dyrektora szpitala pow. w Radomsku, ale stanowiska nigdy nie objął. Oficjalnie z powodu wieku, ale główną przeszkodą był opór miejscowej elity partyjnej, która zmusiła go do opuszczenia miasta tuż po wojnie. Wojewódzki Wydział Zdrowia w Łodzi wyznaczył i zatwierdził go od 1 I 1959 na stanowisko Kierownika Wydziału Zdrowia Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Radomsku. Funkcję tę pełnił do 1962. Od 1960 pracował w poradni chirurgicznej, a od 1962 był jej kierownikiem. To stanowisko zajmował aż do śmierci. W Radomsku miał opinię bardzo dobrego lekarza. Od 1969 był członkiem SD, a w l. 1970-1973 jego prezesem na terenie pow. radomszczańskiego. Wstąpił w 1971 w szeregi ZBoWiD. Kilkakrotnie otrzymywał odznaczenia: za udział w Kampanii Wrześniowej Odznakę Grunwaldzką z dyplomem „Żołnierzowi Demokracji za walkę z najeźdźcą niemieckim o Polskę, Wolność i Lud” (1946), Srebrny Krzyż Zasługi (1947), Brązowy Medal Sił Zbrojnych w Służbie Ojczyzny (1951), Odznakę za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia (1953), Krzyż Partyzancki (1972), Odznakę za Zasługi dla Województwa Piotrkowskiego (1975), Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski (1977). 23 IV 1930 ożenił się z Alicją Humblet (c. aptekarza). Ślub odbył się w kościele Dominikanów w Gidlach. Mieli troje dzieci: Elżbietę (1931, zmarła mając niespełna 2 lata), Zofię (1933) i Krzysztofa (1936). Rodzina początkowo zamieszkała w wynajętym mieszkaniu przy ul. Długiej 5, wkrótce przeniosła się do domu przy ul. Legionów 25, gdzie zajmowała całe piętro. W 1937 Oczkowscy nabyli od rodziny Przyłubskich działkę przy ul. Legionów 25 C (obecnie: ul. Prymasa Wyszyńskiego 29), na której w początkach 1939 ukoń-

czono budowę domu. Jako nastolatek spisywał dziennik (obejmujący okres od VIII 1914 do IV 1915), opublikowany najpierw na łamach „Gazety Radomszczańskiej” w 2006 i 2007, a następnie w 2014 w formie książki. Zm. 18 XI 1977 na atak serca podczas urlopu spędzanego w Ciechocinku. Spoczywa w Radomsku na Starym Cmentarzu w rodzinnym grobie wraz z żoną Alicją (kwatery B-287).

Z. Bartczak, *Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Chrobrego w Piotrkowie Trybunalskim. Dzieje. Wychowankowie. Absolwenci*, Piotrków Trybunalski 2006, s. 393; G. Mieczysławski, *Firmy radomszczańskie w dwudziestolecu międzywojennym. Katalog*, Radomsko 2013, s. 227; T.A. Nowak, *Wstęp*, [w:] S. Oczkowski, *Dzienniki (1914-1915)*, Radomsko 2014, s. 3-7; AACz, Akta Chrztu Parafii św. Lamberta w Radomsku [20 XII 1897/1 I 1898 – 30 IV/13 V 1900], sygn. KM 5422, akt 815/1898; APPT, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Radomsku, sygn. 28, akt ur. 815/1898; Informacje uzyskane od Krzysztofa Oczkowskiego, s. Stanisława.

Tomasz Andrzej Nowak

OKAMFER Stanisław (1909-1992) – duchowny katolicki. Ur. 24 X 1909 w Dębowej Górze (k. Sosnowca), s. Władysława i Wiktorii (z d. Piechota) małżonków Okamfer. W 1919 podjął naukę w gimnazjum realnym w Sosnowcu, gdzie kształcił się do 1926, po czym przerwał edukację ze względu na problemy finansowe rodziny i podjął pracę w zakładzie przemysłu metalowego fabrykantów W. Fitznera i K. Gampera w Sosnowcu. Od 1927 kontynuował naukę w I Państwowym Gimnazjum Męskim im. B. Prusa w Sosnowcu, gdzie w 1930 uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku wstąpił do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Po święceniach kapłańskich (7 VII 1935) skierowany przez bp. Teodora Kubinę do parafii Rozprza.

Tutaj, oprócz działalności duszpasterskiej, zajmował się też katechizacją w miejscowej szkole powszechnej i w pobliskich Niechcicach. Po dwóch latach otrzymał przeniesienie do Radomska, gdzie został prefektem etatowym w szkołach powszechnych i w Szkole Handlowej PMS. Do jego obowiązków należało prowadzenie lekcji religii, jak również formacja religijna dzieci i młodzieży (nabożeństwa, spowiedź, rekolekcje, kazania). Ponadto był kapelanem miejskiego szpitala oraz spowiednikiem zakonnic ze Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego (sercanki) w Radomsku i Radziechowicach. Wszystkie te funkcje pełnił również przez okres okupacji hitlerowskiej. W tym czasie studiował psychologię na tajnych zajęciach prowadzonych przez Uniwersytet Poznański i wspierał żołnierzy AK działających w rejonie radomszczańskim, będąc ich kapelanem, za co Niemcy aresztowali go i osadzili w więzieniu w Piotrkowie Trybunalskim. Po zakończeniu II wojny światowej został prefektem szkolnym w reaktywowanym (1 II 1945) Państwowym Gimnazjum i Liceum im. F. Fabianiego w Radomsku. We IX 1945 przeniesiony do Sosnowca i zatrudniony w Państwowym Żeńskim Gimnazjum i Liceum im. E. Plater. Wraz z obowiązkami prefekta etatowego podjął również opiekę nad hufcem ZHP dla dziewcząt. Ponadto został kapelanem Zgromadzenia Sióstr Karmelitanek Dzieciątka Jezus. W 1948 wybrany członkiem Zarządu Diecezjalnego Koła Księżych Prefektów otrzymał funkcję skarbnika. Jego zaangażowanie na rzecz młodzieży: prowadzenie uczniowskich organizacji (sodaliczka, harcerstwo), urządzenie rekolekcji, pielgrzymek na Jasną Górę czy wakacyjnych wyjazdów stało w opozycji do stylu pracy wychowawczej, jaki narzuciły szkołom władze partyjno-państwowe promujące model socjalistycznej pedagogiki. W dodatku nie podpisał on Apelu Sztok-

holmskiego, co w ocenie władz oświatowych czyniło go agitatorom wojny i dyskwalifikowało jako nauczyciela. Podczas wakacji w 1950 zwolniono go ze szkoły bez prawa do emerytury lub odprawy, z pozbawieniem możliwości zajmowania jakiegokolwiek stanowiska w szkolnictwie. W zaistniałej sytuacji bp T. Kubina mianował go wychowawcą alumnów (ojcem duchownym) w częstochowskim seminarium w Krakowie (9 IX 1950). W tym samym roku uzyskał stopień magistra teologii na Wydziale Teologicznym UJ. W 1956 bp Zdzisław Goliński powierzył mu stanowisko wicedyrektora Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie. Rok później został proboszczem parafii Opatrzności Bożej w Częstochowie (12 VI 1957) i wicedziekanem dekanatu częstochowskiego (31 XII 1957). W tym okresie pełnił wiele innych funkcji, m.in.: był krajowym referentem Duszpasterstwa Kobiet, wykładowcą w Prymasowskim Studium dla Sióstr Przełożonych w Częstochowie, wizytatorem parafii dziekańskich rejonu radomszczańskieo, wizytatorem katechetycznym częstochowskich szkół podstawowych, wiceprzewodniczącym Teologicznego Koła Naukowego w Częstochowie i członkiem Polskiego Towarzystwa Archeologicznego Oddział Katowice, a także spowiednikiem Sióstr Uczennic Boskiego Mistrza w Częstochowie. W 1970 otrzymał nominację na proboszcza parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Sosnowcu oraz na dziekana dekanatu sosnowieckiego pierwszego. 2 VII 1973 zrezygnował jednak z tego urzędu i skorzystał z prawie rocznego urlopu, by w V 1974 objąć parafię w Lututowie. Z kolei w 1982 został proboszczem w Osjakowie i dziekanem dekanatu wieluńskiego drugiego. W 1984 wszedł w skład Diecezjalnego Komitetu Pomocy Bliźniemu, który udzielał wsparcia więźniom politycznym i ich

rodzinom. Odznaczony przez bp. Stefana Barełę godnością kanonika gremialnego Kapituły Kolegiackiej w Wieluniu. Przeszedł na emeryturę 25 V 1985 i zamieszkał w Domu Księży w Częstochowie, gdzie zm. 24 IX 1992. Pochowany w krypcie kaplicy cmentarnej w Sosnowcu-Zagórzcu.

R. Ceglarek, *Katechizacja w diecezji częstochowskiej w okresie pasterskiej posługi biskupa Teodora Kubiny (1926-1951)*, Częstochowa 2008, s. 159, 263, 276; R. Ceglarek, J. Kapuściński, *Zarząd Diecezjalnego Koła Księży Prefektów w Częstochowie (1929-1949)*, Częstochowa 2015, s. 126-129; M. Mikołajczyk, *Stanisław Okamfer (24 X 1909 – 24 IX 1992)*, WACz 68 (1994) nr 3, s. 16-18; J. Przemsza-Zieliński, *Sosnowiecka encyklopedia historyczna. Sygnały biograficzno-tematyczne*, Sosnowiec 1996, z. 3, s. 318-319; M. Śmiałek, *Sosnowieckie ABC*, Sosnowiec 2007, t. 4, s. 50-51.

Ks. Roman Ceglarek

OLBRYCHOWSKI Edward (1894-1940) – policjant. Ur. 10 X 1894 w Borownie pow. noworadomski, s. Józefa i Rozalii z Okrasów małżonków Olbrychowskich. Był ochotnikiem w wojnie polsko-bolszewickiej, walcząc w oddziałach Błękitnej Armii pod dowództwem gen. Józefa Hallera. Za udział w walkach odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921. Przyjęty do służby w PP z początkiem 1922 w stopniu posterunkowego (nr służbowy 2291), otrzymał przydział do biura KP PP w Radomsku. 1 VII 1929 awansowany do stopnia starszego posterunkowego. 1 III 1933 został przeniesiony na własną prośbę na Posterunek PP w Gomunicach. Ostatnim jego przydziałem służbowym był Komisariat PP w Radomsku, gdzie od 3 IV 1938 pracował jako sekretarz. Żonaty z Walerią z Fularowów, mieli troje dzieci: Witolda, Wiesława i Edwarda.

Do wybuchu wojny mieszkali w Kolonii Młodzowy przy ul. Stobieckiej 30 (obecnie w granicach Radomska). 2 IX 1939 wraz z innymi policjantami KP PP w Radomsku ewakuował się w kierunku wschodnim.

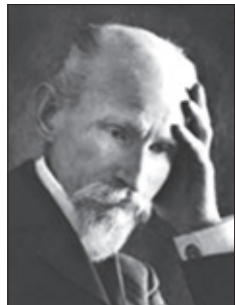
Po agresji sowieckiej na Polskę dostał się do niewoli, o czym rodzina dowiedziała się latem 1940 od policjanta zwolnionego z obozu ostaszewskiego. Żona poszukiwała męża za pośrednictwem Czerwonego Krzyża w Warszawie i Moskwie. Z ambasady sowieckiej w Warszawie otrzymała błędną informację, że E. Olbrychowski zm. na terenie Związku Sowieckiego (bez podania miejsca i okoliczności) w 1944. Bezskutecznie wśród polskich żołnierzy II Korpusu gen. Andersa poszukiwał go także brat Bolesław (żołnierz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w I Dywizji Pancerniej generała Stanisława Maczka). Na wniosek żony Walerii Olbrychowskiej z 7 V 1948 Sąd Grodzki w Radomsku wszczął postępowanie sądowe o uznanie go za zmarłego. 15 I 1949 wydano takie postanowienie, ustalając datę śmierci E. Olbrychowskiego na dzień 9 V 1946. Po odtajnieniu dokumentów dotyczących losów polskich policjantów z obozu w Ostaszewku okazało się, że został zamordowany 9 IV 1940 przez NKWD. Spoczywa w lesie w okolicy miejscowości Miednoje. Mianowany pośmiertnie aspirantem PP przez prezydenta Lecha Kaczyńskiego.

Funkcjonariusze Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Łodzi ofiary Zbrodni Katyńskiej, red. J. Olbrychowski, Łódź 2015, s. 401, 680; *Miednoje. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego*, t. 2, Warszawa 2006, s. 637; *Naznaczeni piętnem Ostaszewka: Wykazy jeńców obozu ostaszewskiego i ich*

rodzin, Warszawa 2000, s. 344; P. Zawilski, *Straty osobowe policji państwowej województwa łódzkiego poniesione podczas II wojny światowej na terenach wschodnich II RP i na obszarze ZSRR*, „Rocznik Łódzki”, t. 42, red. M. Nartowicz-Kot, Łódź 1995, s. 229; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Borownie 1890-1896, sygn. KM 4037, akt 258/1894; APL, Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Łodzi, zespół 183, sygn. 5, 17, 22; APPT, Sąd Grodzki w Radomsku, zespół 844, sygn. 5944; MK, Relacja 3603.

Jarosław Olbrychowski

OSTERLOFF Edmund (1863-1938) – fotograf, jeden z pionierów polskiej fotografii artystycznej nazywany „Samotnikiem z Radomska”. Ur. 4 V 1863 r. w Krągoli k. Kutna, s. Karola Augusta i Ernestyny ze Szwartzów małżonków Osterloffów. Ukończył gimnazjum realne w Kaliszu oraz Szkołę Handlową Kronenberga w Warszawie. Pracował jako nauczyciel

do momentu aresztowania z powodu związków z partią „Proletariat” (1884). Skazany w procesie zbiorowym Ludwika Waryńskiego i przywódców partii na 2 lata pozbawienia wolności (uwięziony w X pawilonie Cytadeli Warszawskiej). Po odbyciu kary wydalony do Tbilisi w Gruzji, gdzie przebywał w l. 1886-1895. W tym okresie poślubił swoją kuzynkę Natalię Haefke, córkę ewangelickiego pastora. Ich potomkowie to: córka Zofia oraz synowie Arne, Uli i Ralf. Podczas pobytu na Kaukazie pracował jako nauczyciel języka niemieckiego w gimnazjum. Stamtąd przeniósł się do południowej Afryki, gdzie zajął się farmerstwem. Podczas drugiej wojny burskiej wyemigrował wraz z rodziną do Szwajcarii (1900), a następnie

wrócił do Polski. Pracował jako księgowy w Łodzi, nauczyciel języka niemieckiego w Zgierzu i Pabianicach. Zwolniony w 1904 wyjechał ponownie do Gruzji, gdzie rozwinął swoje zainteresowanie fotografią. W tym okresie skompletował własną pracownię, wysyłał prace na międzynarodowe wystawy fotografii artystycznej, a prasa w różnych krajach publikowała fotografie jego autorstwa. Po rewolucji w 1917 (podczas której stracił dwóch najmłodszych synów: Uliego i Ralfa), utrzymywał się wyłącznie z fotografii. Powrócił do Polski wraz z żoną w 1921 i objął posadę dyrektora gimnazjum w Drohiczynie nad Bugiem. W Radomsku zamieszkał po przejściu na emeryturę w 1925. Związany z warszawskim środowiskiem fotograficznym, współpracował z miesięcznikiem „Fotograf Polski” redagując w nim rubrykę poświęconą zagranicznej prasie fotograficznej. W 1929 miała miejsce pierwsza wystawa fotograficzna Edmunda (w Warszawie). Od 1931 członek przedwojennego Fotoklubu Polskiego. W twórczości Osterloff’a dominowały pejzaże z zatopioną w nich sylwetką ludzką, sceny rodzajowe i portrety (przeważnie zdjęcia żony i córki). Fotografie artysty porównywano do dzieł malarskich, m.in. Jeana Francois Milleta i Józefa Chełmońskiego. Zm. 21 VI 1938 w Gomunicach, został pochowany na radomszczańskim Cmentarzu Starym. Grób już nie istnieje, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami umieściło tablicę pamiątkową poświęconą Osterloffowi w lapidarium, natomiast w miejscu pierwotnego pochówku znajduje się granitowa tabliczka ufundowana przez członków Towarzystwa Fotograficznego. O związku artysty z Radomskiem przypomina również rondo nazwane na cześć fotografa. Prawie wszystkie zachowane prace Osterloff’a znalazły się w zbiorach Działu Fotografii Muzeum Narodowego we Wrocławiu. Imię artysty przyjęło w 1999 Towarzystwo Fotogra-

ficzne w Radomsku, które dla uczczenia jego pamięci organizuje Ogólnopolskie Biennale Fotografii Czarno-Białej „Postać ludzka w pejzażu”.

J. Lechowski, *40 lat Towarzystwa Fotograficznego im. Edmunda Osterloff'a w Radomsku*, Radomsko 2002; tenże, *Towarzystwo Fotograficzne im. Edmunda Osterloff'a w Radomsku*, „Wędrownik” 2003, R. 47, nr 1(375), s. 28-30; H. Murza-Stankiewicz, *Może mnie teraz zrozumiecie*, „Foto” 1981, nr 3, s. 4-5; B. Osterloff, *Chelmoński obiektyw*, „Stolica”, nr 5, Warszawa 2013, s. 52-55; tenże, *Edmund Osterloff. Gruziński trop*, „Aspiracje” 2013, nr 2(32), s. 6-13; S. Schonfeld, *Edmund Osterloff. Dane biograficzne*, „Fotograf Polski”, z.11, Warszawa 1929, s. 253-254; A. Sobota, *Edmund Osterloff 1863-1938*, Radomsko 1992; A. Szponder, *50 lat Towarzystwa Fotograficznego w Radomsku*, Radomsko 2012; tenże, *Działalność Towarzystwa Fotograficznego w Radomsku w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* [w:] ZRa, t. VI, red. T.A. Nowak, Radomsko 2012, s. 51-63; tenże, *Samotnik z Radomska. Sylwetka Edmunda Osterloff'a (1863-1938)*, Radomsko 2012; Dokumentacja Towarzystwa Fotograficznego im. Edmunda Osterloff'a w Radomsku; Uchwała Nr XXXVI/277/09 Rady Miejskiej w Radomsku z dn. 27 II 2009; Zbiory prywatne Barbary Osterloff; Zbiory prywatne Karola Walaszczyka.

Artur Szponder

OTOCKI Władysław h. Dołęga (1846-1943) – nauczyciel, kolejarz, powstaniec styczniowy. Ur. 1 V 1846 w Dobiecinie pod Piotrkowem, s. Franciszka (dziedzica wsi Korczew) i Marianny z Kobyłeckich h. Godziemba małżonków Otockich. Uczył się w Męskim Rządowym Gimnazjum Klasycznym w Piotrkowie. W 1863 przerwał naukę i wziął udział w powstaniu styczniowym, najpierw w oddziale dowodzonym przez urzędnika piotrkowskiego Magistratu Stempowskiego, później w oddziale Oksińskiego – został ranny pod Kruszyną. Udało mu się ukryć przed Ro-

sjanami uczestnictwo w powstaniu i kontynuował naukę w gimnazjum. Egzamin końcowy zdał w 1867. Następnie studiował w Szkole Głównej w Warszawie. Pracował

na stanowisku nauczyciela pierwszej szkoły elementarnej w Radomsku. Jednocześnie uczył arytmetyki, geografii i przyrody w szkole → Feliksa Fabianiego od roku szkolnego 1875/76 do końca roku szkolnego 1894/95. Ok. 1879 zrezygnował z pracy w szkole elementarnej i objął posadę telegrafisty na stacji kolejowej w Radomsku. W 1892 wybudował kamienicę na działce nr 97 przy ul. Powiatowej. W 1903 przeprowadził się do Kalisza. W 1913 został zwolniony z pracy na kolei w wyniku redukcji etatów. W 1919 jako weteran powstania styczniowego otrzymał stopień podporucznika i stałą pensję. W 1930 odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami. Honorowy Obywatel miasta Kalisza. Żonaty z Jadwigą Mikulską. Zm. 15 III 1943 w Kaliszu, pochowany na miejscowym cmentarzu.

Informator; kultura, sport, rekreacja, turystyka, Kalisz 2013, s. 166; E. Jakubek, *Otocki Dołęga-Władysław*, [w:] *Słownik biograficzny Wielkopolski Południowo-Wschodniej Ziemi Kaliskiej*, t. 3, red. H. Tadeusiewicz, Kalisz 2007, s. 308; G. Mieczyski, *Fabianicy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 19; G. Waliś, *Materiały źródłowe do dziejów powstania styczniowego w zasobie Archiwum Państwowego w Kaliszu*, Kalisz 2013; APL, Rząd Gubernialny Piotrkowski, zespół 1, O zatwierdzeniu planu budowy przez Władysława Otockiego murowanego, piętrowego domu i budynków gospodarczych pod numerem 97 przy ulicy Powiatowej w mieście Noworadomsku, sygn. 2772, zespół 83, sygn. 1084; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 896;

Archiwum Waleriana Karwasińskiego, zespół 1261, sygn. 2; „Gazeta Polska” 1867, nr 149, s. 2; KWa 1903, nr 219, s. 5; 1913, nr 64, s. 3; Zarządzenie o nadaniu Krzyża Niepodległości z Mieczami, Krzyża Niepodległości i Medalu Niepodległości, Monitor Polski 1930, nr 260, poz. 350.

Grzegorz Mieczynski

P

PACIORKOWSKI Antoni Stanisław (1860-1926) – lekarz weterynarii, społecznik, działacz samorządowy. Ur. 20 V 1860 w Opojowicach, s. Marcina (właściciela ziemskiego, powstańca styczniowego) i Izabeli z Rutkowskich małżonków

Paciorkowskich. Po powstaniu styczniowym ojciec Antoniego sprzedał majątek i osiadł w Gidlach. Antoni uczęszczał przez 3 lata do szkoły → Feliksa Fabianiego w Radomsku, następnie do gimnazjum w Piotrkowie (1873-1880). Rozpoczął naukę na Wydziale Medycznym UW, ale szybko przeniósł się do Instytutu Weterynaryjnego w Warszawie, który z powodu problemów finansowych ukończył dopiero w 1890. Podczas pobytu w Warszawie działał w nielegalnych studenckich stowarzyszeniach narodowych. Po studiach rozpoczął prywatną praktykę w Piotrkowie. W 1892 ożenił się z Euzebią Kopczyńską (zm. w 1919). Mieli co najmniej troje dzieci. Przez 4 lata przebywał nad Donem i na Kaukazie, następnie powrócił do kraju i w 1896 objął funkcję weterynarza miasta Zgierza. W 1902 na własną prośbę został przeniesiony do Radomska, gdzie początkowo był weterynarzem nadetatowym pow. noworadomskiego, a następnie otrzy-

mał stanowisko weterynarza powiatowego. Piastował ten urząd aż do 31 III 1925 z przerwą w 1904, kiedy odbył kampanię japońską. W 1904 uzyskał rangę radcy honorowego. Po wybuchu I wojny światowej został członkiem Komitetu Obywatelskiego w Noworadomsku i pełnił tę funkcję aż do zawieszenia działalności komitetu we IX 1915 (z przerwą na przełomie 1914 i 1915 – był wówczas czasowo aresztowany przez stacjonujących w Radomsku Austriaków). W 1918 wybrany na prezydenta miasta, jednak nie uzyskał aprobaty władz okupacyjnych. Za krytykę wyniszczających gospodarkę działań okupantów internowany w tzw. obozie jenieckim. W 1922 kandydował bez powodzenia w wyborach do Rady Miejskiej Radomska z listy Inteligencji Zawodowej. Pisał artykuły do „Gazety Radomskiej”. Od 1925 pełnił funkcję wiceprezesa w pow. Zarządzie ZL-N. W tym samym roku przeszedł na emeryturę, ale prowadził jeszcze prywatną praktykę. Społecznik: w 1906 wybrany do Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia Spożywców Urzędników, w l. 1908-1909 był członkiem Zarządu OSP, w 1909 członkiem Zarządu Towarzystwa Szkolnego im. Feliksa Fabianiego i zastępcą członka Zarządu II Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego, w 1910 współorganizował radomszczański okręg Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami. Inicjator powstania Spółdzielczego Stowarzyszenia Handlowego „Spójnia” (1913) – zasiadał w jego zarządzie co najmniej do 1915, w 1916 członek Zarządu Stowarzyszenia Spożywczego „Łączność”, w 1923 członek pierwszego Zarządu Koła Przyjaciół Akademika w Radomsku, w 1925 został prezesem Zarządu Patronatu ZHP. Zm. 4 IX 1926 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszard

da Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 54; Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 88-89; G. Mieczysławski, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 73; tenże, *Paciorkowski Antoni*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, t. 3, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016, s. 91-92; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 21, 34, 86, 108, 121, 143, 144, 197, 198; *Monografia Gminy Czarnożyły*, red. Z. Włodarczyk, Czarnożyły 2009, s. 216; AACz, Repertorium księgi zmarłych z lat 1926-1930, akt zg. 362/1926; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1902-1903, sygn. KM 117, akt 710/1902; APL, ASC parafii rzymskokatolickiej w Zgierz, zespół 1748, Księga ur., małż. i zg. z 1896, akt ur. 394/1896, akt zg. 251/1896; Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego 1925, nr 14, s. 140; GRa 1925, nr 4, s. 5; 1926, nr 39, s. 5; „Głos” 1918, nr 302, s. 2; GoCz 1915, nr 6, s. 4; KWa 1902, nr 100, s. 6; 1909, nr 347, s. 6; „Ludzkosc” 1906, nr 165, s. 6; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1907 god*, Piotrków 1907, s. 37; *Pamiętna... na 1913 god*, Piotrków 1913, s. 45; *Russkij Medicinskij Spisok na 1905 god*, Sant Petersburg 1905, cz. II, s. 49; „Tydzień” 1890, nr 51, s. 1; 1904, nr 21, s. 3; 1906, nr 31, s. 5.

Grzegorz Mieczysławski

PARZONKA Leopold (ok. 1877-1934) – nauczyciel, kierownik szkoły. Ur. we wsi Tchórnice na Podlasiu, s. Ludwika i Barbary z Wolskich małżonków Parzonków. Seminarium nauczycielskie w Siennicy ukończył w 1897. Następnie przez kilka lat pracował jako nauczyciel wiejski. W 1905 objął kierownictwo w szkole elementarnej w Radomsku utworzonej przy miejscowych fabrykach mebli giętych. W czasie I wojny światowej przerwał nauczanie i zajął się pracą biurową. W l. 1918-1919 był przewodniczącym Komitetu Żywnościowego odpowiedzialnego za aprowizację miasta – w III 1919 w trakcie rozruchów głodowych pobity

przez tłum mieszkańców niezadowolonych z działalności komitetu. W I 1922 powrócił do pracy oświatowej. W 1923 został kierownikiem Uniwersytetu Ludowego, a w 1925 prezesem Zarządu Uniwersytetu Powszechnego (obie instytucje prowadziły kursy wieczorowe), w 1926 kierownikiem Miejskiej Szkoły Zawodowej Doksztalającej z siedzibą na Bugaju. Działacz polityczny: członek miejskiego Zarządu ZL-N. Społecznik: w 1923 wchodził w skład Zarządu Koła PMS, w 1926 zasiadał w Zarządzie Koła LOPP, w l. 1927-1928 był członkiem Zarządu Stowarzyszenia Spożywczego Robotników Chrześcijan „Zorza”, w 1932 został wybrany do Zarządu Koła Przyjaciół ZHP. Żonaty z Marianną z Krzewickich, mieli co najmniej dwóch synów: Wacława i Tadeusza. Zm. 15 V 1934 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

A. Lgocki, *Obóz narodowy w Radomsku w Drugiej Rzeczypospolitej (cz. I)*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 136; G. Mieczysławski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 29, 106, 117, 118, 144, 156; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1910-1911, sygn. KM 122, akty 1003/1910, 1004/1910; APPT, ASC parafii rzymskokatolickiej w Radomsku, zespół 298, sygn. 108, akt zg. 251/1934; GRa 1925, nr 49, s. 3; 1926, nr 39, s. 4; 1934, nr 22, s. 5; GoCz 1919, nr 44, s. 3.

Grzegorz Mieczysławski

PASZEWSKA Paulina Lucyna Emilia → WOJTAŚKIEWICZ Paulina Lucyna Emilia

PEYSER Antoni Michał (ok. 1873-1943) – urzędnik fabryczny, społecznik. Ur. w Dworszowicach, s. Karola (ekonoma) i Teofili z Niedzielskich małżonków Peyser. Edukację prawdopodobnie zakończył na etapie szkoły średniej. Przez ok. 35 lat pracował w fabryce mebli giętych „Braci Thonet” – początkowo jako kasjer,

następnie stopniowo awansował aż do stanowiska dyrektora. W 1923, po przekształceniu firmy w spółkę akcyjną o nazwie Bracia Thonet Fabryka Mebli w Radomsku SA, był jednym z jej akcjonariuszy. W 1931 przeszedł na emeryturę i opuścił Radomsko. Społecznik – członek zarządów: OSO, Towarzystwa Dobroczynności

dla Chrześcijan, Stowarzyszenia Właścicieli Nieruchomości Chrześcijan. W czasie I wojny światowej przyczynił się, jako przewodniczący Komitetu Obywatelskiego (1914-1915) i jednocześnie

dyrektor austriackiej firmy, do złagodzenia restrykcji nakładanych na miasto przez okupantów. Raport Legionów z 1915 charakteryzował go jako człowieka inteligentnego, wykształconego, pełnego ogłady towarzyskiej, sprytnego oraz zwolennika rządów rosyjskich (w jego domu zbierało się grono ludzi wrogo nastawionych do Austrii). Od 1 IV 1917 do 31 V 1918 zasiadał w powołanej przez władze okupacyjne Radzie Miejskiej. W l. 1918-1919 był członkiem Komitetu Żywnościowego odpowiedzialnego za aprowizację miasta – w III 1919 w trakcie rozruchów głodowych został dotkliwie pobity przez tłum mieszkańców niezadowolonych z działalności komitetu. Ożenił się 29 VIII 1896 w Radomsku ze Stefanią Ludwiką Glass (zm. w 1927), mieli cztery córki: Janinę, Kazimierę, Marię i Zofię. Zm. w 1943 w Wyknie.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 103-106; G. Mieczynski, *Raport Oddziału Wywiadowczego Departamentu Wojskowego NKN o stosunkach w mieście Radomsku i powiecie z 1915 r.*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 97; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach*

1881-1939, Radomsko 2008, s. 18, 20, 33, 36, 112, 159; T.A. Nowak, *Sprawozdanie samorządu miejskiego za okres od 1 kwietnia 1917 do dnia 31 maja 1918 r.*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 114; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1892-1897, sygn. KM 112, akt 103/1896; „Gazeta Bankowa” 1923, nr 13-14, s. 45; GoCz 1919, nr 44, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

PIASECKI Henryk ps. *Zapora* (1922-1945) – żołnierz ZWZ-AK, KWP. Ur. 31 XII 1922 w Zapolicach (pow. radomskiego), s. Stanisława i Władysławy z d. Piotrowskiej. Uczęszczał do Szkoły Powszechnej w Kodrębie, następnie do LO im. Bolesława Chrobrego w Piotrkowie. Był uczniem wszechstronnie utalentowanym (w 1938 uzyskał stypendium nauko-

we). Do wybuchu wojny miał zaliczone 3 klasy. Kurs liceum ukończył we IX 1941 w Radomsku na tajnych kompletach. W 1945 był słuchaczem wyższego kursu pedagogicznego. Od III

1940 należał do ZWZ-AK (Rejon Rzeżowice, Obwód Radomsko), przysięgę złożył przed por. → Stanisławem Sojczyńskim ps. *Zbigniew* – komendantem Podobowdu Rzeżowice. Pracował jako robotnik w tartaku i warsztatach mechanicznych hr. Jana Sobańskiego w Kobielach Wielkich zamienionych na niemiecki Liegenschaft. Używał konspiracyjnego nazwiska Roman Malicki. Pod kierownictwem por. inż. Floriana Budniaka *Borsuka*, *Andrzeja* zorganizował dla potrzeb obwodowego Kedywu tajną produkcję sprzętu sabotażowo-dywerysyjnego (minersko-saperskiego). Wraz z innymi członkami AK: Klemensem Biszke ps. *Kacper*, Józefem

Bartnikiem ps. *Równy*, Antonim Wiechow-
skim ps. *Strug*, Włodzimierzem Trusz-
czyńskim ps. *Bogdan* wytwarzał m.in. cze-
repy do min talerzowych i granatów,
uchwyty do mocowania lin stalowych,
kolce do przebijania opon tzw. „zęby Iza-
belli” oraz „koktajle Mołotowa”. Po ukoń-
czeniu konspiracyjnej Podchorążówki AK
w Rzejowicach w poł. VII 1943 został
przyjęty do nowo sformowanej jednostki
partyzanckiej krypt. „Nina”, „Izabella”.
Brał udział w licznych akcjach dywersyj-
nych pod dowództwem → Bronisława
Skury-Skoczyńskiego *Robotnika* i *Lesz-
czyzny*, m.in.: rozbiciu spółdzielni w Prze-
rębie, Kobielach Wielkich, opanowaniu
urzędu gminy w Dmeninie, gdzie zniszczo-
no dokumenty kontygentowe i zastrzelono
sekretarza gminy (konfidenta Gestapo) –
Kozłickiego. Wraz z sierż. J. Chutkiewi-
czem ps. *Balon* wykonał wyrok śmierci na
kierownika młyna w Przedborzu (agencie
Gestapo) – Alfredzie Miodowiczu. W nocy
z 7 na 8 VIII 1943 wziął udział w rozbiciu
więzienia w Radomsku. Był w 15-osobo-
wej drużynie szturmowej *Robotnika*.
Uwolniono wszystkich aresztowanych (41
żołnierzy AK i 10 Żydów). W czasie oku-
pacji używał również fałszywego nazwi-
ska Roman Malicki. Zdekspirowany
w XI 1943, po przejściu oddziału *Zbignie-
wa* przez por. *Andrzeja*, przydzielony do
plutonu ppor. Józefa Kaszy-Kowalskiego
Alma. Jednostka kwaterowała w bunkrach
ziemnych (zimą 1943 w lesie rędzińskim,
a wiosną 1944 k. wsi Rogi). 15 XII 1943
pod dowództwem *Alma* uczestniczył w eg-
zekucji komendanta żandarmerii w Gi-
dlach Georga Schwarzmeiera oraz 28 XII
1943 w obronie obozu w Rędzinach przed
atakami Wehrmachtu. W I 1944 wraz z od-
działem wykonał rekonesans bojowy od
Pilicy do Brzeźnicy i Rogów. W kwietniu
spacyfikował umocnioną wieś niemiecką
Krery. Wraz ze swą jednostką brał czynny
udział w kilkunastu potyczkach z jednost-

kami Wehrmachtu i SS, m.in. 1 VI 1944
w bitwie pod Krzętowie, w której poległo
37 żołnierzy SS, 10 VI w Przedborzu
z własowcami, 17 VI w rozbrojeniu poste-
runku Wehrmachtu w Garnku, 21 VI w po-
tyczce z własowcami w Olbrachcicach
(gdzie został ranny), 28 VIII w bitwie pod
Rudą Pilczycką i Rudą Maleniecką. 15
VIII 1944 został awansowany na podpo-
rucznika oraz przydzielony do 3 kompanii
(„Cedr”) batalionu 74 pp. AK („Tygrys”,
„Las”) dowodzonej od 19 III 1944 przez
ppor. *Alma*. W czasie akcji krypt. „Burza”,
„Deszcz”, „Zemsta” dowodził 30-osobo-
wym oddziałem partyzanckim, który
uczestniczył w koncentracji 7 DP AK
w rejonie Suchej Wsi (lasy przysuskie). Po
odpowiednim przygotowaniu wyruszył
w kierunku rzeki Pilicy. Dotarł w rejon
miejscowości Piekło i Długa Brzezina. 23
VIII 1944 na rozkaz dowództwa kieleckie-
go korpusu AK „Jodła” przerwał marsz na
Warszawę i wycofał się z operacji, powra-
cając na swój macierzysty teren. 24 VIII
1944 przejął dowodzenie nad 2 plutonem
3 kompanii po ppor. Bernardzie Wiechule
ps. *Maruda*, którego przeniesiono do 2 DP
AK. Dalej wykonywał zadania bojowe
w ramach akcji „Burza” na obszarze Ob-
wodu Radomsko („Kuźnia”). Kilkakrotnie
brał udział w potyczkach z Niemcami, m.
in. 28 VIII pod Rudą Pilczycką, 30 VIII
dowodził wraz z *Almem* jednostką „Cedr”
w ataku na kolumnę Wehrmachtu pod
Rudą Maleniecką, 8 IX w zasadzce na żan-
darmerię i policję granatową pod Garn-
kiem-Karczewicami, a w październiku pod
Krzepinem, Kossowem, Henrykowem
oraz pod Brześciem. W listopadzie, po de-
mobilizacji batalionu „Las” 74 pp, jako
oficer do „specjalnych poruczeń” uczestni-
czył w ukryciu i zabezpieczeniu magazynu
broni. Po przydzieleniu *Alma* 28 XII 1945
jako oficera łącznikowego do przybyłej
misji angielskiej „Freston”, objął dowódz-
two nad wydzielonym z 3 kompanii „Cedr”

oddziałem bojowym. Kontrolował tereny południowej części pow. radomszczańskiego i pogranicze pow. częstochowskiego. Jego żołnierze ochraniali społeczeństwo przed bandytyzmem i gwałtami własowców i maruderów z AL. W I 1945 po wkroczeniu Sowieców (zagrożony aresztowaniem) ukrywał się w Radomsku, Sosnowcu, Katowicach, Częstochowie i Zabrzu. 3 IV 1945 na rozkaz *Warszyca* zgłosił się na odprawę. W domu chor. → Bolesława Kila *Ponurego* w Radomsku, w obecności *Warszyca* i całego kierownictwa nowo utworzonej organizacji antykomunistycznej KWP, złożył przysięgę organizacyjną. 24 V 1945 w Częstochowie przypadkowo aresztowany i zrewidowany przez funkcjonariusza MUBP w Częstochowie Jana Wrotniaka. 26 V został prewencyjnie przesłuchany przez oficera śledczego Wójtowicza w charakterze podejrzanego. Podczas śledztwa ujawnił jedynie fragmenty ze swojej działalności konspiracyjnej w AK nie dekonspirując nowej siatki *Warszyca*. Zeznał m.in., iż posiadał ps. *Zapora*, nie chciał się dalej ukrywać i nie sprzeciwiał się nowemu rządowi. 29 V 1945 uniewinniony i zwolniony po podpisaniu zobowiązania o tajemnicy śledztwa i dokonanych spostrzeżeń podczas aresztu w Wydziale VIII MUBP w Częstochowie. Latem 1945 na rozkaz komendanta spotkał się w Krakowie z oficerem łącznikowym 2 Korpusu (prawdopodobnie przyszłym szwagrem *Almem*), któremu przekazał dwa teksty programowe, m.in. *List otwarty do płk „Radostawa”* i *Co myślą ludzie z lasu o obecnej rzeczywistości*. 3 V 1945 w Sosnowcu zawarł związek małżeński z siostrą por. *Alma* Magdaleną Kasza-Kowalską ps. *Palma*. W końcu IX 1945 z rozkazu *Warszyca* objął dowództwo nad kompanią krypt. „5” – „Siekiera”. Jednostka składała się początkowo z dwóch plutonów dywersyjnych (w styczniu z trzech). Jej rejonem opera-

cyjnym były gminy: Silniczka, Maluszyn, Dmenin, Kodrąb, Wielgomłynny i Kobiełe Wielkie. *Zapora* był organizatorem i wykonawcą wielu udanych akcji bojowych w ramach pionu Kierownictwa Walki z Bezprawiem, np. w nocy z 24 na 25 X 1945 na czele 80-osobowego oddziału Służby Ochrony Społeczeństwa opanował Radomsko, był egzekutorem na agencie UB Władysławie Jaworskim, ponadto wymierzył kary chłosty kilku gorliwym funkcjonariuszom UB i członkom PPR. Po akcji rozbicia aresztu w Radomsku jednostkę rozformowano. 21 XI 1945 ponownie zmobilizował oddział. Na rozkaz dowódcy przeprowadził zwiad na terenie pow. koneckiego, kieleckiego i włoszczowskiego wykonując zadania policyjne i aprowizacyjne. Uwolnił również dwóch oficerów KWP ze szpitala w Radomsku. Usilnie ścigany przez NKWD i UB, wymykał się kilkakrotnie obławom i zasadzkom dzięki pomocy członków b. siatki wywiadowczo-intendenckiej AK. Od szwagra *Alma* (informatora 2 Korpusu Sztabu Specjalnego przy 1 Dywizji Pancerniej PSZ w Ośrodku Zapasowym nr 104 w północno-zachodnich Niemczech) otrzymał propozycję ewakuacji z kraju, z której nie skorzystał, ponieważ jego żona spodziewała się dziecka. 6 XII 1945 o godz. 22:00 wraz z sierz. *Boryną* wpadł w zasadzkę zorganizowaną przez łódzką grupę operacyjną WBW i UB w zabudowaniach młyna Kazimierza Świerczyńskiego w Woli Malowanej (pow. radomszczański). Obaj partyzanci zostali zabici. Po dwóch dniach zwłoki *Zapory* wydano ojcu Stanisławowi Piaseckiemu wraz ze zgodą na tzw. „cichy pogrzeb”. H. Piasecki został pochowany na cmentarzu parafialnym w Kodrębie. 31 XII 1945 urodził się syn *Zapory* Andrzej, natomiast wdowa Magdalena wyszła po raz drugi za mąż za jego brata Tadeusza ps. *Bystry* – żołnierza 2 kompanii „Buk” 74 pp AK. H. Piasecki *Zapora* został odznaczony

Krzyżem Walecznych (1944). Po wojnie upamiętniony na tablicy memoratywnej na jednej z zewnętrznych ścian kościoła w Kodrębie.

W. Borzobohaty, „Jodla”, *Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939-1945*, Warszawa 1988, s. 278; F. Budniak, *Od PWL do batalionu „Las”*, Poznań 1994, s. 24, 30, 76; K. Jasiak, *Działalność partyzancka Konspiracyjnego Wojska Polskiego*, Wieluń-Opole 2008, s. 20, 29, 34-35, 57, 75, 119, 182, 492; tenże, *Henryk Piasecki (1922-1945)*, [w:] *Konspiracja i opór społeczny, Słownik biograficzny*, t. 4, red. M. Bielak, K. Krajewski, Kraków – Warszawa – Wrocław 2010, s. 458-460; tenże, *Wojenna epopeja por. Józefa Alfonsa Kaszy ps. „Alm”*. *Studium biograficzne*, [w:] *Z dziejów walk o niepodległość*, t. 3, red. M. Gałęzowski, S. Kalbarczyk, J. Kirszak, D. Koreś, Warszawa 2015, s. 318-359; tenże, *Zarys dziejów Konspiracyjnego Wojska Polskiego*, Radomsko 2015, s. 26, 94-95; W. Kapczyński, *Kryptonimy „Hetman” i „Chrobry” Armii Krajowej*, cz. III, Włoszczowa, s. 148-149; W. Kapczyński, J. Lis, J. Niedbał, *Kryptonimy „Hetman” i „Chrobry” Armii Krajowej*, cz. 3, Włoszczowa 2000, s. 148-149; T. Toborek, *Stanisław Sojczyński i Konspiracyjne Wojsko Polskie*, Łódź 2007, s. 31-32, 56, 63, 65, 142; Z. Zieliński, *Jedni z najdzielniejszych*, Warszawa 2006, s. 236-241; tenże, *60 lat temu w Radomsku. Brawurowa akcja oddziału AK przyniosła wolność 60 więźniom*, „Biuletyn SZŻAK” 2002, nr 2, s. 60-61; M. Tarchalski, 74 pp AK, (mps. w zbiorach autora); AIPN w Białymstoku, 0068/1, WUSW w Olsztynie, Kartoteka tematyczna, k. 1322; AIPN Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie, sygn. 2911/1, MSW w Warszawie, Kartoteka ogólnoinformacyjna, k. 2753, 2765; sygn. 0182/162, t. 9, Notatka Nr 69, nazwa organizacji: Konspiracyjne Wojsko Polskie, dowódca: Henryk Piasecki ps. Zapora, okres działalności: 1945 r.-1946 r., obszar działalności: pow. Radomsko; AIPN w Katowicach, sygn. 04/440, Materiały dot. Piasecki Henryk vel Malicki Roman – b. dowódcy oddziału AK działającego na terenie Radomska w czasie II wojny światowej; sygn. 00185/1, WUSW w Katowicach, Kartoteka ogólnoinformacyjna, k. 1065; AIPN

w Łodzi, sygn. 030/346, WUSW w Łodzi, Kartoteka pomocnicza: H. Piasecki, k. 2790; sygn. 030/341, WUSW w Łodzi, Kartoteka pseudonimów i krypt.: H. Piasecki, k. 977; Dziennik rozkazów 74 pp AK (fragmenty w zbiorach autora); J. Litarski, Pamiątniki, Lesie polski lesie, (mps w zbiorach autora).

Ksawery Jasiak

PIĄTAKIEWICZ Zbigniew ps. *Znicz* (1923-2001) – żołnierz NSZ. Ur. 20 VII 1923 w Radomsku, s. Wincentego i Aleksandry (z d. Sękowskiej). Pochodził z rodziny chłopskiej, ukończył szkołę powszechną. Miał 3 braci: Stanisława (w okresie okupacji sekretarz i leśniczy nadleśnictwa w Radomsku, żołnierz NSZ), Włodzimierza ps. *Jerzy Brodzewicz* (magazynier składnicy warzyw w Radomsku, żołnierz NSZ) i Jana (subiekt sklepowy, podoficer WP, weteran kampanii 1939 r., żołnierz NSZ).

Do 1939 pracował u zduna Wtorkiewicza w Radomsku. W czasie okupacji prowadził nielegalny handel. W l. 1941-1943 pracował w niemieckim Miejskim Przedsiębiorstwie „Tabor” w Radomsku jako robotnik i pomocnik kierowcy. Od IV 1943 przeniesiony do służby budowlanej (Baudienst) w Częstochowie, po 2 miesiącach porzucił jednak pracę. Ukrywał się przed żandarmerią niemiecką u matki w Radomsku. We IX 1943 zwerbowany do NSZ przez → Mieczysława Brzuchanię *Wilczyńskiego* i Stanisława Pykę. W XI 1943 z polecenia *Wilczyńskiego* i brata Włodzimierza wysłany na bezpieczną placówkę konspiracyjną NSZ do Strzałkowa, gdzie został przyjęty przez Kaczmarka ps. *Tyrolczyk*. Po kilku dniach w okolicach Włoszczowy wraz z Maciejem Lelito, *Tyrolczykiem*,

Bemem i *Bocianem* dołączył do oddziału *Kmicica*, a następnie *Marcina* z AK, czasowo przydzielony do drużyny pchor. *Harnasia*. Po kilku dniach przeszedł za zgodą dowódcy do oddziału NSZ *Żbika*. Odbił przeszkolenie bojowe (V 1944), kurs podchorążych w kompanii szkolnej Brygady Świętokrzyskiej (VII–XI 1944). 26 VII 1944 pod Olesznem ranny w głowę podczas potyczki z SS. Przez 2 miesiące leżał w szpitalu konspiracyjnym AK w pobliżu tejże wsi. W XI 1944 mianowany plut. i dowódcą drużyny w kompanii *Żbika*. 17 I 1945 zdemobilizowany z NSZ w Kijowie. Używał fałszywych dokumentów na nazwisko Roman Dąbrowski, które otrzymał od por. *Mata* (szefa kompanii NSZ). Do Radomska wrócił z *Bocianem* i *Sekundą*, tutaj przez kilka tygodni ukrywali się przed NKWD i UB. Następnie wyjechał do Częstochowy do ciotki Makowskiej, po czym b. żołnierz Brygady Świętokrzyskiej Maciejewski ps. *Jastrząb* ukrył go na tajnej kwaterze. Od przebywającego w niej czasowo *Żbika* otrzymał nowe rozkazy. Wraz z Janem Małkiem vel Maciejem Lelito wyjechali koleją do Piotrkowa Trybunalskiego, aby zwerbować nowe kadry. W pociągu został aresztowany przez Służbę Ochrony Kolei (Jan Małek zbiegł). W czasie rewizji znaleziono przy nim pistolet, a sprawę przekazano Prokuraturze Wojskowej w Łodzi. Skazany na 18 miesięcy za nielegalne posiadanie broni. W VII 1945 na mocy amnestii zwolniony, a następnie wcielony do 16 samodzielnej kompanii samochodowej w Łodzi. Po namowie członków NSZ Janiny Kuś ps. *Marty* i Mieczysława Wnuka vel Andrzeja Ziembiewicza zdezerterował z wojska. Dotarł do Ziębic w pow. ząbkowickim, gdzie ukrywał się u zastępcy *Żbika* Janusza Grodmana ps. *Węgier, Janusz* (administrator majątku ziemskiego w Ziębicach), następnie w Wielkiej Osinie u *Żaka* (żołnierza Brygady Świętokrzyskiej), a także

w Międzyzylesiu u Heleny Urbańskiej, gdzie zorganizowano konspiracyjny punkt przerzutowy do Czechosłowacji. Zatrzymany w Hradec Kralove przez władze czeskie, przekazany prewencyjnie do jednostki Wojsk Ochrony Pogranicza, po kilku dniach przejęty przez PUBP Kłodzko. Po przesłuchaniu zwolniony jako repatriant z armii gen. Maczka pod nazwiskiem Roman Dąbrowski. W IV 1946 wyjechał do Tczewa, a następnie do brata Stanisława w Rumi Zagórze, gdzie podjął pracę w rolnictwie. W VII 1946 przebywał w Gdańsku, nawiązał łączność z Janem Strumiłą (żołnierzem Brygady Świętokrzyskiej), łączniczką *Żbika* Janiną Kuś ps. *Marta* i innymi członkami NSZ. Stamtąd udał się do drugiego brata Jana vel Jana Wieczorka, zam. w Malborku. Ten dostarczył mu fałszywe dokumenty na to samo nazwisko, którym sam się czasowo posługiwał. Po krótkim pobycie *Znicz* wyjechał do Nowego Dworu, tam w tramwaju przypadkowo spotkał por. *Babinicza* (żołnierza NSZ z konnego zwiadu Brygady Świętokrzyskiej, dowódcę oddziału KWP), który zaproponował mu pracę w spółce rybackiej. 18 IX 1946 został aresztowany wraz z łączniczką KWP Ireną Pietrzak ze Skomlina przez funkcjonariuszy PUBP Wieluń. Jego sprawę przekazano do WUBP w Łodzi, oskarżono go o przynależność do tzw. bandy terrorystycznej. Skazany przez WSR w Łodzi na 2 lata więzienia. Zwolniony 22 II 1947 podczas amnestii. Wrócił do rodzinnego Radomska, gdzie zdał egzamin z prawa jazdy. Po kilku miesiącach ponownie wyjechał do Gdyni pod prawdziwym nazwiskiem, podejmując pracę jako szofer w prywatnym sklepie masarskim Eugeniusza Makowskiego (żołnierza Brygady Świętokrzyskiej) w Dzierżonowie. Po zamknięciu zakładu, do 5 XII 1949 pracował w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” jako czeladnik i sklepowy. 27 XII 1949 za współudział w pobiciu

milicjanta Kazimierza Jagielskiego w Radomsku został skazany przez Sąd Grodzki w Radomsku na 6 miesięcy więzienia. Karę odbywał w areszcie w Piotrkowie Trybunalskim, następnie w obozie pracy w Głazie k. Wieruszowa, pow. kępiński. 5 VI 1950 wyszedł na wolność. Zamieszkał w Sobótce przy ul. Mickiewicza 8, objął posadę kierownika tamtejszej masarni. W 1951 ożenił się z Urszulą Busz ze Stanisławowa, którą poznał w Gminnej Spółdzielni w Sobótce. 12 XII 1952 ponownie aresztowany przez MO za rzekome nadużycia finansowe, oskarżony z art. 286. Przebywał w więzieniu do 24 IX 1953, tj. do chwili umorzenia jego sprawy przez Delegaturę Komisji Specjalnej we Wrocławiu. Rozpracowywany przez agenta celnego w Więzieniu nr 1 we Wrocławiu jako nieujawniony członek Brygady Świętokrzyskiej. Od 10 VIII 1954 inwigilowany przez Wydział III WUBP w Łodzi w sprawie agencyjno-śledczej krypt. „Wykolejency”. Podczas kolejnego zatrzymania przez MO w Sobótce zmuszony do współpracy przez chor. W. Konowrockiego z Sekcji 3 Wydziału III WUBP we Wrocławiu, zarejestrowany jako TW *Polak*, w ramach rozpracowania środowiska b. członków Brygady Świętokrzyskiej (m.in. Macieja Lelito, Tadeusza Sobolewskiego, Janusza Grodmana ps. *Węgier*, kpt. *Jerzego*, kpt. *Lubicza*, por. *Nawrota*, por. *Korcza* i innych) przebywających na terenie woj. wrocławskiego. Od IV 1954 kontaktował się z referentem Sekcji 4 Wydz. III Jerzym Rutkowskim. Od 7 IX 1955 przekazany referentowi Zygmunтови Bartoszkowi z PUBP we Wrocławiu. Dwukrotnie wynagradzany za dobrą współpracę agenturalną. W późniejszym okresie nic nowego nie wnosił do spraw operacyjnych i uchylał się od spotkań. Zwolnił się z pracy w Sobótce i zatrudnił w firmie prywatnej swego kolegi w Gdyni w charakterze dostawcy towarów do sklepów. Z uwagi na nową pracę

zamieszkał w Walimiu przy ul. Wypiańskiego. 6 IV 1958 został wykreślony z sieci agenturalnej. W l. 90. mieszkał w Świebodzicach przy ul. Świdnickiej 19. Zm. 23 XI 2001, pochowany na starym cmentarzu komunalnym w Świebodzicach.

C. Brzoza, *Ludzie brygady, Noty biograficzne oficerów i żołnierzy. Brygady Świętokrzyskiej. Narodowych Sił Zbrojnych*, Kraków 2015, s. 345; AIPN w Łodzi, WUBP, sygn. 0081/1, k. 2493, WUSW w Łodzi, Kartoteka ogólna; AIPN w Warszawie, MBP, sygn. BU 2911/1, k. 826, MSW w Warszawie, Kartoteka ogólna; AIPN we Wrocławiu, WUBP, sygn. 0076/30, k. 100, 2102, WUSW we Wrocławiu, Kartoteka ogólna; sygn. 0081/1, k. 2494, WUSW w Łodzi, Kartoteka ogólna; sygn. 6/66, k. 93-98, Akta sprawy Sr 194/47 przeciwko: Nowak Teodor i in.; Protokół przesłuchania Ireny Pietrzak, Łódź, 18 IX 1946 r.

Ksawery Jasiak

PIEŃKOWSKI Władysław Wojciech (1846-1919) – urzędnik. Ur. 23 IV 1846 w Piotrkowie, s. Józefata (właściciela gruntów we wsi Witowice) i Anny z Bledzewskich małżonków Pieńkowskich, katolik (jako dorosły przeszedł na prawosławie). Ukończył szkołę początkową w Radomsku, a następnie szkołę realną w Łodzi. Służbę rządową rozpoczął 24 VII 1863 jako kancelista Magistratu w Łodzi. 8 II 1864 został oddelegowany do biura naczelnika wojennego miasta Łodzi Aleksandra Bremsena. Za zasługi na tym stanowisku otrzymał 18 XII 1864 brązowy Medal za Uśmierzenie Buntu Polskiego 1863-64. Od 28 IX 1866 był pomocnikiem inspektora policyjnego, a następnie kwatermistrzem miasta Łodzi. Od 3 VI 1867 pełnił funkcję sekretarza

Magistratu Zgierza. Od 15 I 1876 do VIII 1878 piastował stanowisko burmistrza Radomska, następnie prezydenta Zgierza i od 9 XI 1882 do VIII 1914 prezydenta Łodzi. Na początku 1889 został wybrany prezesem łódzkiego komitetu Rosyjskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża. W XI tegoż roku otrzymał rangę radcy dworu, następnie – rzeczywistego radcy stanu. Odznaczony: Orderami św. Anny 3 i 2 kl., Orderem św. Stanisława 3 kl., Orderem św. Włodzimierza 4 kl., Odznaką Czerwonego Krzyża, srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji Cara Aleksandra III, srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji Ich Imperatorskich Wysokości, brązowym Medalem za Trudy Spisu Powszechnego 1897. Nagrodzony również, wykonanymi ze złota i brylantów, pierścieniem oraz papiernicą z herbem państwa. Żonaty, miał co najmniej jedno dziecko. Nie cieszył się dobrą opinią wśród mieszkańców – zarzucano mu niewystarczające wykształcenie i bezgraniczne oddanie władzom carskim. Po wybuchu I wojny światowej uciekł z Łodzi wraz z wojskami rosyjskimi, powrócił do miasta jesienią 1918. W wyniku wojny i rewolucji pozbawiony środków do życia, prosił Magistrat o wsparcie finansowe. Po odmowie wyjechał do Warszawy, tam sparaliżowany zm. 5 VII 1919.

P. Marciniak: *Władysław Pieńkowski* – <http://www.lodz1914.pl/pl,224,25.html> (pobrano 5 VI 2016); *Pieńkowski Władysław Wojciech*, [w:] PSB, t. 26, s. 130; S. Sankowski, *Prace historyczne*, przygotowanie do druku T. A Nowak, Radomsko 2016, s. 172; A. Stawiszyńska, *Po co wracacie caraty sługi...? : Łódź u progu niepodległości w poezji ówczesnych mieszkańców miasta*, „Literaturoznawstwo” 2012-2013, nr 6-7, s. 211; APL, ASC Parafii Rzymskokatolickiej św. Jakuba w Piotrkowie Trybunalskim, zespół 1623, akt ur. 103/1846; „Dziennik Łódzki” 1889, nr 3, s. 2, nr 270, s. 2; 1890, nr 165, s. 2; KWa 1896, nr 167, s. 6; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1872 god*, Piotrków 1872,

s. 37; *Pamiętna... na 1891 god*, Piotrków 1891, s. 26; *Pamiętna... na 1902 god*, Piotrków 1902, s. 68; *Spravochnaja kniżka petrokovskoj guberni na 1880 god*, Piotrków 1879, s. 17; „Tydzień” 1905, nr 45, s. 5.

Grzegorz Mieczynski

PIŁSUDSKI Józef Klemens (1867-1935) – działacz niepodległościowy, mąż stanu, polityk, Naczelnik Państwa, Naczelnny Wódz, Pierwszy Marszałek Polski, Honorowy Obywatel Radomska. Ur. 5 XII 1867 w Żułowie na Wileńszczyźnie, s. Józefa Wincentego i Marii z Billewiczów małżonków Piłsudskich. Od 1874 mieszkał w Wilnie, gdzie uczył się w rosyjskim gimnazjum. W 1884 rozpoczął studia medyczne w Charkowie. Został nieświadomie wciągnięty w przygotowania

do zamachu na cara, przez co w 1887 aresztowano go, osadzono i zesłano na 5 lat na Syberię. Po zwolnieniu zaangażował się w pracę niepodległościową wstępując do nielegalnej PPS i tym samym stając się z biegiem lat jednym z jej najważniejszych członków. Do jego zadań należało m. in. redagowanie i drukowanie „Robotnika” (organu prasowego PPS). Wpadka drukarni nastąpiła w Łodzi w 1900, a w jej wyniku wraz z żoną Marią z Koplewskich Juszkiewiczową (1865-1921) zostali aresztowani. Dzięki pomocy współpracowników i symulowaniu choroby udało mu się uciec. W 1904 próbował w Tokio uzyskać od Japończyków wsparcie militarne dla PPS, co jednak zakończyło się niepowodzeniem. Stał na czele Organizacji Bojowej PPS, której zadaniem była walka z zaborcą oraz pozyskiwanie funduszy na partyjną działalność poprzez napady na kasy i pociągi przewo-

zące pieniądze. Nadrzędnym celem jego ówczesnej pracy było zorganizowanie sił zbrojnych, które w sprzyjającej sytuacji międzynarodowej mogłyby walczyć o niepodległość Polski. W 1908 rozpoczął we Lwowie ich tworzenie w ramach tajnego Związku Walki Czynnej, z którym następnie związały się jawne Polskie Drużyny Strzeleckie i Związek Strzelecki. Od 1914 stanął na czele 1 Pułku Piechoty Legionów Polskich, z czasem przekształconego w I Brygadę, stworzył też POW. Od 1916 pozostawał poza Legionami, na rzecz niepodległości działając politycznie w Warszawie w Tymczasowej Radzie Stanu. Pod koniec wojny po kryzysie przysięgowym internowany przez Niemców w twierdzy w Magdeburgu. Powrócił z niej 10 XI 1918. Dzień później objął władzę nad wojskiem, a następnie jako tymczasowy Naczelnik Państwa – odradzającą się Polską. Od 1919 na podstawie uchwały Sejmu Ustawodawczego Naczelnik Państwa. Pierwszy Marszałek Polski od 19 III 1920. W trakcie jego rządów uchwalono konstytucję, powstały demokratyczne władze w Polsce, a także utrwalono orężem granice kraju – walczone o Lwów i Wilno, miały miejsce powstania śląskie i powstanie wielkopolskie, toczyła się też wojna z bolszewicką Rosją. 31 I 1920 uchwałą Rady Miejskiej w Radomsku J. Piłsudskiemu nadano honorowe obywatelstwo miasta. Marszałek odebrał dyplom (wykonany przez por. Jana Studenckiego) 17 X 1921 na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady Miejskiej (odwiedzając Radomsko w trakcie manewrów wojskowych). W uroczystościach uczestniczyły liczne delegacje i mieszkańcy. Piłsudski po przekazaniu dyplomu na prośbę władz miasta podpisał się w księdze protokołów. Następnie w „Kinemie” odbył się bankiet na jego cześć, w którym udział wzięli przedstawiciele miejskich oraz powiatowych stowarzyszeń i ugrupowań. W trakcie przyjęcia

przemówił wnosząc na koniec toast za pomyślność powiatu. Nazajutrz wyjechał z miasta. 25 X 1921 ożenił się z Aleksandrą Szczerbińską (1882-1963), z którą miał już wówczas dwie córki – Wandę (1918-2001) i Jadwigę (1920-2014). W 1923 wycofał się do podwarszawskiego Sulejówka na polityczną „emigrację” wymuszoną ówczesną sytuacją. W dn. 12-15 V 1926 przeprowadził przewrót majowy, dzięki któremu powrócił do władzy. W kolejnych latach zakulisowo z Belwederu kierował Polską, był dwukrotnie premierem rządu (1926-1928 i 1930), a ponadto przez wszystkie lata aż do śmierci ministrem spraw wojskowych i Generalnym Inspektorem Sił Zbrojnych. Zm. 12 V 1935 w Belwederze w Warszawie, ciało pochowano na Wawelu w Krakowie, a serce na Rossie w Wilnie. W Radomsku pierwsze oznaki kultu Piłsudskiego odnaleźć można już w latach I wojny światowej – przy tutejszym gimnazjum → S. Niemca w okresie od 24 I 1917 do 15 XII 1918 istniała harcerska III Drużyna im. Józefa Piłsudskiego (później zmieniono patrona, ponieważ przepisy ZHP zabraniały nadawania jej jednostkom imion osób żyjących). Po śmierci Marszałka ul. Częstochowską przemianowano na Piłsudskiego. Usypano również w Parku Świętojańskim niewielki kopiec nazwany jego imieniem. Współcześnie jest upamiętniony ulicą oraz dwoma tablicami umieszczonymi na gmachu Muzeum Regionalnego i Urzędu Miasta.

J. L. Englert, G. Nowik, *Marszałek Józef Piłsudski. Komendant – Naczelnik Państwa – Pierwszy Marszałek Polski*, Warszawa 2005; A. Garlicki, *Józef Piłsudski 1867-1935*, Warszawa 1989; W. Jędrzejewicz, J. Cisek, *Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego 1867-1935*, t. I-IV, Łomianki – Kraków 2006-2007; M. Kolmasiak, *Józef Piłsudski, honorowy obywatel Sławetnego Miasta Radomska*, „Komu i Czemu” 2012, nr 3; G. Mieczynski, *Członkowie Patronatu ZHP (1917-1918) oraz III*

Drużyny im. Józefa Piłsudskiego w Radomsku (1917 r.) [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, red. T. Nowak, Radomsko 2015; W. Suleja, *Józef Piłsudski*, Wrocław 2009; Z. Wójcik, *Józef Piłsudski 1867-1935*, Warszawa [brw]; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 1531, Sprawozdanie Zarządu Miasta Radomska za czas od 4 XII 1919 r. do 27 III 1922 r.; GRa 1921, nr 43; GWA 1921, nr 286, nr 287; Muzeum Regionalne w Radomsku, zdjęcia kopca Józefa Piłsudskiego w Radomsku, nr 87/94, 88/94, 89/94/ i 93/94.

Mariusz Kolmasiak

PINAKIEWICZ Andrzej, s. Marcina (ok. 1818-1888) – urzędnik w randze radcy tytularnego, właściciel majątku w Rossoszycy. Pełnił funkcje burmistrza: Skulska (co najmniej od 1850), Kazimierza (mianowany w 1858 na własną prośbę), Bolesławca, Radomska (od 17 I 1865 do IV 1866). W l. 70. XIX w. nadzorca więzienia pow. w Sieradzu. Żonaty z Józefą z Prądyńskich, mieli córkę Annę i syna Felicjana. Zm. w Rossoszycy 22 VI 1888, pochowany na miejscowym cmentarzu.

APŁ, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Kamionaczu, zespół 1504, akt zg. 21/1911; ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Rossoszycy, zespół 1648, akt zg. 30/1888; ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Sieradzu, zespół 1663, akt małż. 38/ 1874; „Gazeta Polska” 1865, nr 22, s. 1; 1874, nr 179, s. 4; GWA 1876, nr 239, s. 6; KWA 1858, nr 95, s. 485; *Pamiętna książka kaliszskiej guberni na 1872 god*, Kalisz [1872], s. 26; „Rocznik Urzędowy Obejmujący Spis Naczelnych Władz Cesarstwa oraz Wszystkich Władz i Urzędników Królestwa Polskiego na rok 1850”, Warszawa 1850, s. 701; „Tygodnik Petersburski” 1852, nr 3, s. 18.

Grzegorz Mieczynski

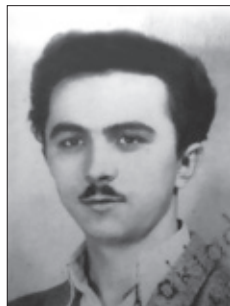
PIOTROWSKI Tadeusz h. Junosza (ok. 1789-1841) – urzędnik. Ur. w Łęki-sku (dziś: Łękińsko), s. Józefa i Elżbiety z Popielów małżonków Piotrowskich. Piastował kolejno stanowiska: sekretarza

Podprefektury Sieradzkiej (1815), adiunkta przy Komisji Obwodu Sieradzkiego (1818-1821), burmistrza Radomska (co najmniej od 1834 aż do śmierci). Ożenił się 29 X 1815 w Sędziejowicach z Balbiną z Wituskich. Mieli co najmniej dziewięcioro dzieci: Filipinę (ur. 1818), Felicjanę (ur. 1819), Stefana Ludwika (ur. 1821), Julię, Filipa, Emilię, Tadeusza, Kazimierza, Adama i Aleksandra. Zm. 21 V 1841 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

Z. Gzik, *Stary Cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 52-53; J. Związek, *Parafia Dobryczyce w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, ZRa, t. IX, red. J. Kapuściński, T.A. Nowak, Radomsko 2014, s. 230; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1832-1837, sygn. KM 4958, akt 352/1834; APŁ, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Sędziejowicach, zespół 1660, Księga małż. 1815, s. 15; ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Sieradzu, zespół 1663, akty ur.: 76/1818, 1/1820, 188/1821.

Grzegorz Mieczynski

PODCZASKI Bogusław vel Bogdan ps. *Czarny Hrabia, Hrabicz, Hel* (1926-1977) – żołnierz NSZ. Ur. 27 III 1926 w Radomsku, s. Stanisława i Emilii z d. Leśniak, zamieszkały przy ul. Reymonta 30. Miał brata Kazimierza (23 X 1923-29 VII 1943, żołnierz NSZ) oraz siostry Annę i Teresę. W 1942 wywieziony na przymusowe roboty do Niemiec, skąd uciekł i ukrywał się przed żandarmerią niemiecką. Od jesieni 1942 żołnierz garnizonu miejskiego KP NSZ w Radomsku. W swoim mieszkaniu udzielał kwater na odprawy organizacyjne NSZ, był tam najważniejszy punkt łączności i wymiany

prasy konspiracyjnej. Na strychu tegoż domu odbywały się m.in. szkolenia wojskowe NSZ. W VIII 1944 wysłany czasowo na szkolenie wojskowe do oddziału kpt. Władysława Kołacińskiego *Żbika* Brygady Świętokrzyskiej, występował wówczas pod ps. *Hel*, pełnił funkcję drużynowego. Wrogo ustosunkowany do organizacji komunistycznych. Po 1945 nie ujawnił się. W V 1945 został aresztowany przez PUBP w Radomsku, w trakcie rewizji w jego domu znaleziono broń, amunicję oraz stację nadawczo-odbiorczą, za co został skazany na 6 lat więzienia. Więziony w celi nr 402 we Wronkach, m.in. z kuzynem Zbigniewem Podczaskim z Kodręba (ur. 1923, żołnierz AK na Lubelszczyźnie, następnie 2 Armii WP). Podczas amnestii wyrok został zamieniony na 3 lata. Zwolniony z więzienia w 1949. 4 IV 1959 ożenił się ze Stefanią Wawrzyńską (ur. 15 VII 1933, c. Adama i Antoniny). Od 2 IV 1960 do 14 IX 1976 pracował w Spółdzielni Spożywców „Zorza” w Radomsku. Zm. 20 II 1977 w Radomsku.

I oficerski obóz internowania GZI WP w Skrobowie 1944-1945 we wspomnieniach, Lubartów 2010, s. 30; AIPN w Łodzi, WUBP, sygn. 030/348, WUSW w Łodzi, Kartoteka pomocnicza: B. Podczaski, k. 272; Archiwum Związku Żołnierzy NSZ, Deklaracja członkowska ZZ NSZ, Nr ew. 58/3/91 i życiorys Stefani Podczaskiej, k. 1-4, (w zbiorach autora); Dowód osobisty FW 1949048: Podczaski Bogusław; Legitymacja ubezpieczeniowa Nr 216238: Podczaski Bogusław; Odpis skrócony akt zgonu Nr 12 I 2012 r. (kopie wszystkich w zbiorach autora).

Ksawery Jasiak

POREBIŃSKI Ignacy (ok. 1759-1804) – burmistrz Radomska. Sprawował swą funkcję na krótko przed utratą niepodległości oraz w początkach pano-

wania pruskiego. W czasach polskich wyboru burmistrza dokonywali mieszczanie, zaś zatwierdzał monarcha. Uposażenie wynosiło 18 złp (zapisane na Stobiecku) oraz wóz siana. Po przejściu pod panowanie pruskie (1793) Porębiński pozostawał początkowo na swym stanowisku. Wraz z Mateuszem Szymańskim uczestniczył w przysiędze wierności składanej w V 1793 królowi pruskiemu Fryderykowi Wilhelmmowi II (Poznań). Przez pewien okres zatrudniony w administracji miejskiej jako kamelarz z uposażeniem 60 rtl. rocznie (zarządzał majątkiem miejskim). Ostatecznie jednak pozbawiono go tego stanowiska zarzucając brak znajomości języka niemieckiego (o czym wiadano wcześniej) i kompetencji merytorycznych. Zabiegał o zaległe uposażenie za sprawowanie funkcji burmistrza w czasie powstania kościuszkowskiego. Należał do najbogatszych mieszkańców miasta. Posiadał kilka nieruchomości na terenie miasta, m.in. okazały dom w centrum, który spłonął w wielkim pożarze 28 V 1800. Rozpoczął budowę nowego domostwa, jednak nie dane mu było dożyć zakończenia prac. Czerpał dochody z gospodarstwa rolnego (które zapewne było sporej wielkości, bowiem nazywano je „folwarkiem”), z produkcji i sprzedaży alkoholu oraz tytoniu. Żonaty z Rozalią, z tego związku s. Mikołaj Antoni (ur. 1785). Zm. nagle (puchlina) w końcu V 1804, pochowany na cmentarzu grzebalnym w Radomsku.

T.A. Nowak, *Księgi metrykalne parafii św. Lamberta w Radomsku*, cz. I, *Księga zawartych małżeństw z lat 1735-1796*, Radomsko 2012; tenże, *Księgi metrykalne parafii św. Lamberta w Radomsku*, cz. III, *Księga ochrzczonych z lat 1779-1796*, Radomsko 2014; tenże, *Księgi metrykalne parafii św. Lamberta w Radomsku*, cz. IV, *Księga zmarłych z lat 1785-1810*; J. Wąsicki, *Opisy miast polskich z lat 1793-1794*, cz. II, Poznań 1962, s. 776-782; Z. Włodarczyk, *Na przełomie epok. Radomsko pod pa-*

nowaniem pruskim (1793-1806), Radomsko 2015.

Zdzisław Włodarczyk

POSZWIŃSKA Anna (1951-2013)

– artystka, poetka, malarka. Ur. 1 I 1951 w Radomsku, c. Zygmunta i Honoraty z d. Kulka. Miała dwoje rodzeństwa – siostrę Marię i brata Ryszarda. Absolwentka Wydziału Historii Sztuki KUL. Pod-

czas studiów prowadziła w Lublinie i Warszawie grupę teatralną „Synestezja”, gdzie realizowała się jako reżyser i scenograf. Założycielka teatru studenckiego w klubie „Riwiera-Remont” w Warszawie. W 1989 Departament Ochrony Dóbr Kultury i Sztuki nadał jej prawo wykonywania zawodu artysty plastyka w zakresie malarstwa. Autorka siedmiu wystaw malarskich w Krakowie – głównie w „Piwnicy pod Baranami”. Wiele jej prac zdobiło wnętrza zajazdu w Słostowicach k. Radomska, ale kilkanaście lat temu spłonęły. W początkach lat 90. wystawę jej prac można było oglądać w radomszczańskim MDK. Wtedy część z nich zakupiły osoby prywatne. Twórczość malarska artystki nie należy do łatwej w odbiorze, ani też jednoznacznej do zdefiniowania. W wielu obrazach motywem przewodnim jest postać kobiety widzianej w surrealistycznej perspektywie (jak napisał w przedmowie do katalogu jednej z wystaw Janusz Grzywa). Pewien wpływ na dobór form i kompozycję obrazów miały kontakty autorki ze światem teatru. A. Poszwińska nie tylko malowała, ale również pisała utwory poetyckie, szczególnie w młodości. Małą publikację wydała Fundacja Inicjatyw Kulturalnych. „Gazeta Radomszczańska” opublikowała

dwa utwory z lat 70. *Suknia ślubna* i drugi bez tytułu. Artystka dorosłe życie miała niezwykle dramatyczne. Zm. po ciężkiej chorobie, samotna 21 III 2013. Pochowana na Cmentarzu Nowym w Radomsku.

M. Łęska, *Życ marzeniami*, [w:] „Gazeta Radomszczańska” 26 II 2004; „Gazeta Radomszczańska” 28 III 2013; Wiadomości uzyskane od siostry Marii w dn. 21,22 i 27 II 2017.

Edmunda Bodanka

PREDER Bronisław (1943-2014)

– duchowny katolicki. Ur. 21 VII 1943 w Wieruszowie, s. Piotra i Marianny z d. Babczyńskiej. Wykształcenie zdobywał najpierw w rodzinnym mieście, gdzie ukończył szkołę podstawową i liceum ogólnokształcące. Świadectwo dojrzałości uzyskał w 1961 i rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne w Częstochowskim Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 18 VI 1967 w częstochowskiej bazy-

lice katedralnej z rąk bp. Stefana Bareły. Następnie został wikariuszem w parafii Ręczno, skąd po trzech latach przeszedł na wikariat do Kamienicy Polskiej. Tam pracował tylko rok, po czym otrzymał nominację na wikariusza w Pajęcznie. W tym też czasie kontynuował studia teologiczne z zakresu bibliistyki, uzyskując tytuł magistra teologii. Na tej podstawie rozpoczął studia doktoranckie na Wydziale Teologicznym w Krakowie, przemianowanym w 1974 na Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie. W l. 1974-1975 był wikariuszem w parafii św. Wojciecha w Częstochowie, a później wikariuszem w parafii św. Lamberta w Radomsku. Tutaj bp Stefan Bareła zlecił mu utworzenie

nowej placówki duszpasterskiej w Bartodziejach, którą kierował jako wikariusz terenowy. W 1980 obronił doktorat z nauk biblijnych na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie, przedstawiając dysertację pt. „Problemy literacko-teologiczne Psalmu 104”, napisaną pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Stanisława Grzybka. Rok później zarządzany przez niego wikariat terenowy został podniesiony do rangi parafii pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła, a on otrzymał tytuł proboszcza. Podczas pobytu w tej parafii wystawił kościół z plebanią oraz utworzył cmentarz grzebalny. Będąc jednocześnie proboszczem i wicedziekanem dekanatu radomszczańskiego, od 1984 podjął się dodatkowo prowadzenia wykładów z biblistyki w Instytucie Teologicznym w Częstochowie. W l. 1985-1990 wspomagał proboszcza parafii katedralnej w Częstochowie w kierowaniu placówką oraz pełnił funkcję kierownika Wydziału Gospodarczo-Budowlanego Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. W tym czasie wspierał działalność NSZZ „Solidarność” oraz angażował się w funkcjonowanie Klubu Inteligencji Katolickiej w Radomsku. W 1987 bp Stanisław Nowak odznaczył go godnością kanonika gremialnego Kapituły Katedralnej w Częstochowie, a trzy lata później nadał mu tytuł proboszcza parafii katedralnej w Częstochowie. Urząd ten pełnił do 1996. Dzięki jego staraniom wybudowano na terenie parafii Dom Katedralny. Ponadto był inspiratorem powstania wielu nowych placówek duszpasterskich w archidiecezji częstochowskiej. Za liczne zasługi papież Jan Paweł II wyniósł go do godności kapelana honorowego Jego Świątobliwości. Od 1996 z ramienia Episkopatu Polski sprawował funkcję Kapelana Krajowego Ogrodników Polskich, a z nominacji abp. Stanisława Nowaka pełnił urząd proboszcza

w parafii św. Józefa w Częstochowie. Z czasem został dziekanem dekanatu św. Józefa w Częstochowie. Był także: Duszpasterzem Pracowników Lecznictwa Rejonu Radomszczańskiego, członkiem Diecezjalnej Komisji ds. Budownictwa i Sztuki Sakralnej, członkiem Rady Kapłańskiej Diecezji Częstochowskiej, kapelanem Stowarzyszenia Katolickich Nauczycieli, doradcą Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich i asystentem kościelnym Legionu Maryi. Przynależał również do Stowarzyszenia Biblistów Polskich i Częstochowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Teologicznego. W 2009 odznaczony Medalem „Mater Verbi”, nadawanym przez „Tygodnik Katolicki Niedziela”. Wiele też podróżował, zwiedzając m.in. Ziemię Świętą, Litwę i Włochy. Pod koniec 2013 zachorował i odbył kilka kuracji leczniczych. Zm. po ciężkiej chorobie 3 IX 2014 w Częstochowie, pochowany na cmentarzu parafialnym w Wieruszowie. Pozostawił po sobie kilka artykułów naukowych i ok. 30 książek popularnonaukowych.

50 lat Kapituły Częstochowskiej 1951-2001, red. K. Korn, R. Rataj, T. Siudy, Częstochowa 2002, s. 62-63; M. Frukacz, *Śp. ks. prał. Bronisław Preder odszedł do Pana*, „Niedziela Częstochowska” 57 (2014) nr 37, s. 1-2; *Kto jest kim w Częstochowskim 1998*, red. M.P. Rawinis, Częstochowa 1998, s. 110; T. Malarski, K. Franusiak, I. Mandrysz, *Dzieje parafii św. Józefa Częstochowa-Raków*, Częstochowa [brw], s. 122-123; G. Polak, *Kto jest kim w Kościele katolickim?*, Warszawa 1996, s. 296; T. Siudy, *Ks. Prałat dr Bronisław Preder (21.07.1943 r. - 03.09.2014 r.)*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 43 (2015), s. 266-267; P. Wolnicki, *Śp. ks. prałat dr Bronisław Preder (1943-2014)*, WACz 88 (2014) nr 7-12, s. 99-102.

Ks. Jacek Kapuściński

PRZEPIÓRKOWSKI Jan Kazimierz (1947-2015) – inżynier technologii drewna, społecznik. Ur. 21 IV 1947 w Piotrkowie Trybunalskim, s. Juliana i Ireny z Sikorskich małżonków Przepiórkowskich. Od 1949 zamieszkały w Radomsku. W 1961 ukończył szkołę podstawową, następnie w 1966 Technikum Przemysłu Drzewnego – specjalność technologia wyrobów drzewnych. Pracę zawodową rozpoczął w VIII 1966 w Zakładach Mebli Giętych „Fameg” w Radomsku. Od IV 1967 do V 1969 odbywał służbę wojskową w Toruniu i Grudziądzu. Następnie wrócił do pracy w ZMG „Fameg”. 25 IV 1973 wstąpił do PZPR (po rozwiązaniu partii działalność polityczną kontynuował w ramach SLD). W 1976 otrzymał na SGGW w Warszawie dyplom inżyniera na kierunku Chemiczna Technologia Drewna. W III 1978 przeniesiony służbowo na stanowisko Głównego Technologa do Zakładów Stolarki Budowlanej w Zielonce (do XI 1978), a następnie do Fabryki Maszyn w Radomsku do działu kontroli jakości (21 XI 1978-15 I 1979). 16 I 1979

został powołany na stanowisko prezesa w Meblarskiej Spółdzielni Pracy w Radomsku. Od 1994 przebywał na rencie, a później na emeryturze. We IX 1976 ożenił się z Marią z d. Kępa, z którą miał córkę Katarzynę. Przez całe swoje życie pracował i udzielał się społecznie. Od 1970 należał do Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa. W 1971 rozpoczął honorowe oddawanie krwi. W 1985 współtworzył Koło Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego w Radomsku, które w 1996 przekształciło się w Oddział PTN. Przez wiele lat był jego skarbnikiem, a od 2011 prezesem. Autor ar-

tykułów z dziedziny numizmatyki i historii (zwłaszcza Radomska). W 1999 ukazała się jego publikacja *Leszek Czarny : prekursor monarchii stanowej*, w 2011 wspólnie z Januszem Kamińskim wydał *Katalog nadruków na banknotach*, a w 2014 wraz z Łukaszem Walasem dokonał wyboru zdjęć do albumu *Cmentarz Stary w Radomsku : fotografie*. Swoją pasję i wiedzę starał się przekazywać młodzieży uczestnicząc w wystawach numizmatycznych i współorganizując kolejne edycje konkursu numizmatycznego „Grosik”. Członek radomszczańskie Oddziału Towarzystwa Opieki nad Zabytkami (od 2011 wchodził w skład zarządu). Był współorganizatorem dorocznej kwesty na cmentarzach na renowację zabytkowych grobów. Za swoją pracę i działalność społeczną otrzymał liczne dyplomy, podziękowania i odznaczenia od władz państwowych i organizacji: Medal 40-lecia Polski Ludowej, Srebrny Krzyż Zasługi (1984), Złoty Krzyż Zasługi (1989), Złotą Odznakę „Zasłużony Działacz Ligi Obrony Kraju” (1984), Odznakę „Zasłużony dla Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego” (1985), Odznakę „Zasłużony Działacz Ruchu Spółdzielczego” (1988), Złotą Odznakę Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego (1995), Odznakę „Zasłużony Działacz Kultury” (1996), Brązową, Srebrną i Złotą Odznakę „Zasłużony dla Oddziału PTN im. Leszka Czarnego w Radomsku (2004-2006), Medal im. prof. Ryszarda Kiersnowskiego (za zasługi dla numizmatyki – 2011), Srebrną Odznakę „Za Opiekę nad Zabytkami” (2010), Krzyż „Bene Merenti” – dobrze zasłużony dla PTN (2015). Zm. 15 VII 2015 w Radomsku, pochowany w rodzinnym grobowcu na Starym Cmentarzu.

J. Przepiórkowski, *Leszek Czarny : prekursor monarchii stanowej*, Radomsko 1999; tenże, *25 lat działalności Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego w Radomsku*, ZRa, red. R. Majzner, Radomsko 2012, s. 45-49; J. Prze-

piórkowski, J. Kamiński, *Katalog nadruków na banknotach*, Radomsko 2011; Zbiór pamiątek po Janie Przepiórkowskim, m. in.: świadectwa szkolne, akt zg., legitymacje, dyplomy.

Maria Przepiórkowska

R

RAGO Bronisław Tomasz Justyn Jan (1861-1930) – lekarz chorób wewnętrznych, społecznik. Ur. w 1861 w Karczewie, s. Andrzeja i Lucyny z Protasiewiczów małżonków Rago. W 1883 ukończył gimnazjum w Siedlcach, w 1889 uzyskał dyplom na UW. Władał trzema językami obcymi: rosyjskim, francuskim i niemieckim. Prowadził prywatną praktykę w Goworowie. Od 1 IV 1893 aż do wybuchu I wojny światowej pełnił funkcję lekarza miejskiego w Radomsku, a w l. 1909-1913 również lekarza kolejowego, w 1904 został czasowo zmobilizowany do

szpitala wojskowego w Brześciu Litewskim. Odznaczony srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji Cera Aleksandra III. Od 1 IV 1917 do 31 V 1918 zasiadał w powołanej przez

władze okupacyjne Radzie Miejskiej. Po wojnie pracował jako naczelny lekarz Kasy Chorych. Społecznik: członek Rady Nadzorczej OSO w 1896, w l. 1907-1915 członek Zarządu Towarzystwa Dobroczynności (udzielał darmowych porad lekarskich dla biednych), w 1913 członek Rady Nadzorczej Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego, członek Zarządu Stowarzyszenia Spożywczego Urzędników (1893-1918). Wieloletni prezes Związku Zawodowego Lekarzy Obwodu Radomskiego. Ożenił się 12 XII 1892 w Goworowie z Marianną Lu-

dwiką z Kowalewskich. Mieli córkę Zofię i syna Konstantego. Zm. 10 VIII 1930 we wsi Lipie k. Radomska.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 43-44; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 37, 38, 176, 190, 193; T.A. Nowak, *Sprawozdanie samorządu miejskiego za okres od 1 kwietnia 1917 do dnia 31 maja 1918 r.*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 114; AACz, Repertorium księgi zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1926-1930, akt zg. 311/1930; APW Oddział w Pułtusku, ASC parafii rzymskokatolickiej w Goworowie pow. Ostrów Mazowiecka, zespół 521, akt małż. 68/1892, akt ur. 320/1893; „Dziennik Częstochowski” 1906, nr 144, s. 2; GRa 1930, nr 34, s. 5-6; KWa 1896, nr 174, dodatek poranny, s. 2, nr 218, dodatek poranny, s. 4; 1904, nr 309, dodatek poranny, s. 2; 1930, nr 218, wydanie poranne, s. 3; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1899 god*, Piotrków 1899, s. 74; *Russkij Medicinskij Spisok na 1898 god*, Sant Petersburg 1898, s. 239; *Russkij... na 1909 god*, Sant Petersburg 1909, s. 376; *Russkij... na 1913 god*, Sant Petersburg 1913, s. 363; „Tydzień” 1904, nr 44, s. 2; *Urzędowy spis lekarzy uprawnionych do wykonywania praktyki lekarskiej oraz aptek w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1924/25, s. 300.

Grzegorz Mieczynski

REBANDEL Irena Zenobia → MYDLARZ Irena Zenobia

ROGULKA Jan, ps. *Grot* (1913-1946) – nauczyciel, żołnierz AK i KWP. Ur. 5 III 1913 w Woli Rożkowej (gm. Kobiele Wielkie), s. Józefa i Bronisławy z Opalińskich. Rodzicami chrzestnymi zostali Marianna Szymańska i Henryk Opaliński. Po uzyskaniu ogólnego wykształcenia zawodowego pracował w zawodzie nauczyciela w Piotrkowie (mieszkał przy ul. Słowackiego 201). Na początku okupacji hit-

rowskiej uczył w 7-klasowej Szkole Powstaniej w Wielgomłynach przez okres trzech miesięcy. W 1940 wstąpił w szeregi ZWZ Obwód Radomsko, przyjął ps. *Grot*. Bliski współpracownik → Stanisława Sojczyńskiego ps. *Warszyc*. W późniejszym okresie Rogulka dowodził III plutonem AK w radomszczańskim obwodzie. W nocy z 7 na 8 VIII 1943 wziął udział w udanym ataku na więzienie w Radomsku, był odpowiedzialny za transport. W jego gestii leżało dostarczenie 40 podwód konnych wraz z eskortą 15 żołnierzy, którzy mieli wywieźć i ochronić odbitych więźniów. W VIII 1944 Rogulka znalazł się w szeregach 27 pp AK pod dowództwem Franciszka Polkowskiego ps. *Korsak*. Objął pluton w I oddziale por. Sojczyńskiego *Warszyc*. Został także jego adiutantem, pod nieobecność dowódcy podpisywał meldunki. 23 I 1945 w dowód uznania za akcję na Radomsko awansowano go do stopnia podporucznika. W V 1945 złożył przysięgę *Warszycowi* i wszedł do KWP. 4 XII objął dowództwo batalionu o krypt. „Żniwiarka”, działającego na terenie pow. piotrkowskiego. Jako komendant KWP w Piotrkowskim uczestniczył w wielu akcjach. Jedną z nich była interwencja w Woli Krzysztoporskiej w III 1946, kiedy zarekwirowano sporo broni będącej w posiadaniu członków PPR. W nocy z 19 na 20 IV 1946 dowodził akcją na więzienie w Radomsku. Uwolniono wówczas 57 aresztantów. Jeden z oddziałów uczestniczących w akcji w czasie odwrotu pojmał i rozstrzelał ośmiu żołnierzy Wydzielonej Kompanii Służby Łączności NKWD. Konsekwencją tego była zakrojona na szeroką skalę akcja Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego.

Wkrótce aresztowano 17 żołnierzy KWP, w tym ich dowódcę J. Rogulkę. Zatrzymano go w zasadzce urządzonej w mieszkaniu jego łączniczki Barbary Stramskiej *Basi* w Piotrkowie Trybunalskim. Rogulka wraz ze swymi żołnierzami trafił do więzienia w Piotrkowie Trybunalskim, gdzie byli poddawani wymyślnym torturom. Prokurator wojskowy kpt. Tadeusz Garlicki domagał się dla wszystkich kary śmierci. Wyrokiem Sądu Okręgowego w Częstochowie Wydział dla Spraw Doraźnych obradującego w sali radomszczańskiego kinoteatru „Kinema” skazano 12 oskarżonych (w tym Rogulkę) na karę śmierci, właściwie uniemożliwiając obronę. Pozostali otrzymali wyroki wieloletniego więzienia. Wyrok wykonano pośpiesznie (bez prawa do odwołania się) w nocy z 9 na 10 V 1946 prawdopodobnie w budynku PUBP. Ciała zabitych przewieziono do Bąkowej Góry i wrzucono do ponemieckiego bunkra. Stamtąd zostały zabrane przez rodziny zabitych i pochowane w godny sposób. Zwłoki nosiły ślady tortur. Rogulka spoczął w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Niedośpielinie. Sąd Wojewódzki w Piotrkowie Trybunalskim 22 VII 1991 unieważnił wyrok Sądu Okręgowego w Częstochowie z 1946.

K. Jasiak, *Zarys dziejów Konspiracyjnego Wojska Polskiego*, Radomsko 2015; R. Peska, *Jeśli padam na kolana to tylko przed Bogiem*, Pabianice 1997; T. Toborek, *Stanisław Sojczyński i Konspiracyjne Wojsko Polskie*, Łódź 2007; Z. Zieliński, *Gen. bryg. Stanisław Sojczyński „Warszyc” i jego żołnierze z AK i KW*, Ząbki 2010; S. Zyberyng, *Żołnierze Wyklęci, zapomniana rocznica*, „Gazeta Radomszczańska”, 2008, nr 18, s. 6, tenże, *Żołnierze Wyklęci, zbrodniczy proces*, „Gazeta Radomszczańska” 2008, nr 19, s. 6; APPT, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Niedośpielinie, zespół 290, sygn. 98, Akt chrztu Jana Rogulki z 9 III 1913; Archiwum ZNP w Radomsku, Akta powszechnej szkoły w Wielgomłynach.

Tomasz Michał Kolmasiak

ROZPEDEK Tadeusz (1897-1940) – policjant. Ur. 13 X 1897 w Dziepółci k. Radomska, s. Wojciecha i Antoniny z d. Stefańczyk małżonków Rozpędek (prowadzących gospodarstwo rolne). W XI 1918 wstąpił do odradzającego się WP.

Wraz z nowo sformowanymi w Radomsku oddziałami został skierowany na front polsko-ukraiński do obrony Lwowa i Przemysła. Następnie brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej walcząc w 5 kompanii 12 pp. Służbę wojсковą zakończył w stopniu kaprała. 1 XI 1921 rozpoczął pracę w KP PP w Radomsku. W 1925 został przeniesiony do Łucka, a następnie do Równego. Od XI 1927 był funkcjonariuszem KP PP w Kielcach (nr służbowy 2444) i objął posterunek w Niewachlowie. Po dwóch latach zaczął służbę jako komendant w komisariacie w Piekoszowie, gdzie postanowił osiedlić się na stałe. Od II 1935 kontynuował pracę na posterunku w Chęcinach. Od IX 1937 aż do wybuchu wojny pełnił służbę jako komendant PP w Samsonowie. Odznaczony: za udział w obronie Lwowa i Kresów Wschodnich – Odznaką Honorową „Orlęta” (nadaną 19 III 1919), za przebyty czas na froncie – odznaką honorową oraz Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (przyznanym 30 III 1929 przez Komendanta Wojewódzkiego PP w Kielcach, nr 4948/I), Srebrnym Medalem za Wytrwałą i Skuteczną Walkę z Kłusownictwem i Wnykarstwem (nadany przez Polski Związek Łowiecki w Warszawie 25 VI 1937, nr 133), Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę (nadany 7 VII 1938 przez Komendanta Wojewódzkiego PP w Kielcach, nr

785), Brązowym Krzyżem Zasługi – za osiągnięcia w służbie bezpieczeństwa publicznego (nadany 9 VII 1938 przez Prezesa Rady Ministrów), Srebrnym Medalem za Długoletnią Służbę (nadany 14 II 1939 przez Komendanta Wojewódzkiego PP w Kielcach, nr 39). Żonaty z Marianną z Kłosińskich (ślub 13 X 1927 w Równem). Po 17 IX 1939 dostał się do niewoli sowieckiej. Przebywał w obozie w Ostaszkowie. 9 IV 1940 został przewieziony do Kalinina (obecnie: Twer) i zamordowany w podziemiach budynku NKWD. Spoczywa w lesie k. miejscowości Miednoje.

A. Grochowalski, *Wspomnienie o prozdawniku Policji Państwowej Tadeuszu Rozpędku (1897-1940)*, ZRa, t. XI, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 119-131; I. Grochowalska, M. Grochowalska, A. Grochowalski, *Vinctis non victis : Wspomnienie o Tadeuszu Rozpędku w 70. rocznicę Zbrodni Katyńskiej*, „Gazeta Radomszczańska” 2010, nr 14, s. 6; Lista zamordowanych w Miednoje, http://www.radaopwim.gov.pl/media/pliki/Ksiega_Cmentarna_Miednoje_Tom1.pdf, s. XLI., pobrano 27 XI 2015; F. Pokora, *Pisane miłością. Losy wdów katyńskich*, t. 3, red. A. Spaliny, Gdynia 2003, s. 432-433; AACz, Księga Metrykalna Chrzętów w Parafii św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Dmeninie, sygn. KM 4279, akt 107/1897; APKi, Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Kielcach, zespół 112, Akta osobowe Tadeusza Rozpędku, sygn. 178; CAW, Dodatek do rozkazu pułku Nr 234, sygn. I.320.12, r. dz. Nr 234/20.

Andrzej Grochowalski

RUDOWSKI Zdzisław (1912-1988) – technik, działacz społeczny. Ur. 6 II 1912 w Radomsku, s. Klemensa (młynarza) i Zofii z d. Lankamer małżonków Rudowskich. W l. 1921-1927 uczęszczał do Szkoły Powszechnej im. Tadeusza Kościuszki w Radomsku, a następnie do gimnazjum → S. Niemca. Od 19 XII 1924 należał do Drużyny Harcerzy im. T. Kościuszki

w Radomsku. Przyrzeczenie harcerskie złożył 22 VIII 1926 na ręce Antoniego Olbromskiego. Brał udział w obozie i kursie podharcemistrzowskim Chorągwi Łódzkiej Harcerzy w Białej Górze (2-19 VII 1936).

Od 1931 słuchacz Wydziału Techniczno-Chemicznego Śląskich Technicznych Zakładów Naukowych w Katowicach. W tym samym roku samodzielnie prowadził obóz harcerski w Złotym Potoku. Rozkazem Naczelnika Harcerzy z 10 VII 1937 otrzymał stopień podharcemistrza. Pracę podjął w 1933 w Hucie „Pokój” w Nowym Bytomiu (jako praktykant), potem (do 31 XII 1936) w Towarzystwie Akcyjnym Przemysłu Metalurgicznego w Radomsku (na stanowisku referenta biura sprzedaży), od 1937 w Komitecie Funduszu Pracy w Radomsku (jako biuralista, a następnie kierownik). Od 1935 zastępował → Michała Świderskiego, a później objął funkcję redaktora odpowiedzialnego „Gazety Radomskiej” – pełnił ją aż do wybuchu wojny. W drugiej poł. lat 30. był również redaktorem naczelnym pisma „Niwa Czerwonokrzyska”. Co najmniej od 1938 był sekretarzem Zarządu Oddziału PCK w Radomsku. W czasie okupacji wznowił wydawanie „Gazety Radomskiej”. Aresztowany w V 1940 w ramach tzw. „Akcji AB” za „niewłaściwy stosunek do okupanta”. Osadzony czasowo w Radomsku, później przewieziony do więzienia w Częstochowie. 9 VI 1940 osądzony przez Sondergericht (faszystowski sąd specjalny) i skazany na karę śmierci. Karę uchylono na mocy kolejnego wyroku. 15 VII 1940 wywieziony do obozu Sachsenhausen (nr obozowy 27719). W 1943 skierowany do filii obozu w Berlinie „Komando Felkensee” (do V 1945).

8 IX 1945 zatrudnił się w Centrali Żelaza i Stali w Katowicach. Wznowił też pracę harcerską – początkowo jako zastępca hufcowego w Bytomiu. Rozkazem Naczelnika Harcerzy (nr L8/1948) mianowany harcistrzem. Od 1950 działał w katowickim PCK. Do harcerstwa powrócił w l. 1957-1959. Pracował jako przewodniczący Rady Nadzorczej Spółdzielni „Składnica Harcerska” w Katowicach. W 1977 inicjator zawiązania i następnie członek Kręgu Instruktorskiego „Liść Dębu” przy Komendzie Hufca Będzin. Zm. 3 XI 1988 w Bytomiu. W 2012 Krąg „Liść Dębu” obchodził jubileusz 35-lecia i przyjął imię założyciela hm. Zdzisława Rudowskiego.

Dziewięć dekad bytomskiego harcerstwa, http://zyciebytomskie.pl/index.php/ZB/arch_art/dziewi-dekad-bytomskiego-harcerstwa, pobrano 13 XII 2016; *Krąg Starszyny Harcerskiej „Liść Dębu”*, <http://bytom.zhp.pl/jednostki/inne-jednostki/>, pobrano 13 XII 2016; G. Mieczysławski, *Prasa w Radomsku w okresie międzywojennym*, ZRa, t. VII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2013, s. 187-188, 192; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 27-28; T. Otto, *Wspomnienia harcerskie*, http://11o.bytom.pl/?page_id=608#more-608, pobrano 10 XII 2016; M. Stalka, A. Zatoń, *Odnalezione i uzupełnione harcerskie biografie*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 91, 112, 155; Archiwum Komisji Historycznej Hufca Radomsko.

Marian Stalka, Anna Zatoń

RYBE Konstanty Franciszek Ksawery (1842-1900) – urzędnik. Ur. 9 XII 1842 w Chęcinach, s. Adama i Elżbiety z Koneczyńskich małżonków Rybe. Ukończył kielecką szkołę realną. W służbie rządowej od 5 XI 1861, kasjer Magistratu w Radomsku (15 III 1873 do 1878), burmistrz Radomska (1878-1882) i Łasku (5 III 1882-1900). Za jego kadencji założono OSO

w Noworadomsku. Ożenił się 13 II 1872 w Radomsku z wdową Franciszką Ginter z Kowalskich. Zm. 6 V 1900 w Łasku.

AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1868-1882, sygn. KM 110, akt 27/1872; APKi, ASC parafii rzymskokatolickiej w Chęcinach, zespół 78, akt ur. 207/1842; APL, ASC parafii rzymskokatolickiej w Łasku, zespół 1552, Księga zg. 1900, akt 62; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1874 god*, Piotrków 1874, s. 61; *Sprawocznaja książka petrokovskiej guberni na 1880 god*, Piotrków 1879, s. 19; „*Sprawocznaja... na 1884 god*, Piotrków 1884, s. 23; „Tydzień” 1895, nr 51, s. 4.

Grzegorz Mieczynski

RYPSON Roman (1899-1953) – oficer lotnictwa. Ur. 16 II 1899 w Jedlnie, pow. noworadomski, s. Szczepana (b. żołnierza carskiego, pracownika fabryki Braci Thonet w Radomsku) i Konstancji z Pawlikowskich małżonków Rypson, wnuk powstańca styczniowego. Edukację rozpoczął w szkole elementarnej w Strzałkowie i kontynuował w progimnazjum → A. Żylińskiego i gimnazjum → S. Niemca w Radomsku. W związku z zaangażowaniem się w działalność konspiracyjną i udział w wojnieprzerwał naukę (ukończył ją w 1923 w Bydgoszczy w gimnazjum im. Mikołaja Kopernika). Służbę wojskową rozpoczął w VI 1917 od wstąpienia w Radomsku pod ps. *Rydel* do POW. Zorganizował sekcje w Strzałkowie, Dziepółci i Orzechówku. Po rozbrojeniu Austriaków w XI 1918 wstąpił do 1 Pułku Ułanów Krechowieckich, z którym jako ułan wyruszył na front galicyjski walczyć z Ukraińcami w obronie Przemyśla i Lwowa. 1 IX 1919 został skierowany na kurs do Szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie, który ukończył 31 I 1920. W 1920 ponownie ze swym pułkiem został skierowany na front wschodni, tym razem na Wołyń, gdzie walczył z bolszewikami. Po zakończeniu wojny polsko-

-bolszewickiej otrzymał przydział służbowy do 3 Zapasowego Dywizjonu Taborów w Grodnie, w którym został kolejno: dowódcą plutonu wyszkolenia, dowódcą Kolei Przewozowej przy Dowództwie Okręgu Grupy w Białymstoku, dowódcą 5 szwadronu w 3 Dywizjonie Taborów, za-

stępując dowódcy tego szwadronu, skąd następnie po awansie na porucznika (17 II 1923) przesunięto go do składów Taborów Dowództwa Okręgu Korpusu III Grodno na stanowisko oficera

technicznego, a 18 IV 1923 wyznaczono na dowódcę 2 Szwadronu. Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej 1 IX 1923 wstąpił do Szkoły Pilotów w Bydgoszczy. Równocześnie z kursem pilotażu odbył kurs mechaników lotniczych. W 1924 skierowany celem doskonalenia pilotażu do nowo utworzonej Oficerskiej Szkoły Lotniczej w Grudziądzu (następnie przeniesionej do Dębina). W 1926 w Grudziądzu ożenił się z Danutą Anną z Doleżych (mającą czeskie korzenie, c. Emanuela – urzędnika starostwa pow. w Grudziądzu i Zofii z Golskich). Z tego związku pochodził jedyny syn Lech (1930-2012) – kpt. rezerwy, dr nauk medycznych, uczestnik powstania warszawskiego. Po ukończeniu szkoły pilotów Rypson został oddelegowany w charakterze instruktora pilotażu do szkolenia przyszłych pilotów. W szkole dowodził plutonem w eskadrze szkolnej, prowadził zajęcia ze szkolenia bojowego i pilotażu. Następnie pełnił funkcje dowódcy kompanii sztabowej oraz wykładowcy taktyki i regulaminów. W 1931 powrócił do Grudziądza, otrzymał wówczas przydział na stanowisko oficera taktycznego 41 Eskadry Liniowej, w której w 1933 na krótko objął dowództwo. Od 4 XI 1933 do-

wodził samodzielnym plutonem I/43 w 43 Eskadrze Towarzyszącej (Obserwacyjnej). Pełnił także obowiązki oficera personalno-ewidencyjnego i kwatermistrza pułku. W 1934 awansowany do stopnia kapitana z funkcją zastępcy dowódcy dywizjonu i tytułem pilota I kl. Od X 1936 dowódca 43 Eskadry Towarzyszącej. W okresie od 1 XI 1937 do 21 III 1938 zajmował stanowisko dowódcy II Dywizjonu Towarzyszącego w sile trzech eskadr (aż do jego rozformowania). W III 1939 w związku z opracowaniem nowej koncepcji użycia Korpusu Interwencyjnego, ponownie powierzono mu dowództwo nowo zorganizowanego II Dywizjonu Towarzyszącego, który miał być użyty podczas interwencji w Wolnym Mieście Gdańsku. W kampanii wrześniowej 1939 był dowódcą 46 Eskadry Obserwacyjnej w dyspozycji 15 DP wchodzącej w skład Armii Pomorze. Gdy 6 IX 1939 rozwiązano dowództwo lotnictwa Armii Pomorze, kpt. Rypson przejął pełnienie funkcji (jednoosobowego) sztabu dla 43 i 46 eskadry. Działalność operacyjną obie eskadry zakończyły z chwilą wyznaczenia im nowych dyslokacji 17 IX 1939. Rypson, po ewakuowaniu w okolice Terespoła, przyłączył się do grupy dowódcy twierdzy brzeskiej gen. bryg. Konstantego Plisowskiego i na obszarze pomiędzy Wisłą a Bugiem dowodził kombinowaną eskadrą lotnictwa. Trzykrotnie zbiegł z niewoli niemieckiej, a ujęty po raz czwarty okupację spędził w oflagach: IVD Elsterhorst, IC Rottenberg, XIB Braunschweig i II C Woldenberg (dziś: Dobiegniew). W Woldenbergu w ramach koła lotniczego prowadził wykłady z zakresu taktyki lotniczej. Uwolniony 31 I 1945. Po wyzwoleniu podjął pracę w Urzędzie Likwidacyjnym Mienia Poniemieckiego w Toruniu i w Sopocie. Do czynnej służby wojskowej powrócił 20 V 1945, wówczas też awansowany na stopień majora. Pierwszymi przydziałami jakie otrzymał były: funkcja

starszego wykładowcy taktyki lotniczej i stanowisko szefa sztabu w 15 Zapasowym Pułku Lotniczym w Radomiu. Po rozformowaniu pułku w II 1946 przeniesiony do Oficerskiej Szkoły Lotniczej w Dęblinie, gdzie kolejno był starszym wykładowcą taktyki lotniczej, zastępcą szefa sztabu i szefem sztabu. W V 1947 objął stanowisko kierownika sekcji przemysłowej w Dowództwie Wojsk Lotniczych, awansowany na stopień podpułkownika. Od 3 VIII 1948 zastępca szefa Wydziału Planowania Materiałowego ds. Łączności w Dowództwie Wojsk Lotniczych. Wchodził wówczas w skład komisji koordynującej zakupy sprzętu w kraju i za granicą. Wybrany w skład Oficerskiego Sądu Honorowego w Dowództwie Wojsk Lotniczych i skarbnika Ligi Lotniczej. W okresie od VIII 1950 do V 1952 był szefem Wydziału Planowania Materiałowego ds. Łączności z Ministerstwami w Dowództwie Wojsk Lotniczych. 24 V 1952 zdjęty z zajmowanego stanowiska i przeniesiony do rezerwy. Odznaczony: Krzyżem Niepodległości (1932), Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości, Medalem za Wojnę 1918-1920, dwukrotnie Srebrnym Krzyżem Zasługi, dwukrotnie Medalem za Długoletnią Służbę (10 i 20 lat), Medalem za Wolność i Zwycięstwo, Odznaką Grunwaldzką i Odznaką Pilota I kl. Od co najmniej VII 1947 był przedmiotem zainteresowania Wojskowych Służb Informacyjnych. Objęty akcją inwigilacyjną pod krypt. „Zdrajca” (nr kolejny 3203) był rozpracowywany łącznie przez 25 agentów. Obciążony wymuszonymi zeznaniami innych oficerów, oskarżony i osądzony w jednym z wielu procesów politycznych tzw. odpryskowych, powiązanych z grupą „Tatara-Kirchmayera” znaną także jako „TUN” (od nazwisk: Tatar, Utnik, Nowicki), który można określić jako proces drugiej grupy oficerów kierownictwa lotnictwa. Po bardzo szyb-

kim procesie, NSW 18 X 1952 skazał go na karę śmierci, utratę praw publicznych, obywatelskich i honorowych oraz przepadek całego mienia. 19 XII 1952 odrzuciono rewizję wyroku, a Rada Państwa nie skorzystała z prawa łaski. Został stracony 28 IV 1953 w więzieniu na Mokotowie i pochowany w bezimiennej mogile. Wznowione postępowanie (na wniosek wdowy) Naczelną Prokuraturę Wojskową postanowieniem z 27 IV 1956 umorzyła z braku dowodów winy, co doprowadziło do wszczęcia procesu rehabilitacyjnego. Rypson upamiętniony został na zbiorowym pomniku znajdującym się na tzw. Łączce w wojskowej części Powązek. Drugi symboliczny grób ufundowany przez rodzinę znajduje się na Powązkach. Doczekał się również tablic pamiątkowych: w kościele, obok dawnego oflagu w Dobiegniewie z fundacji Woldenberczyków, w Katedrze Polowej WP w Warszawie, na terenie Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych w Dęblinie i w miejscowości swego urodzenia w Jedlnie. Jest także wymieniony na tablicy znajdującej się na murze więzienia mokotowskiego.

T. Kmiecik, *Roman Rypson Zasłużony lotnik II Rzeczypospolitej*, „Przegląd wojsk lotniczych i obrony powietrznej”, V 1991, s. 76-81; A. Marcinkowski, Z. Pałski, *Ofiary stalinowskich represji w wojsku polskim*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” nr 1-2, Warszawa 1990, s. 168-184; J. Pawlak, *Polskie eskadry w latach 1918-1939*, Warszawa 1989, s. 291-292, 307-308, 311; tenże, *Polskie eskadry w wojnie obronnej. Wrzesień 1939*, Warszawa 1991, s. 219-222; J. Pawlikowski, *Sądowe zabójstwo*, „Gazeta Radomszczańska” 2004, nr 33, s. 7; M. Pawlikowski, *Syn Ziemi Radomszczańskiej – ppłk pil. Roman Rypson*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych” nr 1 (16), Dęblin 2011, s. 160-173; tenże, *Prawdziwe przygody Franka Dolasa*, „Polska Zbrojna” 2011, nr 14, s. 63-65; tenże, *Od kawalerii do lotnictwa. Życie i walka ppłk pil. Romana Rypsona (1899-1953)*, Strzałów 2014, s. 1-111,

J. Poksiński, „TUN” *Tatat – Utnik – Nowicki*, Warszawa 1992, s. 167-169; J. Poksiński, „*My, sędziowie, nie od Boga...*”, Warszawa 1996, s. 58, 265; tenże, *Oficerowie WP zamordowani przez stalinizm. Płk pil. Roman Rypson (1899-1953)*, „Polska Zbrojna” nr 48, 1991, s. 4; tenże, *Victis honos „Spisek w wojsku”*, Warszawa 1994, s. 127-134; K. Sławiński, *Zarys historii działań 43 i 46 eskadr obserwacyjnych (towarzyszących) Armii „Pomorze” w czasie wojny obronnej w 1939 r.*, br daty, (mps), s. 16-17, 21-22, 24, 26; tenże, *W pomorskiej gardzieli*, Warszawa 1976 [fabularyzowany dokument]; tenże, *Z lotów na rozpoznanie*, Warszawa 1984 [fabularyzowany dokument]; T. Swat, „*Przed Bogiem i historią*”. *Księga ofiar komunistycznego reżimu w Polsce lat 1944-1956*. Mazowsze, Warszawa 2003, s. 155-156; AIPN w Warszawie, sygn.: GK 919/1696, IPN BU 2386/13512, IPN BU 2386/13543, IPN BU 2386/13554, IPN BU 2386/13555; CAW, sygn. CAW AP 6590, s. 1-2; „*Rocznik oficerski 1923*”, Warszawa 1923, s. 1030, 1042; „*Rocznik oficerski 1928*”, Warszawa 1928, s. 544, 557.

Michał Pawlikowski

RZESZOTARSKA Tekla Antonina
→ **GWOŹDZIK** Tekla Antonina

S

SADEK Jerzy (1942-2015) – piłkarz. Ur. 13 I 1942 w Radomsku. Karierę rozpoczął w 1954 w klubie Stal Radomsko. W l. 1956-1961 grał w Czarnych Radomsko. W 1961 przeszedł do ŁKS-u Łódź, w którym występował do 1972, a następnie w l. 1976-1978. Jest najskuteczniejszym strzelcem (napastnikiem) w historii ŁKS-u (w 231 meczach w I lidze strzelił 69 goli, w II lidze

– 34 gole, a w sezonie 1970-1971 był zdobywcą największej liczby bramek spośród wszystkich piłkarzy tej klasy rozgrywkowej). Mimo spadku ŁKS-u Łódź do II ligi, nadal powoływany był do reprezentacji narodowej. Wystąpił w niej 18 razy, zdobywając sześć goli – w meczach ze Szkocją, Finlandią (dwie), Anglią, Luksemburgiem i Brazylią. Sławę zyskał dzięki strzelonej w 1966 bramce w meczu przeciwko reprezentacji Anglii, która kilka miesięcy później zdobyła mistrzostwo świata. Po tym meczu przedstawiciele angielskiego klubu Everton Liverpool zaferowali za jego transfer 100 tysięcy funtów szterlingów, co byłoby wówczas rekordem tej drużyny. Ze względu na komunistyczny ustrój panujący wówczas w Polsce wyjazd nie doszedł do skutku. Dopiero w l. 70. XX w. Sadek mógł oficjalnie wyjechać na Zachód (jako drugi polski piłkarz). W sezonie 1972-1973 reprezentował barwy holenderskiej Sparty Rotterdam, gdzie rozegrał 32 mecze i strzelił 5 goli. Następnie w l. 1973-1976 występował w holenderskiej drużynie Harlem, gdzie rozegrał 54 mecze i strzelił 14 goli. Po zakończeniu kariery był trenerem, mieszkał w Łodzi. Chorował na nowotwór, zm. w Żyrardowie 4 XI 2015. Spoczął na cmentarzu Doły w Łodzi.

100 lat ŁKS. Dzieje klubu 1908-2008, Katowice 2008; M. Gudebski, *Z Orłem na piersi. 90 lat biało-czerwonych*, Wierchy Parzeńskie 2012, s. 142; J. Strzałkowski, *Łódzki Klub Sportowy 1908-1983*, Łódź 1983, s. 91-107; Wrona, *Jerzy Sadek – Bombardier*, <http://lks-fans.pl/jerzy-sadek-bombardier/>, pobrano 13 III 2017.

Paweł Dudek

SAINT-LAURENT (Lorant, Lauron), **DE** Michaił (ok. 1816-?) – oficer, urzędnik, wyznania prawosławnego, s. Wasyla (generała-lejtanta, Rosjanina pochodze-

nia francuskiego) i Polki Domicelli Luizy (Aloizy) z Jakubowskich (zm. w 1872 w Warszawie). Jego siostra Apolonia wyszła za mąż za polskiego oficera Józefa Kobyleckiego. Michaił ukończył (podob-

nie jak jego bracia: Piotr, Iwan i Andriej) szkołę Pażewskiego Korpusu Kadetów (1836). W służbie rządowej od 2 VIII 1836, początkowo jako chorąży 3 batalionu saperów. Wraz z tą jednostką wziął udział w stopniu sztabkapitana w wojnie krymskiej 1853-1856. Zwolniony z wojska jako podpułkownik, rozpoczął karierę urzędniczą w randze radcy dworu, następnie awansowany na radcę kolegijskiego. Co najmniej od 1865 do 1867 był okręgowym nadzorcą w Okręgowym Zarządzie Akcyzy w Ołoniecku w gub. ołonieckiej. W 1867 odwołany z zajmowanego stanowiska i zaliczony w poczet urzędników nadetatowych przy Warszawskim Zarządzie Akcyzy. 15 III 1868 został mianowany naczelnikiem pow. noworadomskiego, pełnił tę funkcję do ok. 1876. Jego żona Klaudia w 1874 zasiadała w Powiatowej Radzie Zakładów Dobroczyńnych w Noworadomsku.

O. R. Freiman, *Paźń za 185 liet, alfawitnyj spisok*, Petersburg 1894, s. 233, 281, 311, 319; AAW, Księgi metrykalne parafii Wszystkich Świętych w Warszawie, zespół 9264, akt zg. 340/1872; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej Nawiedzenia NMP w Warszawie, zespół 160, sygn. 10, akt małż 113/1835; „Dziennik Warszawski” 1868, nr 117, s. 1; „Gazeta Polska” 1867, nr 269, s. 1; 1868, nr 96, s. 1; *Pamiętna książka ołonieckoj guberni na 1865 god*, Pietrozawodsk 1865, s. 42; *Pamiętna książka ołonieckoj guberni na 1867 god*, Pietrozawodsk 1867, s. 61; *Pamiętna książka petrowskoj guberni na 1872 god*, Piotrków 1872,

s. 26; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1874 god*, Piotrków 1874, s. 47, 68.

Grzegorz Mieczynski

SANKOWSKI Stanisław Radosław (1909-1993) – nauczyciel, historyk, założyciel muzeum. Ur. 8 IV 1909 w Brzeżanach w woj. tarnopolskim, s. Adama i Franciszki Józefy z d. Czarnieckiej małżonków Sankowskich. Od 1916 związany z Radomskiem. W 1927 ukończył gimnazjum → Stanisława Niemca, po czym studia historyczne na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UJ. W związku z ciężką chorobą rodziców był zmuszony przerwać za-

awansowane już studia, do których powrócił w 1938 kończąc pisanie pracy magisterskiej. Ze względu na wybuch wojny tytułu nie zdobył. Magisterium uzyskał w 1964 na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jeszcze w czasie studiów w 1929 podjął pracę w Magistracie, gdzie zajął się porządkowaniem archiwum. Po przerwaniu studiów pracował jako urzędnik w Starostwie Powiatowym, Państwowym Urzędzie Pośrednictwa Pracy (zajmował się rekrutacją do pracy we Francji i w Niemczech) oraz w Powiatowym Komitecie do Spraw Bezrobocia. Od 15 XII 1933 zatrudnił się w Zarządzie Miejskim jako pomocnik sekretarza, referent wydziału prezydialnego, prowadził także dział opieki społecznej, kasę miejską, dziennik podawczy, dział gospodarczy, był też referentem wojskowym. 12 IX 1932 rozpoczął służbę wojskową w Dywizyjnej Szkole Podchorążych przy 27 pp, którą ukończył 20 IX 1933 w stopniu plutonowego podchorążego. W czasie kampanii wrześniowej służył jako dowód-

ca 2 kompanii ckm 25 pp, walczył od 1 do 5 IX 1939 w rejonie Częstochowy (Janów, Lelów, Koniecpol, Śmiertny Dąb). Dostał się do niewoli niemieckiej i trafił do obozów jenieckich (Łambinowice, Itzehoe, Sandbostel, Lubeka i Woldenberg). Po powrocie z niewoli w II 1945 na krótko wrócił do pracy w Magistracie (organizacja radiowęzła miejskiego), a następnie włączył się w organizowanie szkolnictwa w mieście. Rozpoczął nauczanie jednocześnie w trzech szkołach średnich (I LO, Technikum Mechanicznym i w Liceum dla Pracujących), ucząc historii, filozofii i języka angielskiego. Był wieloletnim opiekunem uczniowskich kół pozalekcyjnych: historycznego i filatelistycznego. Dwukrotnie w l. 1965 i 1971 jego uczniowie zdobywali pierwsze miejsca w Polsce w Ogólnokształcącym Maratonie Filatelistycznym, a także III miejsce w Ogólnopolskim Konkursie „Przez X wieków Polski”. Na emeryturę przeszedł w 1969, ale czynny zawodowo był jeszcze do 1972. Przez całe życie popularyzował historię. W I LO z jego inicjatywy powstało Koło Historyczne i wraz z jego członkami włączył się w 1966 w obchody 700-lecia miasta. Był inicjatorem założenia w Radomsku muzeum. Myśl ta narodziła się w jego głowie jeszcze przed wojną. Nawoływał do szanowania pamiątek rodzinnych i lokalnych pisząc o tym w gazetce szkolnej i lokalnej prasie. Na odzew odpowiedziała młodzież, która zaczęła gromadzić i przynosić eksponaty. Początkowo były one przetrzymywane w I LO, a gdy władze szkoły tego zabroniły, zbiory znalazły miejsce w mieszkaniu Sankowskich. Muzeum, udostępniane zwiedzającym, istniało tam do 1968, kiedy władze miejskie przyznały dwa pokoje w ratuszu. W 1970 oficjalnie powstało Muzeum Regionalne w Radomsku. Wbrew oczekiwaniom Stanisław Sankowski nie został jego dyrektorem. Ówczesne władze uznały, że w związku

ca 2 kompanii ckm 25 pp, walczył od 1 do 5 IX 1939 w rejonie Częstochowy (Janów, Lelów, Koniecpol, Śmiertny Dąb). Dostał się do niewoli niemieckiej i trafił do obozów jenieckich (Łambinowice, Itzehoe, Sandbostel, Lubeka i Woldenberg). Po powrocie z niewoli w II 1945 na krótko wrócił do pracy w Magistracie (organizacja radiowęzła miejskiego), a następnie włączył się w organizowanie szkolnictwa w mieście. Rozpoczął nauczanie jednocześnie w trzech szkołach średnich (I LO, Technikum Mechanicznym i w Liceum dla Pracujących), ucząc historii, filozofii i języka angielskiego. Był wieloletnim opiekunem uczniowskich kół pozalekcyjnych: historycznego i filatelistycznego. Dwukrotnie w l. 1965 i 1971 jego uczniowie zdobywali pierwsze miejsca w Polsce w Ogólnokształcącym Maratonie Filatelistycznym, a także III miejsce w Ogólnopolskim Konkursie „Przez X wieków Polski”. Na emeryturę przeszedł w 1969, ale czynny zawodowo był jeszcze do 1972. Przez całe życie popularyzował historię. W I LO z jego inicjatywy powstało Koło Historyczne i wraz z jego członkami włączył się w 1966 w obchody 700-lecia miasta. Był inicjatorem założenia w Radomsku muzeum. Myśl ta narodziła się w jego głowie jeszcze przed wojną. Nawoływał do szanowania pamiątek rodzinnych i lokalnych pisząc o tym w gazetce szkolnej i lokalnej prasie. Na odzew odpowiedziała młodzież, która zaczęła gromadzić i przynosić eksponaty. Początkowo były one przetrzymywane w I LO, a gdy władze szkoły tego zabroniły, zbiory znalazły miejsce w mieszkaniu Sankowskich. Muzeum, udostępniane zwiedzającym, istniało tam do 1968, kiedy władze miejskie przyznały dwa pokoje w ratuszu. W 1970 oficjalnie powstało Muzeum Regionalne w Radomsku. Wbrew oczekiwaniom Stanisław Sankowski nie został jego dyrektorem. Ówczesne władze uznały, że w związku

z osiągnięciem wieku emerytalnego nie poddała temu zadaniu. Od 2008 decyzją Rady Miejskiej w Radomsku jest patronem muzeum. Oprócz historii Sankowski pasjonował się również filatelistyką, grał na skrzypcach oraz malował (głównie kwiaty, martwą naturę oraz pejzaże). W V 2010 w radomszczańskim muzeum miała miejsce wystawa jego prac malarskich. Angażował się w życie społeczne. Należał do Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej Koło w Radomsku (od 1939 zasiadał w zarządzie), Związku Rezerwistów i b. Wojskowych Koło w Radomsku (w 1936 był członkiem zarządu), Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny (w l. 30. był komendantem), Komitetu Współpracy z Wojskiem (1936), Zaolziańskiego Korpusu Ochotniczego (w X 1938 włączył się w powstanie), Legionu Młodych – Związku Pracy dla Państwa Obwód w Radomsku (był komendantem w l. 1934-1935), Towarzystwa Łowieckiego (1933), OSP. Wielokrotnie był odznaczany i nagradzany, m.in.: Złotym Krzyżem Zasługi (1969), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1972), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Medalem „Za udział w wojnie obronnej 1939” (1982), Medalem za Długoletnie Pożycie Małżeńskie (1987), Odznaką „Za wysługę lat” OSP oraz złotą i srebrną Odznaką Honorową Polskiego Związku Filatelistów. W 1975 papież Paweł VI uhonorował go Medalem Pro Ecclesia et Pontifice za wierne służenie Bogu w niewoli niemieckiej oraz zasługi w wychowaniu młodzieży w duchu wiary. Był autorem licznych prac dotyczących dziejów Radomska, do najważniejszych należą: *Klasztor OO. Franciszkanów w Radomsku (szkic historyczny)*, Radomsko 1937; *Dziesięć lat pracy Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej Koła w Radomsku*, Radomsko 1937; *Z przeszłości Radomska* (cykl artykułów w „Gazecie Radomskowskiej”

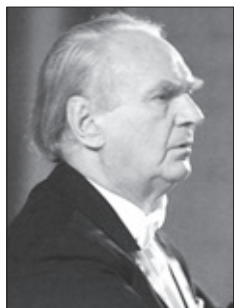
z lat 1933-1934); *Radomsko, jego historia, przeszłość i teraźniejszość*, „Jednodniówka” 1 X 1934; *Przyczynki do dziejów miasta Radomska* (mps, 1936); *Rys historyczny wysiłku kierowców miasta i powiatu radomszczańskiego* (mps, 1957); *Siedem wieków Ziemi Radomszczańskiej* (mps, 1958), *Z dziejów miasta Radomska* (mps nagrodzony w konkursie Polskiego Towarzystwa Historycznego, 1958); *Z dziejów miasta Radomska (Kalendarz Łódzki na rok 1960)*; *Z dziejów miasta Radomska. Szkic historyczny* (artykuły gazetowe z 1977-1978), *Z dziejów Ochotniczej Straży Pożarnej miasta Radomska 1881-1981*, Radomsko 1981; *Z dziejów miasta Radomska (do 1939 r.)*, Radomsko 1995. W 2016 rozpoczęto edycję wszystkich prac Sankowskiego pt. *Prace historyczne*. 27 IV 1937 wziął ślub z Ireną z d. Herszkiewicz (zm. 7 XI 1997), z którą miał pięciu synów. Zm. 22 III 1993, jest pochowany na Starym Cmentarzu w Radomsku.

G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 27, 90, 128-131, 147, 149; T.A. Nowak, *Od wydawcy*, [w:] Stanisław Sankowski, *Prace historyczne*, t. I, Radomsko 2016, s. 5-7; „Nasz Świat. Czasopismo Uczniowskie II Państwowego Gimnazjum i Liceum w Radomsku” 1946, nr 1; B. Frankowska, *Historia utworzenia Muzeum Regionalnego w Radomsku*, Radomsko 2008, s. 7, 11, 40-43; też, *Lirka i Stach*, [Radomsko] 2015, s. 46, 48, 51-54, 219; APPT, AmR, sygn. 463/I; GRa 1933, nr 45-52, 1934, nr 1-13; „Głos Famegu” 1977-1978.

Tomasz Andrzej Nowak

SEMKOW Jerzy (1928-2014) – światowej sławy dyrygent, propagator muzyki polskiej na świecie. Ur. w Radomsku 12 X 1928 w rodzinie nauczycielskiej, s. Aleksandra (1893-1972) i Walerii (1896-1979). Miał dwóch braci – Krzysztofa (1930-1935) i Romualda (1924-2001). Ojciec Aleksander był jednym z założycieli

Towarzystwa Śpiewaczego im. S. Moniuszki w Radomsku. J. Semkow w latach młodzieńczych pasje dzielił między muzykę i matematykę,

zaś ulubioną formą obcowania z otaczającym światem było dla niego żeglowanie. W towarzystwie milczący, myślami nieobecny, ale o symfonice potrafił rozprawiać bez

końca. J. Semkow szkołę średnią skończył w Radomsku, a potem studiował dyrygenturę w Wyższej Szkole Muzycznej w Krakowie (1946-1951). Następnie uczył się u Jewgienija Mrawińskiego w Konserwatorium w Leningradzie (1951-1953). Był też jego asystentem w Filharmonii Leningradzkiej w l. 1954-1956. Od 1956 do 1958 dyrygent Teatru Bolszoi w Moskwie. W l. 1958-1961 sprawował funkcję dyrygenta, a do 1959 dyrektora artystycznego w Państwowej Operze w Warszawie. Za jego dyrykcji Opera Warszawska dała siedem premier baletowych i operowych. J. Semkow był dyrygentem Królewskiej Opery w Kopenhadze (1965-1970) i Cleveland Symphony Orchestra (1970-1971), dyrektorem i dyrygentem Orkiestry Symfonicznej w Saint Louis (1975-1979), kierownikiem Orkiestry Włoskiego Radia i Telewizji RAI (1979-1982), dyrygentem Filharmonii w Rochester (1985-1993). Występował z najsłynniejszymi orkiestrami, m. in. z Orkiestrą Symfoniczną Filharmonii Narodowej, Narodową Orkiestrą Symfoniczną Polskiego Radia, London Philharmonic, Wiener Symphoniker, Israel Philharmonic, orkiestrami: w Madrycie, Oslo, Hadze, Neapolu, Montrealu, Sydney, Waszyngtonie, Chicago, San Francisco i Dallas. Był inicjatorem powstania i patronem Polskiej Orkiestry Sinfonia Iuventus. Nagrywał dla światowych firm fonograficz-

nych: Columbia, EMI, His Master's Voice. Nagranie opery „Borys Godunow” Modesta Musorgskiego z udziałem Wielkiej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia i Telewizji pod batutą J. Semkova zdobyło pięć nagród międzynarodowych. Dzieła na chór i orkiestrę Ludwiga van Beethovena utrwalone z St. Louis Symphony Orchestra otrzymały specjalne wyróżnienie Akademii Nauki i Sztuki Stanów Zjednoczonych. W 2008 otrzymał Diamentową Batutę – prestiżową nagrodę muzyczną przyznaną przez Zarząd Polskiego Radia. W 2009 odznaczony francuskim Orderem Sztuki i Literatury (Arts et Lettres). Posiadał też tytuły doktora honoris causa kilku uczelni. Wykładał także na Uniwersytecie Stanu Colorado, na Yale University oraz New York's Manhattan School of Music. J. Semkow był bardzo wymagającym, profesjonalnym pod każdym względem dyrygentem. Szanował muzyków i dlatego otrzymywał od orkiestry to, czego oczekiwał, panował nad nią spokojem i precyzją. Mieszkał w willi należącej kiedyś do M. Ravela w Grosrouvre k. Paryża (miał obywatelstwo francuskie), dużo czasu spędzał w rezydencji żony Colette w Pully k. Lozanny. W 2009 otrzymał honorowe obywatelstwo miasta Radomska. W ostatnich latach życia występował jedynie gościnnie. Zm. 23 XII 2014 w Lozannie i tam został pochowany.

M. Komorowska, *Jerzy Semkow, magia batuty*, Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów, Łódź 2014; *Październik 1928*, [w:] „Pomiędzy Stronami” 13 X 2016, s. 13; *Sacrum batuty Jerzego Semkova. Wspomnienie pośmiertne*, <http://www.deon.pl/po-godzinach/kultura--sztuka/inne/art,1449,sacrum-batuty-jerzego-semkova--wspomnienie-posmiertne.html>, pobrano 20 V 2017; „Gazeta Radomszczańska” 17 XI 2005, s. 6; 31 XII 2014, s. 11; Inskrypcja nagrobna, http://www.cmentarzeradomsko.home.pl/cm_stary/szukaj_stary_groby.php?kwate

Edmunda Bodanka

SIEMIRADZKI Henryk Hektor (1843-1902) – artysta malarz. Ur. 24 X 1843 w Nowobielgorodzie, s. Hipolita i Michałiny z Pruszyńskich. Ukończył Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu Charkowskiego w 1863, a potem kontynuował edukację na kierunku malarskim Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu.

Uczelnię tę ukończył z wyróżnieniem w 1871. Wyjechał na stypendium do Monachium, a następnie osiadł na stałe we Włoszech. W Rzymie posiadał willę wraz z dużą pracownią. Jego dom był ostoją polskośći w Italii. W 1873 poślubił Marię Pruszyńską, z którą miał czworo dzieci. W 1884 zakupił w Strzałkowie k. Radomska dworek wraz z okolicznymi terenami (364 hektary). Przebywał tam niemal co roku w miesiącach letnich. Przebudował posiadłość, planował także sprowadzić specjalne piece, aby przystosować ją do zamieszkiwania w chłodniejsze dni. Sfinansował remont miejscowego kościoła. W 1901 zachorował na raka gardła. Zgodnie z zaleceniem lekarza zmienił włoski klimat i przyjechał do Strzałkowa w VI 1902. Tam też zmarł 23 sierpnia. Pierwsze uroczystości żałobne odbyły się w miejscowym kościele, następnie ciało w uroczysty sposób przewieziono na dworzec kolejowy do Radomska, skąd przetransportowano zmarłego do Warszawy. Obecnie spoczywa na Skalce w Krakowie. W kościele w Strzałkowie znajduje się poświęcona mu tablica epitafialna. Miejscowy dworek został sprzedany w 1914 Kryń-

skim, którzy przebudowali go w znaczący sposób. Siemiradzki był inicjatorem powstania Muzeum Narodowego w Krakowie. Ofiarował na cele tej placówki swoje dzieło „Pochodnie Nerona”. Inne znane obrazy to: „Chrystus i Jawnogrzezsznica”, „Kurtyna Teatru w Krakowie”, „Dirce chrześcijańska”, „Taniec wśród mieczów”, „Wazon czy kobieta”. Siemiradzki był malarzem reprezentującym nurt akademicki, ale uprawiał też malarstwo plenerowe. Fascynował się antykiem, szczególnie okresem wczesnego Cesarstwa Rzymskiego, a także w mniejszym stopniu Grecją. Wiele prac poświęcił motywom biblijnym oraz tematyce alegorycznej. Przyjaźnił się z innymi przedstawicielami polskiego malarstwa – Gierymskim, Brandtem, Witkiewiczem. Ponadto utrzymywał kontakty z Kraszewskim, Paderewskim oraz na szeroką skalę z Sienkiewiczem, którego dzieło *Quo Vadis?* powstało z inspiracji malarstwem Siemiradzkiego.

J. Dużyk, *Henryk Siemiradzki. Życie i twórczość*, Wrocław 1984, s. 5-13, tenże, *Siemiradzki. Opowieść biograficzna*, Warszawa 1986, s. 398-401; P. Dudek, *Henryk Siemiradzki i jego związki z powiatem radomszczańskim*, Częstochowa 2010, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Andrzeja J. Zakrzewskiego na Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, s. 43, 61, 63, 91-92; tenże, *Henryk Siemiradzki i jego związki ze Strzałkowem*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 186-189; M. Rożek, *Panteon Narodowy na Skalce*, Kraków 1987, s. 91-93; F. Stolorz, *Henryk Siemiradzki*, Wrocław 2002, s. 5.

Paweł Dudek

SIENNICKI Władysław h. Klamry (1836-1896) – notariusz. Ur. 19 VII 1836 w Warszawie, s. Seweryna (urzędnika Banku Polskiego) i Teodory z Gąsowiczów małżonków Siennickich. Ukończył Instytut Szlachecki, następnie Akademię Rolniczą w Proskau (Prószków). Krótko

zajmował się uprawą roli (dzierżawił dobra we wsi Kołaczkowo w gub. płockiej), później rozpoczął pracę w komisji sprawiedliwości. W l. 1873-1896 notariusz w Radomsku. Społecznik: w 1887 był członkiem Rady Nadzorczej, a w l. 1888-1896 prezesem OSO, w l. 1884-1886 i 1893-1896 członkiem Powiatowej Rady Zakładów Dobroczynnych w Noworadomsku, w 1896 sprawował funkcję opiekuna szpitala. Ożenił się 28 X 1860 w Warszawie z Rozalią z Gruźewskich (zm. w 1904). Zm. 21 III 1896 w Radomsku.

G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 20-21; AACz, Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1896-1898, sygn. KM 115, akt 130/1896; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 577; Kancelaria notariusza Władysława Siennickiego w Radomsku, zespół 136, opis zespołu; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, zespół 159, Księga ur., małż. i zg. 1837, sygn. 8, akt ur. 81/1837; ASC parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Warszawie, zespół 161, Księga ur., małż. i zg. 1860, sygn. 35, akt małż. 282/1860; GWa 1888, nr 301, s. 2; 1889, nr 301, s. 2; 1894, nr 150, dodatek poranny, s. 2; KWa 1904, nr 288, s. 7, nr 289, s. 6; „Wiek” 1891, nr 247, s. 2; 1896, nr 71, s. 2; *Pamiętna książka petrokowskiej guberni na 1896 god*, Piotrków 1896, s. 164; „Tydzień” 1896, nr 14, s. 4.

Grzegorz Mieczynski

SKÓRZEWSKI Bolesław Maurycy Ludwik Tadeusz (1841-1908) – właściciel ziemski. Ur. 13 IX 1841 w Chełmie, s. Leona i Marii z Morsztynów małżonków Skórzewskich, właściciele majątków: Chełmo, Granice, Tworowice. Początkowe nauki pobierał wraz z kuzynem Janem Ostrowskim w domu pod okiem prywatnych nauczycieli – najpierw Polaka, a potem Szwajcara. Następnie od 1858 obydwoj uczyli się w Gimnazjum Realnym w Warszawie. W 1859 udał się na studia agronomiczne do Niemiec. Po powrocie

zajął się prowadzeniem rodzinnego majątku. Wzorował się przy tym na Ostrowskich z Maluszyna, prekursorach nowoczesnej gospodarki rolnej. Gospodarstwo w Chełmie prowadziło na wysokim poziomie owczarnię. W 1870 przystąpił do Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. W l. 1886-1898(?) był radcą towarzystwa

w Piotrkowie. Wraz z objęciem tego stanowiska zamieszkał w Piotrkowie. Był aktywnym działaczem społecznym. W 1876 włączył się w tworzenie sądów gminnych. W 1869 przekazał 50 fur kamienia piaskowego z Góry Chełmo na słupy i płyty do remontowanego kościoła św.

Lamberta w Radomsku. W l. 1876-1890 był opiekunem szpitala w Radomsku. W 1894 zobowiązał się przyjąć 25 dzieci w ramach kolonii w swym majątku w Chełmie. Wraz z żoną oraz bratem Pawłem byli rzeczywistymi członkami Towarzystwa Dobroczynności w Piotrkowie, w 1898 wspierał budowę Domu Piotrkowskiego Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan. 25 XI 1863 w Krakowie B. Skórzewski zawarł związek małżeński z Teklą Ostrowską, c. Ignacego Ostrowskiego z Piaszczyca. Mieli syna Leona (1865-1884). Zm. 30 VIII 1908 w Warszawie, a Tekla 17 III 1912. Oboje pochowano w Chełmie, groby już nie istnieją.

Dzieje Maluszyna i jego dziedziców z opowiadania i z pamięci zebrane przez hrabinę Helenę [z Morstinów] Ostrowską, z rękopisu wydał, wstępem i przypisami opatrzył Andrzej J. Zakrzewski, Warszawa 2009, s. 70, 91-92; T.A Nowak, Chełmo. Zarys dziejów do 1945 r., Radomsko 2005, s. 126-135; tenże, Powiat radomszczański w świetle doniesień piotrkowskiego „Tygodnia” (1873-1906), ZRa, t. VIII, Radomsko 2014, s. 220, 225, 229; AACz, Uni-

kat aktów ur. parafii Chełmo 1838-1854, sygn. KM 3158, akt 94/1841; Unikat aktów zm. w parafii Chełmo 1880-1895, sygn. KM 3178, akt 13/1884; APPT, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Chełmie, sygn. 35, akt 94/1908, sygn. 106, akt 29/1912; „Gazeta Handlowa” 1894, nr 181; „Gazeta Rolnicza” 1901, nr 39, s. 8; R. Hube, *Kościół parafialny Stary i Nowy w Radomsku*, Radomsko 1993, s. 72; KWA 1896, nr 80; 1908, nr 241, s. 7; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1890 god*, Piotrków 1890, s. 39; *Spravocznaja książka petrokovskiej guberni na 1877 god*, Piotrków 1876, s. 23, 26; Tydzień 1898, nr 1, nr 8; 1901, nr 3; 1898, nr 8.

Tomasz Andrzej Nowak

SKÓRZEWSKI Ignacy Drogosław h. Drogosław (1758-1813), s. Eustachego i Anny z Wiesiołowskich małżonków Skórzewskich – właściciel ziemski. Posiadał majątki w pow. wieruszowskim (Świątkowice, Dobrosław), pajęczańskim (Sulmierzyce, sprzedane ok. 1811), brzezińskim (Osiny) i radomszczańskim (Chełmo nabyte ok. 1790 od Męcińskich) i dobra Borzyków (od 1767). Przynajmniej od 1799 na stałe zamieszkiwał w Chełmie, gdzie miał murowany pałac w części wybudowany w XVI w. Sprawował kilka funkcji publicznych: komisarza cywilno-wojskowego Ziemi Wieluńskiej (1790), łowczego wieluńskiego (1791) – ostatni na tym urzędzie, sędziego ziemiańskiego i delegata Ziemi Wieluńskiej przy królu (1791), sędziego pokoju pow. radomskiego w Radomsku (1808), w 1809 marszałka na sejmikach przedsejmowych pow. radomskiego (radomszczańskiego). Prawdopodobnie wraz z bp. Danielem Ostrowskim, proboszczem w Chełmie, ufundowali w miejscowym kościele ołtarz św. Michała Archanioła, o czym mogą świadczyć ich herby umieszczone na ołtarzu. 30 I 1791 w Sulmierzycach poślubił Mariannę z Rychłowskich (ok. 1760-1834), z którą miał

dzieci: Leona (1800-1846), Napoleona Ludwika (1808-1813), Apolonię (1792-1837) – żona Feliksa Kamockiego, Józefę – żona Floriana Sucheckiego oraz Karolinę Józefę Wiktorię (ur. 29 X 1802). Zm. na gruźlicę w nocy z 7 na 8 X 1813 w Chełmie. Pochowany w kościele w Chełmie pod wielkim ołtarzem.

T.A. Nowak, *Chełmo. Zarys dziejów do 1945 r.*, Radomsko 2005, s. 122-123, 125, 136, 244; AACz, Księga ur., małż. i zm. parafii rzymskokatolickiej w Chełmie 1812-1813, sygn. KM 3141, s. 193; Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Sulmierzycach 1770-1826, sygn. KM 1142, k.285; „Gazeta Korrespondenta Warszawskiego y Zagranicznego” 1813, nr 85, s. 1243.

Tomasz Andrzej Nowak

SKURA (Skóra) **SKOCZYŃSKI** Bronisław ps. *Robotnik* (1909-1962) – działacz PPS, żołnierz ZWZ-AK. Ur. 29

VII 1909 w Łodzi w parafii św. Krzyża jako czwarte dziecko Wawrzyńca (robotnika) i Anny z Jabczyńskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął pracę w fabryce Holz i S-ka. Od 1928 w szeregach PPS. W l. 1931-1932 odbył zasadniczą służbę wojskową w 50 Pułku Piechoty Strzelców Kresowych w Kowlu i Sarnach. Podczas niej ukończył Szkołę Rusznikarską i Kurs Młodszych Majstrów. 3 IX 1932 awansowany do stopnia kaprała i przeniesiony do rezerwy. Po powrocie do cywila pracował w Głównej Składnicy Uzbrojenia w Regnach jako rusznikarz. Od 1934 należał do Robotniczego Klubu Sportowego Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego w Łodzi – uprawiał boks. Zmobilizowany we IX 1939 brał udział

w obronie Warszawy. Po kapitulacji stolicy dostał się do niewoli, z której udało mu się zbiec. Do Łodzi dotarł 5 X 1939. Brał udział w tworzeniu pierwszych organizacji konspiracyjnych. Odnowił swoje kontakty z członkami Robotniczego Klubu Sportowego TUR i b. obrońcami Warszawy. 21 XII 1939 aresztowany przez Gestapo i osadzony w więzieniu policyjnym w Radogoszczu. Po dwóch dniach przesiedlony do wsi Jaszczew w pow. krośnieńskim (wcześniej to samo uczyniono z jego matką, rekwirując cały majątek). 16 IV 1940 uciekł do wsi Wierzbowiec pod Przedborzem w pow. radomszczańskim (w tych okolicach mieszkało kilku członków jego rodziny, w Wierzbowcu – kuzyn Wincenty Bartnik). W odwecie hitlerowcy aresztowali jego żonę i córkę, które zostały zamordowane w Radogoszczu. W 1940 B. Skura wstąpił do ZWZ (później: AK) w Przedborzu. Początkowo działał w grupie „Jeleń” dowodzonej przez st. sierż. Rocha Barana ps. *Brzeziński*. Uczestniczył w formowaniu plutonów (nr 61, 64, 68), oddziału dywersyjnego nr 12, oddziałów bojowych „Nina” i „Izabela”. Organizował szkolenia dla telefonistów i radiotelegrafistów. Od 1941 rozpoczęła się jego działalność konspiracyjna w Obwodzie Radomsko w oddziale partyzanckim ppor. → Stanisława Sojczyńskiego *Warszyca*. B. Skura uczestniczył w wielu akcjach zbrojnych, m. in. wraz z plutonowym Zygmuntem Czerwińskim ps. *Staw* był wykonawcą wyroku śmierci na szefa Gestapo w Radomsku Willy’ego Bergera i jego zastępcę Johanna Wagnera (27 V 1943), dowodził jedną z grup szturmowych w akcji odbicia więźniów z więzienia w Radomsku (noc z 7 na 8 VIII 1943), rozbijał urzędy gminne, wykolejał pociągi na trasie Radomsko-Piotrków. W IV 1944 został ciężko ranny w ataku na posterunek w Antoninowie, gm. Gosławice. W 1944 rozkazem komendanta Okręgu Radomsko-Kieleckiego krypt. „Jodła” plk.

Mieczysława Zientarskiego awansowany do stopnia porucznika. W VIII 1944 brał udział w ogólnej mobilizacji oddziałów (akcja „Zemsta”), które miały iść na pomoc walczącej Warszawie. Jednak 27 VIII 1944 rozkaz odwołano, a w czasie odwrotu oddział *Robotnika* stoczył kilka potyczek z Niemcami. Do X 1944 B. Skura jeszcze wielokrotnie uczestniczył w akcjach przeciwko hitlerowcom. W dn. 27-30 X dowodził kompanią w rejonie Krzepina i Henrykowa. Ciężkie chwile przeżył w okolicach Brześcia (pow. włoszczowski), gdzie musiał przedzierać się przez potrójny pierścień oblawy. Był trzykrotnie ranny. Po wkroczeniu wojsk radzieckich jego oddział został zdemobilizowany. B. Skura powrócił do rodzinnego miasta i zamieszkał przy ul. Lipowej 56 m. 13 (później przy ul. Owocowej 2). Ujawnił się w WUBP w Łodzi, zwrócił się też w odezwie do *Warszyca* o ujawnienie się (zostało to przyjęte przez Sojczyńskiego jako zdrada). Po wojnie najpierw pracował w sklepie tekstylnym, a potem w Spółdzielni Meblarskiej przy ul. Jaracza. 27 VIII 1946 zmienił nazwisko na Skoczyński (zezwolenie Prezydenta miasta Łodzi nr XXOIV-3/121/46). Drugi związek małżeński zawarł 29 V 1947 w USC w Łodzi ze studentką medycyny Anną Wandą Pajfer (1925-2002). Rozwiedli się w 1951, Wanda wkrótce ponownie wyszła za mąż, Bronisław do końca życia mieszkał samotnie. Podupadł na zdrowiu, w wyniku choroby Buergera amputowano mu nogę. Od 1949 był członkiem ZBoWiD. Odznaczony: Krzyżem *Virtuti Militarii*, Krzyżem *Walecznych* (trzykrotnie) i Krzyżem *Grunwaldu*. Zm. 20 IV 1962 w Łodzi. Pochowany na cmentarzu katolickim na Dołach (kwarta 60-14-19). W 1996 opublikowano na łamach gazety „Komu i Czemu” jego wojenne wspomnienia. Dla upamiętnienia zasług *Robotnika* w 1990 przemianowano w Radomsku ul. Wąwozową, a w Łodzi

w dzielnicy Bałuty ul. Karola Liebknechta na Bronisława Skury Skoczyńskiego.

J. Kita, M. Nartonowicz-Kot, *Patroni Łódzkich Ulic*, Łódź 2012, s. 301; „Robotnik”, Arkusz Ewidencyjny w opracowaniu K. Waslaszczyka, Radomsko 1992; B. Skura Skoczyński, *Pamiętnik*, opracowanie G. Drzewowski, „Komu i Czemu” 1996, nr 1-37; T. Toborek, *Stanisław Sojczyński i Konspiracyjne Wojsko Polskie*, Łódź 2007, s. 24-26, 54, 120, 147, 164; APL, ASC parafii św. Krzyża, zespół 1563, akt ur. 3690/1909; „Dziennik Łódzki” 1962, nr 97; 1990, nr 295; USC Łódź, akt małż. (1947) i akt zg. (1962) B. Skoczyńskiego.

Alicja Surmacka

SOCZOŁOWSKA Maria Tekla h. Wieniawa (1863-1930) – działaczka społeczna. Ur. 5 VII 1863 w Radomsku, c. → Kazimierza i Celiny z Michaleckich małżonków Soczołowskich. Po śmierci ojca odziedziczyła kamienice w Radomsku (ul. Przedborska 2) i Piotrkowie (ul. Petersburska, posesja 236). Utrzymywała się z wynajmu lokali. Wspomagała finansowo OSO, m. in. przekazała 1000 rub. na uszycie mundurów – w uznaniu zasług została jej honorową członkinią. W l. 1905-1915 zasiadała w Zarządzie Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan (od 1908 była jego skarbnikiem) oraz osobnym zarządzie ochronki dla dzieci, w 1915 w Zarządzie Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego, współorganizowała też Patronat Skauta Męskiego. Zaangażowała się w upowszechnianie oświaty: należała do Zarządu Towarzystwa Opieki Szkolnej (1909-1910), w 1910 została skarbnikiem Towarzystwa Szkolnego im. Feliksa Fabianiego, w 1918 działała w Zarządzie PMS. W 1922 sprzedała rodziną nieruchomość przy ul. Przedborskiej i przeniosła się do stolicy. Zm. 5 IV 1930 w Warszawie, została pochowana na Starym Cmentarzu w Radomsku.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 162; G. Mieczynski, *Człon-*

owie Patronatu ZHP (1917-1918) oraz III Drużyny im. Józefa Piłsudskiego w Radomsku (1917 r.), [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, Radomsko 2015, s. 64; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 20, 37, 38, 49, 106, 107, 108, 143, 190, 255; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1860-1866, sygn. KM 101, akt 380/1863; APL, Rząd Gubernialny Piotrkowski, zespół 1, sygn. 10583a; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 1202; GRa 1922, nr 25, s. 5; „Głos Warszawski” 1909, nr 257, s. 2; KWa 1910, nr 3, s. 5, nr 10, s. 5.

Grzegorz Mieczynski

SOCZOŁOWSKI Feliks h. Wieniawa (1795-1880) – aptekarz. działacz społeczny. Ur. 14 IX 1795 w Krakowie, s. Ignaca i Julianny z Honastów małżonków Soczołowskich. W 1814 przez 5 miesięcy pełnił obowiązki aptekarza nadetatowego przy Głównej Aptece Wojskowej Krakowskiej. Trzy lata później uzyskał tytuł magistra farmacji Uniwersytetu Królewsko-Warszawskiego. W 1818 był prowizorem apteki w Krakowie. W 1825 Rada Ogólna Lekarska w Królestwie Polskim uznała go za zdolnego do sztuki aptekarskiej. Od 1826 właściciel apteki w Radomsku, jeden z inicjatorów budowy i darczyńca szpitala. W 1835 i 1844 mianowany do Rady Szczegółowej Opiekuńczej Szpitala św. Aleksandra, w 1848 został jej przewodniczącym, pełnił tę funkcję prawdopodobnie do 1860. Znany z działalności charytatywnej. W 1857 odznaczony Orderem św. Stanisława 3 kl., a w 1874 (za 12-letnie przewodniczenie Radzie Szczegółowej Opiekuńczej Szpitala św. Aleksandra) Orderem św. Anny 3 kl. Członek honorowy Warszawskiego Towarzystwa Farmaceutycznego. Dwukrotnie żonaty: z Justyną z Życińskich (zm. w 1832, miał z nią córki Władysławę i Pelagię Mariannę Justynę) oraz Teklą z Kochów (synowie: → Julian Ignacy, Antoni Justyn

Józef, → Kazimierz Jan). Zm. 30 X 1880 w Radomsku.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 163-164; G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s.50; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1843-1850, sygn. KM 4983, akty 52/1844, 62/1849; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1826-1831, sygn. KM 4957, akt 197/1831; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1832-1837, sygn. KM 4958, akty 198/1834, 214/1835; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1831-1837, sygn. KM 5008, akt 274/1832; APPT, AmR, zespół 103/II, sygn. 149, k. 144; „Dziennik Powszechny” 1836, nr 15, s. 65; „Gazeta Krakowska” 1818, nr 37, dodatek, s. 445; „Gazeta Polska” 1880, nr 250, s. 4; G Wa 1857, nr 51, s. 1; K Wa 1844, nr 146, s. 697; 1848 nr 81, s. 382; 1852, nr 36, s. 181; 1855, nr 345, s. 1763; 1874, nr 140, s. 1; „Tydzień” 1880, nr 47, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

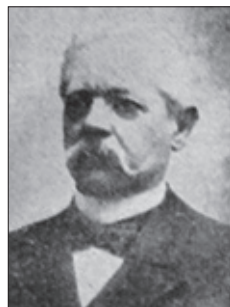
SOCZOŁOWSKI Julian Ignacy h. Wieniawa (1841-1863) – student, powstaniec styczniowy. Ur. 1 II 1841 w Radomsku, s. → Feliksa i Tekli z Kochów małżonków Soczołowskich. Nauki początkowe pobierał w Radomsku i Częstochowie. Ukończył Gimnazjum Męskie w Piotrkowie, a od 1859 studiował w Warszawskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej. Członek komitetu Stowarzyszenia Bratniej Pomocy. Wziął udział w powstaniu styczniowym. Po wygranej przez Langiewicza bitwie pod Grochowiskami (18 III 1863) zaciągnął się do jego oddziału. Uczestniczył w przegranej bitwie pod Szklarami (5 IV), później walczył w kilku potyczkach (w oddziałach pod nieustalonym dowództwem). Następnie przeszedł pod rozkazy gen. Wysockiego. Poległ w szturmie pod Radziwiłłowem 1 VII 1863.

Z. Kolumna, *Pamiętka dla rodzin polskich*, t. 2, Kraków 1868, s. 254; *Zbiór zeznań śled-*

czych o przebiegu powstania styczniowego : Sledstvennyye pokazaniia o vosstanii 1863 goda, red. S. Kieniewicz, T. Kopriew, I. Miller, Wrocław 1965, s. 426; APPT, AmR, zespół 103/II, sygn. 149, k. 144; *Spis szlachty Królestwa Polskiego, z dodaniem krótkiej informacji o dowodach szlachectwa*, Warszawa 1851, s. 293.

Grzegorz Mieczynski

SOCZOŁOWSKI Kazimierz Jan h. Wieniawa (1835-1908) – magister farmacji, społecznik. Ur. 27 VIII 1835 w Radomsku, s. → Feliksa i Tekli z Kochów małżonków Soczołowskich. Ukończył UJ i Paryską Wyższą Szkołę Farmaceutyczną. Objął po ojcu aptekę w Radomsku i prowadził ją do 1896.

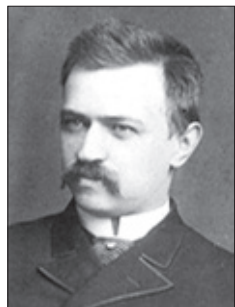
Oprócz nieruchomości w Radomsku (ul. Przedborska 2) posiadał dom w Piotrkowie (ul. Kaliska 9, obok hotelu Wileńskiego). W Piotrkowie w l. 70. XIX w. był jednym ze współników firmy „Gampf, Soczołowski i Sp.” zajmującej się sprzedażą materiałów aptecznych i farb. W 1861 powołany do Rady Szczegółowej Opiekuńczej Szpitala św. Aleksandra. Współzałożyciel OSO i prezes jej rad nadzorczych w latach: 1881-1888, 1899, 1901, członek rady w 1894. Członek Zarządu Stowarzyszenia Spożywczego Urzędników (1892 do co najmniej 1896), skarbnik Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan (1906-1908), prezes Rady Nadzorczej Towarzystwa Wzajemnego Kredytu w Noworadomsku (1908). Był członkiem komitetu budowy nowego kościoła farnego – wspierał ją finansowo. Jako członek Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego wspomagał sekcję moniuszkowską, zajmującą się zbieraniem rękopisów i wydawaniem dzieł kompozytora. Ożenił się z Celiną

z Michaleckich (zm. w 1905). Mieli co najmniej pięcioro dzieci: → Marię Teklę, Joannę Władysławę, Kazimierę Zofię, → Tadeusza Jana Kantego i Józefa Zygmunta. Zm. 29 III 1908 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu. W 1919 odsłonięto wmurowaną w ścianę klasztoru Franciszkanów tablicę poświęconą K. Soczołowskiemu.

R. Hube, *Kościół parafialny stary i nowy w Radomsku*, [reprint], Radomsko 1993, s. 79-80; G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 50; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 17, 19, 37, 182, 190; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1860-1866, sygn. KM 101, akty 373/1861, 380/1863; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1866-1872, sygn. KM 102, akty 241/1866, 268/1868, 132/1871; GWa 1861, nr 5 s. 1; KWa 1861, nr 6, s. 22; 1894, nr 150, dodatek poranny, s. 2; 1896, nr 218, dodatek poranny, s. 4; 1898, nr 320, s. 2; 1899, nr 173, s. 6; 1905, nr 223, s. 7, nr 224, s. 7, nr 228, s. 7; 1908, nr 90, s. 7, nr 91, s. 4; *Spis szlachty Królestwa Polskiego, z dodaniem krótkiej informacyi o dowodach szlachectwa*, Warszawa 1851, s. 293; „Tydzień” 1879, nr 21, s. 5; 1901, nr 9, s. 2.

Grzegorz Mieczynski

SOCZOŁOWSKI Tadeusz Jan Kanty h. Wieniawa (1861-1905) – lekarz. Ur. 27 X 1861 w Radomsku, s. → Kazimierza i Celiny z Michaleckich małżonków Soczo-

łowski. Absolwent szkoły → Feliksa Fabianiego, następnie w 1879 gimnazjum w Piotrkowie, w 1884 uzyskał dyplom na Wydziale Lekarskim UW. W 1888 został mianowany lekarzem miasta Piotrkowa, ok.

1905 prowadził prywatną praktykę w Ra-

domsku. Zm. 26 IX 1905 w Warszawie, pochowany na Starym Cmentarzu w Radomsku.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 161-162; G. Mieczynski, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 75-76; tenże, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 44; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1860-1866, sygn. KM 101, akt 373/1861; „Kurjer Codzienny” 1879, nr 145, s. 2; 1884, nr 347, s. 3; KWa 1905, nr 266, s. 7; *Russkij Medicinskij Spisok na 1905 god*, Sant Petersburg 1905, s. 336; *Russkij... na 1910 god*, Sant Petersburg 1910, s. 376; „Tydzień” 1888, nr 35, s. 1.

Grzegorz Mieczynski

SOJCZYŃSKI Stanisław Michał ps. *Wojnar*, *Zbigniew*, *Warszyc*, *Wazbiw*, *Świrski*, *Awr* (1910-1947) – nauczyciel,

żołnierz WP, SZP -ZWZ-AK, twórca i komendant główny KWP. Ur. 30 III 1910 w Rzejowicach w pow. radomszczańskim, s. Michała i Antoniny z d. Śliwowskiej. Ukończył czteroletnią Szkołę Powszechną w Rzejowicach (1924), po czym uczył się w l. 1927-1932 w Państwowym Seminarium Nauczycielskim im. Tadeusza Kościuszki w Częstochowie. Po zdaniu matury odbył służbę wojskową w 27 pp w Częstochowie (12 IX 1932-20 IX 1933), ukończył Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy (7 DP) jako kapral podchorąży. W 1932 zawarł związek małżeński z Leokadią Kubik, z którą miał dwóch synów Stanisława i Zbigniewa oraz córkę Jadwigę. Do wybuchu wojny pracował jako nauczyciel języka polskiego w Szkole Powszechnej w Borze Zajaciń-

skim w pow. częstochowskim. W czasie wakacji odbył dwukrotnie ćwiczenia rezerwy jako dowódca plutonu strzeleckiego 27 pp (2 VII-11 VIII 1934 i 21 VI-20 VII 1935), mianowany podporucznikiem rezerwy piechoty ze starszeństwem z dn. 1 I 1936. W kolejnych ćwiczeniach rezerwy uczestniczył od 26 VII do 20 VIII 1937, przeniesiony do Korpusu Oficerów Intendentów z przynależnością do Biura Personalnego MSW. W VIII 1939 został zmobilizowany. W drugiej poł. września znalazł się na Lubelszczyźnie w rejonie Hrubieszowa w grupie „Kowel” płk. Leona Koca. Jednostka ta musiała wycofać się dalej na Wołyń, gdzie walczyła z armiami niemiecką i wkraczającą od wschodu sowiecką. Ok. 20 IX 1939 jego pododdział został rozbrojony k. Janowa Lubelskiego przez żołnierzy sowieckich. S. Sojczyński uniknął niewoli i zdołał zbiec za Bug. Pod koniec września podjął nieskuteczną próbę przedarcia się do Warszawy, aby wziąć udział w jej obronie. 15 X 1939 powrócił do rodzinnych Rzejowic. Już pod koniec X 1939 nawiązał łączność z por. Aleksandrem Stasińskim *Krukiem*, który organizował w pow. radomszczańskim SZP. Został zaprzysiężony pod ps. *Wojnar* (w 1942 zmienił ps. na *Zbigniew*). W szeregach SZP (później ZWZ-AK) przystąpił do tworzenia pierwszego rejonu konspiracji wojskowej obejmującej gminy: Dmenin, Gosławice, Przeręb, Wielgomłyny, Masłowice, Kobiełe Wielkie, Żytno i Gidle, tworząc Podobwód III – Rzejowice krypt. „Żytomierz”, „Żniwiarka”, „Rzodkiewka”. Od X 1942 do VII 1944 (z przerwami) był zastępcą kolejnych komendantów obwodu: ppor. Wacława Ząbka *Krzysztofa*, por. Jana Świeczki *Lukasza*, kpt. Zdzisława Piwowarczyka *Orlicza*, mjr. Franciszka Polkowskiego *Korsaka*. Pełnił także funkcje szefa Kedywu oraz oficera ds. wyszkolenia w Obwodzie AK Radomsko. Prowadził w Rzejo-

wicach Kurs Młodszych Dowódców Piechoty (szkołę podoficerską) oraz kurs zastępczej Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty (konspiracyjną podchorążówkę). Na podstawie rozkazu komendanta obwodu powołał do życia oddział dywersyjny o krypt. „Nina” przeznaczony do zadań specjalnych. Była to reakcja na egzekucję ludności przeprowadzoną przez Gestapo 17 VII 1942 we wsi Dmenin (wśród powieszonych był 12-letni chłopiec). W odwecie na rozkaz por. Sojczyńskiego → Bronisław Skura-Skoczyński *Robotnik* i Zygmunt Czerwiński *Staw* 27 V 1943 dokonali zamachu na komendanta placówki Gestapo w Radomsku – Willy’ego Bergera i jego zastępcę Johana Wagnera. Udana akcja była prawdziwym szokiem dla Niemców i wpłynęła na czasowe złagodzenie represji w powiecie. 3 VIII 1943 niemieckie jednostki policyjne spacyfikowały Rzejowice, zginęło kilku mieszkańców, wielu aresztowano i wywieziono do Radomska (w tym żołnierzy konspiracji AK). Na rozkaz komendanta obwodu – kpt. *Korsaka* por. *Zbigniew* zmobilizował oddział w sile 86 ludzi (składający się z drużyn bojowych: Jerzego Kurowskiego *Łana*, Bronisława Skury-Skoczyńskiego *Robotnika*, Jana Kalety *Postracha*, Zygmunta Powroźnika *Wilka* i → Jana Rogulki *Grota*) i zorganizował akcję odbicia aresztowanych. W nocy z 7 na 8 VIII 1943 oddział dowodzony przez por. *Zbigniewa* wkroczył do Radomska, rozbił więzienie i uwolnił bez strat własnych 57 osób. Z żołnierzy dywersji oraz części odbitych zorganizowano stały oddział partyzancki w sile pełnej kompanii (krypt. „Grunwald”), nad którym dowództwo objął osobiście por. *Zbigniew*. Jednostka ta wykonała wiele akcji przeciwko niemieckim siłom okupacyjnym. W dn. 25 XI 1943 por. *Zbigniew* został odkomenderowany do sztabu Obwodu Radomsko, gdzie objął funkcję szefa referatu I (organizacyjnego), zmie-

niając jednocześnie ps. na *Warszyc*. Dwa dni później przekazał oddział leśny por. Florianowi Budniakowi *Andrzejowi*. Sojczyński używał również konspiracyjnego nazwiska Andrzej Dębowicz. W końcu VII 1944 siły partyzanckie Okręgu Radom-Kielce AK krypt. „Jodła” przystąpiły do realizacji akcji „Burza”. W tym czasie *Warszyc* objął dowództwo nad I batalionem 27 pp (krypt. „Ryś”) wystawionym przez Obwód Radomsko. Batalion tworzyły trzy kompanie, dowodzone przez: por. Karola Kutnickiego *Kruka*, por. Eugeniusza Tomaszewskiego *Burtę* i por. Teodora Gajewskiego *Sępa*. Stan batalionu wynosił około 400 ludzi. W dn. 14 VIII 1944 gen. Tadeusz Komorowski *Bór* wydał rozkaz nakazujący oddziałom AK marsz na pomoc Warszawie, w której od 1 VIII 1944 trwało powstanie. 27 i 74 pp wzięły udział w tej operacji, która na terenie Okręgu „Jodła” otrzymała kryptonim „Zemsta”. 18 VIII 1944 radomszczański batalion (krypt. „Ryś” - „Roślina”) wymaszerował na oścież Warszawie i wkrótce dotarł w wyznaczony rejon koncentracji w lasach przysuskich. W trzeciej dekadzie sierpnia oddziały Kieleckiego Korpusu AK (7 DP w składzie 27 i 74 pp oraz 2 DP w składzie: 2, 3, 4 i 72 pp) zbliżyły się do Pilicy, a patrole zwiadowcze nawet przekroczyły tę rzekę. 23 VIII 1944 komendant okręgu płk Jan Zientarski ps. *Ein*, *Mieczysław*, wobec niemożliwości uzupełnienia broni i amunicji drogą zrzutów, uznał kontynuowanie operacji za niemożliwe i podjął decyzję o jej przerwaniu. Jednostki Kieleckiego Korpusu AK miały teraz realizować działania w ramach wygasającej „Burzy” (ten etap operacji otrzymał krypt. „Deszcz”). 27 VIII 1944 nastąpił odwrót oddziałów partyzanckich 7 DP, jednostki te powróciły do swego macierzystego inspektoratu. Od IX 1944 bataliony 7 DP AK operowały samodzielnie, prowadząc walki z niemieckimi siłami okupacyjnymi.

W październiku nastąpiło „wygaszanie” działań akcji „Burza”. Dowództwo nakażało ograniczyć akcje zbrojne oraz zmianę taktyki z zaczepnej na obronną. Nastąpiła demobilizacja pułków i batalionów. Oddziały partyzanckie pozostawiono w formie szkieletowej. Do końca 1944 żołnierze z 27 i 74 pp AK na podległym obszarze Inspektoratu Częstochowskiego stoczyli z oddziałami niemieckimi kilkadziesiąt potyczek, m.in. w Radomsku, Gomunicach, Żytnie, Kamińsku, Przedborzu, pod Krzętowem, Rudą Pilczycką, Krzepinem oraz w lasach: rędzińskich, silnickich, ciełętnickich i włynickich. Zlikwidowano kilkunastu konfidentów Gestapo i przedstawicieli lokalnej władzy niemieckiej, m.in. w Gidlach, Brzeźnicy, Antoniowie, Garnku, Młynku, Olbrachcicach i Lipiczach. Wysadzono niemiecki transport wojskowy na węźle kolejowym w Bloku Dobryszyckim pod Radomskiem. W końcu X 1944 w związku z trudnością utrzymania dużego oddziału w warunkach zbliżającej się zimy, *Warszyc* przystąpił do stopniowej demobilizacji swojej jednostki, wydzielił kompanię specjalną, którą dowodzili m.in.: ppor. Szymon Zaremba *Jerzy*, ppor. Józef Kotecki *Warta* oraz por. Karol Kutnicki *Kruk*. Jednostka uczestniczyła w ochronie zrzutu 5-osobowej brytyjskiej misji wojskowej o krypt. „Freston”, który nastąpił w nocy z 26 na 27 XII 1944 w rejonie Bystrzanowice - Huciska (Kacze Błoto), na wschód od Częstochowy. 3 I 1945 w majątku ziemskim Zacisze kilka kilometrów od Jackowa (pow. radomszczański) doszło do spotkania oficerów brytyjskich z komendantem AK gen. Leopoldem Okulickim *Niedźwiadkiem*. Komendant Główny AK przeprowadził też inspekcję pododdziałów partyzanckich. Żołnierzy poinformowano o awansach i przyznanych odznaczeniach. *Warszyc* awans do stopnia kapitana otrzymał 1 I 1945, a dwa tygodnie później, na mocy rozkazu gen. *Niedźwiadka* nr 217

z 21 I 1945, na wniosek mjra *Korsaka*, został odznaczony Krzyżem *Virtuti Militarii* V kl. W dn. 19 I 1945 została oficjalnie rozwiązana AK. Ze względu na działania wojsk sowieckich i komunistów, dążących do narzucenia swej władzy w Polsce i fizycznej eksterminacji żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego, 29 I 1945 kpt. *Warszyc* rozesłał do swoich podkomendnych „wytyczne”, w których określił priorytety dalszej walki na rzecz niepodległości kraju. Zalecał, aby przede wszystkim: *utrzymać nadal w społeczeństwie polskim przywiązanie i poparcie dla Rządu Polskiego w Londynie* oraz przeciwdziałać propagandzie rządu lubelskiego. *Warszyc* starał się zachować ciągłość pracy konspiracyjnej i nie dopuścić do niekontrolowanego rozpadu struktur budowanych z takim wysiłkiem przez pięć lat. Pod koniec II 1945 kontaktował się kilkakrotnie z por. Janem Rogulką *Grotem*, swym zastępcą z 1944. Informował go, że *rozwiązanie AK było pewnego rodzaju manewrem taktycznym, który miał umożliwić rozpoczęcie konspiracji na nowo*, ostrzegał również o masowych aresztowaniach w środowisku AK. Ofiarą aresztowań NKWD padli m.in. kpt. Mieczysław Tarchalski *Marcin* – dowódca batalionu „Las” 74 pp, dowódca kompanii 27 pp por. Karol Kutnicki *Kruk*, ppor. → Mieczysław Brzuchania z NSZ (zesłani do obozów koncentracyjnych w ZSRR). 2 III 1945 *Warszyc* przystąpił do organizowania nowego etapu podziemnej walki. Decyzja podyktowana była przede wszystkim przeświadczeniem, że *rząd utworzony przez PPR nie reprezentuje interesów Polski, lecz jest narzędziem w rękach Stalina, zmierzającego do jej podboju*. Nie bez znaczenia było też jego poczucie odpowiedzialności za ludzi i powierzony teren. Dzień później w lokalu konspiracyjnym chor. → Bolesława Kila *Ponurego* przeprowadził odprawę, w której uczestniczyli *Grot*, *Ponury* i ppor. Ksa-

wery *Błasiak Albert*, poświęconą ocenie sytuacji w b. Obwodzie AK Radomsko. Zebrani oficerowie złożyli przysięgę przed *Warszycem*. W tym samym dniu kilka kilometrów od Radomska, w lesie k. Jackowa, odbyła się pierwsza odprawa żołnierzy I kompanii, którą włączono do nowej struktury organizacyjnej – „Grupy *Manewr*” (od IX 1945 w szeregach KWP). W VIII 1945 postanowienia dekretu amnestyjnego i działalność Komisji Likwidacyjnej ds. AK utwierdziły *Warszyc*a w jego decyzji o wznowieniu działalności antykomunistycznej. Stanowczo zareagował na deklarację płk. Jana Mazurkiewicza *Radosława* z 12 IX 1945 wzywającą żołnierzy AK do ujawnienia się i uznania kontrolowanego przez komunistów Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej. Dla *Warszyc*a deklaracja płk. *Radosława* była faktyczną zdradą ideałów AK, o czym napisał w dramatycznym liście-odezwie *Do Pana Pułkownika Radosława, Komendanta Obszaru Centralnego w Warszawie*. W rezultacie organizacja wojskowa o charakterze antykomunistycznym stworzona przez *Warszyc*a już od 1 I 1946 przyjęła oficjalną nazwę Samodzielna Grupa KWP krypt. „*Lasy*”, a od 10 IV 1946 I Korpus KWP krypt. „*Bory*”. Organizacja posiadała specjalistyczne agendy sztabu: Kierownictwo Walki z Bezprawiem, Wydział Weryfikacyjno-Ostrzeżeniowy, Wywiadowczy, Informacyjno-Propagandowy (wydający pisma: „*W Światle Prawdy*”, „*Mówi Polska Zakonspirowana*”), Kwatermistrzostwo, Wydział Pomocy Pokrzywdzonym, Legalizacyjny, Żandarmerię. W strukturze terenowej KWP okręgu łódzkiego było 11 komend powiatowych oraz dwa oddziały partyzanckie KWzB Służba Ochrony Społeczeństwa „*Warszawa*” (radomszczański) por./kpt. → Henryka Glapińskiego *Klingi* oraz KWzB SOS „*Jastrzębie*”, „*Oświęcim*” (wieluński) por. Alfonsa Olejnika *Babinicza*. Najaktywniej organizacja dzia-

łała na terenach pow. radomszczańskiego krypt. „Motor”, piotrkowskiego – „Żniwiarka”, a następnie częstochowskiego – „Napęd” i wieluńskiego – „Turbina”. W VI 1946 sieć konspiracyjna KWP została zbudowana w 18 powiatach województwa łódzkiego, śląsko-dąbrowskiego, częściowo kieleckiego i poznańskiego. W Okręgu Śląskim KWP sformowano Grupę Wojewódzką krypt. „Klimczok” pod dowództwem mjr. Gerarda Szczurka *Erga*. Znacznie szerszy zasięg, wykraczający poza struktury terenowe, miał wywiad KWP II-K kierowany przez ppor. Stanisława Żelanowskiego *Nalęcza*, którego placówki funkcjonowały niemal w całej Polsce. W sumie pod komendą kpt. *Warszyca* znajdowało się ok. 3 tys. ludzi. Do zadań oddziałów partyzanckich KWP podległych *Warszycowi* należało prowadzenie samoobrony, zapobieganie aresztowaniom, organizowanie zasadzek na funkcjonariuszy UB i MO w czasie przeprowadzania przez nich operacji w terenie (zwłaszcza aresztowań), likwidowanie na podstawie wyroków funkcjonariuszy UB i MO, którzy wyróżniali się bestialskim traktowaniem więźniów politycznych i ludności. Na podstawie wyroków likwidowano również konfidentów i donosicieli. Uwalniano więźniów siłą lub przez wykupywanie. Ponadto uczestnicy specjalnych komórek organizacyjnych wysyłali ostrzeżenia oraz pogróżki do osób zajmujących stanowiska w administracji i „ludowym” wojsku, które były wrogo nastawione do uczestników ruchu niepodległościowego, aby wpłynąć na ich postępowanie. Wobec funkcjonariuszy UB, MO, ORMÓ, członków PPR, czy urzędników administracji winnych różnorodnych przestępstw, gwałtów, wykroczeń oraz aktów przemocy i terroru wobec ludności, na ogół stosowano najpierw pouczenia i ostrzeżenia, potem kary fizyczne (chłosta) i pieniądze (kontrybucje), wreszcie najbardziej zatwardziałych

i szkodliwych – likwidowano. Starano się ochraniać społeczeństwo przed grabieżą i gwałtami popełnianymi przez armię sowiecką oraz przed terrorem stosowanym przez partię komunistyczną i jej agendy, przede wszystkim UB. Grupy SOS zwalczały przestępczość pospolitą – bandytyzm, złodziejstwo i szabrownictwo. Zdobywały też środki finansowe i zaopatrzenie potrzebne do funkcjonowania organizacji. Do końca 1945 partyzanci *Warszyca* wykonali około 80 wyroków śmierci, m. in. 26 VIII 1945 na Jankielu Jakubie Cukiermanie – szefie sekcji śledczej PUBP w Radomsku, konfidentach UB: Franciszku Jaworskim, Janie Zbroi i Stefanie Chobocie, funkcjonariuszu PUBP w Sieradzu – Aleksandrze Czernowie. Wydano kilka wyroków śmierci na najgorszych zbrodniarzy komunistycznych, m.in. 5 II 1946 na szefa WUBP w Łodzi Mieczysława Moczara oraz kierownika PUBP w Wieluniu – kpt. Mikołaja Łojkę (wyroków nie zdołano wykonać). Najgłośniejszą akcją oddziałów KWP stało się niewątpliwie opanowanie Radomska i uwolnienie z więzienia PUBP ponad 50 więźniów. W odwecie za masowe represje Sojczyński wydał rozkaz zlikwidowania w okresie 27-29 V 1946 54 osób w większości z UB. Wyroki nie zostały wykonane z uwagi na zbliżający się termin wyborczy tzw. referendum ludowego. Sojczyński wzywał swoich sympatyków, aby na dwa pierwsze pytania w referendum odpowiadali „nie”. Swoje stanowisko przedstawił również w gazecie „W Świetle Prawdy” i ulotkach „Jak głosować”. 18 VI 1946 polecił swoim oddziałom, aby do wszystkich komisji referendalnych dostarczali ulotki o spodziewanych fałszerstwach wyborczych. Po serii aresztowań wśród KWP w Piotrkowie Trybunalskim *Warszyc* wraz z kierownictwem opuścił woj. łódzkie. Problemy, z jakimi borykała się organizacja, sprawiły, że rozważano możliwość wzajemnej

współpracy z przedstawicielami organizacji Wolność i Niezawisłość, mimo, że w wcześniejszym okresie, tj. w 1945, jego stosunek do WiN był negatywny. Rozmowy prowadzono z kpt. Leonidem Parnasowem ps. *Lo*, por. → Czesławem Szwedem ps. *Czerny* i płk. Franciszkiem Polkowskim *Korsakiem* (b. przełożonym *Warszyca* z 27 pp). Wobec całkowitej odmienności celów i form działalności do porozumienia nie doszło. Do akcji likwidacyjnej KWP siły UB włączyły ogromną sieć agentury m.in. uprzednio zwerbowanego agenta *Żbika* – Henryka Brzózki (b. członka Szarych Szeregów z Radomska, technika prasowego komendy KWP). Na podstawie przekazanych przez niego informacji 27 VI 1946 grupa operacyjna z Łodzi odniosła spektakularny sukces, aresztowała w mieszkaniu Bolesława Włodarczyka przy ul. Wręczyckiej 11 w Częstochowie komendanta głównego KWP kpt. *Warszyca*, jego sekretarkę Halinę Pikulską *Ewunię*, a następnie Ksawerego Błasiaka *Alberta* i Albina Ciesielskiego *Montfila* oraz kolejnych oficerów sztabu, w tym szefa wywiadu ppor. *Nalęcza* w Praszce. Podczas rewizji odnaleziono również archiwum organizacyjne, co umożliwiło grupom operacyjnym UB aresztowanie ok. 800 osób związanych z KWP. W końcu VI 1946 WUBP z Katowic, w czasie operacji o krypt. „Penetracja” zlikwidował Śląski Okręg KWP „Klimczok”. W efekcie tych aresztowań Komenda KWP „Lasy-Bory” została całkowicie rozbita. Podczas aresztowania Sojczyński nie stawiał oporu. Prawdopodobnie przypuszczał, że przewieziony zostanie do PUBP w Częstochowie, gdzie miał swoich ludzi i skąd spodziewał się łatwo wydostać. Jego nadzieja zgasła, kiedy tajny wywiadowca KWP (szef MUBP w Częstochowie) por. Stanisław Korol popełnił samobójstwo. Podczas kilkumiesięcznego śledztwa, w którym był torturowany oraz rozprawy

sądowej (9-14 XII 1946) zachował godną postawę, przejmując na siebie odpowiedzialność również za czyny, które wyszły poza ramy jego rozkazów i miały potwierdzenie w archiwum KWP. Proces kierownictwa KWP odbił się szerokim echem w codziennej prasie komunistycznej. Oszczercze tytuły gazet podkreślały spiralę nienawiści w społeczeństwie, że to „bandy reakcyjne” winne są napiętej sytuacji w kraju oraz, że wspierają PSL jako zaplecze polityczne, które dąży do przejęcia władzy. „Głos Robotniczy” posługiwał się hasłami: „*Warszyc*” i *Mikołajczyk. Adiutanci i sztab krwawego zbira zeznają przed sądem, Sprzymierzeńcy PSL, Krwawy terror Warszyc miał utorować drogę Mikołajczykowi do zwycięstwa, Krwawy generał Warszyc przed sądem, Sztab NSZ-owski odpowiada za zbrodnie i mordy*. Wyrokiem WSR w Łodzi z 17 XII 1946 skazano na karę śmierci: *Warszyca, Alberta, Nalęcza, Klingę, Montwila, Własowa, Wiktora i Szarego*. Pozostali oskarżeni otrzymali kary więzienia: Z. Łęski – 15 lat, C. Kijak – 8 lat, ks. M. Krzemiński – 6 lat, A. Zbierski – 1 rok. 24 XII 1946 adwokat Jan Moskwa złożył skargę rewizyjną do NSW w Warszawie. NSW w Warszawie 28 I 1947 utrzymał wyrok w mocy. Bolesław Bierut skorzystał z prawa łaski wyłącznie w stosunku do żołnierzy z sieradzkiego obwodu „Młockarnia” Władysława Bobrowskiego *Wiktora* i Antoniego Bartolika *Szarego*, którym decyzją z dn. 12 II 1947 zamienił wyroki śmierci na dożywotnie więzienie, a 8 III 1947 na 15 lat więzienia. W dn. 19 II 1947 w środę o godz. 8:00 (trzy dni przed ogłoszeniem przez władze komunistyczne amnestii) kpt. *Warszyc* wraz ze swoimi pięcioma podkomendnymi został zamordowany. Egzekucję przeprowadzono na strzelnicy w łódzkim Brusie. Miejsce ich pogrzebania po dziś dzień pozostaje nieznanie. 14 X 1992 zostali pośmiertnie zrehabilitowani. 5 XI 2009 *Warszyc* został

mianowany pośmiertnie przez Prezydenta RP śp. Lecha Kaczyńskiego generałem brygady. 8 XI 2009 w Kamieńsku z inicjatywy burmistrza miasta Grzegorza Turlejskiego oraz Rady Miasta odsłonięto pierwszy pomnik upamiętniający *Warszycę*. Kolejne pomniki poświęcone kpt. *Warszycowi*, jego żołnierzom i współpracownikom KWP poległym i pomordowanym w walce z komunistycznym zniewoleniem odsłonięto w Radomsku w dn. 26 IX 2010 staraniem Fundacji „Pamiętamy” oraz 18 V 2013 w Częstochowie.

Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944-1956, red. zbiorowa, Warszawa-Lublin 2007; T. Czech, *W walce ze zbrojnym podziemiem 1945-1947*, red. M. Turlejska, Warszawa 1972, s. 392; A. Czerwiński, *Operacja „Lasy” : historia powojenna*, „Gazeta Wyborcza” 2013, nr 151, dod. „Ale Historia”, nr 26, s. 11-12; W. Duda, *Ostatnia zemsta*, „Prawo i Życie” 1997, nr 25, s. 23; W. Dudkiewicz, *Armia kapitana „Warszycy”*, „Niedziela” 2015, nr 9, s. 12-13; A. W. Gała, *Konspiracyjne Wojsko Polskie 1945-1954 : (z dziejów niepodległościowego podziemia zbrojnego w centralnej Polsce)*, Częstochowa 1996, s. 3-133; tenże, *Niepodległościowe podziemie zbrojne Częstochowy i okolic 1944-1956*, Częstochowa 1993; M. Gąsior, *Konspiracyjne Wojsko Polskie 1945-1948 : zarys organizacji i działalności*, Radomsko 2000; *Gen. brygady Stanisław Sojczyński „Warszyc” 1910-1947 : album fotograficzny*, zespół red. M. Borek, M. Ciężki, Z. Dudek, Radomsko 2010; D. Goszczyński, *Warszyc i inni : Konspiracyjne Wojsko Polskie*, „Tygodnik Solidarność” 1996, nr 10, s. 15; M. Gumola, *Tajemnicza mogiła kłuje w oczy : gdzie pochowano „Warszycę”?*, „Kronika Miasta Łodzi” 2005, [z.] 1/2, s. 195-202; K. Jasiak, *Dowódcy polowi Konspiracyjnego Wojska Polskiego batalionu radomszczańskiego kryptonim „Motor”*, ZRa, t. 4 (2010), red. T.A. Nowak, s. 43-70; tenże, *Działalność partyzancka Konspiracyjnego Wojska Polskiego : z dziejów II Konspiracji w środkowej Polsce w latach 1945-1955*, Wieluń-Opole 2008; tenże, *General Stanisław Sojczyński ps. „Warszyc”*, „Przeгляд Historyczno-Wojskowy”, nr 1 (2006),

s. 217-227; tenże, *Konspiracyjne Wojsko Polskie*, [w:] *Wyklęci 1944-1963. Żołnierze podziemia niepodległościowego w latach 1944-1963*, red. K. Krajewski, T. Łabuszewski, Warszawa 2017, s. 314-324; tenże, *Konspiracyjne Wojsko Polskie* [w:] *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944*, red. zbiorowa, Warszawa 2013, s. 469-472; tenże, *W kręgu Konspiracyjnego Wojska Polskiego : koleje losu niezłomnych*, ZRa, t. 3 (2009), s. 65-84; tenże, *Z dziejów Konspiracyjnego Wojska Polskiego*, Radomsko 2010; tenże, *Z dziejów Konspiracyjnego Wojska Polskiego krypt. „Lasy-Bory” : operacja „Radomsko”*, „Niepodległość i Pamięć”, nr 1 (2004), s. 167-193; tenże, *Zarys dziejów Konspiracyjnego Wojska Polskiego*, Radomsko 2015; M. Klecel, *Stanisław Sojczyński „Warszyc” i Konspiracyjne Wojsko Polskie*, „Nasz Dziennik” (Wyd. 2). 2009, nr 125, Dod. historyczny IPN 5/2009, s. IV-VI; *Konspiracyjne Wojsko Polskie w latach 1945-1948: materiały dla nauczycieli*, red. A. Piekarska, Łódź 2002; T. Lenczewski, *Działalność egzekucyjna podziemia w Polsce w 1945 roku na przykładzie Konspiracyjnego Wojska Polskiego*, „Mars”, t. 2, (1994), s. 307-322; tenże, *Konspiracyjne Wojsko Polskie*, [w:] *Armia Krajowa : dramatyczny epilog*, red. K. Komorowski, Warszawa, 1994, s. 68-90; K. Lesiakowski, *Ci, którzy walczyli najdłużej. Stanisław Sojczyński „Warszyc” (1910-1947)*, „Polska Zbrojna Magazyn Tygodniowy”, 1993, nr 16, s. I, il; tenże, *Konspiracyjne Wojsko Polskie (1945-1948)*, „Mówią Wieki”, 1993, nr 10, s. 51-54; E. B. Liszewscy, *Zapamiętałi go jako nieugiętego patriotę*, „Gazeta Polska” 2013, nr 9, dod. *Żołnierze Wyklęci*, s. 7-8; S. Melak, *Stanisław Sojczyński*, „Gazeta Polska” 2005, nr 43, s. 24; *O Stanisławie Sojczyńskim „Warszycu” – jego Konspiracyjnym Wojsku Polskim i liście do „Radosława”*, oprac. W. Grochowalski, „Kultura i Biznes” 2008, nr 40, s. 18; R. Peska, *Czy KWP było zbrojnym ramieniem PSL?*, „Gazeta Radomszczańska” 1997, nr 44; tenże, *Rozprawa z „Warszycem”*, „Życie”, 9 III 1997; tenże, *„Warszyc”, jeśli padam na kolana to tylko przed Bogiem!*, Pabianice 1997; tenże, *„Warszyc” kontra AL*, „Gazeta Radomszczańska” 1996, nr 39; tenże, *Warszyc : Stanisław Michał Sojczyński – Komendant Główny Konspiracyjnego Wojska Polskiego 1910-1947:*

biogram życia, walki, śmierci 1910-1947, Pa-bianice 2002; T. M. Flużański, *Kto zamordował „Warszycę”?*, „Najwyższy Czas!” 2001, nr 40, s. XXVI-XXVII; K. Rajski, *Wilczęta: rozmowy z dziećmi Żołnierzy Wyklętych*, Lublin 2015; A. Skopińska, *Warto było tak żyć!*, „Niedziela” (Wyd. zasadnicze) 2015, nr 9, s. 9; W. Sławicki, *Wspomnienia sprzed 50 lat : w wywiadzie organizacyjnym II Komendy Konspiracyjnego Wojska Polskiego formacja KWP kryptonim „Gaje”*, Częstochowa 1998; Stanisław Sojczyński „Warszyc” – jeden z „żołnierzy wyklętych” (1910-1947), oprac. R. Stawicki, Warszawa 2010; Stanisław Sojczyński „Warszyc” (1910-1947), [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956, Słownik biograficzny, t. 2*, Kraków 2004, s. 479-487; P. Szubarczyk, *Wszystkie czyny są zgodne z moim sumieniem...*, „Nasz Dziennik” (Wyd. 3) 2010, nr 73, s. 20-21; T. Toborek, *Likwidacja Konspiracyjnego Wojska Polskiego w Łódzkiem w latach 1945-1951*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, Warszawa 2004, [nr] 1, s. 81-106; tenże, *Niechciany bohater: w 1947 r. zgładzono kpt. Stanisława Sojczyńskiego*, „Kronika Miasta Łodzi” 2004, [z.] 1, s. 97-111; tenże, *Stanisław Sojczyński i Konspiracyjne Wojsko Polskie*, Łódź 2007; tenże, *Stanisław Sojczyński „Warszyc”*, „Ziemia Łódzka” 2011, nr 10, s. 18-19; tenże, *Stanisław Sojczyński „Warszyc” : 1910-1947*, „Biuletyn Informacyjny” / Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej Zarząd Główny, 2011, nr 4, s. 53-54; tenże, *Twórca Konspiracyjnego Wojska Polskiego*, „Rzeczpospolita” (seria wydawnicza „Żołnierze Wyklęci 1943-1963”, 20 IV 2011 r.; tenże, „Warszyc” i jego żołnierze, „Kombatant” 2008, nr 11-12, s. 9-13; tenże, *Warszyc : wyklęty bohater*, Warszawa 2013; W. Trzaska-Korowajczyk, *Jeżeli padam na kolana, to tylko przed Bogiem*, „Nasza Polska” 2015, nr 9, s. 9; P. Waingertner, *Pięciu ze sfory*, „Tygodnik Solidarność” 2012, nr 10, s. 30-31; A. Wojnarowski, *Czyn minął, wspomnienia pozostały : powstanie i działalność Ogólnokrajowego Związku Żołnierzy Konspiracyjnego Wojska Polskiego 1990-2003*, Płock; *Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi*, red. J. Wróbel, J. Żelazko, Warszawa 2004; *Wystawa Żołnierze „Warszycy”*, „Zeszyty Historyczne WiN-u”, R. 10, nr 16 (2001), s. 295-306; Z. Zieliński, *Syn polskiej wsi Stanisław Soj-*

czyński ps. „Warszyc”, „Niepodległość i Pamięć” 1998, nr 1, s. 327-341; tenże, „Warszyc” i jego żołnierze z Armii Krajowej i Konspiracyjnego Wojska Polskiego, „Niepodległość i Pamięć”, R. 17, nr 1 (2010), s. 191-211.

Ksawery Jasiak

SOSKA Mieczysław ps. *Trzmiel, Kiemlicz* (1911-1976) – działacz polityczny SN, żołnierz WP, NOW-AK, NSZ, strażak. Ur. 6 XII 1911 w Radziechowicach, s. Franciszka i Marianny (z d. Wróblewskiej), pochodzenie chłopskie, wykształcenie podstawowe. Miał 3 braci: Tadeusza (funkcjonariusza PP na Kresach Wschodnich, żołnierza NSZ, zginął w VII 1944 w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie), Romana i Zdzisława – współpracowników NSZ.

Od 1 X 1930 jako ochotnik żołnierz 19 Pułku Ułanów Wołyńskich w Ostrowie nad Horyniem, 3 szwadron ułanów, elew. W okresie 5 III-20 VIII 1931 odbył kurs podoficerski z wynikiem bardzo dobrym, mianowany st. ułanem sekcyjnym z przydziałem do 4 szwadronu. We IX 1932 zdemobilizowany, przeszedł do rezerwy w stopniu kpr. Od 1933 właściciel sklepu spożywczego, trudnił się handlem objazdowym, również robotnik rolny w Radziechowicach u ks. Stanisława Ogłazy. Członek OSP w Radziechowicach, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej w Radziechowicach, skarbnik Zarządu SN w Radomsku. We IX 1937 odbył 6-tygodniowe ćwiczenia rezerwy w 13 pułku ułanów, mianowany plutonowym sekcyjnym 4 szwadronu. Od 7 XII 1938 do 30 VIII 1939 pracował w firmie Stanisław Baliński Dostawa Maszyn Górniczych Oddział w Sosnowcu w charakterze pomocniczego robotnika ma-

szynowego przy montażach maszyn górniczych. 1 IX 1939 zmobilizowany do 4 pp w Kielcach, służył w plutonie zwiadowców konnych jako zastępca dowódcy plutonu. W okresie od 12 IX do 15 XI 1939 w niemieckich obozach przejściowych jeńców wojennych w Radomsku (w parku Kościuszki) oraz w szkole w Jędrzejowie, z którego zbiegł. Poszukiwany przez Gestapo wyjechał do Sosnowca, gdzie do 27 I 1940 pracował przy aparatach gaśniczych w firmie Stanisława Balińskiego. Na skutek braku pracy i ciężkich warunków bytowych wrócił do Radziechowic. Tam związał nieformalną grupę konspiracyjną. W organizacji było początkowo 8 osób m.in.: jego bracia Tadeusz i Roman, Józef Szymczak, Józef i Edmund Kowalscy, Franciszek Mazik. Od 15 III 1940 podporządkował się NOW. W l. 1942-1944 współpracował z AK (m.in. z Zygmuntem Powroźnikiem *Wilkiem*, Eugeniuszem Tomaszewskim *Burtą*, Cyrylem Grześkowiakiem *Smokiem*), NOW-NSZ (żołnierzami *Żbika*, *Czecha* z Włoszczowy, Stanisławem Szajną *Szańcem*) oraz z AL (→ Bolesławem Borutą *Haniczem*). Do 1943 p.o. dowódca 1 drużyny plutonu AK-NSZ (krypt. „W51”). W VIII 1943 uczestniczył m.in. z *Wilkiem* z AK i kilkunastoma żołnierzami NSZ na czele z por. *Szajną* w nieudanej akcji na most kolejowy w Bobrach na Warcie w gm. Radomsko, po której aresztowano 6 partyzantów, w tym jego brata Tadeusza. Przez okres trwania „wsypy” ukrywał m.in. u ks. Jana Depty we wsi Krępa. Ostrzeżony przez *Hanicza* o wydaniu na niego wyroku śmierci uciekł przed egzekutorami AL, przyłączając się w dn. 9 XI 1944 do oddziału NSZ *Żbika* Brygady Świętokrzyskiej. Walczył z oddziałami AL, PPR i partyzantką sowiecką. W chwili nadejścia frontu wycofał się z Brygadą Świętokrzyską na Śląsk, 16 I 1945 w okolicach Woźnik (niem. Woischnik) k. Lublińca z uwagi na zły stan zdrowia został

zwolniony z jednostki. Ukrywał się w tejże wsi pod przybranym nazwiskiem Mieczysław Sawicki. Jesienią 1945 zamieszkał w Bydgoszczy (ul. Zakole 6/39). Z dn. 15 III 1947, na wniosek Inspektora Ochrony Przeciwpożarowej Centralnego Zarządu Przemysłu Zbrojeniowego w Łodzi, został awansowany na kaprała pożarnictwa. Ujawnił się 12 IV 1947 w WUBP w Bydgoszczy, podając fałszywe dane, iż był w oddziale AK *Marcina*, zatajając przynależność do NSZ. Powrócił wówczas do swojego prawdziwego nazwiska. W okresie od 11 IV do 11 VII 1948 odbył IV kurs dla podoficerów zawodowych pożarnictwa przy Szkole Pożarniczej woj. śląsko-dąbrowskiego w Chorzowie-Batorym. Zdał egzamin końcowy z wynikiem dobrym. W l. 1947-1950 pracował jako strażak w Wytwórni nr 9 w Łęgnowie, k. Bydgoszczy. 14 XII 1949 rozkazem MON nr 184 przeniesiony do rezerwy. W dn. 2 X 1950 aresztowany przewencyjnie przez funkcjonariuszy WUBP w Bydgoszczy, a następnie zmuszony do współpracy operacyjnej na podstawie *kompromitujących materiałów*, zarejestrowany pod ps. *Łazik*. Po kilku dniach zwolniony z aresztu, nadal rozpracowywany i inwigilowany przez funkcjonariuszy Wydziału II WUBP w Bydgoszczy. W l. 50. występował w rozpracowaniu b. członków NSZ (krypt. „Sudety”). W l. 1950-1956 zatrudniony w Ministerstwie Przemysłu Spożywczego i Skupu na stanowisku p.o. inspektora ds. przeciwpożarowych w Zjednoczeniu Przemysłu Mleczarskiego w Bydgoszczy. 15 X 1953 Wojewódzka Komenda Straży Pożarnych w Bydgoszczy zweryfikowała jego stopień służbowy w pożarnictwie. 10 III 1955 mianowany ogniomistrzem pożarnictwa. Do 31 V 1957 kontroler, inspektor Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu, Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Przeciwpożarowej w Bydgoszczy. Od VII 1956 pracował w Zakładach Chemicznych w Bydgoszczy jako podoficer pożarnictwa

w Służbie Zapobiegania Pożarowego przy Komendzie Straży Pożarnej, od 1 I 1960 mianowany starszym ogniomistrzem. Od 1970 członek ZBoWiD w Bydgoszczy (w deklaracji członkowskiej zataił swoją przynależność do NSZ i SN podając kolejny raz fałszywe dane, m.in. iż prowadził działalność konspiracyjną w ZWZ-AK, oddziale *Nurta*). W okresie 13 III-12 V 1961 odbył kurs podoficerski z zakresu szkolenia specjalnego służby zapobiegania pożarom w Krakowie – Nowej Hucie. Zm. 2 VII 1976, pochowany na Cmentarzu Parafialnym Bydgoszcz-Bielawki. Odznaczenia: Srebrny Krzyż Zasługi (1936). Miał dwóch synów Damiana i Marka oraz córkę Grażynę.

AIPN w Bydgoszczy, WUBP, sygn. 00130/1, k. 314, WUSW w Bydgoszczy, Kartoteka ogólna; sygn. 0133/7, k. 19, 1868, WUSW w Bydgoszczy, Kartoteka pomocnicza; AIPN w Łodzi, WUBP, sygn. 0081/1, k. 923, WUSW w Łodzi, Kartoteka ogólna; tamże, sygn. 011/900, Mat. operacyjne dot. M. Soska; AIPN w Warszawie, MBP, sygn. BU 2911/1, k. 3532, MSW w Warszawie, Kartoteka ogólna; Ankieta personalna: M. Soska, Bydgoszcz, 24 IV 1951 r.; Deklaracja członkowska: M. Soska, członka ZBoWiD, s. 1-4; Zaświadczenie Nr 004364, ZBoWiD Zarząd Wojewódzki w Bydgoszczy, 5 II 1976 r.; Fotografie ze zjazdu Stronnictwa Narodowego w Radomsku w 1932 r.; Legitymacja M. Soski, nr 3159, Ministerstwo Przemysłu Spożywczego i Skupu w Bydgoszczy; Legitymacja M. Soski, nr 8977/By, ZBoWiD Zarząd Okręgu w Bydgoszczy; Odpis książeczki wojskowej Mieczysława Soski; Świadectwo ukończenia Szkoły Podoficerskiej przy 19 Pułku Ułanów Wołyńskich, 20 VII 1931 r.; Zaświadczenie o ujawnieniu nr 21404: M. Soska z dn. 12 IV 1947 r., PUBP w Bydgoszczy; Zeszyt kronikarskich pamiętników Mieczysława Soski, nr 1-3, Bydgoszcz 1973 (wszystkie dokumenty ze zbiorów D. Soski).

Ksawery Jasiak

SPOZ Julian (1896-1979) – magister farmacji. Ur. 22 I 1896 w Szczepieszynie,

woj. lubelskie, s. Jana i Anieli z Wojnarowskich małżonków Spozów. Ukończył Gimnazjum w Szczepieszynie i studia na Uni-

wersytecie Stefana Batorego w Wilnie – Oddział Farmaceutyczny Wydziału Lekarskiego, uzyskując dyplom magistra farmacji (1925). Swoją karierę aptekarską rozpoczął jako szesnastolatek

od praktycznej nauki zawodu w aptece Jana Szczygłowskiego na ul. Zamojskiej w Szczepieszynie. 27 VI 1917 zdał egzamin na pomocnika aptekarskiego. Następnie pracował w aptekach: Edmunda Swiestowskiego w Opatowie, Kolasińskiego w Opocznie, Habermana, Steckiego i Tomaszewskiego w Lublinie, Emila Tryscha w Tomaszowie Lubelskim. Po studiach zatrudnił się początkowo w aptece Ubezpieczalni Społecznej w Lublinie, a później zarządzał apteką Radwana w Końskich. Przeniósł się do Sosnowca, gdzie dzierżawił aptekę Wolskiego i prowadził z kolegą miejscowe kino (stołując się u matki Jana Kiepury). Służbę wojskową odbył w oddziale sanitarnym WP (VIII 1919-V 1920). W 1928 wrócił do Szczepieszyna i ponownie pracował (przez rok) w aptece Szczygłowskiego. Od VII 1929 do V 1932 kierował apteką w Hrubieszowie. Zdobyte doświadczenie zawodowe i możliwości finansowe skłoniły J. Spozę do kupna (poprzez Izbę Aptekarską) własnej apteki. Wybrał ofertę sprzedaży połowy apteki należącej do → Jana Humblet w Radomsku. 7 X 1933 została zawiązana spółka pod nazwą Jan Humblet i S-ka, ale ze względu na pogarszający się stan zdrowia współnika (zm. w 1934) J. Spozę prowadził aptekę samodzielnie. W 1934 J. Spozę ożenił się z córką Jana Humblet – Janiną Amelią. W związku tym urodziło

się dwoje dzieci: Jerzy (1937) i Krystyna Maria (1940). Julian działał w organizacjach społecznych, wchodził w skład zarządów: Klubu Towarzyskiego (1935-1939), miejskiego Oddziału PCK (1935-1939), Oddziału Biura Odbudowy Stolicy. Ponadto należał do Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego (przed 1939), Polskiego Związku Zachodniego (1945-46) oraz Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza w Radomsku (1948). Politycznie nie udzielał się. W czasie okupacji hitlerowskiej niósł pomoc Żydom z radomszczańskiegetta. 9-osobową rodzinę (z 2-miesięcznym niemowlęciem) swego przedwojennego dostawcy leków – Zysmana Epsteina (ur. w 1894 w Radomsku, zm. w Częstochowie w 1943) zaopatrywał w lekarstwa, środki opatrunkowe, żywność, spirytus do maszynki do gotowania. Po pomoc przychodził z getta do apteki syn Elias Epstein (ur. 1925 w Radomsku, przeżył obóz w Buchenwaldzie i po wojnie wyemigrował do USA, gdzie zm. w 2007). Innemu Żydowi – lekarzowi Dawidowi Wajnapelowi (zamieszkałemu w Radomsku od 1932) pomógł wydostać się z getta przez swoją aptekę (po wojnie skontaktował się z rodziną Spozów). Po upaństwowieniu apteki (8 I 1951) J. Spoz został zatrudniony w niej jako kierownik, następnie prowadził b. aptekę Gasia (róg Reymota-Żeromskiego), a po kilku latach nowo wybudowaną placówkę na ul. 1-go Maja 2 w Radomsku. Na emeryturę przeszedł w 1969. W 1972 opuścił wraz z małżonką Radomsko i zamieszkał u córki w Ursusie pod Warszawą (osiedle Gołąbki), gdzie zm. 16 VI 1979. Spoczywa wraz z żoną Janiną (zm. 18 IV 2000) na cmentarzu w Gołąbkach.

G. Mieczynski, *Firmy radomszczańskie w dwudziestoleciu międzywojennym. Katalog*, Radomsko 2013, s. 47; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 28, 101; Archiwum domowe i informacja ustna Jerzego i Krystyny Spo-

zów z Warszawy; Informacje ustne Ewy Spoz-Bizior ze Szczepreszyna.

Włodzimierz Stefani

STANISŁAWSKI Józef Emil (1876-1931) – chirurg i lekarz chorób kobiecych, działacz społeczno-polityczny. Ur. 18 X 1876 w Piotrkowie, s. → Karola (burmistrza Radomska) i Józefy z Golińskich małżonków Stanisławskich. Ukończył gimnazjum w Piotrkowie, w szkole był jednym z założycieli tajnego kółka polskiego. Następnie studiował w Warszawie, ale po konflikcie z rektorem przeniósł się do Dorpatu, gdzie w 1903 uzyskał dyplom. Początkowo pracował w Petersburgu, tam też w 1905 brał udział w wystąpieniach rewolucyjnych. W 1906 wyjechał do Zagłębia, a następnie do Warszawy (pracował w Szpitalu św. Ducha). Działał w PPS. Aresztowany pod zarzutem udziału w zabójstwie żandarmów, został osadzony w Cytadeli Warszawskiej. Po opuszczeniu więzienia przez 2 lata leczył w warszawskich szpitalach. Do Radomska przeniósł się w 1909, w 1911 objął funkcję ordynatora Szpitala św. Aleksandra – za jego kadencji udało się pozyskać wiele nowoczesnego sprzętu medycznego. Z oddaniem służył pacjentom zarówno w szpitalu, jak i prowadząc prywatną praktykę lekarską. Cieszył się powszechnym szacunkiem. Społecznik: w l. 1911-1916 członek Rady Nadzorczej OSO w Noworadomsku, w 1923 inicjator powołania i członek pierwszego Zarządu Towarzystwa Łowickiego, wieloletni prezes Zarządu Powiatowego Związku Strzeleckiego oraz w 1929 członek Powiatowego Komitetu Zbiórki Funduszu na Walkę ze Szpiegostwem. W 1927 bezskutecznie kandydował do Rady Miejskiej z listy Bloku Demokratycznego. Żonaty z Antoniną z Chłapowskich. Prawdopodobnie chorował na gruźlicę. Zm. 8 IX 1931 w Radomsku. Ze względu na lewicowe poglądy i zadeklaro-

wany ateizm doktora → ks. Marian Janowski nie wyraził zgody na pochówek na miejscowym cmentarzu. Mimo to świecka ceremonia pogrzebowa odbyła się na Starym Cmentarzu.

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 82; Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 223-225; G. Mieczyski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 44; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 21, 65, 89, 90, 149; APPT, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Piotrkowie, zespół 294, Księga ur., małż. i zm. parafii rzymskokatolickiej w Piotrkowie 1877, akt 325; GoCz 1909, nr 213, s. 3; 1911, nr 326, s. 6; *Urzędowy spis lekarzy uprawnionych do wykonywania praktyki lekarskiej oraz aptek w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1924/25, s. 322.

Grzegorz Mieczyski

STANISŁAWSKI Karol Józef (1847-1929) – urzędnik. Ur. 4 XI 1847 w Piotrkowie, s. Stanisława (kowala) i Petroneli małżonków Stanisławskich. Ukończył Rządowe Gimnazjum w Piotrkowie w 1868. W służbie rządowej od 20 IX 1868, od 1 I 1873 pomocnik gubernialnego archiwisty, od 1 VII 1874 referent ds. finansowych pow. piotrkowskiego, od 23 III 1891 burmistrz Radomska. 30 XI 1910 przeszedł na emeryturę. Za jego kadencji nastąpił gwałtowny rozwój przemysłu w Radomsku, mimo to ówczesna prasa krytycznie oceniała jego rządy – zarzucano mu m.in. zaniedbania dotyczące infrastruktury miasta i szkolnictwa. Odznaczony srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji Cesarza Aleksandra III i brązowym Za Trudy Pierwszego Spisu Powszechnego

w 1897. Żonaty z Józefą z Goleńskich (zm. w 1910), mieli co najmniej dwoje dzieci. Zm. 2 XI 1929 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s.156; AACz, Repertorium księgi zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1926-1930, akt zg. 505/1929; APL, ASC Parafii Rzymskokatolickiej św. Jakuba w Piotrkowie Trybunalskim, zespół 1623, akt ur. 191/1847, akt zg. 589/1847; GRa 1929, nr 46, s. 6; GoCz 1910, nr 152, s. 3; KWa 1868, nr 144, s. 2; 1910, nr 85, dodatek poranny, s. 3; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1874 god*, Piotrków 1874, s. 32; *Pamiętna... na 1887 god*, Piotrków 1887, s. 12; *Pamiętna... na 1898 god*, Piotrków 1898, s. 74b.

Grzegorz Mieczyski

STASIEWICZ Edward (1914-2004) – duchowny katolicki. Ur. 23 I 1914 w Endrychowcach, pow. Wołkowysk (dawne woj. nowogródzkie, dziś: Białoruś), w wielodzietnej rodzinie, jako trzecie dziecko Wacława i Heleny z d. Roszczewskiej małżonków Stasiewiczów. Rodzice byli zatrudnieni w dobrach Adama hrabiego Branickiego. Ojciec był magazynierem, zaś matka pracowała we dworze. Po zakończeniu I wojny światowej rodzina Stasiewiczów zamieszkała w miasteczku Płoskirow, gdzie Edward spędził pierwsze lata życia. W czasie wojny bolszewickiej jego rodzice uciekli z rodzinnych stron i w VIII 1920 przybyli do Radomska, bowiem ewakuowano tutaj Inspektorat Apropizacyjno-Zbożowy Okręgu Podolskiego, w którym od 22 III 1920 pracował jego ojciec. W Radomsku, po ukończeniu Szkoły Powszechnej im. T. Kościuszki, kontynuował naukę w prywatnym ośmioklasowym Gimnazjum Męskim → Stanisława Niemca. Środki na wykształcenie dzieci Stasiewiczów czerpali z prowadzonego przez siebie sklepu spożywczego, który mieścił się przy ul. Jachowicza 4. Edward starał

się nieco odciążyć rodziców zdobywając pieniądze poprzez udzielanie korepetycji. Gimnazjum ukończył w 1932 uzyskując świadectwo maturalne. W tym czasie aktywnie uczestniczył w życiu stowarzyszeń działających na terenie szkoły. Począwszy od IV kl. należał do harcerstwa, a w V kl. został członkiem Sodalicji Mariańskiej, której zadaniem było przeciwstawianie się wpływom wrogim nauce katolickiej. Opiekę nad Sodalicją sprawował prefekt gimnazjum → ks. dr Bogumił Kasprzak, który cieszył się ogromnym autorytetem wśród młodzieży. Pod jego wpływem aż 22 absolwentów Gimnazjum S. Niemca (w tym E. Stasiewicz) zdecydowało się wstąpić do Wyższego Seminarium Duchownego. Rodzice byli jednak zaskoczeni jego decyzją, gdyż pragnęli, by ich syn ukończył studia medyczne i został lekarzem. Studia filozoficzno-teologiczne odbył na Wydziale Teologicznym UJ oraz w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Częstochowskiej w Krakowie w l. 1932-1937. Świecenia subdiakonatu otrzymał 14 II, a diakonatu 13 III 1937. Uzyskał dyspensę papieską od przeszkody odpowiedniego wieku do święceń kapłańskich (brakowało mu 8 miesięcy). Świecenia prezbiteratu przyjął z rąk bp. Teodora Kubiny 20 VI 1937 w katedrze częstochowskiej. Po święceniach pracował jako wikariusz w Krzepicach (1937-1941). Następną jego placówką duszpasterską były Złochowice (1941-1943), gdzie był administratorem (*vicarius adjutor*). W l. 1943-1957 kierował parafią Starokrzepice. 6 II 1946 otrzymał nominację na wicedziekana, a 25 II 1957 dziekana dekanatu krzepickiego. 4 XI 1957 został mianowany proboszczem w Porębie, gdzie pracował w l. 1957-1966. Był wicedziekanem dekanatu zawierciańskiego. W roku szkolnym 1962/1963 pełnił funkcję rejonowego wizytatora nauki wiary w tymże dekanacie. 8 VI 1966 bp częstochowski Stefan Bareła podpisał

jego nominację na proboszcza w Krzepicach (jeszcze przed uzyskaniem zgody władz państwowych, czyli Wojewódzkiej Rady Narodowej oraz Wydziału do Spraw Wyznań w Katowicach, co było wymogiem dekretu komunistycznych władz z dn. 31 XII 1956 o organizowaniu i obsadzeniu stanowisk kościelnych). Proboszczem parafii Krzepice był w l. 1966-1989. Jego staraniem zostały wówczas wybudowane dwa kościoły filialne: w Zwierzyńcu (1984-1987) oraz w Dankowicach (1984-1988). Ks. Stasiewicz pełnił funkcję dziekana dekanatu krzepickiego (1966-1985). W tym czasie postępowała u niego choroba oczu. Na emeryturę przeszedł 31 XII 1989 i zamieszkał na plebanii w Krzepicach. W 1968 odznaczono go godnością kapelana honorowego Jego Świątobliwości (prałata). 27 IV 1974 został mianowany członkiem Rady Duszpasterskiej Diecezji Częstochowskiej. Od 2 III 1982 był także kapelanem szpitala w Krzepicach. Właśnie posługa chorym i cierpiącym zajmowała w jego pracy duszpasterskiej niezwykle ważne miejsce. Z jego inicjatywy powołano w Krzepicach Bank Pobożnych. Był to fundusz charytatywny składający się z dobrowolnych ofiar wiernych. Zbiórka odbywała się raz w miesiącu. Z uzyskanych w ten sposób środków udzielano pomocy najbardziej potrzebującym. Był także orędownikiem abstynencji, organizował tygodnie modlitw o trzeźwość narodu. Takim charakterystycznym rysem z jego okresu emeryckiego było to, że codziennie można go było spotkać na krzepickim cmentarzu przy porządkowaniu grobów. Zm. na plebanii w Krzepicach 18 VIII 2004 w godzinie Apelu Jasnogórskiego, pochowany na krzepickim cmentarzu w alei grobów kapłańskich.

S. Chęciński, *Wspomnienie o ks. Edwardzie Stasiewiczu (mps)*; W. Chmielarski, *Krzepicki Brat Albert ks. prałat Edward Stasie-*

wicz (1914-2004), „Almanach Częstochowy”, (2009) s. 190-192; P. Kostrzewski, *Dzieje miasta i parafii Krzepice w okresie okupacji hitlerowskiej 1939-1945 (mps)*, Częstochowa 2008, s. 154-157; tenże, *Ks. Edward Stasiewicz (1914-2004) duszpasterz i działacz społeczny*, Częstochowa 2013; B. Napieraj, *Odszedł pokorny, wielki kapłan*, „Niedziela. Edycja Częstochowska”, R. 47 (2004) nr 39, s. VII; *Śp. Ksiądz Pralat Edward Stasiewicz*, „Okólnik Kurii Metropolitalnej w Częstochowie”, (2004) nr 9, s. 16-18; S. Zabraniak, *Ks. Edward Stasiewicz*, WACz, R. 78 (2004) nr 8-9, s. 75-77; GRa 1932, nr 25.

Ks. Arkadiusz Olczyk

STEUERMARK (Stejemark) Salomon (Szymon) Henryk (1837-1884) – lekarz. Ur. 26 IX 1837, s. Mendla i Eygi z Dreierów małżonków Steuermark. Otrzymał dyplom na UJ, 24 IV 1860 Rada Lekarska Królestwa Polskiego nadała mu tytuł doktora medycyny. W tym samym roku zamieszkał w Wodzisławiu (pow. kielecki), od 1861 pracował w Działoszycach (pow. pińczowski), w 1873 był lekarzem zdrojowym w Karlsbadzie, od 1882 praktykował w Radomsku. Żonaty z wdową Reginą Weisz z d. Schanzer (zm. w 1908). Mieli pięcioro dzieci: Aleksandra, Jakuba, Eugenię, Zygmunta i Lucynę. Zm. 3 V 1884 w Krakowie.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 44; *Steuermark family*, <https://www.ics.uci.edu/~dan/genealogy/Krakow/Families/Steuermark.html>, pobrano 31 VII 2016; „Czas” 1908, nr 201, s. 3; „Gazeta Handlowa” 1873, nr 95, s. 6; GWa 1861, nr 274, s. 2; 1886, nr 111, s. 2; KWa 1860, nr 109, s. 605, nr 110, s. 610; 1882, nr 194, s. 8; 1884, nr 136a, s. 3; *Russkij Medicinskij Spisok na 1886 god*, Sant Petersburg 1886, s. 453; „Tygodnik Lekarski” 1860, nr 44, s. 392.

Grzegorz Mieczynski

STUPNICKI Leon (1812-1884) – lekarz. Ur. 27 IX 1812 w Tarnawcu w okręgu czortkowskim (Galicja), s. Ignacego i Petroneli z Olszczańskich małżonków Stupniczych, szlachcic. W 1831 ukończył Szkołę Wojewódzką Warszawską Pijarów, w 1839 uzyskał dyplom na UJ. 22 VII 1839 rozpoczął służbę rządową w Radzyminie, w 1852 przeniesiony na własną prośbę do Radomska, gdzie objął stanowisko p.o. lekarza miejskiego, w 1853 został lekarzem w Szpitalu św. Aleksandra. W 1854 mianowany radcą honorowym (za wysługę lat). Odznaczony Znakiem Honorowym za 15 lat nieskazitelnej służby (1858) i Orderem św. Włodzimierza (1876). W 1854 i 1861 wybrany do Rady Szczegółowej Opiekuńczej Domu Schronienia św. Ducha. Od I I 1867 do 1879 pełnił funkcję lekarza pow. noworadomskiego. W ostatnich latach życia, ze względu na postępującą chorobę, zrezygnował z praktyki lekarskiej i utrzymywał się z wypłacanej przez rząd emerytury. W czasie powstania styczniowego prowadził akcję werbunkową. Żonaty z Wandą z Bellendorfów (pochodzącą z Warszawy), mieli co najmniej pięcioro dzieci: Wandę Zofię, Marię Klarę, Edmunda Leona, Lucjana, Józefa Mikołaja. Zm. 3 VII 1884 w Radomsku.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 44-45, 53; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1861-1873, sygn. KM 46, akt 39/1871; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1877-1884, sygn. KM 96, akt 176/1884; ADW-P, Akta Parafii Radzymin, zespół 521, akty ur.: 46/1841, 99/1842, 23/1847, 107/1848; APPT, AmR, zespół 103/II, sygn. 149, k. 14; GRa 1925, nr 5, s. 2; GWa 1831, nr 206, s. 3; 1858, nr 70, s. 2; KWa 1852, nr 309, s. 1615; 1853, nr 26, s. 137; 1854, nr 334, s. 1746; 1858, nr 49, s. 245; 1869, nr 3, dodatek, s. I; 1884, nr 190a, s. 3; *Pamiatnaja kniżka petrowskoj guberni na 1872 god*, Piotrków 1872, s. 28; „Tydzień” 1876, nr 4, s. 1.

Grzegorz Mieczynski

SURMACKI Juliusz (1892-1942) – nauczyciel, społecznik. Ur. 12 IV 1892 w Proszowicach w pow. miechowskim, s. nauczycieli Józefa i Marii Nimfy z Wilczyńskich małżonków Surmackich. Był najmłodszym dzieckiem w rodzinie, miał siostrę Zofię oraz braci Jana i Władysława. W domu rodzinnym Surmackich dzieci wychowywano w głębokiej wierze katolickiej i duchu patriotycznym. W 1900 rodzina zamieszkała w Warszawie przy ul. Chłodnej 64, gdzie Juliusz podjął naukę w szkole na Kanonii, a rodzice kontynuowali pracę nauczycieli. Od IX 1912 do VIII 1914 studiował w Konstantynowskim Instytucie Mierniczym w Moskwie. W VIII 1914 zmarł w Radomsku nagle jego ojciec. Wydarzenie to oraz wybuch

I wojny światowej spowodowały przerwanie studiów Juliusza. Później jeszcze raz próbował uzupełnić wykształcenie w l. 1920-1922 – studiował na Wydziale Prawa UW

(ukończył 6 semestrów). Pracę zawodową podjął 1 IX 1916 w Gimnazjum Żeńskim → Jadwigi Chomicz w Radomsku, gdzie uczył do 1 XI 1917, następnie w Gimnazjum Męskim → Antoniego Żylińskiego w Radomsku (1 XI 1917-30 VI 1919). Był kierownikiem i wykładowcą w trzyklasowej Wieczorowej Szkole Handlowej Stowarzyszenia Kupców Polskich w Radomsku (1 IX 1919-31 XII 1919). 30 VII 1920 wstąpił na ochotnika do WP, służył do 15 III 1921. Od 1 IX 1921 do wybuchu wojny w 1939 uczył fizyki i matematyki w Społecznym Gimnazjum Męskim im. Fabianiego w Radomsku. Niemal od samego początku swego pobytu w Radomsku włączył się w życie kulturalno-oświatowe, a także w działalność różnych organizacji społecz-

nych. Należał do powołanego 19 IV 1921 z inicjatywy → Wacława Karmańskiego Komitetu Organizacyjnego Społecznego Gimnazjum Męskiego im. Feliksa Fabianiego, współorganizował we IX 1921 gniazdo Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, w 1924 wchodził w skład Komitetu Organizacyjnego LOPP (powołany do Zarządu w l. 1937 i 1939), członek Rady Nadzorczej Spółdzielczego Banku dla Drobego Handlu i Rolnictwa (1925), członek Zarządu Kółka Rolniczego „Rola” (1931), członek Zarządu Koła Przyjaciół ZHP (1936-1938), udzielał się w Obywatelskim Komitecie Powiatowym Pomocy Zimowej dla Bezrobotnych i Najbiedniejszych (1937). Należał do SL i prowadził na terenie pow. radomszczańskiego akcję uświadamiania społeczno-politycznego i ekonomicznego. 22 VII 1939 został wybrany ławnikiem w Zarządzie Miasta Radomska z ramienia Obozu Zjednoczenia Narodowego. Ożenił się 9 IV 1928 w Radomsku z Haliną Dąbkowską (c. Edwarda – urzędnika kolei i Zofii z Glińskich). Miał dwóch synów ur. w Radomsku: Jacka Antoniego (1928-1984) i Wiesława Stanisława (1932-1996). W czasie okupacji był jednym z organizatorów ruchu podziemnego z ramienia SL, po zamknięciu szkół średnich wraz z innymi nauczycielami rozpoczął tajne nauczanie. 29 V 1940 aresztowany przez Gestapo w ramach tzw. akcji AB wymierzonej przeciw inteligencji polskiej i działaczom polityczno-społecznym, wywieziony pierwotnie do więzienia na Zawodziu w Częstochowie, a stamtąd deportowany do obozu koncentracyjnego Sachsenhausen-Oranienburg. Zm. 11 V 1942 w obozie w Oranienburgu (wg oficjalnego zawiadomienia z obozu – na zapalenie płuc, a wg świadka, który obóz przeżył – został zastrzelony podczas prac w kamieniołomach). Jego symboliczny grób znajduje się na Starym Cmentarzu w Radomsku w grobowcu rodzinnym

(kwatery A3 grób 130). Wymieniony wśród poległych w II wojnie światowej na tablicach umieszczonych na murach klasztoru oo. Franciszkanów i Domu Nauczyciela.

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 118; A. Kosowska, *Dzieje Radomska w okresie Drugiej wojny światowej*, Częstochowa 2011, s. 13; G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 29, 31, 48, 68, 108, 109, 110, 111, 144, 150, 151, 164, 184; R. Nazarewicz, *Ziemia Radomszczańska w walce 1939-1945*, Warszawa 1973, s. 29; J. Pietrzykowski, *Hitlerowcy w powiecie częstochowskim 1939-1945*, Śląsk 1972, s. 64; *Proszowice: Zarys dziejów do 1939 roku*, red. F. Kiryk, Kraków 2000, s. 300; A. Surmacka, *Juliusz Surmacki (1892-1942). Listy z obozu w Oranienburgu*, ZRa, t. VIII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2014, s. 307-351; R. Szwed, *O samorządzie terytorialnym w Polsce w XIX-XXI wieku: zbiór rozpraw i artykułów*, Radomsko 2014; J. Załęcki, *Wydarzenia upamiętniające przeżycia i walkę o niepodległość Polski w latach 1939-1989; Adresy Warszawy na rok 1909*, Warszawa-Kraków 1910, s. 45; Archiwum domowe Andrzeja Surmackiego (wnuka Juliusza Surmackiego).

Alicja Surmacka

SZALAY Adolf Włodzimierz (ok. 1838-1876) – lekarz. Ur. we wsi Białotyńie w monarchii austrowęgierskiej, s. Szczepana i Tekli z Saczowskich małżonków Szalayów. Uczył się w gimnazjum rowieńskim, w l. 1860-1864 studiował na UW, a następnie do 1867 w Krakowie. Uczestnik powstania styczniowego, m. in. organizował werbunek ochotników we Lwowie. Był ranny w potyczce, wracał do zdrowia w domu hr. Krasieńskich, gdzie poznał swoją żonę. W 1870 zamieszkał w Radomsku, prowadził prywatną praktykę lekarską. Zm. 1 VI 1876 (popelniał samobój-

stwo, prawdopodobnie z powodu przegranej w karty), pozostawił żonę Florentynę z Radtków i sześcioro dzieci (w Radomsku ur. się: Włodzimierz Stefan, Stefan Ambroży, Waclaw i Irena Janina). Pochowany na Starym Cmentarzu w Radomsku.

J. Białynia-Chołodecki, *Do dziejów powstania styczniowego. Obrazki z przeszłości Galicyi*, Lwów 1912, s. 40-41; Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 179-180; G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 45; „Czas” 1876, nr 129, s. 3; GRa 1938 nr 14, s. 5; GWa 1870, nr 21, s. 2; KWa 1882, nr 147, s. 7; „Tydzień” 1876, nr 20, s. 2.

Grzegorz Mieczynski

SZALAY Janina z Hubickich (1880-1931) – nauczycielka, działaczka społeczna. Ur. 3 XI 1880 w Warszawie, c. Miłosałwa i Teofili Tekli z Rommerów małżonków Hubickich. Po wybuchu I wojny światowej członkini Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego, pracowała w biurze werbunkowym Legionów, udostępniła swoje mieszkanie na kwatery i zorganizowała herbaciarnię dla legionistów. W l. 1914-1915 pełniła funkcję sekretarza Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Była inicjatorką powołania Patronatu Skauta Męskiego w Radomsku – pełniła w nim funkcję sekretarza. Po wyjeździe z Radomska (ok. 1916) przenieśli się na Podlasie (później do Warszawy). Pracowała jako nauczycielka w szkołach powszechnych. W l. 20. zasiadała w Zarządzie (jako sekretarz) Ogniska Polskiego Związku Nauczycieli Szkół Powszechnych w Starosielcach. Od III 1924 przewodniczyła Sekcji Oświaty Pozaszkolnej, która prowadziła kursy dla dorosłych. Żona Włodzimierza Szalaya (1870-1912), mieli czworo dzieci: Jana, Jerzego, Krystynę i Zofię. Zm. 23 VII 1931 w Warszawie. Pochowana na Starym Cmentarzu w Radomsku.

Z. Gzik, *Stary cmentarz w Radomsku*, Radomsko 2012, s. 183; G. Mieczyski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 49, 86, 143; GRa 1931, nr 32, s. 4; „Polska Oświata Pozaszkolna” 1925, nr 4, s. 220; „Ziemia” 1914, nr 31, s. 495.

Grzegorz Mieczyski

SZCZEPANIAK Henryk (1930-2013) – mgr inż. leśnictwa. Ur. 19 I 1930 w miejscowości Wygoda k. Gidel w pow. radomszczańskim, s. Józefa (gajowego w Nadleśnictwie Gidle) i Heleny z Mędrzeckich małżonków Szczepaniak. Miał czworo rodzeństwa. W 1943 ukończył 7-klasową szkołę podstawową i przez pewien czas pracował jako robotnik leśny. Następnie rozpoczął naukę w liceum

ogólnokształcącym o profilu matematyczno-fizycznym w Radomsku. Maturę zdał w 1950 i podjął studia na Wydziale Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego – Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. Tam w 1955 uzyskał tytuł

magistra inżyniera leśnictwa. Po studiach, zgodnie z nakazem pracy, został skierowany do pracy w Nadleśnictwie Bogdańce w Zarządzie Lasów Państwowych w Łodzi, gdzie objął stanowisko leśniczego Leśnictwa Bełdów. Następnie pracował w nadleśnictwach: Kutno, Kamieńsk, Skierniewice, Bogdańce i Czarnożyły – był wówczas najmłodszym nadleśniczym w kraju. Na tym stanowisku pozostawał przez 13 lat. W l. 70. i 80. pracował w nadleśnictwach: Sieradz (z siedzibą w Rossoczycy), Sokolniki oraz Wieluń. W czasie stanu wojennego był szykanowany, a w konsekwencji zwolniony z pracy. Po okresie bezrobocia zaproponowano mu podrzędne stano-

wisko w strukturach Lasów Państwowych. W 1990 został społecznym zastępcą wójta gm. Ostrówek. W l. 1991-1994 pełnił funkcję wójta gm. Ostrówek, a w 1995 przeszedł na emeryturę. Wielokrotnie pełnił funkcję radnego w swojej gminie w l. 1973-1984 (Gminna Rada Narodowa) oraz w okresie 1990, 1994-2010, a od 2002 do 2010 przewodniczący Rady Gminy Ostrówek. W l. 1990-1994 był także delegatem do Sejmiku Województwa Sieradzkiego. Otrzymał liczne odznaczenia: Srebrny Krzyż Zasługi (1976), Złoty Krzyż Zasługi (1983), Brązowy i Srebrny Medal za Zasługi dla Pożarnictwa (1994), Brązowy Medal za Zasługi dla Obronności Kraju (1990), Brązową Odznaką za Zasługi dla Obrony Cywilnej (1990), Za Zasługi dla Województwa Sieradzkiego (1993), Zasłużony dla Ziemi Wieluńskiej (2012), Zasłużony Pracownik Rolnictwa (1980), Medal za Zasługi dla Gminy Ostrówek (2007), Medal za Zasługi dla Łowiectwa Ziemi Sieradzkiej (1993), Srebrny Medal Zasługi Łowieckiej (2001). Pasją H. Szczepaniaka była historia. Przez przypadek wszedł w posiadanie licznych dokumentów dotyczących rodziny Majewskich i Walewskich z Radomska oraz Mędrzeckich z Wygody k. Gidel. Dzięki niemu nie uległy zniszczeniu i stały się podstawą do publikowania kilku cennych artykułów prasowych, wydanych po jego śmierci również w formie książkowej. Był autorem artykułów w „Gazecie Radomszczańskej”: *Piszę do Ciebie Mamusiu...*, *Walczyli o wolną Polskę*, *Zielona kasetka*, *Zaraz po wojnie*. *W II Państwowym Koedukacyjnym, Gimnazjum i Liceum, 3 x tak*, *W Radomsku na tydzień przed referendum*, *W szkole Pani Majewskiej*. W książce dodatkowo ukazały się prace: *Student z Radomska w Dorpacie* oraz *Nie stali z bronią przy nodze*. Autor obszernego rozdziału o samorządzie gminnym w l. 1990-2006 w *Monografii Gminy Ostrówek*. Zm. w szpitalu w Wie-

luniu 7 X 2013, pochowany na cmentarzu parafialnym w Ostrówku.

J. Ejzert, *Nadleśniczowie w Nadleśnictwie Złoczew*, „Na Sieradzkich Szlakach”, 4/116/2014/XXIX, s. 54-57; T.A. Nowak, *Szczepaniak Henryk*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, t. 3, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016, s. 106-107; tenże, *Wstęp*, [w:] H. Szczepaniak, *Prace historyczne i wspomnienia*, do druku przygotował T. A. Nowak, Radomsko 2015, s. 3-4; Informacje Elżbiety Szczepaniak; „Gazeta Radomszczańska” 2002, nr 30, s. 7-8; 2012, nr 38, s. 8-9; 2013, nr 4, s.10, nr 8, s. 6; 2014, nr 20, s. 12, nr 47, s. 12; H. Szczepaniak, *Samorząd gminny w latach 1990-2006*, [w:] *Monografia Gminy Ostrówek*, red. T. Olejnik, Wieluń 2006, s. 491-531.

Tomasz Andrzej Nowak

SZEFFER Antoni (ok. 1881-1930) – nauczyciel. Ur. w Piotrkowie, tam też w 1898 ukończył Szkołę Aleksandryjską. W 1900 rozpoczął pracę w szkole → Feliksa Fabianiego w Radomsku, następnie krótko nauczał w Polichnie. Po powrocie do Radomska kierował szkołą elementarną przy Towarzystwie Metalurgicznym, a w l. 1912-1918 Szkołą Powszechną w Stobiecku Miejskim. W Stobiecku współorganizował OSP i sklep spółdzielczy. Od 1918 był kierownikiem Szkoły Powszechnej nr 2 im. Tadeusza Kościuszki, a następnie Szkoły Powszechnej im. S. Jachowicza w Radomsku. W 1922 został wybrany do Rady Miejskiej. Od 1928 sekretarz Zarządu Oddziału Ligi Samowystarczalności Gospodarczej. Zm. 7 X 1930 w Piotrkowie, pochowany na miejscowym cmentarzu.

E. Kłopot, *Szkolnictwo powszechne i średnie w powiecie radomszczańskim w latach 1918-1939*, ZRa, t. II, red. T.A. Nowak, Radomsko 2008, s. 224; G. Mieczynski, *Fabianiacy: Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 30; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 173;

GRa 1922, nr 21, s. 5; 1930, nr 42, s. 3; „Tydzień” 1898, nr 26, s. 1.

Grzegorz Mieczynski

SZUKALSKI Stanisław, ps. *Stach z Warty* (1893-1987) – malarz, rzeźbiarz, rysownik, teoretyk sztuki, twórca zermatyzmu. Ur. 13 XII 1893, s. Dionizego i Konstancji z Sadowskich. Region radomszczański był jednym z wielu miejsc, w których zamieszkiwała jego rodzina ciągle podążająca za pracą. Szukalski uczęszczał do szkoły elementarnej w Gidlach. Już w wieku kilku lat tworzył pierwsze rzeźby w drewnie i kamieniu. Następnie od 1902 był uczniem Dwuklasowej Prywatnej Męskiej Szkoły → Feliksa Fabianiego w Radomsku. W 1907 cała rodzina wyjechała do Stanów Zjednoczonych, gdzie pracę znalazł ojciec. W USA dostrzeżono talent rysowniczy oraz rzeźbiarski S. Szukalskiego. Ojciec wysłał go na studia do Polski na Akademię Sztuk Pięknych w Krakowie. Terminował u boku J. Malczewskiego.

Buntownicza postawa oraz stosunek do wymagań profesorów spowodowały, że został skreślony z listy studentów. Późniejsze jego projekty spotykały się ze skrajnymi ocenami. Przykładem jest konkurs na wileński pomnik Adama Mickiewicza. Praca Szukalskiego w ocenie jurorów wygrała z 67 innymi projektami, ale opinia publiczna nie zgadzała się na realizację ze względu na niezrozumiałość i zbyt dużą egzotyczność formy. Szukalski publicznie twierdził, że jest najwybitniejszym polskim rzeźbiarzem. Podróżował po Europie, gdzie jego dzieła spotykały się z większym uznaniem niż w kraju. W 1929 założył grupę artystyczną Szczep Rogate Serce, inspirowaną się kulturą Słow

wian. Członkowie grupy przybierali pseudonimy nawiązujące do słowiańskiego pochodzenia. Wtedy Szukalski zaczął się określać jako „Stach z Warty”. W 1935 stworzył tzw. topokrzyż, którym chciał oznaczać sklepy należące do Polaków. W 1939 wyjechał na stałe do USA. W Polsce pojawił się jeszcze tylko raz – w 1957. Został wówczas skrytykowany za niepopularne poglądy. Zarzucono mu antysemityzm, rasizm, faszyzm. Był twórcą zermatyzmu – pseudonauki, która mówiła, że wszystkie języki pochodzą od wspólnego przodka – języka podobnego do polskiego. Z kolei Polacy mieli pochodzić z Wyspy Wielkanocnej. Teorii zermatyzmu poświęcił 25 tysięcy stron. Najważniejsze jego dzieła to rzeźby: „Kogut Gallów”, „Prorok”, „Walka Ilości z Jakością” oraz płaskorzeźba godła Polski na gmachu Urzędów Niezespólnych w Katowicach. Dwukrotnie żonaty: w 1923 z malarką Heleną Walker (mieli córkę Kalinkę, w 1932 rozwiedli się) i w 1935 z guwernantką Joan Lee Donovan. Zm. 19 V 1987 w Burbank w Stanach Zjednoczonych.

P. Dudek, *Dziadek Di Caprio był z Warty pod Sieradzem*, „Nasza Historia”, nr 3, 2014, s. 24-25; *Gmina Gidle. Folder Informacyjno-Turystyczny*, b.d.w., s. 26; L. Lemański, *Stach z Warty Szukalski*, „Sztuka”, nr 4, 1987, s. 35-40, 57; G. Mieczyski, *Fabianiacy. Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 79.

Paweł Dudek

SZUSTERSKI Albert (1827-1863) – właściciel ziemski (majątek Żytniów i folwark Jelonki k. Wielunia), powstaniec styczniowy. Obywatel austriacki ur. w mieście Chrast (Czechy), s. Alberta i Anny z Potockich małżonków Szusterskich. Studiował w Warszawskiej Szkole Głównej. Był jednym z prekursorów fotografii polskiej. Początkowo pracował jako guwerner (w 1851 mieszkał w Cze-

stochowie, w 1853 we wsi Krępa). Ożenił się 8 II 1853 w Radomsku z Teklą Emilią Rutkowską, c. właścicieli ziemskich. Mieli córkę Katarzynę Annę Bibianę. W VIII 1854 założył pierwszą w Radomsku prywatną męską szkołę elementarną (przejętą prawdopodobnie w 1857 przez Wojciecha Jaworskiego). W 1861 kandydował w wyborach do Rady Powiatu Wieluńskiego. Sprawował stanowisko wójta gm. Żytniów. Uczestnik powstania styczniowego, od VII 1863 delegat Rządu Narodowego (cywilny naczelnik pow. wieluńskiego). Aresztowany na początku XII 1863 podczas kontroli na drodze z Radomska do Praszki za posiadanie powstańczych dokumentów. Został skazany przez Sąd Polowy Wojenny na karę śmierci i powieszony w bestialski sposób w Wieluniu 9 XII 1863. Pochowany na terenie parku „Lasek Miejski”.

„Biuletyn Historii Sztuki” 1989, t. 51, s. 332; A. Kuśmierczyk, *Ciągłość i zmiana. Mieszkańcy nowej Częstochowy w świetle dokumentów z lat 1824–1864*, „Rocznik Muzeum Częstochowskiego”, t.12, red. E. Miszczyńska, Częstochowa 2013, s. 112-113; G. Mieczyski, *Szkolnictwo w Radomsku w latach 1854-1914*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 48; tenże, *Szusterski Albert*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, t. 3, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016, s. 110; W. Mosakowska, *Dagerotypy w zbiorach polskich: Katalog*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1989, s. 123, 318; T. Olejnik, *Powstanie Styczniowe na ziemi wieluńskiej*, Wieluń 2013, s. 41, 56, 183-185, 263-164, 403-404; R. Szwed, *Powstanie styczniowe w Radomszczańskim*, wyd. 2, Radomsko [bd], s. 43, 70; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Krępie 1835-1853, sygn. KM 581, akt ur. 20/1853; Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1850-1860, sygn. KM 5015, akt 62/1853; „Czas” 1863, nr 97, s. 2; „Gazeta Narodowa” 1863, nr 261, s. 6; GWA 1863, nr 298, s. 1.

Grzegorz Mieczyski

SZWED Czesław ps. *Czerny, Olszyna* (1913-1983) – żołnierz WP, ZWZ-AK, działacz organizacji Wolność i Niezawisłość oraz Armia Wyzwoleńcza, kolejarz. Ur. 21 IV 1913 w Radomsku, s. Antoniego (szewca) i Władysławy z d. Podlewskiej. Zamieszkały w Radomsku przy ul. Dobrej 8. Ożenił się w 1943 z Haliną z d. Kozaczuk. Wykształcenie średnie. Przynależność polityczna: od 1947 do XII 1948 w PPS – po zjednoczeniu z PPR w PZPR, wykluczony z partii. W l. 1934-1937 odbył służbę w 7 Pułku Artylerii Lekkiej w Częstochowie, po kursie w stopniu kaprała, jako nadterminowy w 1 Dywizjonie Pociągów Pancernych w Legionowie (1937-IX 1939). Od 1936 członek Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Radomsku. Brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r. w stopniu plutonowego jako zastępca dowódcy plutonu pociągu pancernego, po jego rozbiciu został ranny w walce z Niemcami pod Kutnem, gdzie następnie został wzięty do niewoli, a 11 X 1939 zwolniony. Od 23 X 1939 członek konspiracji PPS-WRN, 26 XII 1939 przeszedł do ZWZ, mianowany dowódcą tzw. „piątki” sabotażowej na stacji kolejowej w Radomsku, referent ds. komunikacji kolejowej, podlegał Władysławowi Mazurkiewiczowi ps. *Zyndram* – komendantowi miasta Radomska. Od 1942 w AK na stanowisku dowódcy Ośrodka Walki na węzłach kolejowych w pow. radomszczańskim, członek konspiracyjnego sztabu Administracji Kolejowo-Wojskowej Komendy AK Rejonu 3 Częstochowa. W VIII 1943 po przymusowym opuszczeniu Radomska przez Franciszka Busowskiego ps. *Sęp* objął funkcję komendanta podziemnego oddziału ds. wojskowo-kolejowych

w Radomsku Komendy Rejonu 3 Częstochowa. Na początku X 1943, po aresztowaniu przez Gestapo *Zyndrama*, objął tymczasowo funkcję komendanta miasta Radomska Podobwołu VI AK krypt. „Radło”. W IV 1944 na skutek dekonspiracji jego siatki ukrywał się w Warszawie. Pod koniec kwietnia powrócił do Radomska i został wcielony do oddziału partyzackiego krypt. „Grunwald” pod dowództwem por. Floriana Budniaka ps. *Andrzej*. Przydzielony na stanowisko zastępcy dowódcy kpr. Zygmunta Łęgowika ps. *Michał* w 4 plutonie. Od poł. V 1944 p.o. dowódca tegoż plutonu. Do VIII 1944 (tj. do zwolnienia ze służby z uwagi na zły stan zdrowia) dowodził 3 plutonem kompani „Buk” batalionu „Las” 74 pp AK „Chrobry”, odpowiedzialny za realizację akcji sabotażowo-dyweryyjnych na węzłach komunikacyjnych. W czasie trwania operacji „Burza” – „Deszcz” i „Zemsta” nie brał udziału w koncentracji 74 pp z powodów zdrowotnych. Do XI 1944, tj. demobilizacji części jednostki, prowadził teoretyczne szkolenia dla partyzantów, p.o. zastępca komendanta Obwołu AK Radomsko. W I 1945 po rozwiązaniu AK nie ujawnił się. Kontynuował działalność konspiracyjną w organizacji Wolność i Niezawisłość. Współpracował z płk. Franciszkiem Polkowskim ps. *Korsak* (komendantem Obwołu AK Radomsko, a od wiosny 1946 zastępcą prezesa Okręgu WiN Warszawa). Na zlecenie swojego przełożonego *Korsaka* z WiN nawiązał łączność za pośrednictwem kurierki Marii Gasikówny ps. *Mucha* z kpt. → Stanisławem Sojczyńskim ps. *Warszyc* (od IV 1945 komendant KWP). W II 1946 w Radomsku przy ul. Krótkiej w mieszkaniu → Henryka Fajta ps. *Garda* uczestniczył w spotkaniu z *Warszycem* w sprawie podjęcia wzajemnej współpracy z WiN (rozmowy zakończyły się *niewpłodzeniem*). Kontakty zostały zerwane z uwagi na masowe areszt-

w Radomsku Komendy Rejonu 3 Częstochowa. Na początku X 1943, po aresztowaniu przez Gestapo *Zyndrama*, objął tymczasowo funkcję komendanta miasta Radomska Podobwołu VI AK krypt. „Radło”. W IV 1944 na skutek dekonspiracji jego siatki ukrywał się w Warszawie. Pod koniec kwietnia powrócił do Radomska i został wcielony do oddziału partyzackiego krypt. „Grunwald” pod dowództwem por. Floriana Budniaka ps. *Andrzej*. Przydzielony na stanowisko zastępcy dowódcy kpr. Zygmunta Łęgowika ps. *Michał* w 4 plutonie. Od poł. V 1944 p.o. dowódca tegoż plutonu. Do VIII 1944 (tj. do zwolnienia ze służby z uwagi na zły stan zdrowia) dowodził 3 plutonem kompani „Buk” batalionu „Las” 74 pp AK „Chrobry”, odpowiedzialny za realizację akcji sabotażowo-dyweryyjnych na węzłach komunikacyjnych. W czasie trwania operacji „Burza” – „Deszcz” i „Zemsta” nie brał udziału w koncentracji 74 pp z powodów zdrowotnych. Do XI 1944, tj. demobilizacji części jednostki, prowadził teoretyczne szkolenia dla partyzantów, p.o. zastępca komendanta Obwołu AK Radomsko. W I 1945 po rozwiązaniu AK nie ujawnił się. Kontynuował działalność konspiracyjną w organizacji Wolność i Niezawisłość. Współpracował z płk. Franciszkiem Polkowskim ps. *Korsak* (komendantem Obwołu AK Radomsko, a od wiosny 1946 zastępcą prezesa Okręgu WiN Warszawa). Na zlecenie swojego przełożonego *Korsaka* z WiN nawiązał łączność za pośrednictwem kurierki Marii Gasikówny ps. *Mucha* z kpt. → Stanisławem Sojczyńskim ps. *Warszyc* (od IV 1945 komendant KWP). W II 1946 w Radomsku przy ul. Krótkiej w mieszkaniu → Henryka Fajta ps. *Garda* uczestniczył w spotkaniu z *Warszycem* w sprawie podjęcia wzajemnej współpracy z WiN (rozmowy zakończyły się *niewpłodzeniem*). Kontakty zostały zerwane z uwagi na masowe areszt-

towania w środowisku b. AK. Po ujęciu członków kierownictwa KWP, C. Szwed został ujęty przez łódzkich funkcjonariuszy WUBP w dn. 2 VII 1946 w Radomsku. Więziony w Łodzi przy ul. Kraszewskiego i Kopernika 29. Śledztwo wszczęto dn. 1 VII 1946, a zakończono 30 X 1946. Został oskarżony o to, że w lutym 1946 r. nawiązał kontakt z Sojczyńskim Stanisławem ps. „Warszyc” dowódcą organizacji KWP, której celem było usunięcie przemocą ustanowionych organów władzy zwierzchniej Narodu Polskiego, zagarnięcia ich władzy oraz zmiany ustroju Państwa Polskiego. Czyn te stanowił przestępstwo z art. 88 § 11 w zw. z art. 86 § 1 KKWP. W rozprawie sądowej pod przewodnictwem mjr. Leo Hochberga brali udział m.in. wcześniej aresztowani: Stanisław Sojczyński, → Henryk Głapiński i Henryk Fajt. WSR w Łodzi 7 II 1947 uniewinnił go od zarzutu popełnienia czynów w związku z art. 86 § 2 KKWP. 12 II 1947 został zwolniony z więzienia na mocy wyroku sądowego. 26 III 1947 NSW w Warszawie uchylił wyrok WSR w Łodzi i sprawę przekazano do ponownego rozpoznania WSR w Łodzi w innym składzie sędziów, orzeczenie sądu zostało zaskarżone przez podprokuratora naczelnej prokuratury WP kpt. K. Świtalskiego. 30 IV 1947 WSR w Łodzi pod przewodnictwem kpt. Michała Salpetera ostatecznie uniewinnił C. Szweda od stawianych mu zarzutów z art. 88 § 1 w zw. z art. 86 § 2 KKWP. Do VIII 1951 pracował na stanowisku starszego adiunkta w Oddziale PKP Radomsko, p.o. sekretarz i zawiadowca stacji PKP w Radomsku. W okresie od VIII 1950 do VIII 1951 ponownie zaangażowany w działalność konspiracyjną jako członek organizacji niepodległościowej „Armia Wyzwoleńcza” pod dowództwem Bolesława Góry ps. *Grynicz*. W organizacji pełnił funkcję zastępcy komendanta okręgu „AW” pod ps. *Olszyna*. Utrzymywał kontakt z b. szefem „dwójki” AK Waclawem

Wacławem Kanigowskim, Michałem Dzierzgwą – członkiem SN, Józefem Klekowskim, Władysławem Mazurkiewiczem ps. *Zyndram*, → Bolesławem Borutą ps. *Hanicz*, *Jordan* – b. dowódcą 3 Brygady AL im. gen. Bema, Józefem Krakowskim z wywiadu AK oraz Euzebiuszem Hiszpańskim – podoficerem ds. wyszkolenia AK. 17 VIII 1951 został aresztowany przez funkcjonariuszy WUBP w Łodzi. Oskarżony z art. 86 § 2 KKWP o *usiłowanie przemocą zmiany ustroju państwa polskiego* i udział w nielegalnej organizacji antypaństwowej „AW”, gdzie pełnił funkcje dowódcze. 5 VIII 1952 skazany przez WSR w Łodzi na 10 lat więzienia i utratę praw publicznych i obywatelskich na 4 lata. W 1956 na mocy amnestii zwolniony z więzienia. Odznaczony Medalem Wolności i Zwycięstwa 1945 oraz Krzyżem Partyzanckim. Zm. 1 I 1983 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

W. Borzobohaty, *„Jodla” Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939-1945*, Warszawa 1988, s. 278, 283; K. Jasiak, *Losy kolejarzy z Administracji Kolejowo-Wojskowej WRN-AK Komendy Rejonu 3 Częstochowa*, [w:] *Sukcesy i porażki kolei w Polsce 1918-1989*, red. M. Kapis, D. Keller, Rybnik 2015, s. 219-258; AIPN Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie, sygn. 0186/77, *Nielegalna organizacja pod nazwą „Armia Wyzwoleńcza” pod dowództwem Bolesława Góry, okres działalności: lipiec 1950-sierpień 1951, Kwestionariusz osobowy, członka nielegalnej organizacji pn. „Armia Wyzwoleńcza”*: Szwed Czesław, s. 7, 11, 44; AIPN w Łodzi, sygn. 137/558, WSR w Łodzi, Akta sprawy Sr 761/46 przeciwko: Szwed Czesław.

Ksawery Jasiak

SZWED Robert Wojciech (1966-2014) – historyk. Ur. 7 VI 1966 w Radomsku, s. nauczycieli → Ryszarda i Marii z d. Klimek. Absolwent I LO im. Aleksandra Zawadzkiego (obecnie: Feliksa Fabia-

niego) w Radomsku. W latach szkolnych należał do ZHP, był organizatorem i instruktorem Drużyny im. Józefa Grzesiaka tzw. „Czarnej Trzynastki”. W l. 1986-1992 studiował na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UŁ, uzyskując magisterium na podstawie pracy pt. *Posłowie socjalistyczni z okręgów Częstochowa – Radomsko, Piotrków – Brzeziny 1919-1935*, napisanej

pod kierunkiem prof. dr hab. Barbary Wachowskiej. W 1992 został zatrudniony w charakterze asystenta w Instytucie Filozoficzno-Historycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie (obecnie: Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie), w Zakładzie Historii Nowożytnej kierowanym przez prof. dr hab. Andrzeja J. Zakrzewskiego. Równocześnie pod opieką ks. prof. dr hab. Jana Związka podjął badania, które w 2002 zaowocowały publiczną obroną rozprawy doktorskiej pt. *Działalność społeczna i polityczna biskupa krakowskiego Karola Skórkowskiego* na Wydziale Filologiczno-Historycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Jej promotorem był ks. prof. dr hab. Jan Związek, a recenzentami prof. dr hab. Jan Kracik i prof. dr hab. Andrzej J. Zakrzewski. Po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie historia, został zatrudniony na stanowisku adiunkta w Zakładzie Historii XIX w. W okresie tym koncentrował swe zainteresowania naukowe na problematyce funkcjonowania Sejmu Królestwa Polskiego 1815-1830, życia społeczno-politycznego Królestwa Polskiego oraz dziejów Wolnego Miasta Krakowa. Silnie angażował się również w prace Instytutu i Wydziału, nieprzerwanie od 1997 zasiadając w składzie Rady Wydziału, będąc członkiem Wydzia-

łowej Komisji Rekrutacyjnej, pełniąc m.in. funkcję jej sekretarza. Przez pewien czas był ponadto współredaktorem czasopisma uczelnianego „Res Akademeica”, a także członkiem Zarządu Klubu Uczelnianego Akademickiego Związku Sportowego. Za swą działalność w 2003 otrzymał nagrodę Rektora WSP, a cztery lata później został odznaczony Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Był bardzo aktywnie zaangażowany w prace Polskiego Towarzystwa Historycznego, kierując jego częstochowskim Oddziałem w l. 2005-2014 oraz inicjując w 2005 powołanie jego koła w Radomsku (w 2008 usamodzielnionego). Od 2010 wraz z dr. hab. Maciejem Trąbskim i dr. Norbertem Morawcem współredagował „Częstochowskie Teki Historyczne”, monografię wielotomową, w której ukazują się materiały wygłoszone na odczytach PTH Oddział w Częstochowie. Autor monografii naukowej *Działalność społeczna i polityczna biskupa krakowskiego Karola Skórkowskiego* (Częstochowa 2003), redaktor książki pamiątkowej dedykowanej prof. zw. dr. hab. Bartłomiejowi Szyndlerowi *Silva rerum Antiquarum* (Częstochowa 2009) oraz autor kilkudziesięciu rozpraw i artykułów naukowych, które już po jego śmierci staraniem ojca Ryszarda i siostry Magdaleny zostały zebrane i ponownie wydane drukiem w publikacji *Wielkie i małe problemy Polski w XIX i XX wieku* (Radomsko 2016). Poza tym organizator i współorganizator dwóch wystaw – *Częstochowa jaka była, jaka jest* (2006) oraz *Profesor Bartłomiej Szyndler. Historyk – Bibliofil – Kolekcjoner* (2012). W 2012 stanął na czele Komitetu Organizacyjnego konferencji naukowej poświęconej 150. rocznicy wybuchu powstania styczniowego, która odbyła się 22 I 2013 w Częstochowie. Dwukrotnie żonaty, dwójka dzieci – Kajetan (ur. 1989) i Martyna (ur. 2003). Zm. niespodziewanie 2 I 2014 w Częstochowie, pochowany na Nowym Cmentarzu w Radomsku.

B. Kowalska, *Robert Szwed (1966-2014)*, [w:] ZRa, t. VIII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2014, s. 365-366; J. Szymczak, *Przemówienie wygłoszone na pogrzebie śp. dra Roberta Szweda*, [w:] ZRa, t. VIII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2014, s. 371-372; M. Trąbski, *Dr Robert W. Szwed*, [w:] *25-lecie Instytutu Historii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*, oprac. R. Majzner, Częstochowa 2015, s. 159-163; J. Związek, *Kazanie na pogrzebie śp. dr. Roberta Szweda*, [w:] ZRa, t. VIII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2014, s. 367-371; tenże, *Wspomnienie o Prezisie PTH Oddział w Częstochowie – dr. Robercie W. Szwedzie*, [w:] „Częstochowskie Teki Historyczne”, t. IV, red. N. Morawiec, M. Trąbski, Częstochowa 2013/2014, s. 239-243.

Robert Majzner

SZWED Ryszard (1939-2015) – nauczyciel, historyk. Ur. 4 I 1939 w Radomsku, s. Jana i Stanisławy, absolwent Szkoły Ogólnokształcącej Stopnia Podstawowego i Licealnego TPD w Radomsku. Studia wyższe ukończył w 1965 na Wydziale Filologiczno-Historycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. W 1977 uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych po obronie pracy pt. *Powstanie styczniowe w Zagłębiu Dąbrowskim*, napisanej pod kierunkiem naukowym prof. Stefana Kieniewicza na Wydziale Historycznym UW. Habilitował się w 1990 na UŁ na podstawie rozprawy pt. *Samorząd terytorialny w polityce i działalności PPS 1918-1939*. Tytuł profesora otrzymał w 2001. Pracę zawodową rozpoczął w 1960 w Szkole Ćwiczeń Liceum Pedagogicznego w Radomsku, następnie dyrektor Szkoły Podstawowej nr 9 (1970-1978), Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim (1978-1983)

i I LO w Radomsku (1983-1991). Współpracownik Oddziału Doskonalenia Nauczycieli oraz Wydziału Zamiejscowego WSP w Piotrkowie Trybunalskim, a także ośrodków metodycznych w Radomsku i Piotrkowie Trybunalskim. Aktywny działacz harcerski – drużynowy, instruktor, założyciel i komendant Szczepu im. „Jędrusiów” przy Szkole Podstawowej nr 1, komendant Szczepu „Orla Białego” przy Szkole Podstawowej nr 9, hm. Chorągwi Ziemi Łódzkiej (1969) i Chorągwi Piotrkowskiej (1980), członek Rady Chorągwi i Rady Naczelnej ZHP, ponadto członek ZNP, Towarzystwa Przyjaciół Radomska i Polskiego Towarzystwa Historycznego. Członek Polskiej Akademii Nauk – Komisji Historycznej – Oddział w Katowicach. Działacz społeczny i polityczny. Od 1965 do 1990 członek PZPR, następnie bezpartyjny. Poseł na Sejm X kadencji (1989-1991), co zaowocowało m.in. zbiorem wygłoszonych przezeń przemówień, interpelacji i oświadczeń poselskich (*Byłem posłem na Sejm Kontraktowy*, Radomsko 2009). Od 1990 związany z Instytutem Filozoficzno-Historycznym (Instytutem Historii) Wyższej Szkoły Pedagogicznej (Akademii im. Jana Długosza) w Częstochowie. Członek Komitetu Redakcyjnego powołanego do opracowania czterotomowej monografii dziejów Częstochowy pt. *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru Jasnogórskiego*, wieloletni członek komitetu redakcyjnego „Rocznika Łódzkiego”, inicjator i współorganizator cyklu siedmiu konferencji naukowych poświęconych najnowszemu dziejom Częstochowy. Od 1996 do 2004 rektor WSP (Akademii im. Jana Długosza) w Częstochowie. Do momentu przejścia na emeryturę w 2012 nieprzerwanie kierował Zakładem Historii Najnowszej (Historii XX wieku), prowadząc w tym czasie zajęcia z historii Polski XX wieku, seminaria magisterskie i wykłady monograficzne. Wypromował 7 doktorów. Jego zainteresowania

badawcze oscylowały wokół czterech grup zagadnień: czasy powstania styczniowego, archiwistyka, samorząd terytorialny Drugiej Rzeczypospolitej, Częstochowa w latach międzywojennych. Autor siedmiu monografii naukowych: *Powstanie Styczniowe w Zagłębiu Dąbrowskim* (Warszawa-Kraków 1978); *Polska Partia Socjalistyczna w wyborach samorządów terytorialnych w latach 1919-1939* (Częstochowa 1993); *Powstanie Styczniowe w Radomszczańskim* (Radomsko 1995); *Związek Miast Polskich 1917-1939, 1990-1994* (Poznań 1995); *Samorządowa Rzeczpospolita 1918-1939* (Częstochowa 2000); *Samorząd terytorialny w Polsce w latach 1918-1939. Wybór materiałów źródłowych* (Częstochowa 2000); *O samorządzie terytorialnym w Polsce w XIX-XXI wieku* (Radomsko 2014); redaktor siedmiu monografii wieloautorskich: *Częstochowa w pierwszych latach Polski odrodzonej* (Częstochowa 1994); *Z dziejów najnowszych Częstochowy* (Częstochowa 1995), *Wielkie i małe problemy Częstochowy w Polsce Odrodzonej 1918-1939* (Częstochowa 1996); *Spółczesność Częstochowy w latach 1918-1939* (Częstochowa 1997); *Częstochowy drogi ku niepodległości* (Częstochowa 1998); *Życie codzienne Częstochowy w XIX i XX wieku* (Częstochowa 1999); *Częstochowa. Dzieje miasta i klasztoru Jasnogórskiego*, t. III: *W czasach Polski Odrodzonej i II wojny światowej 1918-1945* (Częstochowa 2006); *Tradycje 11 listopada w Częstochowie 1918-2008* (Częstochowa 2008), a także kilkudziesięciu artykułów i rozpraw naukowych. Odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi, Złotym Krzyżem Zasługi dla ZHP, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Medalem Honorowym Związku Miast Polskich, Złotym Medalem Alberta Schweitzera, Nagrodą im. Karola Miarki. Żonaty z Marią z d. Klimek, dwoje dzieci: → Robert (1966-2014) – doktor nauk humanistycznych i Magdalena (ur. 1978) – doktor

nauk społecznych. Zm. 18 V 2015, pochowany na Nowym Cmentarzu w Radomsku.

R. Majzner, *Prof. dr hab. Ryszard Szwed*, [w:] *25-lecie Instytutu Historii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*, oprac. R. Majzner, Częstochowa 2015, s. 171-176; R.W. Szwed, *Bibliografia prac Ryszarda Szweda*, [w:] *Z dziejów Polski XIX i XX wieku. Księga Jubileuszowa ofiarowana profesorowi Ryszardowi Szwedowi*, red. T. Dubicki, T. Pańnecki, Częstochowa 2004, s. 11-16; A. Zatoń, M. Stalka, *Poczet harcmistrzów i harcmistrzów ziemi radomszczańskiej mianowanych w latach 1921-2014*, [w:] *Z dziejów harcerstwa na ziemi radomszczańskiej (1915-2015)*, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 114, J. Związek, *Wspomnienie o prof. Ryszardzie Szwedzie*, [w:] „Częstochowskie Teki Historyczne”, t. V, red. M. Trąbski, N. Morawiec, B. Kowalska, Częstochowa 2015, s. 281-287.

Robert Majzner

SZWEDOWSKI Bolesław Władysław (1909-1940) – farmaceuta, ppor. rezerwy. Ur. 12 XII 1909 w Radomsku, s. → Jana i Florentyny z Sadowskich małżonków Szwedowskich. W 1927 zdał maturę w Gimnazjum Męskim → Stanisława Niemca w Radomsku. Absolwent Wydziału Farmacji UW (1933) i Szkoły Podchorążych Sanitarnych Rezerwy w Warszawie. Od 1 I 1936 miał przydział (na wypadek wojny) do 4. Szpitala Okręgowego. Pracował w Radomsku. Kawaler. Prawdopodobnie został zmobilizowany w VIII 1939 i stał się w wyznaczonym szpitalu. Dostał się do sowieckiej niewoli. Zginął w Katyniu w 1940.

Szwedowski Bolesław Władysław, [w:] „Wojskowy Przegląd Historyczny”, t. 36, Warszawa 1991, s. 397; AACz, Księga ur. parafii

rzymskokatolickiej w Radomsku 1909-1910, sygn. KM 122, akt 131/1910; *Gimnazjum Męskie Stanisława Niemca w Radomsku : Sprawozdanie za rok szkolny 1827/28*, Radomsko [1928], s. 46.

Grzegorz Mieczynski

SZWEDOWSKI Jan (1872-1955) – przemysłowiec, urzędnik, działacz społeczny. Ur. 24 I 1872 w Pławnie, s. Franciszka (murarza) i Julianny z Ludwikowskich (wg innych źródeł: Rubikowskich) małżonków Szwedowskich. Początkowo

pracował jako murarz. Do Radomska przeniósł się na przełomie 1898 i 1899. Od 1899 (co najmniej do 1947) prowadził na Brzeźnickich Gliniankach (dziś: ul. Batorego) cegielnię, a w l. 30.

XX w. również firmę produkującą wyroby betonowe. Właściciel pałacyku tzw. Zameczku przy ul. Batorego. Pełnił liczne funkcje publiczne. W 1913 został wybrany ławnikiem, od 1 IV 1917 do 31 V 1918 zasiadał w powołanej przez władze okupacyjne Radzie Miejskiej i jednocześnie był ławnikiem w Zarządzie Miejskim, zastępował burmistrza od 2 V 1918 do końca 1918, burmistrz Radomska od 25 VI 1922 do XII 1925 (wówczas jako przedstawiciel Polskiej Grupy Narodowej). Przyczynił się do rozbudowy gmachu ratusza. Został zwolniony ze stanowiska po wykryciu defraudacji w Zarządzie Miasta Radomska. Poczuwając się do odpowiedzialności za podwładnych, brakującą kwotę pokrył z własnych oszczędności. W 1930 bezskutecznie startował w wyborach do Sejmu z Listy Narodowej. Społecznik: w 1910 w Zarządzie Towarzystwa Opieki Szkolnej, wieloletni prezes Stowarzyszenia Rzemieślniczo-Przemysłowego,

prezes OSO w l. 1921-1925 i 1927-1939. Działał w Towarzystwie Pożyczkowo-Oszczędnościowym i Zjednoczonym Banku Mieszczańsko-Rolniczym. Ożenił się w Pławnie 23 XI 1898 z Florentyną Wandą z Sadowskich, mieli co najmniej czterech synów: Stanisława, Jana, Zbigniewa i → Bolesława oraz córkę Mariannę Aniełę. Zm. 17 VII 1955 w Radomsku.

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 60, 63; G. Mieczynski, *Firmy radomszczańskie w dwudziestolecu międzywojennym: Katalog*, Radomsko 2013, s. 233; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 19-23, 33, 107, 155-157, 160, 176, 185, 202; T.A. Nowak, *Sprawozdanie samorządu miejskiego za okres od 1 kwietnia 1917 do dnia 31 maja 1918 r.*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 114, 117; S. Sankowski, *Prace historyczne*, przygotowanie do druku T. A. Nowak, Radomsko 2016, s. 172; I. Szumlas-Majzner, *Kampania wyborcza w okręgu Częstochowa-Radomsko do Sejmu III kadencji*, ZRa, t. II, red. T.A. Nowak, Radomsko 2008, s. 90; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Pławnie 1888-1905, sygn. KM 2894, akt 10/1898; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Pławnie 1858-1872, sygn. KM 2884, akt 7/1872; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1902-1903, sygn. KM 117, akt ur. 983/1902; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1905-1907, sygn. KM 119, akt 485/1907; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1909-1910, sygn. KM 122, akt 131/1910; APPT, AmR, zespół 103/ II, sygn. 171; GoCz 1913, nr 229, s. 3; KWa 1910, nr 3, s. 5; „Łodzianin” 1925, nr 40, s. 4; Monitor Polski 24 VI 1948, nr 57, s. 12.

Grzegorz Mieczynski

SZYDZIAK Teofil, ps. *Pająk* (1907-1984) – nauczyciel. Ur. 6 III 1907 w Józefowie k. Radomska, s. Walentego

i Marianny z d. Stalka. Szkołę powszechną ukończył w Kodrębie. Następnie uzupełniał wykształcenie przez korepetycje. W 1921 zdał na drugi kurs Preparandy Nauczycielskiej w Kamieńsku, a po jej ukończeniu wstąpił do seminarium nauczycielskiego. W 1929 zaczął pracę we

wsi Kobiełe Wielkie jako nauczyciel. Podczas 5 lat jakie tam spędził nadal się doksztalał. Zdał nauczycielski egzamin praktyczny z wynikiem bardzo dobrym. Ukończył jako ekstern Wyższy Kurs Nauczycielski w Warszawie o specjalności wychowanie fizyczne i historia. W roku szkolnym 1934/35 pracował w Szkole Powszechnej nr 4 w Radomsku. Od 1 IX 1935 objął stanowisko kierownika w Szkole Powszechnej w Strzałkowie. W l. 1937-1939 studiował w Wolnej Wszechnicy Polskiej (WWP) w Łodzi na wydziale pedagogiki. Jednocześnie, działając na czele Komitetu Budowy Szkoły w Strzałkowie, organizował wiele przeróżnych akcji, aby zdobywać fundusze. Wojna przerwała studia jak również prace przy budowie. T. Szydziak uzyskał pozwolenie od władz okupacyjnych na ukończenie prac i w 1940 nauka odbywała się już w nowej szkole. Jednak w 1941 budynek zajęły wojska niemieckie i stacjonowały w nim z małymi przerwami do wyzwolenia (budynek istnieje do dziś). W l. 1940-1945 T. Szydziak prowadził z pomocą żony tajne nauczanie dla grupy 24 dzieci, działał również w ZWZ i AK w stopniu porucznika pod ps. *Pajqk*. W 1946 na podstawie indeksu WWP został przyjęty na piąty semestr Wydziału Pedagogiki UŁ. Studia przerwał ze względu na obowiązki zawodowe, rodzinne i społeczne. W l. 1945-1972 pełnił szereg odpowie-

dzialnych funkcji w FJN, ZSL, ZNP, radach narodowych. Odznaczony: Złotym Krzyżem Zasługi (1959), Krzyżem Partyzanckim (1959), Odznaką Przyjaciela Dziecka (1975), Odznaką Zasłużonego Działacza FJN, Złotą Odznaką ZNP, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1970). Wstąpił w związek małżeński w 1937 w Dmeninie ze Stanisławą z d. Marek (zm. w 1954), mieli cztery córki: Zofię, Marię, Annę i Jadwigę. W 1955 ożenił się ponownie z nauczycielką Janiną Gwóźdź. Z tego związku urodziła się c. Katarzyna. Zm. 18 VII 1984, pochowany na cmentarzu parafialnym w Strzałkowie.

B. Chutkiewicz, Wychowawca przyszłych wychowawców. Osobowość nauczycielska Teofila Szydziaka, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. S. Wołoszyna w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Warszawskiego w 1976; T. Kolmasiak, *Z dziejów Strzałkowa*, cz. 1-3, „Komu i Cemu” 12 IV 2012, 19 IV 2012, 26 IV 2012; Akt małżeństwa nr 19/1937 sporządzony w parafii rzymskokatolickiej w Dmeninie; GRa 1937, nr 24; List inż. Tadeusza Wąsowicza – b. ucznia tajnych kompletów w Strzałkowie; Kronika Szkoły w Strzałkowie; T. Szydziak, Jak budowałem szkołę i organizowałem oświatę zaraz po wyzwoleniu, niepublikowana praca konkursowa w rękopisie udostępniona przez córkę Marię; Rozmowa z córką Marią w dn. 10 III 2017; Zdjęcie z archiwum rodzinnego.

Edmunda Bodanka

Ś

ŚLÓSARSKI (Ślusarski) Edward Konstanty (1833-1890) – urzędnik. Ur. 7 IV 1833 w Masłowicach, s. Michała (ekonomista) i Marianny z Sikorskich małżonków Ślósarskich. Ukończył gimnazjum w Piotrkowie. W służbie rządowej od 26 X 1851, w 1858 mieszkał w Pajęcznie, gdzie dzierżawił probostwo, burmistrz Radom-

ska od 1 XII 1868 do 1875, burmistrz Pabianic (1875-1883), prezydent Zgierza od 24 I 1883 do 1890. Za jego kadencji w Radomsku m. in. uporządkowano rynek, zainstalowano trzy żeliwne pompy i założono ogród miejski. Od 1869 był członkiem komitetu budowy kościoła św. Lamberta w Radomsku. Odznaczony brązowym Medalem za Uśmierzenie Polskiego Buntu 1863-64. Ożenił się 23 V 1858 w Restarzewie z Walerią Rydyzkowską. Mieli co najmniej troje dzieci – Józefa, Władysławę i Marię Józefę. Zm. 10 III 1890 w Zgierzu.

R. Hube, *Kościół parafialny stary i nowy w Radomsku*, [reprint], Radomsko 1993, s. 80; APL, ASC Parafii Rzymskokatolickiej Najświętszej Marii Panny w Łodzi, zespół 1562, akt małż. 271/1883; ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Restarzewie, zespół 1646, akt małż. 14/1858; ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Rudzie, zespół 1651, akt ur. 36/1833; „Dziennik Łódzki” 1890, nr 58, s. 3–4; „Gazeta Handlowa” 1890, nr 61, s. 2; GWA 1870, nr 57, s. 1; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1872 god*, Piotrków 1872, s. 39; *Pamiętna... na 1890 god*, Piotrków 1890, s. 27; *Spravocznaja książka petrokovskiej guberni na 1877 god*, Piotrków 1876, s. 18; *Spravocznaja... na 1878 god*, Piotrków 1877, s. 19; *Spravocznaja... na 1880 god*, Piotrków 1879, s. 18.

Grzegorz Mieczynski

ŚWIDERSKI Michał (1882-1940) – rzemieślnik, urzędnik, działacz społeczny i polityczny. Ur. 22 IX 1882 w Radomsku, s. Wojciecha (ślusarza) i Marianny z Bartnickich małżonków Świdarskich. Ukończył szkołę → Feliksa Fabianiego. Właściciel rzemieślniczego zakładu ślusarskiego przy ul. Przedborskiej 20. W 1920 założył „Gazetę Radomskowską”, której był wydawcą (do 1939) i redaktorem głównym (do 1935). Czterokrotnie wybierany do Rady Miejskiej: w 1922 – z listy koalicyjnej Stowarzyszenia Właścicieli Nieruchomości Chrześcijan, To-

warzystwa Rzemieślniczego i Narodowej Organizacji Kobiet, w IV 1927 – z listy Bloku Gospodarczego (zrzekł się mandatu, wybory unieważniono), w XI 1927 – z listy Zjednoczonego Bloku Gospodarczego, w 1934 – z listy Bloku Pracy dla Samorządu. Od 1935 wiceburmistrz Radomska jako przedstawiciel SN (w 1939 wybrany ponownie z ramienia Obozu

Zjednoczenia Narodowego). Społecznik: inicjator powołania w Radomsku Oddziału Towarzystwa Abstynentów „Przyszłość” (1910), członek Zarządu Stowarzyszenia Spółdzielczego „Gwiazda” (1910), współzałożyciel i wieloletni

członek Zarządu Stowarzyszenia Rzemieślniczo-Przemysłowego w Radomsku (1913-1932), komendant Straży Obywatelskiej (4 IX 1914-1916), wieloletni komendant OSP (1921-1926, 1927-1940), członek Komitetu Założycielskiego Towarzystwa Śpiewaczego im. S. Moniuszki, współorganizator i członek Zarządu Powiatowego LOPP w Radomsku (1924-1925), członek Zarządu Banku Spółdzielczego (1925), a następnie Rady Nadzorczej Zjednoczonego Banku Mieszczańsko-Rolniczego (1926-1935), członek Rady Nadzorczej Spółdzielni Handlowej Mieszczańsko-Rolniczej (1928-1932), kierownik Sekcji Rozdzielczej Obywatelskiego Komitetu Pomocy Najbiedniejszym (1935), członek Zarządu Komitetu Współpracy z Wojskiem (1936). Zm. w 1940 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 58, 76, 84, 101, 102, 127;

G. Mieczynski, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 79; tenże, *Prasa w Radomsku w okresie międzywojennym*, ZRa, t. VII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2013, s. 187; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 18-23, 29, 31, 33, 34, 38, 47, 98, 108, 135, 137, 149, 155-157, 185, 186, 194, 202, 250; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1881-1886, sygn. KM 105, akt 339/1882; GRa 1935, nr 10, s. 3; GoCz 1913, nr 113, s. 4.

Grzegorz Mieczynski

ŚWIDZIŃSKI Ludwik (1847-1913) – sędzia śledczy, radca stanu. Ur. 4 IX 1847 w Radomiu, s. Marcina (tapicera) i Antoniny z Głowackich małżonków Świdzińskich. Absolwent Szkoły Głównej

w Warszawie. Pracował jako sędzia Sądu Pokoju w Radomsku (1875), następnie (co najmniej od 1878) jako sędzia śledczy Oddziału IV (noworadomskiego) Sądu Okręgowego w Piotrkowie. Pro-

wadził m. in. słynną sprawę zakonnika Damazego Macocha. Był właścicielem posiadłości w Kamińsku, gdzie wynajmował pokoje letnikom. Społecznik: wybierany do Rady Nadzorczej OSO (1887-1891, 1894, 1896, 1899, 1901), w 1899 w Zarządzie Stowarzyszenia Spożywców Urzędników, od 1908 prezes Wydziału Wsparć Towarzystwa Dobroczynności, członek Warszawskiego Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami. W 1902 odznaczony Orderem św. Stanisława 2 kl. Ożenił się 25 VIII 1875 w Warszawie z Heleną Emilią z Gulińskich. Zm. 13 VII 1913 w swojej wili w Kamińsku, pochowany na Starym Cmentarzu w Radomsku.

G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 21, 37, 249; APR, USC Parafii Rzymskokatolickiej w Radomiu, zespół 156, sygn. 28, akt ur. 310/1847; AACz, Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1912-1914, sygn. KM 132, akt 268/1913; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 577, 896; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie, zespół 158, sygn. 94, akt małż. 171/1875; GWa 1888, nr 301, s. 2; 1889, nr 301, s. 2; GoCz 1913, nr 195, s. 2; KWa 1894, nr 150, dodatek poranny, s. 2; 1895, nr 132, s. 4; 1896, nr 174, dodatek poranny, s. 2; 1899, nr 173, s. 6; 1902, nr 14, s. 9; 1913, nr 193, dodatek poranny, s. 3, nr 193, s. 6; „Wiek” 1891, nr 247, s. 2; „Tydzień” 1899, nr 28, s. 1; 1901, nr 9, s. 2.

Grzegorz Mieczynski

T

THILL (Thiel, Thiele) Ludwik Augustyn (1840-1922) – nauczyciel. Ur. 8 VIII 1840 w Warszawie, s. Daniela i Anastazji z Gołaszewskich małżonków Thill. Kształcił się początkowo w szkole powiatowej w Warszawie, a później w Instytucie Nauczycieli Elementarnych w Radzyminie. W l. 1859-1868 pomocniczy nauczyciel Szkoły Rolniczej w Radomsku. Od 1 X 1862 do 19 IV/1 V 1869 uczył również w szkole → Feliksa Fabianiego. Następnie został przeniesiony na stanowisko pierwszego nauczyciela szkoły elementarnej w Częstochowie. Funkcję tę sprawował co najmniej do 1878, potem przeprowadził się do Warszawy. Ok. 1903 przeniósł się do Błonia. 14 IV 1861 ożenił się w Radomsku z Różą Ruszkowską (c. Dionizego – starszego nauczyciela w Szkole Rolniczej, zm. w 1878), mieli co najmniej siedmioro dzieci: Marię, Jadwigę, Mieczysława, Annę, Stefana, Helenę i Stanisława Ludwika. Po śmierci Róży ożenił się z Agatą Bauessfold. Zm. 11 XII 1922 w Błoniu.

G. Mieczynski, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 14-15; tenże, *Nieznaną monografią Szkoły Rolniczej w Radomsku (1859-1867) autorstwa Waleriana Karwasińskiego*, ZRa, t. VI, red. R. Majzner, Radomsko 2012, s. 5; AACz, Księga zm. parafii rzymskokatolickiej w Częstochowie 1874-1878, sygn. KM 3468, akt 305/1878; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1860-1866, sygn. KM101, akty ur.: 178/1863, 199/1863, 135/1865; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1866-1872, sygn. KM 102, akty 331/1866, 270/1868; Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1861-1873, sygn. KM 46, akt 36/1861; AAW, ASC parafii rzymskokatolickiej w Błoni, zespół 402, akt zg. 108/1922; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Aleksandra w Warszawie, zespół 162, Księga ur., małż., zg. 1896, sygn. 124, akt małż. 191/1896; ASC parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie, zespół 158, akt 651/1840; KWa 1853, nr 176, s. 877; 1903, nr 263, s. 19.

Grzegorz Mieczynski

TOMASZEWSKA Teodozja (Teodora) Lukrecja z Wyszokwskich (ok.1815-1891) – nauczycielka. Ur. we wsi Łompinie w gub. płockiej, c. Jana Adama h. Korwin (b. pułkownika WP) i Salomei z Sułkowskich małżonków Wyszokwskich. Pod koniec l. 30. XIX w. mieszkała u rodziny w Warszawie. Tam też 9 V 1841 wyszła za mąż za Bronisława Adama Tomaszewskiego (rachmistrza Dyrekcji Generalnej Poczty, zm. w 1850). W 1842 urodził im się syn Beniamin. Do Radomska przybyła z Warszawy, ok. 1853 założyła prywatną pensję żeńską. Początkowo była to szkoła trzyklasowa, od 1865 pięcioklasowa. Placówka mieściła się przy Rynku na I piętrze domu Zilberszaca. Tomaszewska w czasie powstania styczniowego prowadziła akcję werbunkową, z jej inicjatywy przy klasztorze franciszkańskim ustawiono krzyż upamiętniający poległych powstańców. Na przełomie 1865 i 1866 zachorowała i utraciła wzrok. Od II

1866 pensją administrowała → Tekla Rzeszotarska – nauczycielka na pensji, a prywatnie kuzynka Tomaszewskiej. W 1867 Rzeszotarska formalnie przejęła szkołę, ponieważ otrzymała zezwolenie władz na prowadzenie własnej placówki. T. Tomaszewska wyjechała z Radomska do Warszawy. Prawdopodobnie pozostawała pod opieką rodziny, ale jej nazwisko znajduje się też na listach biednych ociemniałych osób wspieranych przez rodzinę Roztworowskich, a od 1888 Fundację Karoliny i Janusza Roztworowskich. Zm. 29 VI 1891 w Warszawie, pochowana na Cmentarzu Powązkowskim.

M. Czapska, *Prywatne szkoły średnie w Królestwie Polskim w latach 1831-1862*, Kielce 2002, s. 356; G. Mieczynski, *Szkolnictwo w Radomsku w latach 1854-1914*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 54-55; *Wspomnienia z 1863, Udział Radomska w Powstaniu Styczniowym*, GRa 1925, nr 5, s. 2; R. Szwed, *Powstanie styczniowe w Radomszczańskim*, wyd. 2, Radomsko [bd], s. 9; APL, zespół 83, sygn. 2432, 2433, 2569; APPT, AmR, zespół 103/II, sygn. 149, k. 13; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, zespół 159, akt ur. 542/1842, akt zg. 305/1891; ASC parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzyciela w Warszawie, zespół 161, akt małż. 73/1841; ASC parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie, zespół 158, akt zg. 13/1850; KWa 1856, nr 2, s. 10; 1889, nr 138, s. 7, nr 204, s. 2; 1890, nr 324, s. 11; 1891, nr 179, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

TURLEJ Antoni (1935-1994) – duchowny katolicki. Ur. 27 V 1935 w Skarżycach k. Zawiercia, s. Antoniego i Stanisławy z d. Domagała. Naukę na poziomie szkoły podstawowej pobierał najpierw w Skarżycach, a następnie w Krompolu. W 1950 rozpoczął edukację w LO w Zawierciu, lecz już rok później wstąpił do Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie. W 1955 złożył egz-

min dojrzałości przed Komisją Kościelną,

a w 1957 przed Komisją Państwową, która tym samym uznała jego maturę. 27 VII 1955 Antoni Turlej wstąpił do Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Krakowie. W seminarium był jednym z trzech rocznych diakonów. Świecenia kapłańskie przyjął 29 VI 1960 w katedrze częstochowskiej z rąk bp. Zdzisława Golińskiego. Pierwszą placówką duszpasterską, w której podjął obowiązki wikariusza, była parafia w Lututowie, gdzie spędził dwa lata. 14 VIII 1962 skierowano go do Sulmierzyc – pozostawał tam do 7 VII 1965. W l. 1965-1971 pracował jako wikariusz w parafii św. Joachima w Sosnowcu, a następnie został mianowany wikariuszem parafii św. Piotra i Pawła w Częstochowie, w której przebywał do 19 VI 1976. Wówczas to bp Stefan Bareła przeniósł go na stanowisko wikariusza parafii św. Lamberta w Radomsku. Kiedy bp Stefan Bareła 17 V 1982 powołał do istnienia wikariat terenowy, wydzielając go z części parafii św. Lamberta i wyznaczając jego granice w ramach osiedla Batorego, obowiązkiem organizowania pracy duszpasterskiej obarczył ks. Turleja. Jego zadaniem było nauczanie religii dzieci i młodzieży, sprawowanie sakramentów świętych i odprawianie nabożeństw dla wszystkich wiernych, a zwłaszcza starszych i chorych oraz znalezienie miejsca pod budowę kościoła. Ks. Turlej organizował więc na tym terenie życie religijne, odprawiając msze święte najpierw w prywatnym domu przy ul. Sienkiewicza, a następnie w tzw. Zameczku przy ul. Batorego. 25 X 1982 bp Bareła powołał z wikariatu terenowego parafię św. Maksymiliana – jej administratorem, a od 1983 probosz-

czem mianował ks. Turleja. W 1983 staraniem ks. Turleja postawiono tymczasową kaplicę, a dwa lata później wybudowano plebanię i dom katechetyczny. W 1985 rozpoczęto budowę nowego kościoła, który w 1992 był gotowy w stanie surowym. 6 VI 1993 abp Stanisław Nowak dokonał jego poświęcenia. W 1985 ks. Turlej został mianowany wicedziekanem dekanatu Najśw. Serca Pana Jezusa w Radomsku. Dzięki zaangażowaniu w budowę kościoła i pracę duszpasterską zyskał uznanie wiernych oraz władz diecezjalnych – w uznaniu jego zasług 29 XII 1990 bp Stanisław Nowak nadał mu godność kanonika. Ks. Turlej zm. niespodziewanie wieczorem 16 III 1994 po powrocie ze spowiedzi wielkanocnej w parafii w Stobiecku Miejskim i podjętej później pracy fizycznej na rzecz kościoła. Żałobną Mszę Świętą odprawił abp Stanisław Nowak (18 III), zaś uroczystościom pogrzebowym, które odbyły się w dniu następnym, przewodniczył bp Antoni Długosz. Na żądanie parafian ciało zmarłego proboszcza złożono w grobie przygotowanym w bocznej kaplicy kościoła. Jego imieniem nazwano również ulicę, przy której znajduje się świątynia parafii św. Maksymiliana.

Archidiecezja Częstochowska, *Katalog 2011*, red. P. Wolnicki, Częstochowa 2012, s. 545; Parafia św. Ap. Piotra i Pawła w Częstochowie, *Kronika Parafialna*, s. 196, [w:] <http://piotripawel.czyst.pl/cmentarz/historia.html>, pobrano 30 XII 2016; M. Mikołajczyk, *Ks. Antoni Turlej (27 III 1935-16 III 1994)*, WACz 68(1994) nr 10, s. 45-47; J. Półroła, *Pamięci księdza Turleja*, „Nasz Świat. Biuletyn Towarzystwa Przyjaciół Muzeum w Radomsku” 9(2004), s. 2; Z. Wójcik, *Bogu na chwałę*, „Niedziela” 32 (2000), s. V.

Ks. Mariusz Terka

TWOROWSKI Andrzej, s. Mikołaja i Katarzyny – wójt radomszczański. W 1468 rozpoczął studia w Krakowie.

16 IV 1511, jako posiadacz części wójtostwa, wystąpił do Zygmunta Starego o odnowienie zniszczonego dokumentu z 1466, w którym Kazimierz Jagiellończyk potwierdził wójtowi radomszczańskiemu Mikołajowi Garniszowi z Suchcic dokument Leszka Czarnego z 1266. 10 IV 1511 ustanowiono w bliżej nieznannej sprawie spornej wadium w kwocie 200 florenów między nim, jego synami (nieznanymi z imienia) i → Jakubem Wańtuchem (posiadającym drugą część wójtostwa) a Janem Klizińskim. Ostatnia wzmianka o Andrzeju Tworowskim pochodzi z 28 XI 1521, kiedy to Katarzyna (wdowa po Mikołaju), w obecności Andrzeja i jego brata Jana, zapisała na swych dobrach 64 floreny na 3 jatkach i dwóch łąkach oraz łąkę na rzecz kościoła w Radomsku.

J. Łaski, *Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, t. I, Gniezno 1880, s. 498; *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508*, t. I i II, wydali A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska przy współpracy R. Grzesika, Kraków 2004, nr 68e/124; S. Sankowski, *Przyczynki do dziejów miasta Radomska*, [w:] *Prace historyczne*, t. I, Radomsko 2016, s. 32; AGAD, *Metryka Koronna*, ks. 26, k. 24-25, ks. 37, k. 295v.

Tomasz Andrzej Nowak

V

VOGDT Stanisław (1846-1881) – lekarz. Ur. 3 V 1846 w Radomsku, s. Adolfa (urzędnika) i Joanny z Królikiewiczów małżonków Vogdt. W 1861 ukończył Trzyklasową Prywatną Pensję Męską Wojciecha Jaworskiego w Radomsku. Następnie uczył się w gimnazjum w Piotrkowie (do 1866). Po śmierci ojca w 1863 sam musiał zdobywać środki na dalszą naukę. Studiował na Wydziale Lekarskim Cesarskiego UW. Dyplom uzyskał w 1871 i zamieszkał w Ożarowie, od 1874 prowadził prywatną

praktykę w Piotrkowie, ok. 1876 przeniósł się do Sosnowca. Ożenił się 27 VIII 1878 w Mirzcu z Natalią Aleksandrą Jałbrzykowską. Zm. w 1881 w Sosnowcu, pochowany na Starym Cmentarzu w Radomsku (grób skasowany). Informacje zawarte w nekrologu sugerują, że jego przedwczesna śmierć mogła być następstwem utraty zdrowia w powstaniu styczniowym.

AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1844-1854, sygn. KM 4670, akt 317/1846; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1861-1869, sygn. KM 91, akt 14/1863; Archiwum parafialne w Mirzcu, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Mirzcu 1859-1878, akt 31/1878; „Biblioteka Warszawska pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi”, t. 3, Warszawa 1871, s. 147, 148; GWA 1861, nr 172, s. 1; 1874, nr 227, s. 4; KWA 1881, nr 281, s. 6; „Tydzień” 1875, nr 15, s. 1; 1881, nr 50, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

W

WALASZCZYK Karol (1945-2014) – społecznik, fotograf. Ur. 12 X 1945 w Radomsku, s. Jana i Stefanii z d. Kiedrzynek. Absolwent I LO w Radomsku oraz Wydziału Budowy Maszyn Politechniki Częstochowskiej (uzyskał stopień inżyniera mechanika). Pracował m.in.: w Gidelskim Przedsiębiorstwie Maszyn Rolniczych, Państwowej Inspekcji Technicznej Rolnictwa w Gidlach, firmie „Tollcar” w Radomsku oraz w Urzędzie Miasta Radomska jako Inspektor ds. Promocji. Od 28 V 1971 członek Towarzystwa Fotograficznego w Radomsku (w l. 2002-2009 jego prezes, później czło-

nek honorowy). Członek rzeczywisty Stowarzyszenia Twórców Fotoklub Rzeczpospolitej Polskiej oraz Związku Polskich Artystów Fotografików (ZPAF). W 2012 otrzymał tytuł Artysty FIAP (Międzynarodowej Federacji Sztuki Fotograficznej). Inicjator Ogólnopolskich Plenerów Fotograficznych „Natura i Krajobraz” oraz Biennale Fotografii Czarno-Białej „Postać ludzka w pejzażu”. Autor i uczestnik wystaw fotograficznych indywidualnych (m.in.: „Zapomniane studnie”, „Łemkowska”, „Winnica – notatki fotograficzne”) oraz zbiorowych w Polsce i za granicą (w Niemczech, Czechach, Stanach Zjednoczonych, Australii, Austrii, Szwajcarii i na Litwie). Autor albumów fotograficznych (np. *Matka Boska Gidelska*) oraz albumów z serii „Radomsko”. Odznaczony srebrnymi medalami Fotoklubu Rzeczpospolitej Polskiej: Zasłużony dla Fotografii Polskiej oraz Za Zasługi dla Rozwoju Twórczości Fotograficznej. Próż fotografii pasjonat historii ze szczególnym naciskiem na zachowanie dóbr kultury oraz dziedzictwa narodowego (jeden z inicjatorów i realizatorów budowy Grobu Nieznanego Żołnierza w Radomsku). Autor projektu flagi miasta Radomska. Członek Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Radomsku, Towarzystwa Przyjaciół Muzeum oraz Oddziału Towarzystwa Opieki nad Zabytkami. Za swą działalność odznaczony m.in. medalami „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” oraz „Opiekun Miejsc Pamięci Narodowej”. Żonaty z Haliną Michałek (ślub 23 VIII 1969), ojciec Agnieszki i Katarzyny. Zm. 23 VIII 2014 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

I. Bałazińska-Mielczarek, *Bibliografia prac opublikowanych w serii Radomsko nakładem Karola Walaszczyka za lata 1990-1994. Seria „Radomsko”*, z. 31, Radomsko 1995; M. Foltński, W. Krygier, K. Walaszczyk, *Karnawał 2010: Kolonia*, Radomsko 2010;

A. Szponder, *50 lat Towarzystwa Fotograficznego w Radomsku*, Radomsko 2012; tenże, *In memoriam: Karol Walaszczyk (1945-2014)* [w:] *ZRa*, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2014, s. 363-368; K. Walaszczyk, *Sanktuarium Matki Boskiej Gidelskiej. Kościół i klasztor Dominikanów w Gidlach*, Radomsko 1993; Dokumentacja Towarzystwa Fotograficznego im. Edmunda Osterloff’a w Radomsku; Informacje od Agnieszki Walaszczyk (w dn. 15-17 I 2017); Zbiory prywatne Karola Walaszczyka; Zbiory prywatne Marcina Kwarty.

Artur Szponder

WANTUCH (Wańtuch, Wańtuszek) Jakub – wójt radomszczański i przedborski, pochodzenia szlacheckiego. 10 IV 1511 Zygmunt Stary zapisał mu 50 florenów na wójtostwie w Radomsku, odebrany Stanisławowi Rożanitowskiemu. Był wraz z → Andrzejem Tworowskim i jego synami, posiadającymi drugą część wójtostwa, w sporze z Janem Klizińskim. W 1511 ustanowiono między nimi wadium w kwocie 200 florenów. Jakub otrzymał na swojej części wójtostwa dożywocie 27 V 1518. Przed 1521 ożenił się ze szlachetną Jadwigą, c. Bieniasza Wilama i Katarzyny Rudzkich. W 1521 Jadwiga otrzymała od matki posag w wysokości 20 grzywien, zapisanych na połowie folwarku w Rudzie. Miał syna Mikołaja, żonatego z Agnieszką. Jako wiano Jakub zapisał jej w 1515 wójtostwo w Przedborzu i sołectwo w Zuzowych (kupione w 1514 od Stanisława Bawczowskiego). Drugim synem był Jan (wzmiankowany w 1526), w 1533 będący wójtem i skarbnikiem w Radomsku. Jakub miał brata Michała, wymienionego w 1526. Dwór Wańtuchów w Radomsku leżał na północ od kościoła św. Lamberta, przy cmentarzu (1547).

S. Sankowski, *Przyczynki do dziejów miasta Radomska*, [w:] *Prace historyczne*, t. I, Radomsko 2016, s. 31-32; T. Stolarczyk, *Szlachta wieluńska od XIV do połowy XVI wieku*, Wie-

luń 2005, s. 167; ADWł, Akta Konsystorza Wieluńskiego 3, k. 399-399v; AGAD, Metryka Koronna, MK, ks. 25, k. 18v, 27v, ks. 28, k. 115v, 176, ks. 31, k. 388-389, ks. 73, k. 107-108; Księgi grodzkie wieluńskie, inskrypcje, ks. 1, k. 124v, 190.

Tomasz Andrzej Nowak

WARCHOŁ Stefan (ok. 1874-1929), s. Józefa – architekt. W 1898 ukończył Instytut Inżynierów Cywilnych w Petersburgu. Od 26 V 1900 był nadetatowym technikiem Wydziału Budowlanego Rządu Gubernialnego w Piotrkowie, 15 V 1901 mianowany budowniczym pow. noworadomskiego – pełnił tę funkcję co najmniej do 1913. Społecznik: zasiadał w Zarządzie Stowarzyszenia Spożywców Urzędników (1906), w 1908 powołany do Zarządu Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcija-

jan i do Rady Nadzorczej Towarzystwa Wzajemnego Kredytu, w 1910 wybrany do Zarządu Towarzystwa Szkolnego im. Feliksa Fabianiego – pełnił funkcję wiceprezesa, w 1912 zasiadał w Zarządzie, a w 1913 został prezesem Rady Nadzorczej Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego. Wchodził w skład komitetu budowy ochronki dla dzieci (1913). Był członkiem warszawskiego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości (1911). Przed I wojną światową działacz Stronnictwa Postępowej Demokracji. W 1918 członek Rady Powiatowej w Sosnowcu. Pod koniec l. 20. zajmował stanowisko radcy budownictwa (a następnie inspektora drogowego) Dyrekcji Robót Publicznych w Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach. Publikował artykuły w „Wiadomościach Budowlanych”. Żonaty. Zm. 24 VIII 1929 w Kielcach, pochowany na miejscowym cmentarzu.

G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 37, 39, 108, 176, 182; „Teki Archiwalne”, Warszawa 1968, t. 11, s. 85; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 1202; „Czasopismo Techniczne” 1929, nr 19, s. 1; „Dziennik Częstochowski” 1906, nr 144, s. 2; GRa 1929, nr 37, s. 6; KWa 1901, nr 221, s. 3; 1908, nr 108, s. 8; 1910, nr 10, s. 5; 1929, nr 234, s. 10; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1910 god*, Piotrków 1910, s. 39; „Słowo” 1898, nr 129, s. 4; *Sprawozdanie zarządu Towarzystwa opieki nad zabytkami przeszłości*, Warszawa 1911; „Tydzień” 1901, nr 26, s. 4; „Wiadomości Budowlane” 1913, nr 14.

Grzegorz Mieczynski

WARWASIŃSKI Ludwik (1879-1964) – przemysłowiec, działacz społeczny. Ur. 1 V 1879 w Wancerzowie w parafii Mstów, s. Antoniego (kowala, powstańca styczniowego) i Marianny z Gołębskich. Ludwik pracę zawodową rozpoczął na Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, początkowo jako maszynista, natomiast w 1906 był już urzędnikiem kolejowym. Od 24 IV 1917 do 31 V 1918 wchodził w skład wybranej przez władze austriackie Rady Miasta. We IX 1917 reprezentował Radomsko na Pierwszym Zjeździe Przedstawicieli Miast i Miasteczek Polskich, który odbył się w Lublinie w celu porozumienia się w sprawie odbudowy zniszczonych przez wojnę miast. Ludwik Warwasiński został wybrany jednym z wiceprzewodniczących zjazdu. Od I do pocz. XII 1919 był burmistrzem Radomska. W 1922 wybrany radnym z listy Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich i wszedł do Zarządu Miejskiego na stanowisko ławnika (zrezygnował z funkcji w 1925). Na początku l. 20. zaczął działać jako przedsiębiorca. Wraz z Alfredem Kryzelem dołączył do Juliana Wojakowskiego (właściciela założonej w 1912 Fabryki Maszyn i Odlewni Żelaza) i 12 I 1920 powołali spółkę pod nazwą

„L. Warwasiński, J. Wojakowski i S-ka.” Firma produkowała m.in. młocarnie parowe oraz silniki do maszyn. Ludwik Warwasiński wycofał się ze spółki w 1928. W drugiej poł. l. 20. prowadził również tartak przy ul. św. Rozalii pod nazwą „Warwasiński i S-ka”. Około 1929 wyprowadził się do Piotrkowa Trybunalskiego, gdzie był właścicielem „Fabryki Turbin i Maszyn Młyńskich” znajdującej się przy ul. Tomickiego 12. Następnie przeprowadził się do Warszawy i zamieszkał przy ul. ks. Skorupki 12. W l. 1917-1925 w Radomsku udzielał się społecznie: był członkiem zarządów Stowarzyszenia Gospodarczego Właścicieli Nieruchomości Chrześcijan (1921) i OSP (1921-1924), współzałożycielem Towarzystwa Śpiewaczego im. Stanisława Moniuszki (1922) i LOPP (1924), jednym z inicjatorów powołania Społecznego Gimnazjum im. Feliksa Fabianiego (1921). W 1922 dzięki wsparciu L. Warwasińskiego przeprowadzono gruntowny remont ochronki dla dzieci, która działała pod patronatem Towarzystwa Dobroczynności dla Chrześcijan. Trzykrotnie żonaty: z Heleną Czech (zm. w XII 1905) – ślub w 1905 w Łodzi, Kazimierą Pałaszewską (1883-1964) – ślub w Łodzi w 1906 i Eugenią Gorzeńską (1912-1988) – ślub w Warszawie. Zm. bezpotomnie 5 VI 1964 w Warszawie. Pochowany na Starych Powązkach (kw. 93, rząd 4, grób 29).

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 58, 59; A. Lgocki, *Obóz narodowy w Radomsku w Drugiej Rzeczypospolitej (cz. III)*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 148; G. Mieczynski, *Firmy radomszczańskie w dwudziestoleciu międzywojennym. Katalog*, Radomsko 2013, s. 236; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 22,

29, 38, 96, 98, 108, 109, 156, 159, 171; T.A. Nowak, *Sprawozdanie samorządu miejskiego za okres od 1 kwietnia 1917 do dnia 31 maja 1918 r.*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 114APCz, Akta metrykalne parafii Mstów, akt ur. 94/1879; S. Sankowski, *Prace historyczne*, przygotowanie do druku T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 172; APŁ, Akta metrykalne parafii Św. Krzyża w Łodzi, akty małż. 333/1905 i 489/1906; GRa 16 VII 1922; „Dziennik Polityczny” 1917, nr 236; KWa 1919, nr 68, 75, 99; 1924, nr 128; Mapa Warszawy, <http://www.mapa.um.warszawa.pl/mapaApp1/mapa?service=cmentarze>, pobrano 15 III 2017.

Alicja Surmacka

WEINBERG (Wajnberg) Ludwik (ok. 1875-1933), s. Gerszona i Bliny – fotograf, działacz społeczny i polityczny. Od 1899 prowadził w Radomsku przy ul. Kaliskiej 2 zakład fotograficzny „Emilia”. W firmie posługiwał się wyłącznie językiem polskim, co wywoływało dezaprobatę części klientów żydowskich. Jednak za zaangażowanie w działalność na rzecz lokalnej społeczności cieszył się ogólnym uznaniem. Społecznik: członek pierwszego Zarządu Towarzystwa Muzyczno-Literackiego „Hazomir” (1910), wchodził w skład żydowskiego Towarzystwa Doraźnej Pomocy (1915), współzałożyciel i kierownik Ochronki dla Dzieci Żydowskich im. Eliasza Mittelmana (od 1922), przewodniczący komitetu budowy gmachu żydowskiej szkoły rzemieślniczej i wyznaniowej Talmud-Tora. Działacz w stowarzyszeniach gospodarczych: wieloletni członek Zarządu Żydowskiego Stowarzyszenia Rzemieślniczego, współzałożyciel i członek Zarządu (istniejącego w 1926) Żydowskiego Stowarzyszenia

„Rękodzielnik”, członek Stowarzyszenia Lokatorów, skarbnik w Zarządzie (żydowskiego) I Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego, współzałożyciel i członek Zarządu Banku Współdzielczego Rzemieślniczo-Kupieckiego sp. z o.o. Działacz polityczny: od 1 IV 1917 do 31 V 1918 zastępca członka w powołanej przez władzę okupacyjne Radzie Miejskiej, w 1919 został radnym z Żydowskiej Listy Bezpartyjnej, a w 1922 z listy Zjednoczenia Żydowskich Grup Narodowych. Był ławnikiem w radomszczańskim Sądzie Pokoju. Z żoną Emilią (Esterą) z Szybków mieli co najmniej troje dzieci: Józefa, Teofilę (Theę) i Helenę. Zm. 8 I 1933 w Radomsku. Po śmierci Ludwika zakład fotograficzny prowadziła jego córka Thea.

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 41, 57; *Memorial Book of the Community of Radomsk and Vicinity*, Tel Awiw 1967, s. 459; G. Mieczynski, *Firmy radomszczańskie w dwudziestoleciu międzywojennym: Katalog*, Radomsko 2013, s. 205; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 41, 42, 45, 97, 158, 159, 162, 180, 181; T.A. Nowak, *Sprawozdanie samorządu miejskiego za okres od 1 kwietnia 1917 do dnia 31 maja 1918 r.*, ZRa, t. XII, red. T.A. Nowak, Radomsko 2016, s. 115; APPT, AmR, zespół 103/ II, sygn. 170; GRa 1927, nr 31, s. 5; 1933, nr 6, s. 7, nr 7, s. 3; USC w Radomsku, kopia aktu zg. Lejba Wajnberga 10/1933.

Grzegorz Mieczynski

WIZEMBERG Józef (1802-1872) – lekarz. Ur. w Jodłowej w okręgu jasielskim, s. Jana i Tekli z Monikowskich małżonków Wizembergów. Ukończył szkołę średnią w Rzeszowie. Studia lekarskie rozpoczął w Krakowie, od 29 X 1821 uczył

się na Uniwersytecie Królewsko-Warszawskim, w 1826 przeniósł się do Wileńskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej, gdzie w 1829 uzyskał dyplom lekarza 2 kl. Na własną prośbę został przyjęty do służby wojskowej. Otrzymał przydział na stanowisko młodszego lekarza w Orłowskim Pułku Piechoty. W momencie wybuchu powstania listopadowego był ordynatorem w szpitalu wojskowym w Łucku. W 1831 został przydzielony do kwatery głównej wojska rosyjskiego jako lekarz sztabowy, następnie lekarz w szpitalu wojskowym w Węgrowie i Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie. W 1832 mianowany lekarzem batalionowym Orłowskiego Pułku Piechoty. W 1834 zrezygnował ze służby wojskowej i przeniósł się do Radomska, gdzie pełnił obowiązki lekarza miejskiego, w 1841 mianowany przez Radę Główną Opiekuńczą Instytutów Dobroczynnych naczelnym lekarzem szpitala w Radomsku. W 1842 objął stanowisko lekarza miejskiego w Częstochowie i (od 21 II 1842) p.o. lekarza naczelnego Szpitala św. Benedykta w Częstochowie (do 1853 za pracę w szpitalu nie pobierał wynagrodzenia). W 1865 został zwolniony ze służby rządowej z powodu złego stanu zdrowia. Kawaler Krzyża Wirtuti Militari za rok 1831 (nadanego przez Rosjan) i Medalu za Wojnę Turecką. Żonaty z Marianną z Sokolskich, mieli co najmniej jedno dziecko – Joannę Józefę. Zm. 26 IX 1872 w Częstochowie.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 45; P. Szarejko, *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, t. IV, Warszawa 1997, s. 418-419; M. Wyględowski, A.J. Zakrzewski, *Ochrona zdrowia w Częstochowie w XIX-XX wieku: Szkice z historii medycyny*, Częstochowa 1995, s. 81-83; AACz, Księga akt ur. parafii rzymskokatolickiej w Częstochowie 1850-1853, sygn. KM 3391, akt 105/1853; Księga akt zm. parafii rzymskokatolickiej w Częstochowie 1872-1873, sygn.

KM 3467, akt zg. 484/1872; GWA 1841 nr 22, s. 1; *Księga zapisów uczniów Królewsko-Warszawskiego Uniwersytetu MDCCCXVI*, Warszawa [1816-1830], s. 172; KWA 1841, nr 21, s. 97; 1842, nr 55, s. 257; 1872, nr 221, s. 3; *Lista lekarzy i aptekarzy w Królestwie Polskim oraz chirurgów, felczerów i akuserek na rok 1839*, Warszawa 1839, s. 24; „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” 1868, z. 5, s. 280; „Tygodnik Lekarski” 1865, nr 15, s. 113.

Grzegorz Mieczysławski

WOCH Leokadia Barbara (1930-2015) – dekoratorka, malarka. Ur. 22 XI 1930 w Radomsku, c. Józefa (właściciela zakładu mechanicznego) i Stanisławy z d. Winkler. Wychowywała się w rodzinie

wielodzietnej, miała czworo rodzeństwa: Ryszarda (brata bliźniaka), Mieczysławę, Irenę i Jerzego. Początkowo chodziła do szkoły podstawowej na Bugaju, później na Folwarkach. Maturę zdała

w Radomsku w 1950, następnie odbyła kursy w Poznaniu i Łodzi, po których uzyskała uprawnienia do pracy jako dekorator okien wystawowych. Pracowała w Domu Książki w Radomsku, następnie w PSS „Społem” jako dekorator witryn sklepowych. Przygotowała również dla kabaretu „Nietoperz” dekoracje, kurtynę i logo. Artystka miała pracownię przy ul. Reymonta oraz pokój-pracownię w klasztorze Franciszkanów. Na potrzeby klasztoru wykonywała wraz ze swymi siostrami Ireną (rzeźbiarką, absolwentką PWSSP w Poznaniu) i Mieczysławą (malarką) plakaty, afisze, jak również elementy dekoratorskie na różne uroczystości. Siostry miały wpływ na zainteresowanie B. Woch malarstwem. Jej talent zaowocował bogatym dorobkiem

obrazów. Malowała głównie kwiaty, rzadko pejzaże. Prace cechuje wielka wrażliwość na piękno przyrody, doskonałe odzwierciedlenie rzeczywistych barw i głębi przeżyć artystki. 30 X 1993 w kawiarni „Stylowa” (w ramach wystaw twórczości radomszczan) otwarto wystawę obrazów i rysunków Mieczysławy, Barbary i Magdaleny (siostrzenicy) Woch oraz rzeźby Ireny Woch. Tę rodzinną wystawę można było oglądać przez miesiąc. Radomszczanie mieli okazję oglądać twórczość B. Woch na wystawie „Impresje kwiatowe” w galerii Muzeum Regionalnego w Radomsku w 2010. Zm. 30 IV 2015, pochowana na Starym Cmentarzu w Radomsku.

„Gazeta Radomszczańska” 5 XI 1993; „Radomszczańskie Teatralia” 2013, nr 3, s. 21-22; Wiadomości uzyskane od siostry Ireny (1 III 2017) i brata Ryszarda.

Edmunda Bodanka

WOJEŃSKI Stanisław (1838-1921) – urzędnik. Ur. we wsi Wojencze (dziś: Wojeniec), pow. bielski, gub. grodzieńska, s. Franciszka i Marii małżonków Wojeńskich. Ukończył szkołę powiatową w Drohiczynie. W służbie rządowej od 15 V 1856, od 2 II 1876 kasjer Magistratu Brzezin, od 20 XI 1889 do III 1891 burmistrz Radomska, od 23 III 1891 co najmniej do 1902 pomocnik ds. finansowych naczelnika pow. piotrkowskiego. Stopniowo awansował uzyskując ostatecznie rangę asesora kolegiального. Odznaczony srebrnym Medalem na Pamiątkę Koronacji Aleksandra III. Żonaty dwukrotnie: z Marią Przanowską i 23 II 1879 w Żychlinie z Marią Świecką. Miał siedmioro dzieci. Zm. 22 X 1921, pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

APŁ, ASC parafii rzymskokatolickiej w Żychlinie, zespół 1757, akt małż. 26/1879; Inskrypcja nagrobna, http://cmentarze.um.warszawa.pl/pomnik.aspx?pom_id=28058 (pobra-

no 2 VI 2016); *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1887 god*, Piotrków 1887, s. 33; *Pamiętna... na 1890 god*, Piotrków 1890, s. 30; *Pamiętna... na 1898 god*, Piotrków 1898, s. 53; *Sprawoznajna książka petrokovskiej guberni na 1878 god*, Piotrków 1877, s. 19; *Sprawoznajna... na 1880 god*, Piotrków 1879, s. 18; „Tydzień” 1889, nr 51, s. 2; 1890, nr 19, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

WOJTAŚKIEWICZ Paulina Lucyna Emilia z Paszewskich (1868-1926) – nauczycielka, działaczka społeczna. Ur. 18 VI 1868 w Biestrykowie Małym, c. Wincentego (właściciela ziemskiego) i Felicji z Rogóyskich (Rogajskich) małżonków Paszewskich. Uczęszczała do szkół w Piotrkowie. Patent nauczycielki miejskiej otrzymała w 1890 w Warszawie. W 1895 przybyła do Radomska. Początkowo przygotowywała dzieci do nauki w gimnazjum jako guwernantka. 26 VIII 1896 otrzymała od władz zezwolenie na założenie własnej jednoklasowej pensji żeńskiej (w VIII 1899 przekształconej w dwuklasową). Ze względu na zły stan zdrowia w 1903 zwróciła się do Dyrekcji Szkolnej w Łodzi z prośbą o zezwolenie na czasowe administrowanie pensją przez Marię Marzantowicz. (ok. 1904 pensja przeszła na jej własność). W 1906 Paulina Paszewska otworzyła prywatną szkołę żeńską w Grodźcu w pow. będzińskim. Później była kierowniczką w szkołach powszechnych w Kodrębie i Częstochowie. Po powrocie do Radomska pracowała jako nauczycielka w szkołach powszechnych. Udzielała się społecznie: przewodnicząca sekcji oświatowej Narodowej Organizacji Kobiet (od 1925), członkini Zarządu PMS (od 1923), członkini Koła Opieki ZHP, przewodnicząca Ogniska Nauczycielskiego Szkół Powszechnych. Wyszła za mąż za Jana Wojtaśkiewicza, mieli córkę Marię (1908-1989). Zm. 19 II 1926 w Radomsku.

Maria Kolanowska z domu Wojtaśkiewicz, https://www.myheritage.pl/names/maria_wojta%C5%9Bkiewicz, pobrano 21 I 2017; G. Mieczynski, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 51, 106, 114; tenże, *Szkolnictwo w Radomsku w latach 1854-1914*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 59-60; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Chełmie 1868-1875, sygn. KM 3161, akt 112/1868; APL, Łódzka Dyrekcja Szkolna, zespół 83, sygn. 2570; APPT, Akta miasta Piotrkowa, zespół 9, Księga Ludności Stałej, t. 5, s. 554; ASC parafii rzymskokatolickiej w Radomsku, zespół 298, sygn. 100, akt zg. 76/1926; GRa 1926, nr 9, s. 2, 4; 1927, nr 8, s. 2; GWa 1890, nr 279, s. 1; „Tydzień” 1895, nr 18, s. 2; 1897, nr 25, s. 5; 1901, nr 32, s. 6.

Grzegorz Mieczynski

WOLSKI Antoni Bogumił (1857-1935) – nauczyciel, handlowiec, działacz społeczny. Ur. 15 V 1857 w Radomsku, s. Łukasza i Gertrudy z Dębskich małżonków Wolskich. Uczył się w szkole → Feliksa Fabianiego. Wieloletni kierownik szkoły elementarnej w Radomsku, w l. 1913-1914 pracował jako nauczyciel w Pabianicach. Po wojnie prowadził działalność handlową w Radomsku. Właściciel okazałej kamienicy przy dzisiejszej ul. Piłsudskiego 20. Społecznik: w 1907 zasiadał w komitecie budowy szkoły im. Feliksa Fabianiego, w 1911 wybrany na skarbnika OSO, od 1913 aż do likwidacji spółdzielni członek Zarządu Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego, w l. 1914-1915 członek Komitetu Obywatelskiego miasta Radomska, w 1918 członek Zarządu Stowarzyszenia Kupców Polskich, od ok. 1919 do 1921 członek Zarządu Stowarzyszenia Spożywczego

„Łączność” (odwołany za rzekome nadużycia), działacz Stowarzyszenia Gospodarczego Właścicieli Nieruchomości Chrześcijan. Żonaty z Marią Katarzyną Matuszczyk, mieli co najmniej czworo dzieci. Zm. 22 XII 1935 w Radomsku, pochowany na Starym Cmentarzu.

G. Mieczynski, *Fabianiacy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego*, Radomsko 2016, s. 80; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 21, 33-34, 108, 153, 160, 176-177, 197; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1854-1860, sygn. KM 5016, akt 140/1857; APPT, AmR, zespół 103, cz. I, sygn. 1202; GRa 1936, nr 1, s. 1, 6; GoCz 1913, nr 23, s. 3.

Grzegorz Mieczynski

WÓJCIK Walenty (1893-1940) – legionista, żandarm, wieloletni przyboczny → Józefa Piłsudskiego, współtwórca Muzeum Belwederskiego, ochroniarz

Prezydenta RP. Ur. 4 II 1893 w Trzebicach w gm. Wielgomłyny w pow. noworadomskim, s. Idziego (rolnika) i Balbiny z Mrozińskich małżonków Wójcików. Ok. 1910 wyjechał do Szwajcarii, gdzie pracował w fabryce cygar. W Zurychu zaangażował się w działalność niepodległościową w PPS i w Związku Strzeleckim. W VIII 1914 wstąpił w Krakowie do Legionów Polskich. Ze swym oddziałem (2 pp wchodzącym z czasem w skład II Brygady) przeszedł cały szlak bojowy aż do walk na Wołyniu w 1915, zyskując uznanie przełożonych i podkomendnych. Pierwszy awans, ze stopnia starszego żołnierza do stopnia kaprała, miał miejsce w XII 1914. W 1915 awansowano go do stopnia plutonowego,

co było wyrazem uznania za zdobycie placówek z rąk żołnierzy rosyjskich. Został wówczas także odznaczony austro-węgierskim Srebrnym Medalem za Waleczność. W 1916 po złamaniu ręki wycofano go z frontu i przeniesiono do Biura Werbunkowego Legionów Polskich w Noworadomsku, gdzie był komendantem sekcji, w skład której wchodziły posterunki werbunkowe w Maluszynie, Żytynie, Kobielach Wielkich i Wielgomłynach. W związku z kryzysem przysięgowym w 1917 musiał uciec i przez długi czas ukrywać się. Pod koniec 1917 trafił do Ostrowa (dziś: Ostrów Mazowiecka), gdzie wstąpił do Żandarmerii Wojskowej. Po przeszkoleniu przeniesiono go do Warszawy, tam w XI 1918 wziął udział w rozbijaniu niemieckich żołnierzy. 3 XI 1918 w kościele św. Lamberta w Radomsku zawarł małżeństwo z radomszczanką Stanisławą Cyranowską (1898-1977), z którą miał dwoje dzieci: Halinę Marię (1919-2006) i Zbigniewa Stanisława (1922-2014). Po wojnie znalazł się w szeregach I Dywizjonu Żandarmerii Wojskowej, z którym związał się na cały okres międzywojenny. Pod koniec 1918 awansował do stopnia wachmistrza, a następnie do stopnia tytularnego starszego wachmistrza. W XII 1922, po zabójstwie Prezydenta RP, przydzielono go do osobistej ochrony marszałka Józefa Piłsudskiego, który wycofywał się wówczas z życia publicznego do dworku w Sulejówku. Towarzyszył mu w wyjazdach do Warszawy i w podróżach po Polsce. Z czasem został dowódcą żandarmskiej części jego ochrony. Z racji swoich obowiązków wziął u jego boku udział w przewrocie majowym 1926 roku. Po powrocie Piłsudskiego do władzy nadal był jednym z zaufanych ludzi Marszałka, ochraniał go, pilnował posiłków, był opiekunem jego belwederskiego mieszkania, szykował mu mundury, a także stworzył w Belwederze prywatne Muzeum Marszał-

kowskie, w którym znalazły się pamiątki J. Piłsudskiego i dary od społeczeństwa. Był najważniejszym z ochroniarzy, dlatego adiutant Marszałka nazwał go „prawdziwym królem” wśród żandarmów belwederskich, mówiono o nim również „niedostępny Wójcik”. Ze względu na wyjątkową rolę u boku Piłsudskiego można go określić mianem przybocznego. W związku z tym jego postać często pojawiała się na publikowanych wówczas zdjęciach, we wspomnieniach, artykułach, poezji, czy żartach. W 1929 awansował do stopnia starszego wachmistrza. Ok. 1932 wybudował w Sulejówku swój własny dom – „Willę Angorę”. W 1935 po śmierci Józefa Piłsudskiego w kondukcie pogrzebowym w Warszawie i Krakowie szedł w szpalerze przy samej trumnie. W kolejnych miesiącach awansował do stopnia chorążego, opiekował się Belwederem i pełnił rolę nieformalnego sekretarza wdowy – Aleksandry Piłsudskiej. W l. 1936-1939 był intendentem w Muzeum Józefa Piłsudskiego w Belwederze, czyli trzecią osobą w pracowniczej hierarchii, współtworząc tym samym placówkę poświęconą Marszałkowi. Za swoją służbę był wielokrotnie odznaczany: w 1923 podwójnym nadaniem Krzyża Walecznych i rumuńskim Krzyżem Walecznych, który dostał przy okazji rewizyty rumuńskiej pary królewskiej u Józefa Piłsudskiego, w 1928 Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1920 oraz Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, w 1929 Orderem Polonia Restituta (jako pierwszy w historii podoficer), w 1931 Krzyżem Niepodległości II kl., a w 1938 Srebrnym Krzyżem Zasługi i srebrnym Medalem za Długoletnią Służbę. We IX 1939 ewakuował z Muzeum Belwederskiego pamiątki po Marszałku Piłsudskim. W Bukareszcie dołączył do transportu pozostałych eksponatów wywiezionych z tej placówki,

które następnie przy jego udziale zostały przepakowane, wywiezione z Rumunii i we Francji oddane pod opiekę prezydenta Władysława Raczkiewicza. Tam został przydzielony do jego Gabinetu Wojskowego, w którym był odpowiedzialny za ochronę głowy polskiego państwa. Po upadku Francji przedostał się do Wielkiej Brytanii, gdzie kontynuował swą służbę przy Prezydencie RP. 14 X 1940, na skutek niemieckiego nalotu na Londyn, w czasie pełnienia swoich obowiązków został poważnie ranny. Zm. 17 X 1940 w Londynie, pośmiertnie odznaczony trzecim nadaniem Krzyża Walecznych i pochowany na londyńskim St. Mary's Roman Catholic Cemetery w Kensal Green. Upamiętniony dwoma tablicami – w kościele św. Stanisława Kostki na warszawskim Żoliborzu, którą w l. 80. ufundowali jego potomkowie i w kościele w Wielgomłynach, gdzie została odsłonięta 17 X 2015 z inicjatywy Mariusza Kolmasiaka.

M. Kolmasiak, *Belweder oraz jego mieszkańcy i użytkownicy (1818-2014)*, Częstochowa 2014; tenże, *Chorąży Walenty Wójcik, osobisty ochroniarz marszałka Piłsudskiego w przedwojennych wspomnieniach, poezji i publicystyce*, [w:] *Res politicae, consortio, amicitia, aemulatio, inimicitia, bellum. Relationes inter populos, gentes et civitates per multa sacula*, red. Norbert Bociański i Zbigniew Sperka, Częstochowa 2014; tenże, *Fotografie inspiracją i źródłem w opracowaniu biografii chor. Walentego Wójcika (1893-1940), przybocznego Marszałka Piłsudskiego*, „Wehikuł Czasu”, nr 2/2014 (19); tenże, „Król żandarmów”. *Biografia Walentego Wójcika, przybocznego Marszałka Piłsudskiego*, Radomsko 2013; tenże, *Z Wielgomłyn przez Belweder do Londynu*, „Gazeta Radomszczańska” 2010, nr 41; tenże, *Zawsze wierny Marszałkowi. Walenty Wójcik (1893-1940)*, „Niepodległość” 2010, t. LIX; M. Lepecki, *Pamiętnik adiutanta Marszałka Piłsudskiego*, Warszawa 1988; Z. Wójcik, *Ludzie Belwederu*, „Magazyn Rzeczpospolita” 1997, nr 22; AAN, Muzeum Józefa Piłsudskiego

w Belwederze, sygn. 1-19; APPT, Biuro Werbunkowe Legionów Polskich w Noworadomsku, sygn. 3-4, 8; CAW, Akta Personalne Walentego Wójcika, Krzyż Niepodległości, 7 VII 1931 r., Komenda Żandarmerii Legionów Polskich, sygn. 111, Curriculum Vitae plutonowego Walentego Wójcika; Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Belweder, Muzeum Belwederskie; „Światowid” 1930, nr 3; „Żołnierz Polski” 1929, nr 51/52.

Mariusz Kolmasiak

WYSOCKI Walerian (Walery) Wojciech (1835-1907) – artysta-śpiewak, pedagog. Ur. 4 VI 1835 w Radomsku, s. Emeryka (rejenta) i Heleny z Henryków małżonków Wysockich. Ukończył Męskie Gimnazjum Rządowe w Piotrkowie. Rozpoczął pracę w Warszawie w służbie rządowej, którą porzucił na rzecz nauki w szkole przy Operze Warszawskiej. Należał do chórów Teatru

Wielkiego. Karierę śpiewaka basowego rozpoczął w 1861 w Odessie na scenie Opery Włoskiej. W 1862 wyjechał do Włoch, uczył się u Francesca Lampertiego oraz w Mediolanie u Achillesa Bessi.

W 1863 występował w Rovigo (Teatr Regio) i Turynie (Teatr Rossini), w 1864 w Rzymie, Ankonie, Bolonii, Kolonii i Wrocławiu, w 1865 we Florencji, Mediolanie, Bielli, Casale, Palermo i Sewilli, w 1866 w Genui, Florencji, Mediolanie (Teatr Carcano), Trieście, w 1867 w Trieście, w 1868 w Turynie i Mediolanie (Teatr la Scala). Przyjeżdżał też na koncerty do kraju, m.in. w V 1867 śpiewał w Warszawie, w II 1868 w Poznaniu, w III i IV 1868 w Krakowie. W 1868 zakończył karierę sceniczną i założył we Lwowie szkołę śpiewu. Opracował własną metodę nauki śpiewu polegającą na dosko-

naleniu dykcji i umiejętnym stosowaniu oddechu. W l. 1885-1906 był profesorem lwowskiego konserwatorium. Uczył m. in.: Aleksandra Myszugę, Adama Didura, Janinę Korolewicz-Waydową, Irenę Bohussównę, Helenę Zboińską-Ruszkowską. Członek honorowy Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego we Lwowie. Zm. 5 X 1907 we Lwowie. Po jego śmierci utworzono fundację im. Walerego Wysockiego wspomagającą kształcenie utalentowanych i ubogich śpiewaków.

J. Reiss, *Polscy śpiewacy i polskie śpiewaczki*, Łódź 1948, s. 18; *Wysocki Walery*, <http://www.e-teatr.pl/pl/osoby/53244.html>, pobrano 25 I 2017; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1832-1837, sygn. KM 4958, akt 142/1835; „Dziennik Poznański” 1868, nr 93, s. 2; „Dziennik Warszawski” 1867, nr 94, s. 839; KWa 1863, nr 153, s. 750; 1907, nr 278, s. 5; „Tygodnik Ilustrowany” 1867, nr 403, s. 286.

Grzegorz Mieczynski

Z

ZALEJSKI Józef Konrad (1851-1906) – lekarz. Ur. 15 II 1851 w Radomsku, s. Wojciecha (ekspedytora poczty) i Eufemii z Zawadzkich małżonków Zalejskich. Ukończył Trzyklasową Prywatną Pensję Męską Wojciecha Jaworskiego w Radomsku (1861), następnie gimnazjum w Piotrkowie (1869). Dyplom lekarski uzyskał 24 XI 1874 na Wydziale Medycznym Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. W 1875 rozpoczął pracę w Przedborzu. W 1876 zamieszkał w rodzinnym mieście, a 20 X 1881 objął stanowisko ordynatora szpitala. Na własne życzenie w 1887 został zwolniony z tej funkcji, następnie prowadził prywatną praktykę lekarską. W l. 1883-1889 był naczelnikiem OSO. Żonaty z Jadwigą z Wodzinowskich, mieli córkę Wacławę Eufemię. Zm. 15 VI 1906 w Radomsku.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 45; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 20; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1849-1854, sygn. KM 4961, akt 122/1851; Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1898-1900, sygn. KM 109, akt 686/1899; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1904-1907, sygn. KM 129, akt 250/1906; „Gazeta Lekarska” 1906, nr 28, s. 750; „Gazeta Polska” 1875, nr 169, s. 2; 1876, nr 150, s. 4; GWa 1861, nr 172, s. 1; 1887, nr 215, s. 2; 1888, nr 301, s. 2; „Kurier Codzienny” 1874, nr 265, s. 2; KWa 1894, nr 272, s. 5; *Pamiętna książka petrokovskiej guberni na 1886 god*, Piotrków 1886, s. 38; *Russkij Medicinskij Spisok na 1905 god*, Sant Petersburg 1905, s. 133; „Tydzień” 1906, nr 25, s. 6.

Grzegorz Mieczynski

ZALEWSKI Mikołaj (1751-1829) – krawiec. Ur. w Radomsku (ochrzczony 8 XII 1751), s. Rocha i Marianny małżonków Zalewskich. Choć z zawodu był krawcem, to zajmował się także uprawą roli. Sprawował kilka urzędów cechowych: w 1787 uznawał się za cechmistrza (czemu bracia zaprzeczali), w rejestrze braci cechowej z 1794 występuje na 4 miejscu (co może wskazywać, że pełnił funkcję pisarza cechowego lub podskarbiego), w 1817 pełnił urząd podskarbiego, a w 1828 był podstarszym. Wielokrotnie reprezentował radomszczańskie mieszczaństwo: wraz z Teodorem Tryczyńskim (1732-1822) i Lambertem Adamkiewiczem złożył podpis pod Aktem Zjednoczenia Miast z 27 XI 1789, w XI 1790 jako gminny miasta Radomska wziął udział w sejmiku szadkowskim, 1 VIII 1791 został wybrany jako przedstawiciel Radomska w wyborach deputowanych na zebrania wydziałowe, na których miano wyznaczyć plenipotentów na sejm. W aktach swego cechu występuje

przeważnie jako strona w różnych konfliktach. Zdarzało mu się też być nieuczciwym wobec swoich pracowników i uczniów, za co cech wymierzał kary (najczęściej dostarczenie wosku) i nakazywał na przyszłość przestrzegać prawa pod groźbą zakazu wykonywania zawodu. Zdarzało mu się także nie wypełniać służby cechowej. Żonaty z Heleną z Adamkiewiczów (20 IV 1809 pochowana na cmentarzu Marii Magdaleny), z którą miał dzieci: Mikołaja (chrzest 6 XII 1779), Józefa Grzegorza (chrzest 10 III 1782 – zm. 1785), Mariannę (chrzest 24 VI 1784), Mariannę Helenę (chrzest 2 VII 1786), Piotra Józefa (10 IX 1788) Różę (14 VIII 1791). Zm. 20 IV 1829 w Radomsku.

T. A. Nowak, *Organizacje cechowe Radomska do 1918 roku*, „Rocznik Łódzki”, t. L, 2003, s. 125-159; tenże, *Księgi metrykalne parafii św. Lamberta w Radomsku, cz. II: Księga ochrzczonych z lat 1739-1779*, Radomsko 2013, nr 1641; cz. III, Księga ochrzczonych z lat 1779-1796, Radomsko 2014, nr 116, 526, 964, 1360, 1833, 2453, 2931; cz. IV: *Księga zmarłych z lat 1785-1810*, Radomsko 2015, nr 17, 3984; AACz, Akta metrykalne parafii św. Lamberta w Radomsku, Księga zgonów 1826-1830, sygn. KM 5007, akt 187/1829; M. Wisińska, *Ruch mieszczański w Sieradzkim w okresie Sejmu Wielkiego*, „Rocznik Łódzki”, t. XXIII (XXVI), 1978, s. 48-50, 59, 72; APPT, Cechy miasta Radomska, zespół 184, Księga protokołów cechu krawieckiego w Radomsku 1762-1850, sygn. 25, bp; *Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*, t. II, opracował i przygotował do druku J. Woliński, J. Michalski, E. Rostworowski, Wrocław 1959, s. 314, 397.

Tomasz Andrzej Nowak

ZALĘCKI Jan ps. *kapitan Kalina, Okoński, Wąz* (1915-2008) – żołnierz WP, SZP, NOW, NSZ, NZW, KWP. Ur. 14 I 1915 w Babczowie, gm. Kobile Wielkie, s. Michała i Marianny (z d. Sroka), zamieszkały w Woli Malowanej, od 1927 w Sannikach, wykształcenie średnie.

W 1938 powołany do 27 pp w Częstochowie, następnie przeniesiony do 3 batalionu strzelców w Centrum Szkolenia Piechoty w Rembertowie. W VI 1939 ukończył Szkołę Podoficerską i zdał maturę. Weteran kampanii 1939 r., uczestnik walk na granicy Prus Wschodnich w rejonie Przasnysza, Chorzeli i Pułtusza, od 15 IX obrony Warszawy w dzielnicy Czerniaków. Po kapitulacji zbiegł z przejściowego obozu jenieckiego.

Od 15 X 1939 zaangażowany w konspirację w SZP. W V 1940 przeszedł do NOW. W Radomsku objął funkcję szefa Wydziału I Organizacyjnego pod dowództwem komendanta pow. por. Stanisława Pyki ps. *Jerlicz*. W poł. 1941, po zawieszeniu *Jerlicza* przez Zarząd Okręgu NOW w Częstochowie, przejął czasowo dowodzenie. W V 1942 ukończył Szkołę Podchorążych w Radomsku, uzyskując awans na stopień ppor. W końcu 1942, po rozłamie w NOW, przeniesiony do Częstochowy na stanowisko szefa Wydziału V Łączności KO NSZ. W IV 1943 współorganizator akcji dywersyjnej na Bank Emisyjny w Częstochowie, którą dowodził ks. Zbigniew Kowalik ps. *Zagłoba*. W V 1943 aresztowany przez Gestapo w Radomsku, w sierpniu zwolniony z aresztu. Jako zdekonspirowany ukrywał się w Częstochowie, zorganizował tajne biuro legalizacji, które funkcjonowało do III 1945. Od V 1944 p.o. zastępca komendanta miasta i powiatu NSZ w Częstochowie. Zorganizował drugi turnus Szkoły Podchorążych NSZ zakończony w XII 1944. Awansowany do stopnia porucznika. W operacji „Burza” zorganizował specjalną grupę dywersyjną złożoną z kolegarzy, młodzieży i absolwentów Szkoły Podchorążych NSZ, która z pociągów

zatrzymanych w Częstochowie uwalniała warszawiaków wywożonych do obozów w Niemczech. W I 1945, po rozwiązaniu NSZ i powołaniu NZW, objął stanowisko komendanta pow. piotrkowskiego. W trakcie nawiązywania łączności ze środowiskiem narodowym, 12 IV 1945 aresztowany przez MUBP w Częstochowie, więziony m.in. w areszcie na Zawodziu. 11 X 1945 na podstawie amnestii zwolniony (bez procesu sądowego). Po wyjściu z aresztu pracował w Okręgowym Urzędzie Likwidacyjnym w Łodzi, którego dyrektorem był ostatni komendant Okręgu NSZ w Częstochowie Stanisław Dowbor. Z uwagi na stan zdrowia oraz fakt, że był członkiem SL, przeniesiony do Rejonowego Urzędu Likwidacyjnego w Radomsku. Od V 1946 współpracował z KWP jako szef wywiadu w II Komendzie KWP pod dowództwem por. Jerzego Jasińskiego *Janusza*. Używał ps. *Wąz*. 3 I 1947 aresztowany tuż po rozbięciu II Komendy KWP. W związku z amnestią zwolniony z więzienia. 27 II 1947 zwerbowany przez funkcjonariusza Cieślę z WUBP w Łodzi na tzw. materiał kompromitujący, zarejestrowany jako TW *Bystry* i przekazany na kontakt do Referatu 3 PUBP w Radomsku celem rozpracowania środowiska b. członków KWP. 11 V 1949 wykreślony z sieci agenturalnej z powodu udzielania nieprawdziwych wiadomości. Po śmierci ojca w 1950 zwolnił się z pracy, prowadził gospodarstwo rolne w Sanikach. 11 VII 1951 ponownie podjęty do współpracy, przewerbowany przez Sekcję 2 Wydziału I Departamentu III MBP celem ponownego rozpracowania środowiska podziemia niepodległościowego. W XII 1951 wyjechał do Ostrowa Wielkopolskiego i Słupska, zameldował się w PGR w Grąbkowie k. Słupska. 26 I 1952 zerwał kontakt z UB, ukrywał się wraz z drugim weteranem NSZ Ryszardem Hartlińskim ps. *Aramis, Jeremi* (b. dowódca I plutonu w oddziale NSZ *Czecha*, w l. 50.

informator UB o ps. A-7). Celowo ujawnił niektórym osobom fakt współpracy z tajnymi organami bezpieczeństwa. W I 1953 UB uzyskał doniesienie agencyjne, iż poszukiwany Załęcki ukrywał się u swej rodziny w Słupsku, tam zameldował się na pobyt czasowy podejmując pracę w PGR. Przez swoją siostrę Barbarę utrzymywał kontakt w Warszawie z Czesławem Bekusem vel Michałem Piwowarczykiem, b. kierownikiem Wydziału Propagandy KO NSZ w Częstochowie. W celu ustalenia jego pozycji wysłano list gończy do WUBP w Koszalinie i wszystkich agend WUBP. 8 II 1954 sprawę przekazano do Wydziału IV Departamentu III MBP do dalszego rozpracowania. W VII 1954 namierzony i aresztowany przez UB, skazany na 5 lat więzienia. 4 III 1955 NSW w Warszawie zwolnił go z więzienia mokotowskiego na podstawie zastosowania amnestii. 16 XII 1955 ostatecznie wyłączony z czynnej sieci agenturalnej Wydziału I Departamentu III MBP. W 1977 przeszedł na emeryturę. Po 1990 członek Związku Żołnierzy NSZ, Światowego Związku Żołnierzy AK i Byłych Żołnierzy KWP Koło w Radomsku, w stopniu pułkownika. Autor m.in. dwóch opracowań historycznych o charakterze popularnym: *Wydarzenia upamiętniające przeżycia i walkę o niepodległość Polski w latach 1939-1989* oraz *Służby specjalne II-jej Konspiracji*. Zm. 27 VII 2008, pochowany na Starym Cmentarzu w Radomsku. Odznaczenia: Medal Wojska, Krzyż AK, Krzyż Kampanii Wrześniowej, Krzyż Partyzancki, Krzyż Oficerski Orderu Polonia Restituta, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

K. Jasiak, *Działalność partyzancka Konspiracyjnego Wojska Polskiego. Z dziejów II Konspiracji w środkowej Polsce w latach 1945-1955*, Opole-Wieluń 2008, s. 111, 325; tenże, *Konspiracyjne Wojsko Polskie*, [w:] *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944*, red. zbiorowa, Warszawa

2013, s. 494; J. Załęcki, *Służby specjalne II-jej Konspiracji*, Radomsko 2001; tenże, *Wydarzenia upamiętniające przeżycia i walkę o niepodległość Polski w latach 1939-1989*, Radomsko 1996; AIPN w Łodzi, WUBP, sygn. pf 12/4198, Jan Załęcki i inni; sygn. 0081/1, k. 2469, WUSW w Łodzi, Kartoteka zniszczeniowa: Jan Załęcki; sygn. 536/61161, Akta paszportowe o sygnaturze EAPT: *Załęcki Jan*; AIPN w Warszawie, MBP, sygn. BU 00945/188/J, Załęcki Jan, ps. „Bystry”; Archiwum Związku Żołnierzy NSZ, Deklaracja członkowska ZZ NSZ, Nr ew. brak numerów, zyciorys Jana Załęckiego, Zaświadczenie Nr 447811/1008889 z 19 X 1993 r. Urząd d/s Kombatantów i Osób Represjonowanych, k. 1-9 (w zbiorach autora).

Ksawery Jasiak

ZAWADZKI Wincenty Mieczysław (1894-1975) – duchowny katolicki. Ur. 22 I 1894 w Częstochowie, s. Antoniego i Józefy (z d. Chwilińskiej) małżonków Zawadzkich. Po ukończeniu nauczania początkowego w 1904 kontynuował naukę w Gimnazjum Rządowym w Częstochowie. W 1909 wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku. Po święceniach kapłańskich (23 VII 1916), które otrzymał z rąk bp. Stanisława Zdzitowieckiego,

został wikariuszem w parafii Kamieńsk (1916-1917), a następnie w parafii Godziesze Wielkie (1917-1919) i św. Mikołaja w Kaliszu (1919). W ostatniej parafii przebywał zaledwie trzy miesiące, po czym skierowano go na kursy społeczne do Poznania, by po ich ukończeniu zająć się organizowaniem duszpasterstwa młodzieży w diecezji włocławskiej. Z tej racji mianowany sekretarzem generalnym Związku Towarzystw Młodzieży. Działalność tę przerwał VII 1920 w czasie trwania wojny bolszewicko-polskiej.

W tym okresie wstąpił do WP i został kapelanem w 12 pp. Na zakończenie służby w 1921 odznaczony Krzyżem Walecznych. Po odejściu z wojska mianowany przez bp. diecezjalnego wikariuszem najpierw w parafii św. Jakuba (5 XI 1921), a później św. Jacka (22 VII 1922) w Piotrkowie Trybunalskim. Stąd przeniesiony (6 V 1924) do parafii św. Lamberta w Radomsku. Tutaj pełnił obowiązki wikariusza i prefekta w Gimnazjum Żeńskim → Jadwigi Chomiczówny. W szkole uczył religii oraz języka łacińskiego i francuskiego. Dużą wagę przywiązywał nie tylko do kwestii dydaktyki, ale także formacji religijnej powierzonej mu młodzieży oraz do krzewienia wśród uczennic postaw patriotycznych. Ponadto brał czynny udział jako członek Zarządu w radomszczańskim Oddziale Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Po rocznej pracy powierzono mu zadanie utworzenia nowej parafii w Radziechowicach (22 VI 1925), wydzielonej z parafii św. Lamberta. Organizując życie parafii, zajmując się duszpasterstwem i sprawami budowlanymi, równocześnie nadal uczył religii we wspomnianym gimnazjum. Tutaj zastał go podział administracyjny struktur kościelnych w Polsce, co sprawiło, iż znalazł się w granicach diecezji częstochowskiej (1925). Jej pierwszy ordynariusz bp Teodor Kubina mianował go proboszczem w parafii Wilkowiecko (6 VIII 1929). W Wilkowiecku w ciągu trzech lat wybudował kościół oraz założył kilka stowarzyszeń chrześcijańskich młodzieży i dorosłych. Ponadto został członkiem dozoru szkolnego gm. Opatów (14 XII 1929) oraz dyrektorem okręgu częstochowskiego Stowarzyszenia Wychodźców Polskich (1931). Na własną prośbę przeniesiony do parafii Rząśnia. Urzędowo objął ją 17 VII 1934. Po trzech latach został najpierw administratorem (10 IX 1937), a następnie proboszczem (30 IV 1938) parafii św. Trójcy w Będzinie. Ponadto ustano-

wiony członkiem Miejskiej Rady Szkolnej (7 X 1937) oraz spowiednikiem zwyczajnym zakonnic ze Zgromadzenia Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa (19 X 1937) i Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej (20 X 1937) w Będzinie. 21 V 1939 wybrany do Rady Miejskiej w Będzinie z listy wyborczej Komitetu Chrześcijańsko-Społecznego Zjednoczenia Narodowego. Wybuch II wojny światowej nie pozwolił mu podjąć obowiązków radnego. W czasie okupacji niemieckiej z narażeniem własnego życia pomagał ludności żydowskiej prześladowanej przez okupanta, za co po wojnie uhonorowano go medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”. Oprócz działalności duszpasterskiej prowadził też działalność dobroczynną, wspomagając wysiedlonych, biednych czy osieroconych. Bp T. Kubina 1 V 1942 powierzył mu obowiązki wicedziekana dekanatu będzińskiego oraz doradcy delegata biskupiego ds. kościelnych w Zagłębiu Dąbrowskim. Po zakończeniu działań wojennych zgodził się wejść do Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Będzinie oraz kierować pracami Komitetu Opieki Społecznej, ale już w 1947 zrezygnował z tych funkcji. W uznaniu jego zasług bp Zdzisław Goliński mianował go w 1951 kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej w Częstochowie. W 1958 został duszpasterzem służby zdrowia na terenie parafii: Będzin, Łagisza i Psary, a rok później spowiednikiem Zgromadzenia Karmelitanek Dzieciątka Jezus w Czeladzi (16 VII 1959). 28 X 1966 odznaczony godnością szambelana honorowego Jego Świątobliwości papieża Pawła VI. Bp Stefan Bareła zwolnił go z obowiązków proboszczowskich i przeniósł na emeryturę 10 XII 1970. Zm. 11 VI 1975, pochowany na starym cmentarzu parafialnym na wzgórzu zamkowym w Będzinie.

M. Duda, *Patriarcha Będziński. Ks. Wincenty Mieczysław Zawadzki 1894-1975*, Będzin 2016; T. Matras, *Ks. Pralat Mieczysław Zawadzki (w 25. rocznicę śmierci)*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 29 (2001), s. 321-327; J. Związek, *Ks. Zawadzki Wincenty Mieczysław (1894-1975)*, CzWD 50 (1976) nr 2, s. 38-41.

Ks. Roman Ceglarek

ZGODA Stanisław (1910-1993) – duchowny katolicki. Ur. 25 IV 1910 w Wielmoży w pow. olkuskim w parafii Zadroże, s. Wojciecha i Tekli z d. Wardęga. Naukę pobierał w miejscowej szkole powszechnej, a następnie w szkole wydziałowej im. św. Wojciecha w Krakowie. Edukację kontynuował w gimnazjum im. Jana Kochanowskiego w Krakowie, a potem w Państwowym Gimnazjum Męskim im. Kazimierza Wielkiego znajdującym się w tymże mieście. Po złożeniu egzaminu dojrzałości (1931) wstąpił do Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. W ramach formacji intelektualnej studiował na Wydziale Teologicznym UJ. Studia zakończył w 1937 uzyskując stopień magistra teologii na podstawie pracy pt.: „Wpływ wychowawczo-moralny sakramentu pokuty”, której promotorem był ks. prof. W. Wicher. 21 VI 1936 na Jasnej Górze przyjął z rąk bp. Teodora Kubiny święcenia kapłańskie. Ks. Zgoda został skierowany do pracy duszpasterskiej najpierw w parafii Kodrąb, gdzie przez dwa miesiące pełnił funkcję administratora zastępując chorego proboszcza, a następnie we IX 1936 do parafii w Skomlinie, w której pracował jako wikariusz. Rok później otrzymał nominację na wikariusza w Rozprzy. Od 1 X 1939 został skierowany do pracy w parafii w Mierzynie, którą kierował do 1 II 1940, a po nominacji nowego proboszcza pełnił funkcję wikariusza. W VIII 1942 przeniesiono go do parafii św. Jakuba w Częstochowie, w której

pozostał do 23 II 1945. Następnie ks. Zgoda został mianowany administratorem, zaś od 24 VI tego roku proboszczem w parafii w Lgocie Wielkiej. 19 VI 1957 powołany na urząd proboszcza nowo powstałej parafii św. Józefa w Wieluniu. Jego zadaniem było organizowanie życia parafialnego w nowej placówce duszpasterskiej. Urząd ten pełnił tylko przez dwa lata, gdyż 13 IV 1959 bp Zdzisław Goliński mianował ks. Zgodę administratorem, a 20 XI tego roku proboszczem parafii św. Marii Magdaleny w Radomsku. Zajął się remontem kościoła parafialnego, a także ze względów duszpasterskich powiększył go, przyczyniając się do powstania przy nim w 1960 przybudówki o powierzchni 110 m² oraz kaplicy podziemnej. Ztroszczył się również o wybudowanie przy plebanii domu parafialnego, którego pomieszczenia służyły prowadzeniu katechezy dzieci i młodzieży. Staraniem ks. Zgody wybudowano również kaplicę w należących do jego parafii Szczepocicach, gdzie odprawiano msze święte. Kaplica ta, po utworzeniu w tej miejscowości w 1987 parafii, pełniła funkcję kościoła parafialnego. Ks. S. Zgoda 27 X 1961 został mianowany przez bp. Zdzisława Golińskiego członkiem Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej, zaś w l. 1970-1980 pełnił funkcję wicedziekana dekanatu radomszczańskiego. Doceniając jego pracę bp Stefan Bareła nadał mu godność kanonika honorowego Kapituły Kolegiackiej w Wieluniu. 30 XI 1990 ks. Zgoda złożył na ręce bp. Stanisława Nowaka dymisję z urzędu proboszcza ze względu na wiek. Jego rezygnacja została przyjęta. Pozostał on jednak w parafii św. Marii Magdaleny w Radomsku i nadal angażował się w pracę duszpasterską. 1 IV 1993 przechodząc ulicą stał się ofiarą wypadku samochodowego, którego skutkiem była złamana noga. Jednak stan jego zdrowia zaczął się od tego momentu znacznie pogarszać i pomimo hospitalizacji najpierw w Ra-

domsku, a następnie w Bełchatowie, ks. Zgoda zm. 24 IV 1993. Mszy świętej pogrzebowej przewodniczył abp Stanisław Nowak. Ciało zmarłego zostało złożone w grobie księży na Starym Cmentarzu w Radomsku.

Archidiecezja Częstochowska, *Katalog 2011*, red. P. Wolnicki, Częstochowa 2012, s. 546-547, 612-613; M. Mikołajczyk, *Ks. Stanisław Zgoda (25 II 1910-24 IV 1993)*, WACz 68 (1994) nr 3, s. 24-25.

Ks. Mariusz Terka

ZIMMERMANN Aleksander (ok. 1817-1852) – lekarz. Ur. w mieście Schmelun, s. Jana Erazma (lekarza wojskowego) i Joanny z Trinksów małżonków Zimmermannów. W 1834 ukończył gimnazjum w Warszawie, następnie kształcił się na Wydziale Medycznym Uniwersytetu Wileńskiego. Egzamin końcowy zdał w 1840, został wyróżniony medalem. Uzyskał stopień lekarza i akuszerza kl. I. Wstępując w służbę rządową otrzymał w hierarchii urzędniczej rangę radcy honorowego. Praktykę rozpoczął w Tomaszowie Lubelskim, a w 1841 osiedlił się w Szadku. W 1843 wraz z Oktawianem Rybickim (kolegą ze studiów) udał się za granicę w celu dalszej nauki. Pracował w klinikach i słuchał wykładów w Berlinie, Paryżu i Wiedniu. Po powrocie do kraju zamieszkał w Radomsku, miał opinię bardzo dobrego lekarza. Ożenił się 29 I 1850 w Radomsku z Bogumiłą Haliną z Golczów (wdową po lekarzu → Teodorze Heinrichu), mieli dwóch synów: Jana i Aleksandra. W czasie epidemii cholery zaraził się od swoich pacjentów i zm. 16 VIII 1852.

G. Mieczynski, *Opieka medyczna w Radomsku w latach 1815-1914*, ZRa, t. X, red. T.A. Nowak, Radomsko 2015, s. 46; J. Szeli-ga-Bieliński, *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii medykochirurgicznej wileńskiej: bi-*

bliograficznie przedstawiony. Przyczynek do dziejów medycyny, Warszawa 1889, s. 730; AACz, Księga małż. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1843-1850, sygn. KM 4983, akt 18/1850; Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1845-1853, sygn. KM 4672, b.p., akt 239/1852; GWA 1841, nr 331, s. 1575; 1852, nr 220, s. 1, nr 232, s. 1; KWA 1852, nr 222, s. 1172; „Rocznik Urzędowy Obejmujący Spis Naczelnych Władz Cesarstwa oraz Wszystkich Władz i Urzędników Królestwa Polskiego na rok 1850”, Warszawa 1850, s. 709.

Grzegorz Mieczynski

ZIMOROWICZ (Zajac) Stanisław (1892-1971) – duchowny katolicki. Ur. 25 IX 1892 w Stobiecku Miejskim k. Radomska w rodzinie rolniczej, s. Kazimierza i Józefy z d. Dziegieć małżonków Zajaców. Stobiecko Miejskie należało wtedy do parafii św. Lamberta w Radomsku i w tej parafii przystąpił w 1901 do Pierwszej Komunii Świętej. W roku szkolnym 1901/1902 rozpoczął naukę w prywatnej szkole męskiej → Feliksa Fabianiego w Radomsku. Po jej ukończeniu udał się do Częstochowy, gdzie kontynuował naukę w miejscowym gimnazjum rządowym (późniejszy budynek Gimnazjum im. H. Sienkiewicza). W 1912 rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne w Seminarium Duchownym we Włocławku. Ówczesny kleryk S. Zajac należał do zdolniejszych alumnów, posiadał dobre i bardzo dobre oceny z przedmiotów filozoficznych i teologicznych. Świecenia kapłańskie otrzymał z rąk bp. włocławskiego Stanisława Zdzitowieckiego (21 V 1916) i jako wikariusz podjął pracę duszpasterską kolejno – od 10 VIII 1916 do I 1917 w Kole, od I 1917 do I 1918 w Słupcy, następnie posłano go do Milejewa, gdzie duszpasterzował do 17 XI 1919, zaś od 18 XI 1919 przeniesiony do Zagórowa. Stamtąd zwrócił się pismem z dnia 15 VIII 1921 do bp. Zdzitowieckiego z prośbą o zezwole-

nie na odbycie studiów specjalistycznych z prawa kanonicznego na Uniwersytecie Lubelskim (od 1928 KUL). Zgodę biskupa otrzymał 20 IX 1921 i został immatrykulowany na uczelnię 17 X 1921. Licencjat z prawa kanonicznego uzyskał 17 V 1924 pod kierunkiem o. prof. dr. Gommara Michielsa OFM Cap. W następnym roku został odwołany ze studiów, a 25 VI 1925 otrzymał nominację na prefekta w żeńskim gimnazjum w Piotrkowie Trybunalskim. Stanowiska tego jednak nigdy nie objął ze względu na konieczność leczenia choroby gardła, krtani i ucha. Po erygowaniu diecezji częstochowskiej dnia 28 X 1925 bullą papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae Unitas* podjął starania o zwolnienie go z diecezji włocławskiej i inkardynowanie do częstochowskiej. Jako motyw swojej prośby podał fakt, że na terenie nowo powstałej diecezji się urodził oraz chodził do szkoły średniej. Zwolnienie to otrzymał w dn. 26 II 1926. Bp częstochowski Teodor Kubina wyraził zgodę na dokończenie studiów prawniczych. Ks. Zając, jako pierwszy kapłan diecezji częstochowskiej, uzyskał 12 VI 1926 doktorat z prawa kanonicznego na podstawie rozprawy pt. „Post według Prawa Kanonicznego”, napisanej pod kierunkiem o. prof. dr. G. Michielsa, dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego. Następnie był notariuszem Kurii Diecezjalnej w Częstochowie, a w dn. 17 IX 1926 także obrońcą węzła małżeńskiego w Sądzie Biskupim. Od 15 X 1926 był również komisarzem Zgromadzenia Sióstr Mniejszych od Niepokalanego Serca Maryi w Częstochowie. Po 3 latach pracy w kurii, na własną prośbę, został zwolniony zachowując pozostałe obowiązki. W dn. 10 VIII 1929 otrzymał nominację na stanowisko prefekta w Gimnazjum Żeńskim Stowarzyszenia „Nauka i Praca” w Częstochowie. Na mocy dekretu z dn. 23 VI 1930 objął probostwo w parafii Wójcin, w dekanacie bolesławieckim. 11 III 1935 bp Kubina

mianował go dziekanem tegoż dekanatu. Równocześnie był wizytatorem nauczania wiary w szkołach powszechnych w Żdźarach, Chróście, Mokrsku, Łubnicach i Goli. W czasie pobytu w Wójcinie uzyskał od Wojewody Łódzkiego zgodę na zmianę nazwiska, co też uczynił 31 VII 1934. Odtąd przyjął nazwisko Zimorowicz, którym posługiwał się już do końca życia. 15 VI 1937 władze diecezjalne skierowały go ponownie do pracy w kurii diecezjalnej, gdzie pełnił urząd kanclerza. Od 11 IV 1939 był także cenzorem ksiąg treści religijnej. Redagował „Wiadomości Diecezjalne”, „Zarządzenia i Komunikaty Kurii Diecezjalnej” oraz „Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej na rok 1939”. W 1939 wydał pierwszy katalog w języku polskim (dotąd były w jęz. łacińskim). Lata okupacji hitlerowskiej spędził w Częstochowie nie będąc specjalnie prześladowanym przez Niemców. Bp częstochowski Zdzisław Goliński mianował go 6 X 1951 członkiem nowo utworzonej Diecezjalnej Komisji Artystyczno-Budowlanej. Otrzymał także godność prałata-scholastyka w utworzonej kapitule częstochowskiej (1951-1971). 17 III 1954 otrzymał nominację na komisarza Sióstr św. Pawła Ap. w Częstochowie. Bp Goliński mianował go także promotorem I Synodu Diecezji Częstochowskiej, który odbył się w dn. 28-29 IX 1954 w Częstochowie. Opracował i przygotował do druku uchwały synodalne. W tym czasie stan jego zdrowia ulegał stałemu i znacznemu pogorszeniu, stąd też uzyskał zapomogę w wysokości 500 zł miesięcznie z funduszu zapomogowego i od V 1956 do końca życia odprawiał msze św. we własnym mieszkaniu. Ze względu na mianowanie bp. Bareły na stanowisko wikariusza generalnego, ks. Zimorowicz został drugim wikariuszem generalnym. Bp Goliński zlecił mu przygotowanie II Synodu Diecezji Częstochowskiej oraz opracowanie dzie-

jów diecezji (14 I 1961). Dn. 30 V 1962 otrzymał zwolnienie z obowiązków kurialnych. W ten sposób zakończył się okres 25 lat jego pracy w kurii. Kolejne lata życia spędził jako emeryt we własnym mieszkaniu w Częstochowie przy ul. Różanej 43. Zm. 20 XII 1971 i został pochowany w grobowcu kapituły częstochowskiej na cmentarzu Kule w Częstochowie.

50 lat Kapituły Częstochowskiej 1951-2001, red. K. Korn, R. Rataj, T. Siudy, Częstochowa 2002, s. 104-105; *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978*, Częstochowa 1978, s. 602; *Zimorowicz (do 1934 Zajęc) Stanisław*, [w:] J. Sętowski, *Cmentarz Kule w Częstochowie. Przewodnik biograficzny*, Częstochowa 2005, s. 361-362; J. Związek, *Ks. Zimorowicz (Zajęc) Stanisław (1892-1971)*, CzWD, R. 46 (1972) nr 7-9, s. 205-210; tenże, *Zimorowicz Stanisław (1892-1971)*, [w:] *Polscy kanoniści (wiek XIX i XX)*, red. J. R. Bar, cz. 2, Warszawa 1981, s. 259-261; AKMCz, Akta personalne ks. Stanisława Zimorowicza, sygn. 150/308.

Ks. Arkadiusz Olczyk

ZIÓŁKOWSKI Marcin Andrzej (1790-1864) – żołnierz, prawnik, społecznik. Ur. 22 XI 1790 w Rogoźnie lub wg innych źródeł – Międzyzlesiu k. Rogoźna, s. Andrzeja i Katarzyny z Krzywoszyńskich małżonków Ziółkowskich. Tradycja rodzinna Ziółkowskich pielęgnuje szlacheckość rodu, przypisując mu herb Korczak, a przydomek Prawdzic. M. Ziółkowski starał się potwierdzić swoje szlacheckie pochodzenie, ale prawdopodobnie nie wylegitymował się z powodu braku odpowiednich dokumentów; zdecydował się wystąpić o prawo nowego szlactwa z racji posiadania Ordeu św. Stanisława – otrzymał je w 1847. W młodości M. Ziółkowski był oficerem w służbie armii Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Uczestnik kampanii 1812 roku przeciw Moskwie. Pod-

czas walk o Kowno został ranny, a od 30 I 1813 przebywał w rosyjskiej niewoli, z której wrócił w IV 1814. Ponownie wstąpił (3 II 1815) do wojska w stopniu porucznika, otrzymując przydział do 7 pułku piechoty liniowej. Służbę tę pełnił przez rok, będąc adiutantem dowódcy pułku; przez 8 miesięcy zastępował w czynnościach audytora (sędziego) pułku. Zdymisjonowany na własną prośbę w II 1816. Od 1 IV 1816 do końca IX 1818 był inspektorem dóbr Grotowskich w Lublińcu na Górnym Śląsku. Tu ożenił się w 1819 z Marcjaną Dzierzgowską (ur. 1795 w Gorzuchowie pow. gnieźnieński, c. Stanisława i Józefy z Mielęckich). W małżeństwie tym urodziły się dzieci: Julian Józef Stanisław (ur. 1820), Teresa Marcjanna (ur. 1821), Józefa Anastazja Tekla (ur. 1823), Marcjanna Agnieszka (ur. 1827), Joanna Maria (ur. 1828). W 1819 Ziółkowski został dzierżawcą dwóch majątków: Huty Starej A pod Częstochową i Chorzenic k. Kłomnic. Następnie przeniósł się z rodziną do Radomska (1820) i nabył w 1823 w wieczystą dzierżawę osadę na wójtostwie Bugaj na obrzeżach Radomska. Tu, po wybudowaniu rodzinnego domu (1826), Ziółkowscy osiedli na stałe. Jako prawnik M. Ziółkowski pełnił kolejno funkcje: kancelisty Sądu Kryminalnego Departamentu Poznańskiego i Kaliskiego w Poznaniu (1808), kancelisty Sądu Policji Poprawczej Obwodu Wschowskiego (1808-1809), pisarza Sądu Podśędkowskiego Kryminalnego i Sądu Policji Poprawczej we Wschowie (1810-1812), pisarza Sądu Pokoju Powiatu Radomskiego w Radomsku (1820-1842), podśędką Sądu Pokoju Powiatu Radomskiego w Radomsku (1842-1858). W okresie pracy w Poznaniu i Wschowie należał do dwóch świętojańskich (inaczej: symbolicznych) łóż masońskich: Francuzi i Polacy Zjednoczeni oraz Świątynia Jedności. Podśędek Ziółkowski przeszedł na własną prośbę na emerytu-

rę (1858) z pensją emerytalną 450 rub. i prawem do noszenia munduru. M. Ziółkowski był przedsiębiorczym i majątnym człowiekiem: w Radomsku właścicielem placów i 7 domów (do dzisiaj zachowały się budynki: przy ul. Kościuszki 2, narożny dom na ul. Żeromskiego i Reymonta – tzw. Hotel Polski, kamienica przy ul. Reymonta – tzw. kamienica Achenbachów), dzierżawcą gruntów w Kleszczowie (z zabudowaniami gorzelanymi i browarnymi, z prawem propinacji), posiadłości w Rogowcu, gospodarstwa w Dziepółci, dzierżawy dóbr Suchowola. Był prekursorem przemysłu rękodzielniczego w Radomsku wg europejskich wzorów, założycielem warsztatów bednarskich w dziepółckich lasach, uruchomił też produkcję szklanych wyrobów kolorowych w hucie „Jasień” sprowadzając specjalistę szklarza z Czech. Społecznik: pomysłodawca, inspirator i ofiarny budowniczy pierwszej nowoczesnej placówki leczniczej – murowanego, dużego szpitala przy ul. Strzałkowskiej w Radomsku. Przez 8 lat (1835-1843) energicznie przewodził Radzie Szczegółowej Opiekuńczej Szpitala św. Aleksandra. Poza ofiarowanym pod szpital placem i budżetem, uczynił zapisy pieniężne w testamencie na rzecz tej instytucji. Był autorem odezwy do społeczeństwa o ofiarności na potrzeby wznoszonego szpitala, stworzył zasady jego funkcjonowania. Zaprojektował wydzielenie z Domu Schronienia ochronki dla sierot, opracował regulamin i utworzył fundusz stypendialny na jej prowadzenie. Odznaczony: francuskim Medalem św. Heleny (za walkę pod sztandarami Napoleona), Orderem św. Stanisława 3 kl. (w uznaniu zasług przy wznoszeniu szpitala w Radomsku) oraz Znakiem Nieskazitelnej Służby (1854) za jej wzorowe pełnienie przez lat 20. Miał tytuły radcy dworu i radcy kolegijskiego oraz asesora trybunału (1848). Zm. 23 I 1864 w Radomsku, pochowany na Starym

Cmentarzu (kw. B-1, nr grobu 28).

J. Jaworski, *Marcin Ziółkowski zasłużony obywatel m. Radomska*, [w:] GRa 1934, nr 32, s. 3, nr 33, s. 3; E. Sęcysz, *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w l. 1836-61*, Warszawa 2013, s. 839; W. Stefani, *Marcin Andrzej Ziółkowski (1790-1864). Napoleonczyk, prawnik, społecznik, obywatel*, Radomsko 2015; AACz, Księga zg. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1861-1869, sygn. KM 91, akt 22/1864; AAP, Akta parafii rzymskokatolickiej w Rogoźnie, zespół 509, Księga ochrzczonych 1723-1806, bp, akt chrztu Marcina Ziółkowskiego z 1790; Archiwum domowe Ziółkowskich; „Dziennik Powszechny” 1836, nr 15, s. 65; KWa 1854, nr 36, s. 183; 1859, nr 132, s. 677; „Warszawska Gazeta Policyjna” 1848, nr 177, s. 1.

Włodzimierz Stefani

Ż

ŻÓLTASZEK (Żułtaszek) Józef (1894-1949) – działacz niepodległościowy, policjant. Ur. 12 IV 1894 w Skomlinie w pow. wieluńskim, s. Józefa i Florentyny z Szubertów małżonków Żułtaszek. Do gimnazjum uczęszczał w Łodzi i Warszawie. Ukończył Wyższą Szkołę Nauk Społecznych i Ekonomicznych w Łodzi (1927). W 1916 wstąpił w Wieluniu do POW, a w l. 1917-1918 był komendantem IV Obwodu POW w Radomsku – posługiwał się wówczas nazwiskiem Brzozowski. Uczestniczył w rozbijaniu okupantów. Odbył kampanię ukraińską (wraz z ochotnikami z POW w kompanii radomskiej). Od 1 II do 1 VII 1919 służył w Milicji Ludowej, początkowo jako zastępca, a od 1 V 1919 jako p.o. Komendant Okręgu Łódzkiego.

1 VII 1919 przyjęty do służby w PP w Łodzi jako komisarz inspekcyjny. Awansowany na nadkomisarza inspekcyjnego 1 V 1920. Był komendantem pow. brzezińskiego, a w 1926 komendantem PP w Łodzi. 16 IX 1926 mianowany na stopień podinspektora, od 2 XII 1926 do 5 X 1928 zastępca głównego komendanta Policji Województwa Śląskiego, od 6 X 1928 komendant główny Policji Województwa Śląskiego. Światowej sławy teoretyk kryminalistyki – autor wielu prac naukowych z dziedziny kryminalistyki, bezpieczeństwa publicznego i ekonomii (*U podstaw organizacji służby bezpieczeństwa, O istocie działań policji, Chalupniczy przemysł tkacki w okręgu łódzkim, Dzikie kopalnictwo węgla na Śląsku*). Brał czynny udział w międzynarodowych konferencjach policyjnych w Antwerpii (1930), Kopenhadze (1935) i Belgradzie (1936). Członek Międzynarodowego Instytutu Naukowej Organizacji Pracy w Genewie oraz Instytutu Nauki Organizacji i Kierownictwa w Warszawie. Członek honorowy stowarzyszenia Rodzina Policyjna. Od 1936 do 1938 redaktor naczelný warszawskiego „Przeglądu Policyjnego”. W l. 1933-1939 prezes Śląskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej. Zdeklarowany piłsudczyk – w 1920 był członkiem łódzkiego Komitetu Daru Narodowego dla → J. Piłsudskiego. W 1930 doznał ciężkich obrażeń w wyniku wypadku samochodowego. Podczas II wojny światowej internowany na Węgrzech. Publikował artykuły w wychodzącym w Budapeszcie „Tygodniku Polskim” (1943-1944). Po wojnie pełnił obowiązki kierownika Oddziału Planowania Wydziału Prezydialnego, od 1 X 1946 zastępca naczelnika Wydziału Kontroli, a od 1 VII 1947 kierownik Oddziału Planowania Ekonomicznego Wydziału Prezydialnego miasta Łodzi. Odznaczony: Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecz-

nych, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem za Wojnę, Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości. Ożenił się 17 VI 1919 z Zofią Sobolewską. Zm. w 1949 w Łodzi.

R. Litwiński, *Policja Województwa Śląskiego we wrześniu 1939 roku w świetle raportu inspektora Józefa Żółtaszka*, „Res Historica” 2011, nr 31, s. 267-279; APKa, Związek Peowoiaków Zarząd Okręgu Śląskiego w Katowicach, zespół 470, Zaświadczenia dla członków POW wydawane przez byłego komendanta POW w Radomsku Józefa Żółtaszka. Korespondencja J. Żółtaszka z Zarządem Koła Związku Peowoiaków w Radomsku, sygn. 20; APŁ, ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Skomlinie, zespół 1667, akt ur. 35/1894; *Czy wiesz, kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 855; „Dziennik Urzędowy Zarządu Miejskiego w Łodzi” 1946, nr 10, s. 8; 1947, nr 12, s. 166; 1948, nr 2, s. 34; 1949, nr 19, s. 102; „Echo” 1930, nr 235, s. 1; „Gazeta Zgierska” 1920, nr 6, s. 1; L. Kwaśniewski, *W 15-tą rocznicę (1918-1933). Osobiste wspomnienia z P.O.W.*, Cz. V, GRa 1933, nr 42, s. 4-5; „Łódzkie Echo Wieczorne” 1926, nr 268, s. 1; „Tygodnik Polski” 1943, nr 19, s. 2-4, nr 22, s. 3-4; 1944, nr 4, s. 7-8, nr 7, s. 7-8, nr 9, s. 11-12.

Grzegorz Mieczynski

ŻYLIŃSKI Antoni (ok. 1870-1933) – nauczyciel, handlowiec, właściciel kamienicy. Ur. we wsi Girniki w okręgu mariampolskim w gub. suwalskiej, s. Michała i Heleny z Naudrosów małżonków Żylińskich. Początkowo uczył w gminnej jednoklasowej szkole elementarnej. W XI 1897 otrzymał pozwolenie na prowadzenie w Łodzi 2-klasowej elementarnej szkoły męskiej (z polskim językiem wykładowym na lekcjach religii i języka polskiego). Nie wiadomo, kiedy dokładnie udało mu się utworzyć placówkę. Z pewnością w l. 1899-1904 był właścicielem 2-klasowej szkoły męskiej w Łodzi przy ul. Piotrkowskiej 69. W 1904 przejął na własność Prywatną Dwuklasową Szkołę

Męską → Feliksa Fabianiego w Radomsku. W 1905 uzyskał od władz zgodę na prowadzenie lekcji w języku polskim. W 1909 przekształcił szkołę w 4-klasowe progimnazjum. W 1911 wybudował okazałą kamienicę z oficyną przy ul. Żabiej 5 i przeniósł do niej szkołę. Używał sali lekcyjnej na zebrania niektórych stowarzyszeń społecznych. Progimnazjum zostało zlikwidowane w 1919. Żyliński otrzymał zgodę władz na utworzenie średniej szkoły handlowej, ale z niewiadomych przyczyn projektu nie zrealizował. W l. 20. wynajmował lokal na parterze swojej kamienicy Bankowi Spółdzielczemu z o. o., a następnie Zjednoczonemu Bankowi Mieszczańsko-Rolniczemu. Założył również firmę handlową, która działała do ok. 1931. Po jej upadku opuścił Radomsko, żył w biedzie i popadł w obłąd. Działacz społeczny: w l. 1909-1910 członek Zarządu Oddziału Towarzystwa Opieki Szkolnej, od ok. 1919 do 1921 członek Zarządu Stowarzyszenia Spożywczego „Łączność” (odwołany za rzekome nadużycia), działacz Stowarzyszenia Gospodarczego Właścicieli Nieruchomości Chrześcijan, w 1926 wybrany do Zarządu OSP, w 1928 do Zarządu Spółdzielni Handlowej Mieszczańsko-Rolniczej z o. o., w l. 1926-1931 w Radzie Nadzorczej Mieszczańsko-Rolniczego Banku Spółdzielczego. W l. 1919-1921 radny miejski z listy Bloku Narodowego – 18 VII 1921 zrzekł się mandatu wraz z innymi radnymi Klubu Narodowego na znak protestu przeciwko niepowołaniu → Stanisława Niemca do Sejmiku Powiatowego. Ożenił się 23 X 1897 w Warszawie z Marią Teresą Lange, mieli córkę Halinę i syna Witolda. Zm. w 1933 w szpitalu psychiatrycznym w Kielcach.

S. Basiński, Wybory samorządowe w Radomsku w latach 1919-1939, Częstochowa 1998, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Szweda w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie, s. 42; G. Mieczynski, *Fabia-*

nicy : Uczniowie Dwuklasowej Pensji Męskiej Feliksa Fabianiego, Radomsko 2016, s. 13; tenże, *Firmy radomszczańskie w dwudziestoleciu międzywojennym: Katalog*, Radomsko 2013, s. 129; tenże, *Stowarzyszenia społeczne w Radomsku w latach 1881-1939*, Radomsko 2008, s. 22, 107, 109, 159, 186, 197, 202; tenże, *Szkolnictwo w Radomsku w latach 1854-1914*, ZRa, t. V, red. T.A. Nowak, Radomsko 2011, s. 61; tenże, *Żółtaszek Józef*, [w:] *Wieluński słownik biograficzny*, t. 3, red. Z. Szczerbik, Z. Włodarczyk, Wieluń 2016, s. 132-133; AACz, Księga ur. parafii rzymskokatolickiej w Radomsku 1904-1905, sygn. KM 118, akt 916/1904; APL, Rząd Gubernialny Piotrkowski, zespół 1, Projekt budowy przez Antoniego Żylińskiego mурowanego, dwupiętrowego domu i takiej samej dwupiętrowej oficyny pod numerem 98/216 przy ulicy Żabiej w mieście Noworadomsku, sygn. 12739; APW, ASC parafii rzymskokatolickiej św. Aleksandra w Warszawie, zespół 162, sygn. 126, akt małż. 353/1897; GoCz 1909, nr 169, s. 3; KWa 1897, nr 307, s. 6; 1899, nr 254, s. 2; 1910, nr 3, s. 5; „Strażnica” 1920, nr 24, 41.

Grzegorz Mieczynski

Publikacja ukazała się dzięki dotacji na realizację zadania publicznego w 2017 r. udzielonej przez:

- Miasto Radomsko

(wspieranie niekomercyjnych, nie przeznaczonych do sprzedaży projektów wydawniczych przedstawiających historię Radomska – publikacja Radomszczańskiego Słownika Biograficznego, t. I).

- Województwo Łódzkie

(realizacja zadania publicznego pod tytułem publikacja Radomszczańskiego Słownika Biograficznego, t. I).

Ponadto wsparcia przy wydaniu Radomszczańskiego Słownika Biograficznego udzielili:

Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Historycznego przekazując środki pozyskane w ramach odpisów z 1%.

ESBANK Bank Spółdzielczy

